robert graves

«Iată un general roman, ale cărui victorii şi principii strategice sînt nu mai puţin romane şi nu mai puţin clasice decît cele ale lui Iuliu Caesar... Belizarie (unul dintre ultimii romani cărora li s-a conferit demnitatea de consul şi ultimul căruia i s-a acordat un triumf) este comandantul creştin al unor călăreţi de gardă îmbrăcaţi în zale, mai toţi de obîrşie barbară, ale căror isprăvi individuale rivalizează cu cele ale eroilor regelui Arthur.»

Robert Graves

editura minerva

Vol. I—II, lei 10

620

robert graves

robert graves

comitele belizarie

Ilustrația copertei : *Simona Runcan*

robert graves

comitele belizarie

ROMAN

TRADUCERE DE IVAN DENES
PREFAȚĂ ȘI TABEL CRONOLOGIC DE
LILIANA PAMFIL-TEODOREANU

1971

EDITURA MINERVA

BUCUREȘTI

Editura Minerva

ROBERT GRAVES
COUNT BELISARIUS
Pyramid Books — New York

PREFAȚĂ

Dacă admitem că enciclopedismul și multilateralitatea preocupărilor sînt caracteristici ale omului de cultură produs de secolul nostru, Robert Graves este cu adevărat un exponent al acestui veac, deși s-a născut către sfîrșitul secolului trecut, în 1895, la un an după Priestley și Huxley și la șapte după T. S. Eliot. Dar dacă proza lui este hotărît mai „modernă" decît a lui Priestley care se reclamă continuator al tradiției dickensiene și dacă umorul său are uneori nuanța amar-satirică proprie lui Huxley, poezia sa nu datorează nimic marelui Eliot și nici altor inovatori descinzînd din Whitman, Baudelaire sau Hopkins.

Poate mai mult decît alți scriitori contemporani, Graves posedă un geniu versatil care s-a manifestat în varii domenii literare: poezie eseistică, teoria literaturii, mitografie, studii și traduceri de opere clasice, biografii, publicistică, romane istorice sau de moravuri contemporane și, în fine, chiar dramaturgie (deși piesele sale nu s-au jucat niciodată). O operă care cuprinde atîtea registre este inevitabil de valoare inegală, dar nicăieri

nu-l putem surprinde pe Graves banal, lipsit de vervă sau de conștiinciozitate față de subiectul tratat, un meșteșugar neglijent. Un exemplu grăitor este felul cum și-a scris romanele istorice, concepute inițial ca mijloc de a-și dobîndi popularitate și o existență confortabilă, care să-i permită a scrie versuri după placul inimii; căci Graves dorește să rămînă în memoria generațiilor viitoare mai ales ca poet: „Scriu poezii pentru poeți și satire sau parodii pentru oamenii de spirit. Pentru publicul mare scriu proză și sînt bucuros să nu-și dea seama că mai fac și altceva", mărturisește poetul în prefața la volumul *Poems 1938—45*. Deci, romane scrise mai ales pentru a asigura un succes de casă, adresate unui public mai puțin avizat, și totuși cîtă serioasă documentare, cîtă temeinică pătrundere în spiritul unei epoci, cîtă măiestrie în depănarea firului epic, sau originalitate în „reconsiderarea" faptelor istorice!

Neaderența la nici o școală sau curent literar, cu care poetul se mîndrește, refuzul de a imita pe alții, presupune implicit și refuzul de a se imita pe sine și, într-adevăr, nota cea mai caracteristică a poeziei lui Graves pare a fi căutarea, experimentul mereu reînnoit, oscilarea între polul clasic și cel romantic, conflictul între percepția intelectuală și cea emoțională a universului. „Aș spune că vigoarea mea ca poet rezidă în neîncrederea față de confortabilul punct stabil", declară într-o altă prefață la o ediție anterioară a poemelor *(Poems*, 1938). Conștiința foarte acută a semnificației operei sale, a factorilor care au determinat-o, l-a condus la o recapitulare analitică a primei etape de viață, materializată într-o timpurie autobiografie, *Good-bye to All That (Adio tuturor acestor lucruri)*. Să urmărim prin paginile acestei cărți întîmplările de seamă care au marcat evoluția scriitorului pînă la vîrsta de 36 de ani.

Robert Graves, ca și alți membri ai generației sale, și-a început viața într-o lume care părea destul de stabilă, cu vechi case în stil Tudor ce stăteau de sute de ani în aceleași parcuri și grădini, cu solide mobile victoriene, cu tradițiile marilor școli denumite „publice", dar de fapt particulare și aristocratice, cu terenuri de sport unde calitățile fizice trebuiau îmbinate cu eleganța morală, pentru a da acel foarte britanic produs „fair-play". Robert a fost deci educat ca orice tînăr englez înstărit, beneficiind în plus și de faptul că nu era tocmai englez și că a moștenit încă ceva pe lîngă tradiționalele virtuți britanice.

Tatăl său, Alfred Percival Graves era un binecunoscut poet irlandez, unul din grupul de intelectuali care au militat pentru renașterea culturală a Irlandei, culegător de folclor celtic și autor de cîntece în spirit popular. Influența paternă se va resimți în siguranța urechii muzicale a tînărului viitor poet, în înțelegerea lui pentru trăirea mistică și imaginativă, în înclinația pentru acea formă de umor absurd pe care englezii o numesc *„nonsense"*. Pe linie maternă, strămoșii lui prusaci i-au transmis o oarecare duritate, un raționalism metodic și rece care lipsea total în caracterul irlandez. Tot de aici se trage poate și dragostea pentru istorie, de la străbunicul Leopold von Ranke, o autoritate în materie de veacuri trecute.

Tînărul era voinic, dar greoi și stîngaci, nesociabil și nu prea iubit de colegi, deși faptul de a fi învățat să boxeze îl făcea demn de respect. În afară de obișnuitele studii clasice, Robert a folosit desigur și biblioteca părintească, după cum o dovedesc primele versuri publicate sporadic în reviste, în care teme cavalerești sau legendare sînt tratate în foarte complicate forme metrice, după modelul poeziei populare velșe, *englyn* și al altor scheme ritmice de aceeași origine. Apoi lumea solid așezată a parcurilor, terenurilor de sport și exercițiilor poetice s-a păbușit brusc. Războiul a surprins cu brutalitate și a zdruncinat conștiința unei întregi generații.

În istoria literaturii engleze, poeţii soldaţi ai primului război mondial formează o categorie aparte, bogat reprezentată de talente care au fost secerate înainte de a da întreaga măsură a valorii lor — Rupert Brooke, Wilfred Owen, Isaac Rosenberg. Ei au lăsat totuşi admirabile mărturii de solidaritate umană, fie inspirate de o stoică acceptare a destinului, fie, mai ales, de un patetic sentiment de frustrare. Alţii au încercat să arate absurditatea măcelului, să trezească oamenii din demenţa ucigaşă spre care erau împinşi în ciuda voinţei lor. Aşa a fost prietenul lui Graves, poetul Siegfried Sassoon. Amîndoi au luptat cu eroism, au fost răniţi şi puternic traumatizaţi psihic. Pe Graves stafia războiului îl va urmări, obsedantă, pe străzile Oxfordului unde se duce, după armistiţiu, pentru a-şi încheia studiile. Ea îi va aminti mereu moartea multor prieteni şi, ca un reproş, propria lui supravieţuire. Versurile scrise în această epocă sînt dominate de imagini de război, sentimente de durere şi groază aliate cu o neîncredere în valorile civilizaţiei europene care se prăbuşiseră pentru generaţia lui. Acesta e sensul titlului autobiografiei mai sus citate, *Good-bye to All That*. „Erau momente, ne mărturiseşte în paginile acestei cărţi, cînd cîmpul de luptă, tranşeele, erau mai reale pentru mine decît sala de cursuri". [1]

Ele nu vor dispare niciodată cu totul din conştiinţa scriitorului, chiar după ce va fi tratat cu metode psihanalitice şocul războiului şi după ce se va fi eliberat treptat de acele obsesii, aflîndu-şi un catharsis în proză şi vers. Aceasta e de altfel funcţionalitatea psihoterapică pe care o atribuie poeziei într-o primă lucrare cu caracter teoretic, *On English Poetry*: „Fiind transformarea în simbolism oniric a unor tulburătoare crize emoţionale în mintea poetului (dominate fie de bucurie, fie de durere),

[1] R. Graves: *Good-bye to All That*, Penguin, ed. Harmondsworth, 1960, p. 240.

poezia are puterea de a vindeca în chip homeopatic minţile altor oameni la fel de zdruncinate, oferindu-le, sub vraja unei hipnoze o soluţie alegorică pentru tulburările lor" [1]. Anii războiului îşi vor lăsa însă amprenta într-o anumită gravitate şi austeritate a scriitorului, într-un sentiment de izolare şi neîncredere în semenii săi, mai ales în politicieni şi palavragii, paralel cu admiraţia pentru curajul disciplinat, bărbătesc, pentru acţiunea hotărîtă.

La Oxford, Graves capătă o dispensă specială pentru a nu locui într-un *college*, ci în afara zidurilor cetăţii universitare, într-o căsuţă pusă la dispoziţie de poetul John Masefield. Se căsătoreşte, are patru copii şi, tot printr-o dispensă, i se acordă dreptul de a prezenta pentru obţinerea titlului de *Bachelor of Literature*, o lucrare liberă pe o temă literară.

Aceasta a fost *Poetic Unreason (Nonraţiune poetică)*, marcînd un nou pas pe calea dezvoltării sale critice, deşi analiza procesului de creaţie poetică a fost respinsă ulterior de Graves ca greşită şi periculoasă, bazată tot pe o investigaţie mai mult sau mai puţin freudiană a universului subconştient.

Sub influenţa lui W. H. Rivers, care l-a iniţiat în tainele psihologiei abisale, ca şi mai tîrziu a poetei americane Laura Riding, cu care a fost strîns legat mai mulţi ani (prima căsătorie a lui Graves s-a destrămat curînd), registrul poeziei sale devine în acelaşi timp mai larg şi mai profund. Tînărul care debutase ca un experimentator de rime şi apoi ca un poet Georgian minor — colaborase la al treilea volum *Georgian Poetry*, editat de Marsh — se eliberează treptat de temele „liniştitoare" ale acelei poezii : frumuseţea peisajului rustic, blînda nostalgie etc., precum şi de metrica convenţional

[1] R. Graves : *On English Poetry*, W. Heinemann, London, 1942, p. 81.

melodioasă, şi caută forme noi pentru exprimarea unor mai complicate procese de percepţie artistică. Obiectivarea poetului faţă de opera sa, luciditatea clasică spre care aspiră, contribuie la limpezirea unor ape tulburate de război şi de dezorientarea postbelică a generaţiei ce se numea pe sine *„lost"* — pierdută. Mărturii despre această fază le aflăm în culegerea de versuri *The Pier Glass (Oglinda între ferestre)* şi în noi eseuri, căci Graves şi-a analizat mereu creaţia sa şi a altora, teoretizînd despre esenţa, tehnica şi funcţionalitatea poeziei [1]. Dintre acestea mai interesante sînt cele scrise în colaborare cu Laura Riding: *A Survey of Modernist Poetry (O privire asupra poeziei moderniste)* şi culegerea de articole critice publicate în trei volume sub titlul *Epilogue (Epilog)*. Justificînd reacţia poeziei moderne faţă de cea tradiţională, Graves se arată foarte exigent cu colegii săi de breaslă. El cere autenticitate, motivare artistică şi renunţarea la poză sau la inovaţii de dragul noutăţii numai. Singurii poeţi faţă de care nu avea rezerve erau G. M. Hopkins (de curînd descoperit) şi Eliot, iar dintre americanii pe atunci cu totul necunoscuţi în Anglia, John Crowe Ransom, Hart Crane, E. E. Cummings. De atunci lista preferinţelor sale s-a redus considerabil. În următorii treizeci de ani, Graves va dovedi tot mai puţină înţelegere pentru inovaţiile altora, condamnînd versul liber, eliptic, găsind defecte chiar celor mai mari, lui Eliot sau Hopkins.

Cea mai elaborată şi cea mai ambiţioasă lucrare de teorie poetică a lui Graves este *The White Goddess (Zeiţa albă)*, definită de el însuşi drept „o gramatică istorică a limbajului mitului poetic". Folosind o vastă documentare antropologică, mitologică, ritualistă şi folclorică, autorul îmbină punctul de vedere ştiinţific cu o

[1] „Un poet modern trebuie să fie un analist dacă doreşte ca opera lui să trăiască dincolo de propria-i generaţie" *(Poetic Unreason)*.

atitudine cvasi-religioasă. El atrage atenţia în prefaţă că este vorba de o carte atît dificilă cît şi stranie, a cărei lectură trebuie evitată de cei cu un spirit împrăştiat, obosit sau rigid ştiinţific „Teza mea este că limbajul mitului poetic curent în vechime în Europa mediteraneană şi nordică era o limbă magică, legată de ceremonii religioase populare în onoarea zeiţei lunii sau Muzei — unele dintre acestea datînd din epoca de piatră — şi că acesta rămîne limbajul adevăratei poezii. Acest limbaj a fost alterat în epoci mai tîrzii, cînd invadatori din Asia centrală au început să înlocuiască instituţiile matriarhale cu cele patriarhale şi au remodelat sau falsificat miturile pentru a justifica schimbările sociale.

Apoi au venit primii filozofi greci, care s-au opus hotărît poeziei magice ce ameninţa noua religie a logicii şi, sub influenţa lor, un nou limbaj poetic (astăzi numit clasic) a fost elaborat în onoarea patronului lor Apollo, şi impus lumii ca ultimul cuvînt în materie de iluminare spirituală; o concepţie care practic predomină de atunci în şcolile şi universităţile europene unde miturile sînt acum studiate doar ca relicve bizare ale copilăriei omenirii". [1] Muza, principiul feminin al fertilităţii, apare întruchipată în mituri primitive în întreită ipostază de mamă, iubită, bocitoare, simbolizînd creaţia, împlinirea, destrămarea. E o zeiţă a vieţii şi a bucuriei, dar şi a durerii şi morţii, şi a te opune ei înseamnă mai mult decît o impietate, o îndepărtare de la natură. Graves se proclamă slujitorul acelei zeiţe uneori crude şi exigente şi afirmă că şi în timpuri moderne funcţia poeziei trebuie să fie „religioasa invocare a muzei, deşi civilizaţia noastră a necinstit emblemele primare ale poeziei, stricînd echilibrul între om şi lumea înconjurătoare..., şarpele, leul şi vulturul aparţin acum recuzitei de circ, peştele şi mistreţul fabricii de conserve, cringul sacru

[1] Robert Graves: *The White Goddess*, Faber and Faber Ltd., London, 1961, p.p. 9—10.

celei de cherestea. Astăzi luna e disprețuită ca un satelit stins al pămîntului, iar femeia socotită personal auxiliar în stat. E o lume în care banul poate cumpăra aproape orice afară de adevăr, și aproape pe oricine în afară de poetul deținător al adevărului" [1].

Pasionata și aproape fetișista apologie a lui Graves poate fi mai departe întărită de documentarea științifică expusă în cele două volume de mituri elene, *The Greek Myths*. Interesul său pentru detectarea sensului unor primitive ficțiuni îl îndeamnă la o reinterpretare a Vechiului și Noului Testament și la un alt studiu asupra miturilor ebraice, *Hebrew Myths*, scris în colaborare cu Rafael Patai, în timp ce temeinica sa cultură clasică l-a ajutat să dea excelente traduceri din Homer *(Iliada)* sau Lucan *(Pharsalia)* și din opera lui Suetoniu.

Cu toate amendamentele aduse de poet ulterior, și cu toate obiecțiile oamenilor de știință exactă, *The White Goddess* rămîne cea mai izbutită și definitorie carte a lui Graves, stînd la granița dintre poezie, erudiție și ficțiune, „o carte care-ți taie răsuflarea, spune Seymour-Smith, plină de observații utile, fascinantă știință și înțelepciune poetică. Își va lua locul alături de *The Anatomy of Melancholy* [2] ca o operă clasică excentrică a literaturii engleze" [3].

Atitudinea lui Graves față de clasicii antichității este, după cum ne mărturisește singur în *Good-bye to All That*, atitudinea omului plictisit de paisprezece ani de exerciții lingvistice convenționale, și care voia să afle o nouă cale de apropiere de aceste opere și acești oameni, fără să se teamă de iconoclasm. Iconoclasmul său este însă temperat de admirația pentru cîteva mari personalități ale trecutului, figuri eroice care au avut forța să schimbe cursul istoriei, să înscăuneze noi principii de comportament social și moral, eroul mitic Jason *(The Golden Fleece)*, sau Isus din Nazareth *(King Jesus)*, sau, în fine, personaje istorice, conducători de state și de oști a căror dimensiune umană depășește hotarele unei epoci și îi așază în rîndul supraoamenilor: Belizarie.

Deși umanizate, desprinse din rigiditatea de frescă a tratatelor de istorie și apropiate de noi printr-o conștiință poate mai modernă decît au avut-o în realitate, precum și printr-un limbaj modernizat, Graves evită totuși anacronismul flagrant și ostentativ al unui Shaw, care face din Ioana d'Arc o protagonistă a gîndirii protestante și o revoluționară a costumului feminin, din Britannus un respectabil gentleman englez al secolului al 19-lea, iar din Cezar un sceptic filozof contemporan. De asemenea, spre deosebire de marele său înaintaș, inițiator al unui gen nou de „extravaganțe istorice" și specialist în demitizări și dărîmări de piedestaluri, Graves nu urmărește sistematica surpare a miturilor create în jurul marilor personalități și nici tălmăcirea lor într-o simbolistică a filozofiei moderne, cum o fac Gide, Camus sau Muir.

El urmărește acțiunile personajelor sale, așa cum au fost consemnate în linii mari de documentele istorice, colorîndu-le cu raționamente, motivări, convingeri și limbaj modern. Anacronismul principal, și cel care face lectura romanelor istorice ale lui Graves atît de accesibilă și plăcută este în esență de natură lingvistică. Conversația dintre comesenii împărătesei Livia, bunica lui Claudius, amintește de mondenii spirituali, cinici și dezabuzați ai romanelor lui Huxley, iar expresia scepticismului lui Teodosie, al Teodorei sau Antoninei, în materie religioasă, ține mai mult de secolul al XX-lea decît de secolul al VI-lea. Tălmăcirea trecutului în termenii cunoștințelor și mentalității vremii noastre (în romanul

[1] *Idem*, p. 14.

[2] Un original tratat asupra melancoliei scris de Robert Burton în 1621.

[3] M. Seymour-Smith: *Robert Graves*, Longmans Green, 1965, p. 18.

I Claudius se vorbește de oftalmii, de un oculist, de regimente și grade militare moderne, iar în *Count Belisarius* de fotbal, de ciment, și se explică mareele prin influența fazelor lunii) are nu numai efectul de a amuza prin voita neglijență sau ireverență față de pedanta documentare clasică (care îl plictisise destul timp în 14 ani de școală), ci și efectul mai pozitiv, am putea spune, de a actualiza și proiecta trecutul în prezent. El devine astfel nu numai mai viu, dar și mai accesibil cititorului modern care este indirect îndemnat să stabilească paralelisme și punți de legătură cu prezentul.

Decadența imperiului roman îl fascina pe Graves, afirmă J. M. Cohen[1], din cauza paralelismului de situații cu lumea în care i se părea că trăiește el însuși. Tema fusese tratată în mai multe din poemele sale și avea să fie reluată cu și mai multă hotărîre în *The Fallen Tower of Siloam (Turnul prăbușit din Siloam)* și în *The Cuirassiers of the Frontier (Cuirasierii de pe graniță)*. Graves se vedea ca un grănicer la fruntariile unui imperiu pierdut, uitînd aproape sensul valorilor pe care le apărase cîndva, și convins că va fi doborît de viitoarea năvală a barbarilor. Asemenea lui, Claudius în viziunea lui Graves este ultimul om civilizat într-o lume de intriganți criminali. Deși reușise printr-o superioară astuție să se mențină în viață, era nu mai puțin sigur că va fi în cele din urmă doborît și el. Tot astfel, conducătorul de oști Belizarie, figură aproape anacronică prin virtuțile-i „romane", aliate cu o bunătate ideal creștină, încercînd să îndrepte cursul istoriei în lumea rafinat coruptă sau grosolan materialistă a Bizanțului secolului al VI-lea. Și el are undeva în străfunduri de conștiință convingerea nemărturisită a inutilității efortului uriaș și istovitor, a absurdității sacrificiului pentru un împărat nedemn și o cauză pierdută ; dar prin aceasta, autorul nu-i diminuează întru nimic calitățile eroice, adăugîndu-i numai o notă de patetic, implicită în conștiința sfîrșitului.

[1] J. M Cohen : *Robert Graves*, Oliver and Boyd, Edinburgh, 1963, p. 72.

Romanul *I Claudius*, primul din seria evocărilor istorice zugrăvite de Graves, a apărut în 1934 și a fost de la început un *„best-seller"*. S-a reeditat de șase ori în cursul aceluiași an, a fost apoi tradus în șaptesprezece limbi, și a primit două premii literare. Imensul succes de public se datora tocmai virtuții pe care unul din personajele cărții i-o atribuie lui Tit-Liviu : „El îi pune pe oamenii din Roma antică să se comporte și să vorbească așa ca și cum ar trăi acum". La care bătrînul și mereu nemulțumitul Pollio făcea observația care se poate aplica și lui Graves însuși : „Atribuie romanilor de acum șapte secole idei și cuvîntări moderne, imposibile. E într-adevăr foarte agreabil de citit, dar nu e istorie."[1]

Comentatori puriști ai operei lui Graves au obiectat într-adevăr că o asemenea interpretare romanțată a întîmplărilor istorice nu este nici istorie adevărată și nici roman după cerințele stricte ale genului. Aprecierea cititorilor însă — un criteriu care nu e nicicum de disprețuit — au consacrat *Eu Claudius Împărat* ca o carte mai mult decît „agreabilă de citit", în care erudiția, pasiunea autorului pentru istorie, arheologie și artă militară (fostul ofițer de infanterie Robert Graves participă intens și activ la campania lui Claudius din Britania) se îmbină cu reflecții asupra mentalității unei epoci decadente, cu încercări de analiză a psihologiei unor monștri morali și uneori cu elemente lirice. Combinație extrem de izbutită, chiar dacă romancierul Graves ignoră cuceririle artistice ale lui Henry James, Proust, Joyce sau Virginia Woolf, sau dacă pare mai ușuratic decît marele său predecesor Walter Scott, creatorul genului.

În evocarea lumii romane a secolului I, a Romei lui

[1] R. Graves : *Eu Claudius împărat*, traducere de Silvian Iosifescu, Ed. Tineretului, p. 124.

August, Tiberiu, Caligula și Claudius însuși, în prezentarea unor exemplare umane tipice acelei epoci în care temeliile cîndva de granit ale imperiului începeau să se clatine, autorul se folosește nu numai de o vastă documentare istorică, dar și de arta de a o disimula, colorînd mărturia seacă a documentelor cu anecdote și presărînd-o cu un umor mai mult decît „roman", poate importat de Claudius din campania sa în Britania.

Viziunea lui asupra oamenilor și întîmplărilor — romanul e scris la persoana întîi — și judecățile de valoare sînt nuanțate de acest umor care e de multe ori amar sau auto-ironic. Există temeiuri istorice care să justifice reabilitarea celui de al patrulea împărat roman, căci Graves nu inventează niciodată pe de-a întregul. Dar dacă țesătura exterioară faptică este reală, psihologia personajelor, mobilele lor sînt adesea moderne. Rețeta, inițiată probabil de Shaw, a fost folosită cu succes și în cel de al doilea roman dedicat lui Claudius, *Claudius the God and His Wife Messalina (Claudius Zeul și soția sa Messalina)* în care, cu aceleași procedee artistice, dar cu o mai puțin fericită îmbinare a lor, se urmărește evoluția ulterioară a personajului central în noua sa ipostază. Cuvîntul „evoluție" e poate exagerat, căci eroii lui Graves se schimbă puțin și nu pun subtile probleme de analiză psihologică. Încă un punct de asemănare cu Shaw : motivările sînt de cele mai multe ori de natură logică, în conformitate cu o idee sau teorie diriguitoare, și mai niciodată justificate prin impulsuri iraționale. Imaginația lui Graves nu e de tipul inventiv, creator, ci se manifestă mai curînd în stabilirea de legături cauzale între fapte, înlănțuind și derivînd întîmplări dintr-o anumită situație dată sau din caracterele personajelor. Pentru preocuparea sa de a descifra unele enigme ale veacurilor trecute, Graves a fost socotit mai mult teoretician al istoriei decît istoric propriu zis, procedeul său

favorit fiind acela de a alege caractere și întîmplări care să ilustreze un postulat sau un tipar de comportament.

Atitudinea lui seamănă cu a autorului de romane detective, spune Cohen : „o idee dominantă — fie otrăvirea cu ciuperci, sau frecvența incestului în familia imperială, sau, în romanele ulterioare, virtutea lui Belizarie sau descendența lui Isus din casa regală ebraică îi furnizează toate explicațiile" [1].

Poate de aceea încercările lui Robert Graves de a prezenta imagini ale lumii moderne într-un roman de actualitate ca *Antigua Penny Puce (Timbrul roșu Antigua de un penny)*, o investigație făcută cu destulă vervă dar nu cu destulă profunzime asupra unui aspect al civilizației materialiste moderne, nu ne spun lucruri noi sau deosebit de interesante despre contemporanii noștri pe care-i aflăm mai complex și subtil zugrăviți în alte opere ale secolului XX. *The Shout (Strigătul)* sau *Seven Days in New Crete (Șapte zile în Creta Nouă)* îmbină realul cu fantasticul într-o fericită proporție și ni-l relevă pe Graves ca pe un logician care nu disprețuiește supranaturalul, deși recurge rareori la el.

Count Belisarius (Comitele Belizarie) [2], al treilea roman istoric al lui Graves, apărut în 1938, marchează o revenire la forma aproape clasică a acestui gen literar. Dacă în primele două cărți despre Claudius și epoca sa autorul se înscrie în chip original pe o linie ilustrată, între alții, de Lion Feuchtwanger [3], în *Belizarie* oamenii nu au nici psihologii moderne și nici nu folosesc limbajul

[1] J. M. Cohen, *op. cit.*, p. 74.

[2] Traducerea se justifică prin rangul militar pe care-l avea Belizarie (în latină *comes-itis)*, iar românizarea numelui are precedente în înseși adaptările onomastice folosite de Graves în romanele anterioare : Livy pentru Tit-Liviu etc.

[3] *Die hässliche Herzogin (Ducesa urîtă)*, 1923 și *Jud Süss (Evreul Süss)*, 1925.

2

spiritual huxleyan pe care îl întîlneam la oaspeţii împărătesei Livia. Într-un cuvînt, anacronismul apare mai puţin flagrant, iar vechea reţetă a romanului istoric folosită de Scott şi Dumas, anume de a înfăţişa personaje ale trecutului într-un grad de excelenţă sau de ticăloşie superior prezentului, este urmată aproape cu fidelitate. Belizarie este, aşa cum am mai amintit, un supraom, iar împăratul Justinian, ca şi subalternul său Ioan de Capadocia, cumulează defecte care fac din ei personaje monstruoase, adevăraţi *„villains"*.

Zugrăvirea în alb şi negru este plauzibilă în condiţiile ficţiunii create de Graves — naratorul fiind aici eunucul Eugeniu, slujitor devotat al Antoninei, soţie a comitelui, şi admirator fără rezerve a eroismului, ştiinţei militare şi virtuţilor acestuia.

Figura lui Belizarie, acest ultim mare general roman, numit de Gibbon „Scipio Africanul al Noii Rome", omul care a reorganizat şi dus la victorie armata imperială formată din mercenari barbari, cu obiceiuri, limbi şi interese diferite, şi care a încercat să consolideze posesiunile întinsului Imperiu Roman de Răsărit, a intrat desigur în legendă.

Graves foloseşte cu exactitate informaţia istorică, furnizată mai ales de Procopius în a sa *Historia Arcana*, al cărui punct de vedere, evident subiectiv, îl adoptă în atitudinea faţă de Justinian şi chiar în relatarea, voit ambiguă, a conflictului pasional dintre Belizarie — Antonina — Teodosie. Drama personală nu este însă elementul predominant, cum socot unii critici, sau hotărîtor în mersul acţiunii, ci mai curînd destinele individuale apar supuse fluxului evenimentelor istorice, Graves dovedind încă o dată capacitatea sa de a pătrunde şi a sesiza cu o intuiţie exactă raportul de forţe care au creat istoria veacurilor trecute. Generalul Belizarie a avut de luptat cu puternice imperii, ca cel al perşilor împotriva cărora a purtat două campanii victorioase în

530 şi în 540; de stăvilit răscoalele interne izbucnite în Bizanţ în jurul anului 532, aşa numitele răscoale Nike, şi mai ales de luptat cu facţiunile, intrigile, invidiile şi nedreptăţile care înfloreau la curtea lui Justinian, patronate de însuşi împăratul, nehotărît, meschin, gelos pe gloria generalului său.

Printre cele mai prestigioase isprăvi militare ale lui Belizarie istoria aminteşte acea lungă expediţie în Africa din 533, o fabuloasă întreprindere, socotind mijloacele de comunicaţie ale timpului, precum şi campania din Italia unde, cu forţe relativ reduse dar cu o mare ştiinţă a tacticii militare şi cu un curaj legendar, îşi poartă oştile din cetate în cetate, Neapole, Roma şi în sfîrşit Ravena, anihilînd astfel regatul gotic întemeiat cîndva de Teodoric pe ruinele imperiului roman. Se pare că atunci ostrogoţii s-au oferit să-l recunoască imperator al apusului, stăpîn suprem pe acel pămînt istoric al Italiei, recucerit de el. Dar printr-o inexplicabilă loialitate faţă de un monarh nerecunoscător, Belizarie refuză, pentru a fi apoi rechemat şi trimis în alte campanii —, din nou la graniţa Persiei împotriva puternicului rege Khosrou, apoi iarăşi în Italia unde goţii se răsculaseră şi, în fine, împotriva bulgarilor năvălitori. Deşi a doua expediţie din Italia a fost pornită cu forţe total insuficiente ca număr şi pregătire, din grija mereu trează a împăratului Justinian ca popularitatea comitelui să nu o întreacă pe a sa, prestigiul lui Belizarie era atît de mare, încît îi preceda sosirea pe un cîmp de luptă, înfricoşînd duşmanii ca buzduganul zmeului care lovea în poartă. A reuşit astfel şi în această a doua campanie să obţină unele victorii (înfrîngerile sînt puse de biograful Eugeniu numai pe seama trădării sau a greşelilor altora). Dar înainte de a încheia războiul din Italia cu un rezultat hotărît, comanda supremă e încredinţată eunucului Narses, om de curte al împăratului, iar Belizarie este rechemat şi acuzat, cîţiva ani mai tîrziu, de

participare la un complot împotriva împăratului, de lipsă de loialitate, incapacitate militară, necinste etc., toate virtuţile marelui general fiind acum răstălmăcite în crime.

Astfel, printr-una din acele absurde întorsături ale soartei, care au furnizat subiecte poeţilor tragici, omul care a sporit atît de substanţial prestigiul şi a umplut vistieria Imperiului de Răsărit, cade victimă uneltirilor şi invidiei josnice a însuşi monarhului pe care-l slujise cu cinste. Averea îi e confiscată şi e redus la starea de prizonier în propria sa casă. O reabilitare tîrzie, cu doi ani înaintea morţii, nu mai poate înlătura gustul amar al nedreptăţii şi ingratitudinii imperiale.

Acestea sînt, în linii generale, faptele de seamă din viaţa Comitelui Belizarie, consemnate de toţi istoricii care s-au ocupat de această perioadă — de la Procopius pînă la Hodgkin, Bury, Diehl sau Gibbon. În prefaţa lucrării, Graves ţine să sublinieze fidelitatea faţă de sursele istorice, declarînd că singurul personaj fictiv e unchiul lui Belizarie, Modestus, demodat şi patetic apărător al culturii şi modului de viaţă roman. Dar pe lîngă documentaţia istorică, impresionantă prin bogăţia detaliilor tehnice despre armament, tactică militară şi fortificaţii, sau pe lîngă informaţia, la fel de bogată, despre sectele şi controversele religioase care abundau în secolul al VI-lea, Graves mai preia, desigur pentru culoarea sau funcţia lor fie patetică sau comică, legende reale sau posibile, create în jurul eroului său.

Astfel este legenda, apărută se pare în secolul al X-lea, potrivit căreia lui Belizarie i s-au luat prin hotărîre împărătească nu numai demnităţi şi averi, ci şi lumina ochilor şi că a ajuns să cerşească pe străzile oraşului unde trecuse altădată în triumf. Legenda, adoptată de altfel înainte de Graves de unii poeţi sau pictori, împlineşte, cu trăsături cam îngroşate după părerea noastră, o figură tragică, al cărei destin provoacă milă şi groază.

Naratorul are bunul gust să nu insiste prea mult asupra acestor ultime episoade din viaţa eroului său, pretextînd că a scrie despre lucruri nedrepte şi crude e la fel de dureros ca şi a le trăi.

Belizarie se înscrie astfel în rîndul marilor orbi creaţi de închipuirea oamenilor, care au socotit întotdeauna pierderea vederii ca cea mai cruntă suferinţă — Homer, Oedip, Lear. Comparaţia cu Lear poate fi sugerată şi de faptul că amîndoi sînt victime ale ingratitudinii; dar pe cînd orbirea fizică a regelui Lear e precedată de una morală, Belizarie nu justifică prin nici un păcat năpasta. Aşa cum am mai amintit, eroul lui Graves nu are decît calităţi, de la statura fizică depăşind cu un cap pe semenii săi, pînă la cea morală, şi prin acest cumul de virtuţi e oarecum dezumanizat. Biograful său fictiv evocă, asemeni povestitorilor populari, fapte uimitoare care prevestesc de la vîrsta de şapte ani pe viitorul strateg. Episodul denumit „bătălia piperului" sau luptele între băieţii de la şcoala din Adrianopol, ca şi întîlnirea fatidică între Belizarie adolescent şi dansatoarea Antonina, căreia îi va purta o statornică deşi nejustificată dragoste de la 14 pînă la 65 de ani, aparţin domeniului fabulaţiei care se naşte în mod spontan în jurul oamenilor celebri. Astfel, dacă isprăvile vitejeşti, precocitatea şi invulnerabilitatea („singurele răni pe care le-a primit vreodată au fost făcute de mîna propriului său împărat" spune Antonina în faţa catafalcului), inteligenţa clarvăzătoare aliată cu bunătatea şi omenia („gîndul lui dintîi era întotdeauna pentru soldaţi şi era bucuros dacă putea evita o vărsare de sînge") ne apar hiperbolizate, ele nu distonează în vecinătatea datelor pur istorice, deoarece se justifică faptic prin admiraţia fără rezerve a eunucului biograf, şi artistic prin tonul cronicăresc sau rapsodic pe care îl capătă uneori naraţiunea.

Personalitatea povestitorului Eugeniu se resimte şi în relatarea indulgentă a vieţii aventuroase a stăpînei sale

Antonina, fostă prostituată, tovarășă de bordel și prietenă a împărătesei Teodora. Ea îi păstrează lui Belizarie, „iubitul ei soț", o mare dragoste dar o fidelitate relativă. Asupra prieteniei ei cu tînărul și chipeșul Teodosie, naratorul lasă să plutească un văl de incertitudine și de ambiguitate, prin care cititorul deslușește totuși, cu ușurință și zîmbet, realitatea.

Dar pe lîngă admirație pentru virtuțile și înțelegere pentru păcatele stăpînilor săi, eunucul Eugeniu mai posedă și o pasiune pentru arta militară. Descrierea noului mod de organizare a cavaleriei, a nenumăratelor asedii, campanii și bătălii ocupă mai mult de jumătate din paginile cărții. Ea îngreunează poate lectura pentru cititorul grăbit, acțiunea mișcîndu-se lent de la fruntariile de răsărit ale imperiului la cele de apus și apoi înapoi spre răsărit, încheindu-și ciclul tragic în locul de unde a purces. Spre deosebire însă de unele digresiuni care apăreau în romanele anterioare ca avînd o legătură mai laxă cu acțiunea propriu zisă (vezi pasajul asupra Druizilor în *Claudius the God*), relatarea acțiunilor militare formează aici o parte intrinsecă a povestirii. Astfel, in comparație cu romanele anterioare, povestea lui Belizarie apare mai omogenă și mai bine construită.

Tonul e de asemenea mai sobru, mai puțin ușuratic și dialogul mai puțin scînteietor; anacronismele sînt și ele mai reduse ca număr iar situațiile comice rare și neesențiale mersului acțiunii. Afară de cîteva episoade secundare, cum ar fi conversația frivolă a doamnelor în biserică și indignarea predicatorului, sau scena în care împărăteasa Teodora își bate joc de senatorul Hippobates care o insultase cîndva, pe vremea cînd era o umilă hetairă, și în afară de unele replici spirituale ale Antoninei, cartea este în general lipsită de umorul care caracterizează majoritatea scrierilor lui Graves. Zîmbetul sceptic, uneori indulgent, alteori mai sarcastic, se simte în relatarea disputelor religioase dintre ortodocși,

arieni, nestorieni etc. care frămîntau, ca și luptele politice dintre Verzi și Albaștri, epoca lui Justinian.

Niște soldați—capadocieni beți discută despre natura divină sau umană, unică sau dublă a lui Dumnezeu Fiul. „Aceasta era boala epocii. Te-ai aștepta, bunăoară, de la niște plugari, cînd se adună la un loc, să vorbească despre dobitoace și recolte, soldații despre bătălii și îndatoriri ostășești, iar prostituatele, poate, despre veșminte și frumusețe și succesele lor la bărbați. Dar nu; oriunde se adună doi sau trei, în hanuri, cazărmi, bordeluri sau orice alt loc, încep neîntîrziat să discute vreo problemă dificilă, oarecare, din doctrina creștină, asumîndu-și postură de cărturari." (În speță, discuția se dovedește utilă pentru că, sub forma unor citate latinești atribuite papei, tîrgovețul Simion transmite un mesaj lui Belizarie-copil cum să pornească lupta cu huliganii capadocieni și să-l elibereze din lanțuri.).

În numele dreptei credințe oamenii se ceartă, se dezbină, se ucid chiar; la cei mai mulți dintre „barbarii" creștinați, ca și la unii greci sau romani, noua religie este doar o pojghiță subțire care s-a suprapus, fără să modifice esențial vechile lor credințe. Francii chemați în ajutor de Uriah, nepotul regelui ostrogot din Italia, se reped asupra femeilor și copiilor și-i aruncă în rîu, îndeplinind astfel un ritual păgîn, sub pretextul unei deosebiri de dogmă creștină: goții erau arieni. De altfel, povestitorul explică cum fiecare zeu din mitologia păgînă își găsise acum un echivalent creștin: sfîntul Nicolae îl moștenise pe zeul mării Poseidon, cîinele Cerber se transformase în Apostolul Petru, zeița Venus în fecioara Maria, iar Isus însuși preluase ceva din calitățile lui Orfeu.

Oamenii simpli se lasă speculați de vînzătorii de relicve sacre și cred că sfîntul Nicolae, abia născut, refuza să sugă la pieptul matern în zilele de post. Cei mai

luminați rămîn sceptici și atei, sau își păstrează credința în vechii zei greci, adoptînd-o pe cea nouă din motive politice sau alte interese personale. Creștinismul nu-l împiedică pe Justinian să fie rău și meschin și nici pe papa Silveriu să uneltească cu goții împotriva apărătorilor imperiului roman. El este judecat și demis din înalta sa funcție de Antonina, fostă prostituată, păgînă în credința ei, dar loială.

Există și un alt aspect, cel moral, al noii religii, care e ignorat aproape de toți, afară de spiritele alese a căror virtute intrinsecă s-ar fi manifestat poate și sub egida unui alt cult. Astfel e Belizarie, definit într-un horoscop „singurul om bun într-o lume stricată", în timp ce împăratul e indicat în horoscopul Teodorei prin epitetul de „împărat al diavolilor".

„Cred că lui Belizarie îi era milă de Justinian, ne mai spune povestitorul, pentru că împăratul dorea să fie un bun creștin, dar nu știa cum să ajungă la asta". Dacă imensa capacitate de înțelegere și iertare a lui Belizarie ne irită în cele din urmă, nu putem să nu observăm că autorul a fost consecvent cu premisele povestirii sale; eroul nu e numai un mare general roman, dar și un cavaler medieval perfect (e de altfel contemporan cu regele Arthur) care aplică principiile creștine pe un înalt plan moral. Opoziția între bine și rău se accentuează în ultima parte a romanului, simplificîndu-l oarecum și făcînd din cei doi protagoniști, împăratul și generalul său, reprezentanții lui Ahriman și Ormuzd în Bizanțul secolului al VI-lea.

Pe lîngă lumea antică pe care a cercetat-o cu minuție de specialist, pe Graves l-a atras și istoria unor secole mai apropiate de noi. Astfel, pentru următoarele două romane istorice el alege fundalul revoluției americane sau al războiului de independență purtat de fostele colonii engleze între 1776—1783. *Sergeant Lamb of the Ninth* (*Sergentul Lamb din regimentul nr. 9*) și *Proceed, Sergeant Lamb* (*Înainte, sergent Lamb*) redau, sub forma unei fictive narațiuni a sergentului, povestea unui om simplu și viteaz, angajat într-o luptă de interese care se hotărau peste capul lui. Și aici autorul respectă cu grijă adevărul istoric, nu inventează personaje decît minore, însuși eroul său fiind un fost luptător al regimentului de linie 23, „Royal Welch Fusilliers", în care a servit însuși Graves în anii războiului.

Pentru o mai amănunțită documentare și „atmosferă locală", autorul a folosit o călătorie în America, în cursul căreia a putut schița fundalul și culege informații asupra obiceiurilor indienilor, francezilor, coloniștilor puritani din Noua Anglie, a rebelilor și regaliștilor care se înfruntau într-o lume cu totul diferită de a bătrînului continent. El adoptă de asemenea un limbaj ușor arhaizant, cu cîteva elemente lingvistice care să se acorde cu personalitatea naratorului.

Ultimul [1] din seria romanelor istorice ale lui Graves, *Wife to Mr. Milton* (*Soția domnului Milton*) proiectează din nou, într-o relatare la persoana întîi și cu aceeași grijă pentru detaliul istoric, destine și conflicte individuale pe ecranul tulburat de luptele politice și religioase ale anilor 1642—1649, anii revoluției burghezo-democrate din Anglia în care poetul *Paradisului pierdut* s-a angajat cu toată forța convingerilor sale puritane și antimonarhice. Tratarea însă nu mai impresionează cititorul prin noutate sau strălucire așa cum se întîmplase cu romanele din seria *Claudius* și nici prin masivitatea construcției ca în *Belizarie*. Graves, cu toate eforturile de a sugera lingvistic și structural atmosfera epocii, nu reușește să

[1] Considerăm pe cele următoare: *The Golden Fleece*, *King Jesus* și *Homer's Daughter* ca evocări ale unui trecut legendar și mitic.

creeze o impresie de autenticitate, ci mai curînd de pastișă, în care atitudinea scriitorului însuși apare nedefinită, oscilînd între admirație și ironie.

Este greu de sintetizat într-o formulă finală personalitatea și opera lui Robert Graves, tocmai datorită bogăției, caracterului ei complex și adesea paradoxal. S-a izolat de lume, locuind în case de țară sau pe o insulă în Mediterana și respingînd valorile civilizației moderne, dar a participat afectiv la toate marile întîmplări ale istoriei vechi sau contemporane. A proclamat superioritatea lumii spirituale, dar nu în maniera unui ascet sau mistic. Lumea materiei înconjurătoare, inclusiv propria sa existență fizică, are o realitate foarte pregnantă pentru el și, cu tot raționalismul și clasicismul spre care aspiră, percepția sa rămîne tributară emotivității, la un mod cvasi-romantic, tradus în limbajul voit uscat și dur al literaturii secolului nostru. Temperîndu-și lirismul cu ironie acerbă și credințele cu scepticism, mărturisește totuși cu emfază credința sa în poezie ca o revelație superioară existenței reale.

Adevărul poeziei este după el atemporal, iar istoria umană doar „locală", avînd numai valoarea unui adevăr relativ — dar, crede Graves, numai prin observarea faptului local sau relativ se poate atinge universalul, contactul cu realitatea temporală fiind o primă necesitate a artei revelatoare de adevăruri eterne. Apărut pe arena literară prea tîrziu pentru a fi suferit influența simbolismului european care s-a resimțit în opera lui Yeats sau Eliot, și prea devreme pentru a fi participat la entuziasmul social și politic al poeților deceniului al patrulea, Graves rămîne pe o poziție singulară, influențînd totuși indirect pe cei mai tineri decît el, *Norman Cameron*, *William Empson*, sau chiar pe *Philip Larkin* sau *Thom Gunn*.

Aprecierile sale critice, deși uneori arbitrare și capricioase, sînt stimulatorii prin neacceptarea locurilor comune și adesea prin verva polemică a pamfletarului. În fine, ilustrînd cu strălucire genul romanului istoric, autorul se relevă deopotrivă ca erudit cunoscător al antichității, povestitor de talent, om de spirit, cenzor al moravurilor și, cu toată detașarea și scepticismul aparent, un prețuitor al adevăratelor valori umane.

LILIANA PAMFIL-TEODOREANU

TABEL CRONOLOGIC

1895 26 iulie : Se naşte la Londra Robert Ranke, fiul poetului irlandez Alfred Percival Graves şi al Amaliei von Ranke, nepoata cunoscutului istoric german Leopold von Ranke.

1907—1914 Este înscris pe rînd la şase şcoli preparatorii şi apoi la colegiul Charterhouse.

1915 Se înrolează în regimentul „Royal Welch Fusiliers" şi luptă timp de aproape patru ani în primul război mondial. Este rănit şi decorat. Din aceşti ani datează prietenia cu Siegfried Sassoon.

1916 Publică primul volum de versuri : *Over the Brazier (Peste vatra de jăratec).*

1917 Colaborează la volumul al treilea din *Georgian Poetry 1916—17*, editat de Ed. Marsh.

Publică placheta de versuri *Fairies and Fusiliers (Zîne și pușcași).*

1918 Se căsătorește cu Nancy Nicholson, cu care locuiește un timp la Harlech, în Țara Galilor, și cu care va avea patru copii.

1919 Se înscrie la Universitatea din Oxford, unde urmează cursuri de literatură și filozofie. Pentru a-și cîștiga existența, deschide o mică prăvălie la Boars Hill.

1920 Publică *Country Sentiment (Sentiment de țară)*, versuri.

1921 Publică *The Pier Glass (Oglinda dintre ferestre).*

1922 Publică volumul de eseuri literare *On English Poetry (Despre poezia engleză)*, cu subtitlul „O abordare neortodoxă a psihologiei artei poetice, pe baza unor mărturii mai ales subiective".

1923 Publică volumele de versuri : *The Feather Bed (Patul de fulgi)* și *Whipperginny.*

1924 Publică un volum de schițe *Mock Beggar Hall (Sala pseudo-cerșetorilor)* și *Measure of Dreams (Măsura visurilor).*

1925 Un an foarte fertil. Graves publică încă două plachete de versuri, primul lui roman *My Head ! My Head ! (O, capul meu !)*, pe o temă din Vechiul Testament, și lucrările de teorie și critică literară *Poetic Unreason (Nonrațiune poetică)* și *Contemporary Techniques of Poetry (Tehnici contemporane ale poeziei)*, precum și piesa *John Kemp's Wager (Rămășagul lui John Kemp).*

1926 După terminarea studiilor la Oxford, este numit profesor de literatură engleză la Cairo, unde rămîne un an. În același an publică eseul *Another Future of Poetry (Un alt viitor al poeziei)*.

1927 Editează poemele lui Skelton ; publică două volume originale reunind versuri din plachetele anterioare, *Poems 1914—1926* și *Poems 1914—1927*. Publică de asemenea o antologie de poezii pentru copii, *The Less Familiar Nursery Rhymes (Poezioare pentru copii mai puțin cunoscute)*, o biografie a lui T. E. Lawrence, *Lawrence and the Arabs (Lawrence și arabii)* și cîteva eseuri, printre care eseul umoristic *Lars Porsena, or the Future of Swearing (Lars Porsena, sau viitorul înjurăturilor)*, *The Rediscovery of „Loving Mad Tom" (Redescoperirea lui „Tom-nebun-din-dragoste")*, un comentariu asupra baladei *Tom o' Bedlam* al cărui autor ar putea fi Shakespeare, și *A Survey of Modernist Poetry (O privire asupra poeziei moderniste)*, prima lucrare scrisă în colaborare cu Laura Riding.

1928 Încă două eseuri, *Mrs. Fisher of the Future of Humor (D-na Fisher sau viitorul umorului)* și *A Pamphlet Against Anthologies (Un pamflet împotriva antologiilor)*, în colaborare cu Laura Riding.

1929 Se desparte de prima soție. Publică povestea fantastică *The Shout (Strigătul)*, autobiografia *Good-bye to All That (Adio tuturor acestor lucruri)* și un volum de versuri, *Poems*.

1930 Se stabilește în insula Majorca, unde va conduce timp de cîțiva ani editura „The Seizin Press", împreună cu Laura Riding; publică încă zece poeme *Ten Poems More* și un volum cu noi date autobiografice și cu cîteva fragmente reluate din *The Shout*, *But it Still Goes On: An Accumulation (Dar totuși continuă: O acumulare)*.

1931 Publică culegerea de poeme *Poems 1926-30* și plachete *To Whom Else (Cui, altcuiva)*.

1932—1936 Editează împreună cu Laura Riding culegerea de eseuri critice *Epilogue (Epilog)*, 3 vol.

1933 Romanul *The Real David Copperfield*, o versiune a romanului lui Dickens, așa cum autorul ar fi trebuit să-l scrie dacă nu falsifica adevărul. Culegerea *Poems 1930—33*.

1934 Romanul istoric *I Claudius (Eu Claudius împărat)*, urmat de *Claudius the God and His Wife Messalina (Claudius zeul și soția sa Messalina)*.

1936 Romanul *Antigua Penny Puce (Timbrul roșu Antigua, de un penny)*.

1937 Studiul critic *The English Ballad (Balada engleză)*, dezvoltat și publicat mai tîrziu (1957) sub titlul *English and Scottish Ballads (Balade engleze și scoțiene)*.
Părăsește Majorca pentru toată perioada războiului.

1938 Romanul *Count Belisarius (Comitele Belizarie)* și *T. E. Lawrence to His Biographers (T. E. Lawrence către biografii săi)*, în colaborare cu Liddell-Hart.

1940 Romanul *Sergeant Lamb of the Ninth (Sergentul Lamb din regimentul nr. 9)*. *The Long Week-End; A Social History of Great Britain 1918—1939 (Lungul sfîrșit de săptămînă; o istorie socială a Marii Britanii)*.

1941 Romanul *Proceed, Sergeant Lamb (Înainte, sergent Lamb)*.

1943 Romanul *The Story of Marie Powell, Wife to Mr. Milton (Povestea Mariei Powell, soția domnului Milton)* și *The Reader over Your Shoulder. A Handbook for Writers of English Prose (Cititorul din spate. Un manual pentru scriitorii de proză engleză)*.

1944 Romanul *The Golden Fleece (Lîna de aur)*.

1946 Romanul *King Jesus (Regele Isus)* și culegerea de versuri, *Poems 1938—45*.

1947 Se reintoarce în Majorca.

1948 Ediția *Collected Poems 1914—47*, *The White Goddess* (*Zeița albă*) cu subtitlul „o gramatică istorică a mitului poetic".

1949 *The Common Asphodel* (*Sămînța nemuritoare*), culegere de eseuri critice, majoritatea publicate anterior, și două romane, *Seven Days in New Crete* (*Șapte zile în Creta nouă*) roman futuristic, și *The Isle of Unwisdom* (*Insula neînțelepciunii*).

1951 Culegerea de eseuri, poezii și nuvele *Occupation : Writer* (*Ocupația : scriitor*), precum și culegerea de versuri *Poems and Satires*.

1953 *Poems*, 1953, și, în colaborare cu Joshua Podro, *The Nazareene Gospel Restored* (*Evanghelia nazareteană reconstituită*), istoria lui Isus, privită din punctul de vedere ebraic, scrisă „pentru a converti biserica engleză la creștinism".

1954—55 Ține o serie de prelegeri la Cambridge, *The Clark Lectures*. Se căsătorește cu Beryll Pritchard.

1955 *The Greek Myths* (*Miturile elene*), studiu și comentariu elaborat cu ajutorul unor eruditi colaboratori. Romanul *Homer's Daughter* (*Fiica lui Homer*), culegerea de eseuri critice *The Crowning Privilege* (*Privilegiul suprem*) și studiul *Adam's Rib and Other Anomalous Elements in the Hebrew Creation Myth : A New View* (*Coasta lui Adam și alte anomalii în mitul ebraic al Creației : o nouă interpretare*).

1956 *Catacrock*, schițe de eseuri umoristice publicate anterior în periodicele *Punch*, *The New Yorker* etc.

1957 *Jesus in Rome* (*Isus la Roma*), în colaborare cu Joshua Podro și romanul *They Hanged My Saintly Billy* (*L-au spînzurat pe cucernicul meu Billy*), *Winter in Majorca* (*Iarna la Majorca*), traducere cu comentariu a lucrării lui George Sand, *Un hiver en Majorque*.

1958 *Steps ; Stories, Talks, Essays, Poems, Studies in History* (*Pași : Povestiri, conferințe, eseuri, poeme, studii de istorie*).

1959 *Collected Poems*.

1960 *The Penny Fiddle* (*Scripca de un ban*), versuri pentru copii, în cea mai mare parte publicate anterior.

1961 *Myths of Ancient Greece* (*Miturile Greciei antice*) tălmăcite pentru copii. *The Anger of Achilles* (*Mînia lui Achile*) traducere din *Iliada*.

1962 *The More Deserving Cases* (*Cazuri mai meritorii*), o ediție restrînsă, semnată de autor, a poemelor care nu au fost cuprinse în precedentele culegeri.

Oxford Addresses on Poetry (*Prelegerile despre poezie de la Oxford*). *New Poems 1961* (*Noi poeme 1961*). *The Siege and Fall of Troy* (*Asediul și căderea Troiei*), istorie pentru copii.

1964 *Hebrew Myths (Mituri ebraice)* în colaborare cu Rafael Patai. *Ann at Highwood Hall (Ana la Highwood Hall),* noi poeme pentru copii. *Man Does, Woman is (Bărbatul face, femeia este),* versuri.

1965 *Love Respelt (Dragoste re-silabisită),* versuri. *Mammon and the Black Goddess (Mammon și Zeița neagră) ; Collected Poems ; Collected Short Stories (Culegere de nuvele).*

L. P.-T.

CUVÎNT ÎNAINTE

Cei mai mulți oameni găsesc că este greu să facă o legătură logică între personajele epocii — clasice propriu-zise și cele ale epocii romantice, epoca legendei medievale. Regele Arthur, bunăoară, pare să aparțină unei epoci mult mai străvechi decît Iuliu Caesar ; totuși, credința sa creștină îl localizează cu cîteva veacuri mai tîrziu.

În această poveste a Comitelui Belizarie se va vedea în ce fel s-au suprapus aceste două epoci. Iată un general roman, ale cărui victorii și principii strategice sînt nu mai puțin romane și nu mai puțin clasice decît cele ale lui Iuliu Caesar. Totuși, în vremea lui armata se schimbase pînîntr-atît, încît aproape nu mai putea fi recunoscută, vechea legiune de infanterie dispărînd iar Belizarie (unul dintre ultimii romani cărora li s-a conferit demnitatea de Consul și ultimul căruia i s-a acordat un triumf) este comandantul creștin al unor călăreți de gardă îmbrăcați în zale, mai toți de obîrșie barbară, ale căror isprăvi indivi-

duale rivalizează cu cele ale eroilor regelui Arthur. În vremea lui se ivesc situații caracteristic romantice. De pildă niște derbedei netrebnici răpesc fete, le fac prizoniere și le duc în castele sinistre, din munți (în timpul raidurilor maure asupra Africii romane), iar luptătorii lui Belizarie pornesc în goană, cavalerește, cu stindarde și lănci, pentru a le salva.

Elementul miraculos din povestea regelui Arthur este pe de o parte, saga dintr-o vreme primitivă și legendă populară, iar pe de alta, misticism călugăresc, de o dată mult mai tîrzie. Dar în cazul lui Belizarie, autoritatea supremă în ce privește viața și campaniile sale nu a fost vreun membru hun sau got din suita sa — care ar fi făcut din această viață, neîndoielnic o divagație epică, bună pentru a fi înflorită de călugări, în secolele următoare — ci cultivatul său secretar greco-sirian, Procopius din Caesarea. În general, Procopius a fost un scriitor judicios, bine informat în privința valorilor clasice, după cum a fost și Agathias, care ne furnizează ultimul capitol de istorie militară ; așa că aici n-a intervenit nici o denaturare romantică, precum în cazul regelui Arhur. Din punct de vedere istoric, Arthur pare să fi fost un rege britanic neînsemnat, comandant al cavaleriei aliate, pe care romanii l-au lăsat în voia destinului, cînd infanteria lor a fost retrasă din orașele-garnizoană ale Britaniei, la începutul secolului al cincilea. Dacă cronicarul său ar fi fost un Procopius, atunci căpcăunii și vasele fantomă și vrăjitorii și jivinele lacome nu ar mai fi apărut în poveste, decît poate ca niște

relatări colaterale despre legenda britanică din vremea lui. În schimb, am fi avut unul sau două capitole lucide despre istoria militară romană tîrzie — încercarea curajoasă a lui Arthur de a prezerva o rămășiță de civilizație creștină în Țara de Apus, în fața presiunilor invaziei păgîne. Și calul lui Arthur ar fi fost un armăsar voinic, de cavalerie, și nu o iapă vrăjită, zburînd cu el impetuos spre mileniul creștin.

Belizarie s-a născut în ultimul an al dezastruosului secol al cincilea (secolul regelui Arthur), în care anglo-saxonii au invadat Britania de Sud ; vizigoții, Spania ; vandalii, Africa ; francii, Galia ; ostrogoții, Italia. A murit în 565, cinci ani înainte de nașterea profetului Mohamed.

Ori de cîte ori documentele ce s-au păstrat s-au dovedit sărace, am fost nevoit să umplu golurile povestirii cu ficțiune, dar de obicei am avut în minte un echivalent istoric ; așa încît dacă un lucru sau altul nu s-a petrecut aidoma, este probabil că s-a petrecut, totuși ceva asemănător. Triunghiul de dragoste Belizarie-Antonina-Teodosie, oricît pare a fi de născocit, a fost preluat ca atare, cu foarte ușoare retușări, din Istoria secretă. Nu este exagerată nici relatarea politicii ecleziastice și a celei de Hipodrom, în veacul al șaselea, așa cum e oferită aici. Singurul personaj inventat este unchiul lui Belizarie, Modestus, tipul familiar al omului de litere roman, din epoca de strălucire exterioară. Cele două documente italo-gotice, citate în text, sînt autentice.

M-am temut că relatarea Antoninei despre destituirea papei Silveriu ar putea fi contestată.

Apologeții catolici luîndu-se după versiunea istoricului african Liberatus, insistă că acuzația formulată împotriva lui Silveriu, de a fi trădat Roma în favoarea goților, a fost ticluită de Antonina, la ordinele împărătesei, și că Belizarie a fost părtaș la crimă. Această părere este neconcordantă cu caracterul lui Belizarie, iar Liberatus, a cărui relatare conține cel puțin un anacronism, a fost foarte probabil înclinat să-l favorizeze pe Silveriu, din cauza urii pe care o purta lui Vigiliu, noul papă. Eu prefer părerile lui Procopius, care se aflase în vremea aceea la Roma și care, deși recunoaște că Teodora a avut o ceartă îndelungată cu Silveriu și lasă chiar să se întrevadă că, după destituirea lui, ea a pus să fie ucis, îl considera totuși categoric vinovat. În orice caz, de la bun început Silveriu și-a asigurat alegerea prin simonie — după istoricul Anastasie — și este admis că anterior și-a mai călcat o dată cuvîntul, față de regele Wittig. Așa că în primul rînd indignarea bisericii față de Teodora și față de Antonina — femei care s-au amestecat în politica ecleziastică — a determinat mai tîrziu admiterea în calendar (20 iunie) a acestui foarte îndoielnic sfînt și martir.

Monezile de aur din vremea lui Justinian pot fi considerate ca avînd aproximativ valoarea unei bancnote englezești de 1 liră sterlină, sau o hîrtie americană de 5 dolari de astăzi.

Distanțele sînt date în mile romane, care, practic, sînt echivalente cu milele englezești. Numele de localități sînt modernizate pretutindeni unde această schimbare tinde să le facă mai ușor de recunoscut.

Trebuie să-i mulțumesc Laurei Riding pentru marele ajutor pe care mi l-a dat în problemele de limbă și narațiune.

ROBERT GRAVES

1938

CAPITOLUL I

COPILĂRIA LUI BELIZARIE

Cînd Belizarie a împlinit vîrsta de șapte ani, mama lui, care rămăsese văduvă, i-a spus să o părăsească pentru un răstimp, pe ea și pe cei din gospodăria de pe moșia ei, de la Cermen în Tracia, și să meargă la școală, la Adrianopol, un oraș la cîteva mile distanță, unde va fi pus sub tutela fratelui ei, distinsul Modestus. Îl legă printr-un jurămînt pe Sfintele Scripturi — era creștină de credință ortodoxă — că va împlini legămîntul de botez depus pentru el de nașii săi, care, amîndoi muriseră de curînd. Belizarie rosti jurămîntul, lepădîndu-se de lume, de carne și de diavol.

Eu, autorul acestei lucrări grecești, sînt o persoană de mică importanță, un simplu servitor; dar mi-am petrecut aproape toată viața în slujba Antoninei, soție a aceluiași Belizarie, și trebuie să dați crezare celor ce scriu. Să-mi fie deci îngăduit să citez o părere a stăpînei mele Antonina în privința acestui jurămînt, depus la Cermen: ea socotea că este foarte nedrept să legi copiii mici prin jurăminte spirituale de acest soi, îndeosebi

înainte ca ei să se fi dus cel puțin la școală sau să fi avut cea mai vagă experiență a lumii bărbaților și femeilor și clericilor. Este tot atît de potrivnic firii, zicea ea, ca și cum, bunăoară, ai supune un copil unei împovărări trupești oarecare : de exemplu, să care mereu, oriunde s-ar duce, o mică buturugă ; sau l-ai sili să nu-și răsucească niciodată capul, ci ori să-și întoarcă întreg trunchiul, ori să-și miște poate ochii, independent de mișcările capului. Acestea ar fi, indiscutabil, mari inconveniente, dar nici pe departe atît de mari ca acele ce decurgeau din jurămîntul solemn de a se lepăda de lume, de carne și de diavol, depus de un tînăr nobil, destinat să intre în serviciul Maiestății-sale Sacre, împăratul romanilor de Răsărit, care domnește la Constantinopol. Căci, cînd băiatul atinge vîrsta adolescenței, fie îl ajung ispitele din urmă și jurămîntul este încălcat, iar inima lui se încarcă de remușcări — în care caz el pierde încrederea în propria sa tărie morală ; fie încalcă jurămîntul în același fel, dar nu simte nici un fel de remușcări, deoarece lumea, carnea și diavolul îi apar ca niște delicii — în care caz pierde orice respect față de natura solemnă a jurămîntului.

Dar Belizarie a fost un copil atît de excepțional și, crescînd, a devenit un bărbat atît de excepțional, încît nici o greutate ce i s-ar fi iscat în cale, oricare ar fi fost ea, nu l-ar fi putut stingheri prea mult. Să luăm exemplul absurd, folosit de stăpîna mea : și-ar fi obișnuit cu ușurință trupul cu regula de a nu-și întoarce capul pe umeri și ar fi transformat acest obicei într-un semn de noblețe, nu de înțepeneală. Sau ar fi cărat cu el veșnica sa buturugă și ar fi făcut-o să apară drept obiectul cel mai comod și mai necesar din lume — o armă,

un scaun, o pernă — așa încît ar fi putut stîrni în oraș o modă, cu buturugi de lemn frumos cioplite și încrustate. Și, neîndoielnic, această modă nu ar fi fost mai stupidă sau mai superstițioasă decît multe, obișnuite astăzi printre tinerii filfizoni din facțiunile rivale de pe Hipodrom, sau încă altele, care au venit și s-au dus iarăși, în acest veac obositor : mode în materie de bărbi, mantale, înjurături, jucării, parfumuri, jocuri de noroc, ținută trupească, termeni drăgăstoși, afrodisiace, argumente și păreri religioase, racle, pumnale, bomboane.

În orice caz, Belizarie a depus acest jurămînt primejdios cu aceeași neprihănire ca odinioară tînărul Theseu din Atena, cel ce a jurat în fața maică-si, rămasă văduvă, că va răzbuna moartea tatălui său, ucigînd pe monstruosul Minotaur din labirintul cretan, care se înfrupta cu carne de om.

Dacă Belizarie a rămas sau nu credincios jurămîntului, veți judeca după ce veți citi această poveste. Dar îngăduiți-mi să vă asigur, în cazul că voi, cei ce citiți acestea, sînteți cumva creștini de felul cucernicilor călugări, că Belizarie nu împărtășea nicidecum mentalitatea voastră, și-i păsa prea puțin de dogme ; și cînd deveni stăpîn peste o gospodărie mare, interzise orice fel de discuții ecleziastice între zidurile casei sale, socotindu-le fără de folos pentru suflet și distrugătoare pentru pacea familiei. Inițial, această hotărîre aparținuse stăpînei mele Antonina, dar după o vreme el și-o însuși, și supuse chiar și pe episcopii și stareții care se întîmpla să-i fie oaspeți, aceleiași discipline.

Acesta a fost deci primul dintre cele trei jurăminte pe care le-a depus ; cel de al doilea l-a rostit față de împăratul său — față de bătrînul îm-

părat Anastasie, sub domnia căruia se născuse și, mai apoi, față de cei doi urmași ai lui Anastasie; iar cel de al treilea jurămînt l-a făcut stăpînei mele Antonina, ca soț. Aceste observații vor sluji drept prefață pentru lucrarea ce urmează, și pe care o scriu la o vîrstă foarte înaintată, la Constantinopol, în anul Domnului 571; care este al unamietreisuteșaselea an de la întemeierea Urbei Roma.

Belizarie s-a născut în anul Domnului 500 și mama lui socotea această dată ca un semn. Căci diavolului, credea ea, îi fusese dată o stăpînire de o mie de ani pe acest pămînt, la capătul cărui răstimp omenirea va fi de-a pururi mîntuită: astfel că anul de naștere al singurului ei fiu cădea, precum zicea dînsa, chiar la mijlocul îndelungatei nopți întunecate, care desparte prima zi de glorie de cea de a doua. Dar eu, Eugeniu Eunucul, mărturisesc că socotesc asemenea păreri drept superstițioase și pe de-a-ntregul nedemne de persoane cu scaun la cap; nici scumpa mea stăpînă Antonina nu gîndea altminteri în aceste chestiuni.

Astfel, tînărul Belizarie, ascultător, își luă rămas bun de la mama lui și de la cei ai casei, care (ținînd seama deopotrivă de sclavi și de cei liberi și punînd la socoteală și copiii și bătrînii) se numărau cam la două sute de suflete; și încălecînd pe frumosul său căluț alb, porni călare spre Adrianopol. Îl însoțeau Ioan, fiul vechilului, un băiat armean, de vîrsta lui, care jucase rolul de locotenent în mica armată particulară pe care Belizarie o recrutase dintre copiii de pe moșie; și Paleologul, un dascăl grec care-l învățase și primele elemente ale cititului, scrisului și socotitului; precum și doi sclavi traci. Paleologul era neînarmat, dar sclavii purtau săbii, iar Belizarie și Ioan Armeanul aveau

arcuri ușoare, potrivite cu puterea lor, și cîteva săgeți bune. Băieții aceștia erau de pe atunci foarte îndemînatici cu arcurile lor, atît pe jos, cît și călare; precum era de așteptat. Căci armenii sînt un popor vajnic, iar Belizarie era de seminție slavă — după cum indică numele său de „Belîi Țar", adică Prinț Alb; slavii păgîni, care trăiesc dincolo de rîul Dunărea, sînt arcași și călăreți de frunte. Familia tatălui său se statornicise la Cermen cu o sută de ani în urmă, și fusese romanizată pe de-a-ntregul și ridicată la cel de al doilea rang, dintre cele trei ranguri nobiliare existente.

Această călătorie de la Cermen îi purtă peste cîmpuri, și nu pe drumul principal de la Constantinopol la Adrianopol, care trece alături de orașul acesta. Cu îngăduința dascălului lor, Belizarie și Ioan părăsiră de cîteva ori cărarea, gonind după vînat; și Belizarie fu destul de norocos să nimerească un iepure, care le asigura o masă pentru seara aceea la hanul unde își propuseseră să tragă. Era numai un han mic, nu prea populat, iar bătrîna hangiță era deznădăjduită: soțul ei fusese de curînd zdrobit sub o creangă mare de ulm, care se prăbușise, pe cînd își îngrijea via; drept urmare, sclavul lor fugise, furînd singurul cal din grajduri, și pînă la ceasul acesta, putea să fi ajuns oriunde în lume. Nu-i rămăsese decît o tînără sclavă, care îngrijea fără pricepere animalele și via, în vreme ce hangița vedea de casă. Călătorii își dădură seama că la hanul acela va trebui să-și asigure singuri hrana și chiar să și-o gătească. Dintre cei doi sclavi ai lor, unul era cărăuș, un bărbat voinic, curajos, fără nici un fel de alte cunoștințe și nedescurcăreț, iar celălalt era un tînăr, Andreas, care fusese instruit ca băieș; nici unul dintre ei nu știa să gătească un iepure. Paleologul îl trimise

pe cărăuş să adune lemne de foc şi să scoată apă, şi-l puse pe Andreas să frece cu nisip masa unsuroasă a hanului. El însuşi jupui şi îmbucătăţi iepurele, care acum fierbea înăbuşit într-o oală, cu foi de dafin şi varză, orz şi puţină sare. Ioan Armeanul amesteca mîncarea cu o lingură de os.

Belizarie zise :

— Am un pachet cu boabe negre de piper din Ceylon, pe care mama îl trimite în dar, prin mine, unchiului meu Modestus. Îmi place acest piper indian. Ustură gura. Nu va scădea mult din valoarea darului dacă voi măcina cîteva boabe de piper în rîşniţa de mînă, care se află şi ea în pachet, ca să dau aromă mîncării noastre de iepure.

Îşi deschise desaga şi scoase pachetul cu boabe de piper, şi rîşniţa de mînă, şi începu să rîşnească. Fiind însă copil, rîşni prea mult pentru o masă de cinci persoane ; pînă ce Paleologul, luînd aminte, exclamă :

— Copile, ăsta-i piper cît pentru un Ciclop !

Apoi, în vreme ce iepurele fierbea înăbuşit, Paleologul le spuse povestea — pe care n-o mai auziseră — despre Ulise în peştera Ciclopului şi cum încinsese el un ţăruş în foc şi cum, îmbătîndu-l pe Ciclop, îi scosese, cu vîrful aprins, singurul ochi. Băieţii şi sclavii ascultară rîzînd ; căci Paleologul, citind tragedia lui Euripide, era foarte caraghios pe cînd imita Ciclopul orbit. Apoi aşezară masa pentru trei — sclavii urmau să mănînce deoparte, mai tîrziu — şi turnară vin în cupe dintr-un ulcior afumat, de lut, pe care-l găsiseră într-un sipet. Sclavul Andreas le tăie felii de pîine, cu cuţitul său de vînătoare.

În sfîrşit masa fu ca şi gata, iepurele nemaiavînd nevoie decît de alte cîteva minute pentru a fi servit. Paleologul adăugase în oală două-trei

linguri de vin şi-un fir-două de piper şi o rămurică de rozmarin şi puţin măcriş acru, pe care bătrîna i-l adusese din grădina din spatele casei. Din cînd în cînd, gusta ciorba cu lingura. Patru lumînări de seu fuseseră tocmai aprinse ; era de datoria lui Andreas să le cureţe, de fiecare dată ce fitilul se desfoia. Dar în această clipă fericită se auzi la uşă mare hărmălaie şi în încăpere năvăliră, tulburînd totul, şase bărbaţi înarmaţi, fioroşi, greci din Asia după grai.

Duceau cu ei un bărbat tînăr, îmbrăcat cumsecade, cu trăsături blînde, legat de mîini şi de picioare, încît nu putea umbla. Părea a fi un meşteşugar sau un negustor mai avut. Căpetenia, un ins foarte voinic, purta prizonierul pe umăr, asemenea unui sac de grîu, şi-l trînti într-un colţ, lîngă foc — deoarece, cred, era locul cel mai depărtat de uşă, în cazul în care ar fi vrut să fugă. Omul arăta deznădăjduit de-a binelea şi era evident că se aştepta să fie ucis. Precum se dovedi mai tîrziu, îl chema Simion şi era cetăţean al districtului. Îi revenise prin tragere la sorţi misiunea de a se duce, în numele concetăţenilor săi, la un mare moşier, pe nume Ioan de Capadocia, şi de a-l ruga să plătească impozitul pe pămînt datorat de acesta, sau cel puţin o parte a impozitului — o obligaţie de la care acest tînăr bogat se eschivase de mult. Districtul era obligat să verse vistieriei imperiale un număr de livre de aur pe an, iar pămînturile lui Ioan de Capadocia fuseseră impuse la un impozit mai mic decît valoarea lor reală, dar care se ridica, totuşi, la o treime a impozitului total, ce revenea întregului district. Cetăţenii, din pricina unor recolte proaste şi a unei recente năvăliri de jaf a hunilor bulgari, fiind impuşi mult peste valoarea bunurilor lor — fuseseră împroprietăriţi de

guvernămînt cu loturi de pămînt sterp, numai mocirlă și piatră, dar evaluat totuși ca teren bun de agricultură — se îndatoraseră într-atît, încît erau în pragul ruinei, dacă Ioan de Capadocia nu consimțea să-și plătească partea. Dar el refuzase întotdeauna. Avea o suită de oameni înarmați, alcătuită în cea mai mare parte din capadocieni de-ai săi — cum erau și aceștia șase — care-i înjuraseră și-i bătuseră pe reprezentanții cetățenilor, cînd veniseră la castel ca să pretindă vărsarea banilor.

Este probabil că în povestea mea vor apărea mulți Ioani, afară de aceștia doi, Ioan Armeanul și Ioan de Capadocia, Ioan fiind numele pe care străinii îl iau în mod obișnuit cînd se botează în credința creștină (numindu-se astfel fie după Ioan Botezătorul, fie după Ioan Evanghelistul), sau pe care stăpînii creștini îl dau sclavilor lor. De asemenea, este un nume frecvent printre evrei, de la care a venit. Așa că îi voi deosebi pe acești Ioani fie după țara lor de obîrșie sau, dacă aceasta se întîmplă să nu fie de-ajuns pentru a-i recunoaște, după porecla lor obișnuită : Ioan Bastardul, Ioan Epicureanul sau Ioan Sîngerosul, printre ceilalți. Dar în povestea mea există un singur Belizarie, el însuși tot atît de neobișnuit, ca și numele său.

Din cîte se lăudară capadocienii și din jelaniile acestui biet Simion, reieși, deci, că, însoțit de o trupă de jandarmi înarmați, el se dusese curajos la castelul lui Ioan de Capadocia, vrînd să-l impresioneze și să-l constrîngă să-și plătească cel puțin o parte rezonabilă din datorie ; dar fu primit cu săbii și cu ciomege de către străjile înarmate, chiar la prepeleacul de la poartă. Jandarmii îl părăsiseră pe dată, așa că Simion fusese prins. Ioan de Capadocia, care-și petrecea toamna pe moșie pentru vînătoare de hăituială și de păsări,

ieșise atunci în persoană, fudul, și-l întrebase pe sergentul gărzii, cine ar putea fi insul acesta. Străjile se închinaseră în fața lui Ioan, care le pretindea semnele de respect ce se acordă îndeobște unui patriarh sau capului unei dioceze, și-i răspunseseră : „Un soi ciudat de perceptor, cu voia Măriei-tale". Ioan de Capadocia strigase : „Atunci pregătiți-i și un sfîrșit ciudat, pentru ca nici un perceptor să nu mă mai tulbure pe moșiile mele din Tracia". Drept care, șase dintre ei, în frunte cu sergentul, îl legaseră pe Simion de mîini și de picioare, îl așezaseră de-a curmezișul pe spinarea unui cal și plecaseră cu el, călare, neîntîrziat, nădăjduind că agerimea lor va fi pe placul stăpînului.

În timp ce călăreau, începuseră să discute soarta pe care urma să o îndure prizonierul. Sergentul îi pofti pe oamenii săi să-și dea cu părerea. Unul zise :

— Hai să-i legăm un bolovan de gît și să-l aruncăm într-un lac.

Dar Simion obiectă cu glas tare :

— Să otrăvești apa este o crimă în fața lui Dumnezeu. Trupul meu ar răspîndi o molimă. Și-apoi, asta n-ar însemna un sfîrșit ciudat : este moartea obișnuită, prin care fetele sclave scapă de plozi. Mai gîndiți-vă !

Sergentul recunoscu că Simion are dreptate și călăriră mai departe. Atunci un altul dintre capadocieni propuse să-l lege de un copac și să-i umple trupul cu săgeți. Simion îi întrerupse iarăși :

— Nu ar însemna să păcătuiți, dîndu-i unui simplu perceptor aceeași moarte de care s-a stins sfîntul martir Sebastian din Milano ?

Și aceasta părea o obiecție demnă de luat în seamă, așa că purceseră mai departe. Un al trei-

lea propuse tragerea în țeapă, și un al patrulea jupuirea, iar cel de al cincilea era pentru a-l îngropa pe Simion de viu. Dar de fiecare dată Simion luă în batjocură sugestiile și le spuse că vor fi fără îndoială pedepsiți de stăpînul lor, dacă ar fi să se întoarcă și să raporteze că l-au omorît cu mijloace atît de neînsemnate și de ordinare. Sergentul îi ținu partea și zise pînă la urmă :

— Dacă ești în stare să ne propui o moarte destul de neobișnuită, am să-ți fiu îndatorat și o voi pune în aplicare precum dorești.

Simion răspunse :

— Stăpînul tău să-și plătească de bunăvoie datoria. Atunci, fii încredințat, voi muri de uimire și nicicînd o moarte mai ciudată nu va fi fost consemnată în dioceza Traciei.

Sergentul îl pocni peste gură pentru obrăznicia aceasta, dar în privința felului în care urma să moară, tot nehotărît rămase. Începuse să plouă și capadocienii zăriră o lumină arzînd la han, așa că-și legară caii în grajd și intrară pentru o dușcă de vin și alte consolări.

Paleologul îi auzi acum pomenind numele stăpînului lor pe care-l cunoștea, după faimă, ca fiind un om răzbunător și certăreț, așa că avu grijă ca nu cumva să întreprindă ceva ce i-ar stîrni pe acești slujitori. Îi întrebă dacă i-ar face onoarea de a bea vin pe cheltuiala lui.

Necioplitul de sergent nu răspunse, dar aflîndu-se în apropierea oalei de pe foc — din care se înălța un miros foarte îmbietor — se întoarse spre fîrtații săi și strigă :

— Avem noroc, fraților ! Acest bătrîn bărbos prevăzuse sosirea noastră și ne-a gătit un iepure !

Paleologul se prefăcu a lua vorbele lui în glumă. Îi zise sergentului :

— Podoabă a grecilor, iepurele acesta nu ajunge pentru zece bărbați în toată firea și doi băieți, dintre care unul, pe deasupra, mai este și nobil. Dar dacă dumneata însuți și poate încă unul doriți să împărțiți cu noi...

Sergentul răspunse :

— Barbă bătrînă și obraznică, îți dai prea bine seama că acesta nu este iepurele vostru. Este un iepure furat, aparține, fără nici o îndoială stăpînului meu Ioan și nu veți avea parte de el. Mai mult, după ce vom fi mîncat, ai să-mi plătești, în contul stăpînului meu, o amendă pentru furtul săvîrșit. Ai să-mi înmînezi zece monezi de aur, și în plus cît voi mai găsi în buzunarele voastre. În ce-l privește pe nobilul vostru, el va servi. Băieți, păziți ușa ! Și-acum, dezarmați-i pe cei doi sclavi !

Paleologul văzu că este inutil să reziste. Îi spuse lui Andreas și cărăușului să-și predea armele pașnic, și așa și făcură. Dar Ioan Armeanul și îndeosebi Belizarie, care vînase iepurele și rîvnea să-l guste, erau foarte furioși. Nu spuseră însă nimic. Belizarie își aduse acum aminte de peștera Ciclopului și hotărî să-i îmbete pe haidamaci cît mai tare cu putință, așa ca în cazul unei înfruntări să fie avantajat față de ei.

Foarte politicos, începu să facă pe paharnicul, turnînd vinul fără a-l lungi cu apă și spunînd :

— Beți, domnilor, e vin bun și nu aveți nimic de plătit.

Deoarece piperul iuțise ciorba prea tare pentru capadocieni, băură poate mai mult vin decît obișnuiau altminteri. Băură în cinstea lui, socotindu-l

un Ganimede[1] al lor, şi l-ar fi şi sărutat, dar el îi evită. Atunci unul dintre ei se duse în bucătărie, ca să prindă fata sclavă şi începu să-i smulgă bluza de pînză, dar fata fugi din casă şi se ascunse pe după tufişuri, unde el nu o mai putu găsi ; aşa că se întoarse.

Capadocienii începură să discute, între cupele de vin, despre dogme religioase. Aceasta era boala epocii. Te-ai aştepta, bunăoară de la nişte plugari, cînd se adună la un loc, să vorbească despre dobitoace şi recolte, soldaţii despre bătălii şi îndatoriri ostăşeşti, iar prostituatele, poate, despre veşminte şi frumuseţe şi succesele lor la bărbaţi. Dar nu ; oriunde se adună doi sau trei, în hanuri, cazărmi, bordeluri sau orice alt loc, încep neîntîrziat să discute vreo problemă dificilă, oarecare, din doctrina creştină, asumîndu-şi postură de cărturari. Aşa că, deoarece principalele dispute dintre diferitele biserici creştine privesc întotdeauna natura dumnezeirii — cel mai atractiv punct al dezbaterii filozofice — în mod firesc şi aceşti capadocieni începură, nu fără a blasfema, să discute dogma despre natura Sfintei Treimi şi, în mod deosebit, despre natura Persoanei a doua, a Fiului. Erau cu toţii creştini ortodocşi şi păreau să spere că Paleologul îşi va înălţa glasul, contrazicîndu-i. Dar el nu o făcu, împărtăşindu-le părerile.

În schimb, Simion se dezvălui repede a fi un monofizit. Monofiziţii sînt o sectă, puternică în Egipt şi la Antiohia, care în perioada ultimei sau ultimelor două generaţii, adusese mari năpaste peste imperiu. Căci împăraţii de la Constantinopol

[1] *Ganimede* (în mitologia greacă), fiu al regelui Troiei, răpit de vulturul lui Zeus spre a servi ca paharnic al zeilor.

erau nevoiţi să aleagă pe de o parte între a-l jigni pe papa de la Roma, care era recunoscut ca urmaşul apostolului Petru şi condamnase toată secta drept eretică, sau, pe de altă parte, a jigni poporul Egiptului, de a cărui bunăvoinţă depindea Constantinopolul pentru grîul de care avea nevoie. Unii împăraţi înclinaseră spre una din păreri, alţii spre cealaltă ; unii căutaseră teren pentru un compromis. Din pricina acestei dispute avuseseră loc răzmeriţe distrugătoare şi războaie şi scandaluri în biserici ; iar în vremea despre care scriu, exista o schismă categorică între Biserica din Răsărit şi Biserica din Apus. Împăratul care domnea pe atunci, bătrînul Anastasie, înclina să-i favorizeze pe monofiziţi ; aşa că cetăţeanul Simion, pentru a-i necăji pe capadocieni, puse pe acelaşi plan loialitatea faţă de împărat cu monofizitismul său.

Simion se dovedi prea elocvent pentru ei, deşi toţi vociferau în acelaşi timp ; aşa că apelară la Paleologul, în calitate de cărturar, să apere în numele lor punctul de vedere ortodox, ceea ce el primi bucuros. Ioan Armeanul, îmboldit de Belizarie, îi tot servi cu băutură, în vreme ce cu toţii ascultau disputa.

Paleologul cită cuvintele papei Leon, pe care eu însumi le-am uitat, dacă le-am auzit vreodată, dar care presupun că aveau sensul următor : că Fiul nu este numai Dumnezeu, cum sînt de părere smintiţii de acuaniţi ; nici numai om, cum zic necucernicii de plotinieni ; nici om, în sensul că i-ar lipsi una sau alta din cele divine, cum pretind nebunii de apolinarieni ; ci că El are două naturi unite, omenească şi divină, după scripturi : „Eu şi cu Tatăl Meu una sîntem" şi, de asemenea, „Tatăl Meu este mai mare decît Mine" ; şi că natura omenească, datorită căreia Fiul este inferior Ta-

tălui, nu-i scade natura divină, datorită căreia Fiul este egalul Tatălui.

Capadocienii îl ovaționară pe Paleologul cînd repetă această dogmă, zăngăniră cupele pe masă și pocniră cu castroanele de fag în tăblie. Nu băgară de seamă că, pe sub masă, Belizarie le lega picioarele cu o sfoară lungă și tare — nu atît de strîns, încît vreunul să nu și le poată mișca pentru a se așeza mai în voie, dar destul de strîns încît vreunul să nu și le poată mișca pentru a-i stînjeni de-a binelea dacă toți ar fi încercat să se scoale deodată; căci îi legase într-un cerc îngust.

Simion își bătu atunci joc de Paleologul și zise că a da deoparte învățătura falsă a acuaniților sau a apolinarienilor sau a plotinienilor nu este nicidecum egal cu a afirma învățătura adevărată; iar dacă un preot este ales papă la Roma, asta încă nu-i dă dreptul de a statornici o dată pentru totdeauna legea creștină; și că un papă poate spune sau întreprinde lucruri din anumite considerente politice, care sînt deopotrivă de injurioase și pentru Dumnezeu, și pentru împăratul său. Simion mai spuse că natura Fiului nu poate fi despicată în două, cum despică un om cu toporul o bucată de lemn. Faptele și patimile Fiului nu au fost nici în întregime divine, nici în întregime omenești, dar toate de un singur fel — de om-dumnezeu. Astfel: Fiul umblase pe apele Galileei, ceea ce a fost o ispravă făptuită prin carne, dar care transcende legile naturii cărnii.

Pînă aici, ambele relatări de care dispun sînt de acord în privința succesiunii întîmplărilor, dar în punctul acesta intervine o deosebire. Să redau întîi povestea așa cum am auzit-o de la un om

din Adrianopol, mulți ani mai tîrziu; care o auzise, spunea el, de la fiul mai mare al lui Simion.

După acest om din Adrianopol, Simion își isprăvi expunerea cu următoarele cuvinte.

— Dar papa Leon a mai atras atenția în această privință — îi pot cita chiar cuvintele: *„Ardescat in foco ferrum. Sunt vincula mea solvenda. Mox etiam pugionibus et pipere pugnandum est. Tace!“* Cum puteți da ascultare unei asemenea nemăsurate sminteli, oameni din Capadocia?

Sergentul capadocienilor, prefăcîndu-se că înțelege latinește, strigă nesăbuit:

— Binecuvîntatul papa Leon a grăit înțelept. Fiecare cuvînt al său este adevărat. Ești dezmințit chiar de cele ce rostești cu gura ta.

Ei nu-și dădură seama că Simion transmisese lui Belizarie un mesaj secret, cum că să încingă frigarea în tăciuni, să-i taie legăturile și să fie pregătit să se bată cu pumnalele și cu piperul.

Dar după versiunea pe care am auzit-o de la Andreas, acum nu prea mulți ani, Belizarie fu cel ce rostise cuvintele latinești, prefăcîndu-se că-l combate pe Simion și strigînd:

— *Ardescit in foco ferrum manibus tius propinquum. Vincula solvam. Mox etiam pugionibus et pipere pugnabitur* — după care (zicea Andreas) ignoranții de capadocieni îl ovaționară pe băiat ca pe un vajnic apărător al dreptei credințe.

Aceste cuvinte ale lui Belizarie, în caz că au fost rostite, transmiteau lui Simion mesajul că frigarea se și încingea în foc, aproape de mîinile sale, că-i va tăia legăturile și că în curînd se va da bătălia cu pumnale și cu piper.

Împotriva acceptării relatării lui Andreas pledează binecunoscuta tendință a oamenilor bătrîni de a exagera sau de a deforma întîmplările din

tinerețe, îndeosebi cînd vorbesc despre o persoană care mai apoi a devenit celebră. Astfel, Sfîntul Matei a aflat de la anumiți palavragii bătrîni, că, odată, copilul Isus a redat viață unei vrăbii moarte, pe vremea cînd le fusese tovarăș de joacă ; și a consemnat aceasta în cea de-a doua Evanghelie a sa, împreună cu alte extravaganțe asemănătoare, bunăoară că El ar fi vorbit din pîntecul Mamei Sale și că l-ar fi dojenit pe tatăl Său vitreg, Iosif. Dar în favoarea versiunii mele pot spune că mi-a parvenit nu din mîna a treia ci din mîna întîi, și că l-am cunoscut pe Andreas ca pe un bărbat de încredere. Nici nu trebuie ridicată obiecția că un copil atît de tînăr, cum era pe atunci Belizarie, nu putea vorbi bine latinește, latineasca Romei : căci latina curată era limba maternă a mamei sale. Tatăl ei fusese un senator roman care părăsise Italia împreună cu familia lui, cincizeci de ani înainte de vremea aceasta, cînd acel vandal barbar, regele Geiseric, jefuise templele și casele nobile ale Romei ; venise în părțile răsăritene ale imperiului roman pentru a fi în siguranță, și familia lui rămăsese credincioasă latinei corecte. Așa că Belizarie cunoștea încă de pe acum trei limbi : dialectul trac, vorbit pe moșia familiei, latina, în care discutau cu el mama lui și capelanul acesteia, și greaca, limba obișnuită a Imperiului de Răsărit — dar greaca încă nu o vorbea atît de curent, ca mai tîrziu.

Ei bine, oricine ar fi acționat în chip de general în această împrejurare, eu vă pot relata cel puțin cum s-a desfășurat bătălia. Întîi, Belizarie tăie cu pumnalul său, pe ascuns, legăturile lui Simion. Nu fusese observat de capadocieni, care isprăviseră pînă atunci friptura, dar continuau să bea, șezînd în jurul mesei. Apoi, îndemnîndu-l pe Ioan Armeanul să fie gata, luă un pumn zdravăn de piper rîșnit, se apropie de masă și-l azvîrli în fața lor, orbindu-i pe toți șase. Simion sări cu un răcnet, vînturînd frigarea înroșită pe care Belizarie o așezase în vatră, ca să se încingă ; iar tracii, Andreas și cărăușul, dădură buzna și-și reluară armele, ce fuseseră îngrămădite nu departe de ei.

Capadocienii răcniră ca niște tauri, de durere și de furie neputincioasă. Erau chercheliți de vin, împiedicați de sfoara de la picioare, orbiți de piper și paralizați de strănuturi. La primul asalt, Simion izbi cumplit în cap pe doi dintre ei, cu frigarea înroșită ; așa că, deși Paleologul se ținu complet deoparte de bătălie, capadocienii erau acum în inferioritate numerică, patru contra cinci. Scaunele fură trase de sub ei și căzură, pe jos, rostogolindu-se. Băieții și sclavii stăteau aplecați deasupra lor cu săbiile trase și pumnalele ridicate.

Simion aduse în grabă din grajd cîteva curele de harnașament și îi legă unul cîte unul — era șelar de meserie și îndemînatic în a lega noduri. În fapt, însoți fiecare nod cu un argument monofizit, spunînd :

— Scapă de această încurcătură teoretică, domnule, dacă poți ; sau : Acest text îți strînge zdravăn conștiința, nu-i așa ?

Ei răspunseră, jalnic :

— În numele lui Isus, oameni buni, aduceți burete și apă, că de nu, orbim de acest praf de foc.

Dar el începu să cînte cu glas tare Imnul Serafimilor, cu acele adaosuri în stil monofizit, care pricinuiseră scandaluri, răzmerițe și vărsare de sînge în multe biserici creștine. Cînd toți deveniră inofensivi, Simion îi informă că Hristos îi pres-

crisese să-i ierte pe duşmanii săi ; şi le spălă cu gingăşie ochii inflamaţi, zicînd :

— În numele lui Hristos, cel cu o singură natură.

Aşa că pînă la urmă, ei îi mulţumiră.

Cînd Simion a aflat de la Belizarie în ce fel plănuise bătălia, se întoarse spre Paleologul şi-i zise :

— Am crezut că este un simplu miracol, de aceea nu am fost prea uimit, precum cred că nu a fost prea uimit nici profetul Balaam, cînd măgarul său i s-a adresat deodată, în numele lui Dumnezeu. Căci pentru Dumnezeu orice este cu putinţă şi nu trebuie să fim mai miraţi faţă de asemenea evidente iraţionalităţi, precum măgari care vorbesc, ori hrana, îndestulătoare doar pentru doisprezece oameni, şi înmulţită pînă să sature cinci mii (ba să rămînă chiar şi un prisos), decît faţă de răgetul firesc al măgarilor sau faţă de cetăţeni care flămînzesc firesc, pentru că nu a mai rămas pic de hrană în oraşul lor. Căci într-un caz îl ai pe Dumnezeu, a cărui funcţie este de a transcende imposibilul, şi-n celălalt ai Natura, a cărei funcţie este să respecte calea statornicită de Dumnezeu pentru dobitoace şi oameni. Dar unde se iscă mirare întemeiată este un caz ca acesta de faţă, în care Natura excelează fără ajutor divin sau demonic. Dacă acest copil va fi cruţat pînă la vîrsta bărbăţiei, va deveni un general de prim ordin, căci are cele şase daruri principale, necesare unui general : răbdarea, curajul, inventivitatea, controlul puterilor proprii, combinarea diferitelor arme de atac şi alegerea timpului potrivit pentru lovitura hotărîtoare. Eu am fost cu caii de schimb în războaiele persane şi am dat atît peste

generali buni, cît şi peste generali proşti ; aşa că mă pricep.

Paleologul răspunse :

— Dar dacă nu va adăuga acestora şi darul modestiei, nu se va alege nimic de el.

Ceea ce a fost, în felul ei, o observaţie înţeleaptă şi o a şaptea virtute potrivită pentru a le încorona pe celelalte.

Iepurele fusese mîncat, pîinea proaspătă la fel, dar în desagi mai aveau turte şi nişte cîrnaţi, aşa că nu rămaseră flămînzi. Socotiră că e nesigur să întîrzie pe timpul nopţii la han, temîndu-se ca nu cumva să dea cineva alarma la castelul lui Ioan ; aşa că legară capadocienii pe caii lor, iar Simion şi sclavii urmau să conducă fiecare cîte doi, legînd caii de capete. Cînd începuse lupta, femeia bătrînă fugise din casă ; cînd se întoarse şi-i găsi îmblînziţi pe haidamacii aceia cumpliţi, fu plină de recunoştinţă, de parcă totul ar fi fost întreprins de dragul ei. O plătiră, totuşi, bine.

Belizarie călări în faţă, cu Paleologul, iar Ioan Armeanul acţionă ca ariergardă. În zori se odihniră într-o pădure, unde unul dintre capadocieni muri de rănile de la cap. Ceilalţi ocărîră şi înjurară neîntrerupt, dar nu încercară în nici un fel să scape. Mai tîrziu, în cursul zilei, ajunseră fără alte aventuri la Adrianopol, unde Simion îi predă pe capadocieni judecătorului. Concetăţenii lui Simion îl salutară cu bucurie şi mirare, căci jandarmii le raportaseră că fusese capturat.

Cei cinci fură închişi în temniţă şi ţinuţi acolo, pînă ce Ioan avea să-i răscumpere. Nu puteau fi acuzaţi de asasinat, şi în fapt de nimic mai grav decît furtul unui iepure gătit, deoarece nu era clar dacă ar fi dat sau nu urmare ordinelor ucigaşe ale lui Ioan. Ioan trimise un mesaj, spunînd că

a fost îndreptățit să-l lege și să-l îndepărteze pe Simion, care-i încălcase neobrăzat moșia.

Judecătorul nu putea îngădui ca Ioan să fie pus sub acuzație pentru crimă, de teamă să nu-și ridice împotrivă și alți moșieri puternici. Mai știa, de asemenea, că fiind o chestiune de onoare, Ioan nu putea accepta pedepsirea slujitorilor și compatrioților săi. Totuși, exista un temei solid pentru deschiderea unei acțiuni atît împotriva stăpînului cît și a oamenilor săi. Așa că se ajunse la o înțelegere prin care capadocienii fură eliberați în văzul lumii, dar Ioan achită în taină jumătate din datoria lui, ceea ce se ridică la o greutate de două sute de livre de aur — mai bine de patrusprezece mii de monezi de aur — și în felul acesta onoarea lui Ioan fu salvată, iar cetățenii, de asemenea, salvați de ruină. Acest Ioan de Capadócia, a cărui zgîrcenie, prezență neplăcută și frecvente devoțiuni în biserică mi se par tot atîtea trăsături remarcabile la un om tînăr, deveni mai tîrziu Comandantul Gărzilor Imperiale și Intendent General și, ca atare, îi făcu mult rău lui Belizarie, în viața de mai tîrziu.

Belizarie, Ioan Armeanul, Paleologul și sclavii se duseră apoi la vila unchiului lui Belizarie, Modestus, conduși de Simion, care îl cunoștea. Era așezată afară din oraș, lîngă o apă cu păstrăvi, în împrejurimi împădurite des. Aici Belizarie îl salută pe unchiul său, care era un bărbat înalt, slab, cu gusturi literare și o înfățișare deloc războinică, și-i dădu ce mai rămăsese din piper. Băiatul fu bine primit și împreună cu el Ioan Armeanul și Paleologul. Vorbiră pe latinește și Modestus ascultă relatarea bătăliei și o comentă astfel :

— Bună treabă, nepoate, bună treabă! Înfăptuită temeinic, în felul roman — în felul lui Marius[1], Metellus[2] și Mummius[3]. Dar latina ta conține multe cuvinte și fraze barbare, care sună de parcă ar ieși din botul sforăitor al unui rinocer african, și-mi zgîrie urechea. Trebuie să le înlăturăm, cultivînd în locul lor limba elegantă a lui Cicero și a lui Caesar. Noroc că prietenul meu Malthus, la a cărui școală te vei duce, este un bărbat de un gust și de o erudiție considerabilă. El are să-ți explice deosebirea dintre latina bună a păgînilor nobili și latina inferioară a călugărilor plebei.

Sau, mai degrabă, acesta ar fi fost sensul comentariului său, tradus în cuvinte simple. Dar Modestus nu-și îngăduia niciodată o remarcă, fie ea cît de mică, fără a o înválui într-o aluzie literară consacrată, într-un paradox sau într-un calambur, sau în toate trei deodată ; așa că Belizarie întîmpină mari greutăți în a-l înțelege. Eu însumi dau îndărăt de la reproducerea întorsăturilor artificioase, care îi ieșeau din gură, deoarece nici o absurditate n-ar suna îndeajuns de absurdă pentru a le face cinste — dacă într-adevăr meritau cinstire. Adevărul adevărat este că, în vreme ce greaca e o limbă maleabilă, potrivită răsucelilor și întorsăturilor metaforei, cît și vorbelor de duh ale comediei, latina este rigidă și nu se lasă folo-

[1] *Marius* [illegible] (157–86 [illegible]), celebru general și consul roman, [illegible] al lui Caius Julius Caesar.

[2] *Metellus*, consul roman în anul [illegible] (î.e.n.), [illegible] învins pe [illegible].

[3] *Mummius*, consul roman în anul 106 (î.e.n.), a transformat Grecia într-o provincie romană.

sită cu uşurinţă în felul acesta. Despre retorica latină s-a spus : „Falsetul unui interpret travestit în femeie".

Şcoala lui Malthus se afla în centrul oraşului Adrianopol şi nu era una din acele instituţii pedagogice călugăreşti, în care educaţia este atît de jalnic limitată la pîinea şi apa Sfintelor Scripturi. Pîinea e bună şi apa e bună, dar subnutriţia trupească ce poate fi observată la prizonierii sau la ţăranii săraci reduşi la acest regim, îşi are corespondentul în subnutriţia spirituală a anumitor clerici. Aceştia sînt în stare să recite fără greş genealogia regelui David al evreilor, îndărăt pînă la potopul Deucalionului şi chiar mai îndărăt, înainte de potop, pînă la Adam, sau sînt în stare să repete pe de rost şi atît de cursiv capitole întregi din Epistolele Sfîntului Pavel, de parcă ar fi scrise în metri ; dar în orice altă privinţă sînt tot atît de ignoranţi ca peştii sau păsările. Odată, pe cînd mă aflam cu stăpîna mea Antonina la Ravena, în Italia, am dat peste un episcop, care n-a priceput, din cuvintele ei, o referire la piosul Enea, eroul troian şi la actul său de trădare faţă de regina Didona a Cartaginei. Ei bine, să mă ferească cerul să pretind că aş fi un învăţat, căci eu sînt un simplu servitor, a cărui educaţie a constat exclusiv în ascultarea discuţiilor dintre oameni inteligenţi. Mi-ar fi totuşi ruşine să mărturisesc o asemenea ignoranţă, ca aceea a episcopului. Habar nu avea despre ce vorbeşte stăpîna mea.

— Enea ? repetă el. Enea ? Cunosc bine textul Faptelor Apostolilor ; dar te asigur, soră întru Hristos, că în cuprinsul acestui text nu vei găsi nici o notaţie, nici măcar vreo observaţie marginală a vreunui comentator mai bine pus la punct, în sensul că piosul Enea din Lydda, pe care Apostolul Petru l-a lecuit de paralizie (deşi zăcuse în pat vreme de opt ani), ar fi vizitat după aceea, la Cartagina, vreo regină Didona, şi cu atît mai puţin că ar fi trădat-o.

În şcoala lui Malthus, care se afla sub control imperial, se oferea o anumită iniţiere în Scripturi, ca un lucru firesc: precum apar pîinea şi apa chiar şi pe masa de banchet. Dar felul principal care se servea era literatura latină şi greacă, din pana unor autori buni. Astfel de cărţi stimulează exprimarea precisă a copiilor şi, în consecinţă, gîndirea limpede ; şi în acelaşi timp le asigură ample cunoştinţe de domeniul istoriei şi geografiei şi al obiceiurilor străine. Am auzit argumentîndu-se că soldaţii nu trebuie educaţi, chipurile pentru că la cele mai viguroase dintre naţiunile barbare, cum sînt bunăoară goţii şi francii ai căror bărbaţi sînt în cea mai mare parte soldaţi de meserie, învăţătura de carte este dispreţuită. Dar proverbul „un cărturar creat înseamnă un soldat stricat" se aplică, după părerea mea, numai oştenilor de rînd, nicidecum ofiţerilor. În orice caz, după cîte ştiu eu, nu a existat vreodată un general de renume pe lumea aceasta, indiferent de ce neam, care să nu fi fost într-o anumită măsură instruit, sau, dacă a fost numai puţin educat, să nu fi regretat această scădere.

În viaţa de mai tîrziu, Belizarie a spus prietenilor săi că relatarea lui Tucidide despre îndelungatul război dintre Atena şi Sparta şi relatarea lui Xenofon despre luptele din Persia (ambele cărţi fiind citite şi comentate în şcoala lui Malthus, la Adrianopol) îl învăţaseră mai multe despre principiile războiului decît tot ce a studiat mai

tîrziu la academia militară de la Constantinopol. La o academie militară, educaţia constă din instrucţie, predarea tacticii simple, a folosirii maşinilor de război, a îndatoririlor ofiţerilor de stat major, precum şi a unor amănunte de regulament militar — însuşirea mai degrabă a artelor minore ale războiului, decît a celor majore. Artele mai de seamă sînt strategia şi utilizarea puterii civile şi a politicii în sprijinirea scopurilor militare şi, îndeosebi, arta în care Belizarie a învăţat să exceleze : aceea de a inspira trupelor sale dragoste şi încredere şi ascultare şi, astfel, de a creşte din gloată ostaşi buni. Belizarie socotea strategia ca un soi de geografie aplicată, şi în anii de mai tîrziu a cheltuit o groază de bani pentru a-şi face rost de hărţi exacte : avea în permanenţă ataşat la statul său major un cartograf de meserie, un egiptean.

Belizarie nu obişnuia să spună că instruirea de care a avut parte în şcoala lui Malthus, în materie de contabilitate, retorică şi drept, i-a fost de cel mai mare folos : căci funcţionarii guvernamentali, care excelează în aceste arte civile şi au întotdeauna un spirit de gaşcă, sînt încîntaţi cînd au prilejul să-şi bată joc de comandanţii militari barbari, ale căror însuşiri principale sînt curajul, ţinuta la călărie şi iscusinţa în mînuirea lancei sau arcului. El îi făcu să vadă că nu este de fel un barbar, în ciuda numelui său şi a isprăvilor în luptele corp la corp, la care îl sileau cîteodată, fără vrerea lui, numărul mic sau lasitatea oamenilor de care dispunea. Cerea adeseori registrele contabile ale celor ce slujeau sub comanda lui şi, dacă exista undeva o nepotrivire, o sublinia cu gravitate, asemenea unui dascăl de şcoală. La fel, în chestiunile obişnuite de drept, ca de pildă regulile de procedură dintr-un tribunal civil sau drepturile diferitelor clase de cetăţeni şi de aliaţi, nu putea fi înşelat cu uşurinţă de avocaţii de meserie. De asemenea, stăpînea retorica suficient pentru a fi capabil să înfăţişeze simplu şi convingător un caz oarecare şi a nu fi indus în eroare prin argumente ingenioase. Pentru toate acestea se recunoştea profund îndatorat lui Malthus, căruia puţin îi păsa de aluzii prea subtile, de figuri de stil fanteziste, şarade ateniene sau categorii logice. Era o vorbă a lui Malthus că, puţine cuvinte dar bine înarmate, într-o formaţie disciplinată, vor avea întotdeauna superioritate faţă de cuvintele ce se îmbulzesc într-o masă înflăcărată dar haotică.

În prima zi de şcoală, Belizarie nu sosi dimineaţa devreme, la şapte, adică la ora obişnuită, ci după-amiaza, în timpul orei de pauză, pe cînd băieţii îşi luau prînzul în curtea şcolii — cel puţin aceia care nu locuiau prin apropiere şi nu se puteau duce repede acasă, să mănînce şi să se întoarcă. Ei bine, la Adrianopol nu era obiceiul, ca la Constantinopol, Roma, Atena sau marile oraşe din Asia Mică, ca un băiat să vină la şcoală însoţit de un preceptor, precum şi de un sclav care să-i poarte ghiozdanul cu cărţi. Pînă şi sclavii purtători de ghiozdan erau rari la această şcoală. Aşa că băieţii crezură, în mod eronat, că Belizarie trebuie să fie un soi de băiat bogat, răsfăţat, deoarece pătrunse în curtea şcolii cu Paleologul alături de el, cu Ioan Armeanul la o jumătate de pas în urma lui şi cu Andreas, cărînd după el ghiozdanul.

Un băiat mai măricel, pe nume Uliaris, arătîndu-l pe venerabilul Paleologul, strigă :

— Spuneţi, băieţi, oare acest bunic îşi aduce nepoţii la şcoala noastră ca să înveţe dînsul *hic, haec, hoc*, sau invers ?

Pe cînd se îngrămădeau în jurul lor, mestecîndu-şi pîinea şi fructele şi ouăle fierte, s-a întîmplat ca un băiat care rămăsese în urmă să arunce o smochină după Uliaris, ca să-l necăjească. Smochina era moale şi zemoasă din pricina căldurii şi părea făcută parcă pentru a fi folosită ca proiectil. Nu-l nimeri pe Uliaris, dar smochina plesni pe umărul togei lui Paleologul, care tocmai fusese adusă de la curăţitor şi era dintr-o stofă de lînă deosebit de fină. Se stîrniră rîsete şi mai zgomotoase ; dar Belizarie, mînios, fugi imediat prin mulţimea de băieţi, se aplecă, ridică o piatră mare, rotundă, pe care cîţiva dintre ei o dăduseră de-a dura, de colo pînă colo, pe dalele netede ale curţii, şi înainte ca băiatul care aruncase smochina să-şi poată da seama ce se petrece, Belizarie dădu buzna la banca pe care şedea şi-l izbi în cap cu piatra, aşa că el căzu în faţă, ameţit. Fără o vorbă şi păstrînd piatra în mînă, Belizarie se întoarse la dascălul său.

Paleologul tremura, aşteptîndu-se ca ceilalţi băieţi să-l răzbune pe tovarăşul lor de joacă şi, într-adevăr, cîţiva înaintară acum spre ei, cu ţipete şi gesturi ameninţătoare.

Belizarie nu dădu îndărăt şi nici nu se scuză, ci le spuse :

— Dacă vreun altul dintre voi îndrăzneşte să-l insulte pe acest bătrîn, dascălul meu, voi face din nou ce am făcut.

Pentru că vădise curaj, o parte dintre băieţi, conduşi de Uliaris, i se alăturară. Uliaris întrebă :

— De ce culoare eşti, băiete ? Noi sîntem Albaştri. Băiatul pe care l-ai lovit, Rufinus, este conducătorul Verzilor.

Se aşteptară să se declare şi el Albastru, în autoapărare şi să fie cîndva, mai tîrziu, de folos facţiunii lor.

Dar, oricît ar părea de ciudat, Belizarie fusese educat la Cermen într-un fel atît de străin de lume, încît nici măcar nu auzise despre rivalitatea dintre facţiunile Albastră şi Verde, la cursele cu care ; ceea ce era tot atît de ciudat, ca şi cum n-ar fi auzit vorbindu-se despre Apostolii Petru şi Pavel. Căci în ambele jumătăţi ale imperiului roman se vorbea necontenit şi pretutindeni despre facţiuni, care nici nu sînt o invenţie recentă ; ci datează cel puţin de sub domnia împăratului Tiberiu, care a fost contemporan cu Isus Hristos.

Belizarie răspunse lui Uliaris :

— Eu aparţin Albilor şi acesta este locotenentul meu.

Arată spre Ioan Armeanul. Pe moşie, în trupa sa de băieţi, Belizarie folosise un stindard alb, ca să se potrivească numelui său, aşa că echipa fusese numită „Trupa Albă".

Uimiţi de cuvintele sale, îi explicară că fiecare băiat trebuie să fie sau Albastru sau Verde, sau e unul care-şi schimbă mereu faţa, sau e un ambuscat. Este adevărat că, la început, pe Hipodrom au existat şi facţiunile Roşu şi Alb, reprezentînd culorile verii şi iernii, la fel cum Verdele reprezintă primăvara şi Albastrul, toamna. Dar cursele se organizau acum cu două care contra altor două care, şi nu cu patru care, fiecare împotriva celorlalte ; aşa că Alb şi Roşu nu mai existau ca facţiuni independente, afiliindu-se, res-

pectiv, de mult, la Albastru și Verde, și astfel dispărind.

Belizarie își dădu seama că ceea ce spusese sunase prostește, dar hotărî totuși să rămînă credincios cuvintelor sale. Răspunse :

— Dacă la această școală nu există încă Albi, Ioan Armeanul și cu mine trebuie să facem începutul.

Atunci Albaștrii și Verzii se mîniară deopotrivă, și-i spuseră că în curtea școlii există o regulă severă, să nu se folosească în lupte cuțite sau pietre sau alte arme primejdioase, ci numai mîinile și picioarele, ori proiectile moi, precum noroiul sau zăpada.

Auzind acestea, Belizarie își bătu joc de ei și le zise :

— Și voi îmi spuneți mie „băiat-fetiță !"

Ceea ce stîrni un asalt zgomotos împotriva lui și a lui Ioan Armeanul. Dar Andreas aruncă ghiozdanul și fugi să-i sprijine. Între timp, Paleologul se dusese să caute ajutoare ; locțiitorul dascălului apăru curînd și preîntîmpină alte pozne, convingîndu-l pe Rufinus să se împace cu Belizarie.

Rufinus își reveni din amețeală și, fiind un băiat cu cuget nobil, spuse că-l admiră pe Belizarie pentru că răzbunase ceea ce i se păruse a fi o insultă adusă dascălului său. Îi zise lui Belizarie :

— Dacă tu și cu tovarășul tău doriți să deveniți membri ai facțiunii Verzi, veți fi bineveniți.

Uliaris strigă :

— Ba nu, să vină la noi ! Noi am fost primii care i-am chemat.

Era ceva nemaipomenit ca doi conducători de facțiune, Uliaris și Rufinus, să se întreacă pentru a dobîndi sprijinul unui băiat nou-venit. De obicei, numai cu mare greutate și cu mită reușea cîte unul dintre aceștia să obțină calitatea de membru titular al unei facțiuni : trebuia să aștepte multe luni ca simplu acolit al facțiunii pe care o prefera.

Belizarie îi mulțumi lui Rufinus pentru invitație, dar se scuză, spunînd că este Alb ; și Ioan Armeanul făcu la fel. Așa că Rufinus rîse. Părea a nu fi jignit, ci le spuse :

— Dacă marea ta armată Albă va avea nevoie de ajutor împotriva Albaștrilor, știi pe care aliați trebuie să-i chemi în ajutor.

Afacerea se încheie mai calm decît începuse și, cînd băieții aflară că Belizarie și Ioan Armeanul fuseseră cei ce cîștigaseră bătălia cu piper împotriva capadocienilor, care erau bărbați în toată firea, îi tratară cu respect. Belizarie se împrieteni separat atît cu Uliaris cît și cu Rufinus, și izbuti chiar să-i facă să conlucreze, cînd el însuși devenea căpetenie într-una sau alta din isprăvile lor. Ei jucară un rol important într-o vestită bătălie cu bulgări de zăpadă, desfășurată sub comanda lui Belizarie, împotriva băieților dintr-o școală monahală vecină.

Povestea, deși copilărească, poate fi de oarecare interes. Elevii din mînăstire erau oblați — adică niște copii închinați de părinții lor încă de timpuriu vieții călugărești. Exista o spărtură în zidul mînăstirii, prin care oblații, înarmați cu bastoane, asemenea călugărilor egipteni din deșertul Sinaiului, obișnuiau să coboare și să-i pîndească pe băieții din Școala Imperială, cînd aceștia se întorceau de la masa de prînz, și să-i bată rău de

tot. Într-o zi cu zăpadă, Belizarie, folosind pe Ioan Armeanul și pe Uliaris ca momeală, atrase un mare număr dintre acești oblați într-o capcană — o curte în care se afla depozitată cherestea și care-i aparținea tatălui lui Rufinus. Aici, facțiunile Albastră și Verde, împăcate pentru acest prilej, îi îndopară pînă aproape de sufocare cu zăpadă și făcură prizonieri pe vreo douăzeci dintre ei, închizîndu-i în sala de lupte din curtea Școlii Imperiale. Dar, din păcate, Uliaris fusese prins, aproape de spărtura din zid.

Printre cei ce se luptaseră în această zi alături de Belizarie era un mic corp de „aliați", și anume patru sau cinci sclavi purtători de ghiozdane, printre ei și Andreas și o jumătate de duzină de băieți săraci, cunoscuți ca „servanți". Aceștia nu erau elevi obișnuiți, dar le era îngăduit să șadă deoparte, în fundul clasei și să beneficieze de instruire gratuită. Făceau, în schimb, servicii umile : bunăoară curățau latrinele școlii și măturau clasa, după isprăvirea lecțiilor, împărțeau cerneala cînd era nevoie, netezeau ceara pe tăbliile uzate ale celorlalți elevi și îngrijeau cazanul care încălzea iarna încăperile prin niște țevi petrecute sub pardoseală. Elevii obișnuiți îi desconsiderau pe acești servanți și îi tratau ca pe niște intruși. Dar Belizarie le promisese, în particular, că dacă se vor lupta bine și vor asculta de ordine, va avea grijă ca situația lor să se îmbunătățească.

El se plasă acum în fruntea acestor aliați și-i conduse în goană spre mînăstire, la poarta din dos, în spatele bucătăriei. La acest ceas al zilei, se adunau aici persoane de toate vîrstele, pentru a primi mese gratuite, alcătuite din ciorbă și pîine veche și resturi de mîncare. Belizarie și banda lui intrară calm, prefăcîndu-se a fi copii cerșetori, dar apoi ocoliră bucătăria și străbătură grădina de zarzavat a călugărilor, fără a întîlni pe cineva, și ajunseră de partea cealaltă, la clădirea școlii. Aici, într-un șopron, dădură peste Uliaris, legat de mîini și de picioare și cu capul însîngerat. Nu era păzit, căci dușmanii se strînseseră acum cu toții la spărtura zidului, îngrijorați și mirați de ce se petrece cu prietenii lor. Uliaris insistă asupra unui atac imediat, din spate, împotriva oblaților. Dar Belizarie consideră propunerea primejdioasă, din cauza greutății de a scăpa, în cazul în care oblații ar cere ajutorul călugărilor și al fraților lucrători. El era pentru o retragere grabnică, pe calea pe care au venit.

În felul acesta scăpară, luînd cu ei, în chip de pradă la care erau îndreptățiți, mere și nuci și turte de miere și chifle cu mirodenii, dintr-un șir de desagi care atîrnau în șopron. (Era înainte de lăsata secului, cînd oblaților li se dădea cîte un tain de dulciuri, pentru a-i împăca cu rigorile viitoare ale postului mare.) Cîntînd marșul triumfal, se întoarseră la propria lor școală și aici făcură împărțeală dreaptă cu ceilalți elevi. Dar Belizarie nu îngădui să se dea ceva și acelor cîțiva băieți, care se ținuseră departe de luptă, și unul dintre aceștia, pe nume micul Apion, cel mai silitor dintre elevii lui Malthus, îi purtă de atunci încolo, fără încetare, pică lui Belizarie. În ce-i privește pe cei douăzeci de prizonieri, fură eliberați, din ordinul lui Malthus, dar fură excomunicați de stărețul lor, pentru o lună întreagă.

Belizarie (a cărui mamă muri cam în vremea aceea) crescu înalt, voinic, și foarte lat în umeri.

Trăsăturile sale erau nobile și frumoase, părul negru, des și creț ; avea un zîmbet deschis și un rîs limpede. Originea lui barbară se putea ghici doar după pomeții obrajilor, care erau cam înalți. La școală își mulțumea dascălii datorită atenției vii cu care urmărea lecțiile, iar pe camarazii săi prin curajul și iscusința la luptă și la jocul cu mingea. Era, de asemenea, un bun înotător. Alcătui din băieții mai vîrstnici de la școală o mică trupă de tineri cavaleriști, aducînd mînji de pe moșie celor care nu-și puteau îngădui să-și procure singuri cai, și-i antrenă în parcul unchiului său. În primul rînd, tinerii se exersau cu arcul și cu lancea, pe saci îndopați și atîrnați de crengile unui stejar. Dar nu neglijară nici să se înfrunte în întreceri și hărțuieli, unii împotriva altora, folosindu-se de arme fără tăiș, și puseră la cale chiar și mici bătălii navale, pe bărcile de pe rîul Hebrus, care curge pe lîngă orașul Adrianopol. În felul acesta deveniră soldați pricepuți, încă înainte de a fi instruiți la școala de cadeți de la Constantinopol, unde se duseră cu toții, în grup — refuzînd cu dispreț cariera de funcționari de stat. Unii dintre ei, fii de negustori, cărora prin decret le era refuzată părăsirea meseriei ereditare, au trebuit să-și cumpere, prin mită, derogarea de la Palat.

CAPITOLUL II

BANCHETUL LUI MODESTUS

Am mai scris cîte ceva despre unchiul lui Belizarie, Modestus, cu manierele sale romane și felul său de a vorbi — retoric, artificios, plin de calambururi și aluzii obscure. L-am întîlnit o singură dată, acum aproape șaizeci de ani, dar amintirea acelei împrejurări a fost mai tîrziu adeseori reîmprospătată de Belizarie : una dintre distracțiile sale preferate, cînd se afla în intimitate, era să-l imite pe Modestus, ceea ce stîrnea întotdeauna rîsul stăpînei mele Antonina. De asemenea, am moștenit un volum cuprinzînd poeziile lui Modestus și un altul conținînd scrisorile sale, cu trudă încropite în stilul lui Pliniu, amîndouă volumele purtînd cîte o dedicație către Belizarie. Mai mult decît atît, cînd am fost la Roma, în timpul asediului, am întîlnit numeroși nobili care vorbeau și se purtau într-o manieră foarte asemănătoare cu a lui, așa că am cunoscut foarte bine acest gen de oameni.

Scena este sufrageria din vila lui Modestus. Sînt de față : Modestus însuși, cetățeanul Simion, Mal-

thus dascălul, trei alţi demnitari locali, Bessas (un ofiţer de cavalerie got, înalt, robust, încartiruit în oraş), Symmachus (un profesor de filozofie de la Atena), Belizarie, care acum are paisprezece ani, Rufinus, Ioan Armeanul, Uliaris şi Paleologul, preceptorul. Totul este orînduit întocmai în vechiul stil roman, deoarece Modestus este un colecţionar de antichităţi şi nu săvîrşeşte greşeli : justifică orice amănunt printr-un citat dintr-un autor latin sau prin altul, din epoca de aur. Oaspeţii săi se simt cam intimidaţi, îndeosebi Simion, care este un creştin convins şi e scandalizat de lascivitatea frizei pictate între ferestre şi tavan — subiectul acesteia fiind Bachus, zeul vinului, întorcîndu-se beat din India. Din respect faţă de dorinţele exprimate de Modestus în scrisoarea sa de invitaţie, oaspeţii sînt în cea mai mare parte îmbrăcaţi după moda romană, cu togi de lînă, lungi, albe, cu mîneci scurte. Dar cetăţeanul Simion a rămas credincios bluzei de lînă fumurie şi pantalonilor largi, purtaţi de orice locuitor obişnuit al Traciei care nu este o faţă bisericească ; iar Bessas, pentru că este got, poartă o tunică de pînză, cu dungi late, verticale, de culoare galbenă, verde şi roşie, şi pantaloni de călărie din piei cusute. Bessas mai poartă şi o pelerină militară, galben-castanie, prinsă cu o mare agrafă de ametist, care scînteiază minunat cînd prinde o rază de lumină.

Stau culcaţi pe canapele, la o masă rotundă din lemn străvechi de sumaq, ceea ce Bessas găseşte neplăcut, fiid obişnuit să stea aşezat pe o bancă dură la masa cazonă. Îi invidiază pe băieţii care, nefiind încă majori, au primit scaune, nu canapele ; aceştia stau la o masă lăturalnică. Este ora patru acum, aşa arată ceasul de apă al lui Modestus, de

care el este atît de mîndru şi care indică atît de inexact ora, iar servitorii greci aduc aperitivele — farfurii cu măsline, praz tăiat mărunt, ceapă fragedă, ton în oţet, moluşte, felioare de cîrnaţi, lăptucă, crustacee. Lui Malthus i s-a conferit rangul de maestru al vinurilor, dar înaltul rang militar al lui Bessas îl îndreptăţeşte la locul consulului, în punctul cel mai înalt al semicercului în care stau culcaţi. Symmachus, filozoful, este înciudat că onorurile principale trebuie acordate pelerinei galben-castanii a lui Bessas, un barbar, mai degrabă decît propriei sale togi profesorale, cenuşii, dar nu îndrăzneşte să-şi dea sentimentele pe faţă.

Este de datoria lui Malthus să aibă grijă ca toate cupele să fie pline şi să potrivească proporţia vinului şi apei : o datorie pe care a mai împlinit-o adeseori în casa lui Modestus. I se poate acorda toată încrederea : îi va şopti omului care ţine ulciorul de vin şi cana cu apă : „Mai mult vin" în clipele în care discuţia este formală şi rece, şi „Mai multă apă" cînd discuţia devine prea libertină sau certăreaţă şi spiritele au nevoie de puţină răcorire. O dansatoare de la teatrul din Constantinopol, cu o cunună de trandafiri pe cap, picioarele desculţe şi o tunică foarte scurtă înmînează de jur împrejur cupele, glumind, între timp, drăgălaş.

Cetăţeanul Simion îi spune ceva, cu glas scăzut, lui Paleologul (care este culcat în stînga lui), arătînd spre friză, şi clătinînd, nemulţumit, din cap. Paleologul răspunde, avertizîndu-l printr-o încruntare, dar Modestus strigă :

— Hei, domnilor, asta înseamnă tovărăşie de banchet ? Oare nu a statornicit, cu sute de ani în urmă, Petronius Arbitrul în faimosul său roman

satiric că la o masă politicoasă orice comentariu agresiv trebuie făcut cu glas tare? Haideți, s-o auzim! Ce găsești nepotrivit la friza mea? Este o reproducere executată de un contemporan talentat, după o operă majoră a lui Gorgasus, pictorul de fresce. Originalul a fost la Corint, dar acum e distrus, ceea ce face fresca de două ori prețioasă, pentru mine și pentru toți cunoscătorii.

Apoi continuă, pe o voce incantatorie:

— Observați cum Bachus, după ce a pustiit India — țara în care înțelepții numiți fakiri, despuiați, în afară de un șorț, dorm (rugîndu-se zeilor lor), suspendați în aer, la trei picioare înălțime deasupra pămîntului scorojit și bîntuit de șerpi — observați cum marele Bachus, veșnic tînăr, înhamă tigri la carul său triumfal, încununat cu ciorchini de struguri și coarde de viță în loc de hamuri! Din capul său cîrlionțat ies coarne de aur, simboluri ale vitejiei, din care, la rîndul lor, țîșnesc fulgere — același fulger, prin care Jupiter l-a conceput cu înmărmurita Semele[1]. Tîmplele sale netede sînt împodobite, veți băga de seamă, cu maci.

— Dacă mi-ar fi iertată o atît de grosolană întrerupere a fermecătoarei și elocventei tale cuvîntări, intervine Malthus — văzînd că oaspeții care băuseră puțin pînă acum devin neliniștiți în fața perspectivei unei expuneri lungi, clasice, plicticoase; or el cunoaște singura cale de a-l reduce pe Modestus la tăcere — acelea nu sînt flori de mac, ci vor să fie narcise. Macii sînt flo-

[1] Personaj din mitologia greacă. Legenda spune că Dionysos sau Bachus s-ar fi născut din împreunarea Semelei cu Jupiter care i s-a arătat sub formă de fulger, mistuind-o apoi.

rile lui Morfeu[1] și ale lui Ceres[2] și ale Persefonei[3], dar florile lui Bachus sînt narcise. Gorganus a fost un artist mult prea bine informat pentru a săvîrși o asemenea greșeală în atributele florale. Apoi, repede, către servitor: Băiete, mai toarnă și să fie numai vin!

Modestus se scuză; bineînțeles că voise să spună narcise, „un lapsus, ha, ha!“ Dar încrederea lui este zguduită; ezită să-și mai reia expunerea.

Simion consideră că femeile de pe friză care, pe jumătate dezbrăcate, îl însoțesc pe Bachus, nu sînt ornamente potrivite pentru o sufragerie creștină. Ridicîndu-ți privirea la ele, ți-ai putea închipui că te afli într-un bordel de la Tir, sau de la Sidon, sau din unul din locurile acelea păgîne, se plînge el.

— Nu am fost niciodată client al vreunui asemenea stabiliment, replică Modestus tăios, dar poate că tu știi mai bine. Totodată, lasă-mă să-ți spun că eu consider expunerea nudității ca o dovadă de civilizație. Barbarii urăsc priveliștea propriilor lor trupuri neîmbrăcate: la fel ca frățiile cîntătoare, neștiutoare de carte și sălbatice, ale călugărilor.

Nimeni nu răspunde la provocarea adresată călugărilor, nici măcar Simion, dar Bessas ripostează înțepat:

— Noi, goții, considerăm ridicolă înfățișarea unei persoane neîmbrăcate, la fel cum tu, Modestus, rîzi de o persoană care nu știe să-și semneze

[1] *Morfeu*, zeul visurilor în mitologia greacă și romană.
[2] *Ceres*, zeița forțelor vegetative ale naturii, la romani.
[3] *Persefona*, zeița fertilității și regina lumii subterane la greci și la romani.

numele — cum nu știu să o facă mulți nobili goți, printre care și eu.

În ciuda capriciilor sale, Modestus este un om binevoitor și nu vrea să-i caute pricină unui oaspete. Îl asigură pe Bessas că este surprins că un om cu un nume atît de nobil nu știe să și-l semneze pe hîrtie sau pergament.

— Pentru ce au fost creați secretarii greci ? rîde Bessas, dispus de împăcare.

În continuare, Modestus le împărtășește oaspeților săi traci cît de mîndru se simte că, în ciuda faptului că este roman de rang înalt, locuiește în Tracia, patria de odinioară a marelui Orfeu, muzicianul, și leagănul nobilului cult al lui Bachus.

— Acele femei goale, Simion, sînt propriile tale străbune, femeile trace, care, pioase, l-au sfîșiat în bucăți pe regele Pentheus [1], pentru că a refuzat cu dispreț darul de vin al zeului.

— Străbunele mele au purtat, toate, veșminte lungi, groase, de bună cuviință, exclamă Simion ; și indignarea lui stîrnește un rîs general.

În timp ce se consumă aperitivele, dansatoarea oferă un ingenios spectacol de dans acrobatic. Ca punct culminant al țopăielilor și salturilor ei, umblă de jur împrejur în mîini și apoi, încovoindu-și trupul asemenea unui arc și aducîndu-și picioarele chiar pe deasupra capului, ridică de pe podea un măr, cu picioarele. Continuînd să umble în mîini și chiar plesnind cu ele în podea, în cadența „cîntecului mărului" pe care-l cîntă între timp, se preface că discută cu ea însăși, cui să-i acorde fructul. Dar hotărîrea ei fusese de mult

[1] *Pentheus*, rege al Tebei. Legenda spune că ar fi negat divinitatea lui Bachus și ar fi încercat să împiedice ritualurile bachice, fapt pentru care femeile tebane, îmbătate de zeu, l-ar fi sfîșiat în bucăți.

luată : așază mărul pe masă, în dreptul tînărului Belizarie, care roșește și-l ascunde la piept, sub tunică.

Simion citează un text din Geneză, repetînd cuvintele lui Adam : „Femeia mi-a dat mărul și eu l-am mîncat" ; iar Modestus un text din poetul Horațiu : „Galateea, fata desfrînată, mă țintește cu un măr" și toată lumea este uimită de potrivirea literaturii sacre cu cea profană. Dar dansatoarea (care n-a fost alta decît stăpîna mea Antonina) se surprinde singură, simțind o bruscă atracție pentru acest tînăr înalt, frumos, care o privește cu o admirație tot atît de proaspătă ca aceea care i se atribuie lui Adam, la prima vedere a Evei.

Ei bine, această atracție cred că semăna foarte mult cu dragostea, o emoție împotriva căreia mama stăpînei mele a prevenit-o întotdeauna, ca fiind o opreliște în meseria ei. Antonina avea pe atunci cincisprezece ani, era cu un an mai în vîrstă decît Belizarie și trăise vreme de trei ani viața promiscuă, pe care comedianții nu au cum să o evite. Fiind o fată sănătoasă, vioaie, petrecuse zdravăn și fără să sufere consecințe nefaste. Însă distracția cu bărbații este ceva cu totul deosebit de dragostea pentru un bărbat, iar consecința privirii pe care i-o aruncase Belizarie a fost un sentiment inspirat, dacă nu chiar din căință pentru viața pe care o trăise — căința este o atitudine echivalentă cu recunoașterea că ai greșit, ceea ce nu a fost niciodată felul Antoninei — oricum dintr-o bruscă modestie, de parcă ar fi vrut să se potrivească modestiei lui Belizarie, dar în același timp și din mîndrie.

Eu stătusem tot timpul ghemuit pe podea, în fund, avînd grijă de stăpîna mea : cînd bătuse din

palme, îi înmînasem straie sau obiecte din sacul cu lucrurile ei.

Modestus își reia neplăcuta descriere fantezistă a înțelesului frizei...

— Acolo, vedeți bine, prizonier al veselului zeu al vinului, calcă zeul rîului Gange, cu privire verde-apoasă și obraji înrourați de lacrimile ce umflă simțitor fluviul scăzut de arșiță, iar în urma lui, o ceată de prizonieri tuciurii cară tăvi încărcate cu comori din fildeș, abanos, aur și pietre prețioase (safire, berile, sardonix), smulse de pe sîni negri ca tăciunii...

Așa că stăpîna mea Antonina îi îndatorează pe toți, cînd cere să i se aducă lira.

Cîntă un cîntec de dragoste, operă a poetului sirian Meleager, pe un acompaniament încet, care sună solemn. După ce, în tot timpul cîntecului, nu-i aruncase nici o privire lui Belizarie, cînd isprăvește, caută fugar spre dînsul și apoi repede în altă parte; el roșește iarăși, la față și pe gît, și cînd îi trece roșeața, pălește vizibil. Cred că niciodată în viața ei nu cîntase mai bine, așa că se iscă un mare zăngănit de cupe, spre lauda ei — pînă și Simion contribuie cu o aclamație, cu toate că muzica păgînă nu prea îi este pe plac și, în timp ce ea dansase, încercase să pară indiferent. Symmachus, filozoful, îl felicită pe Modestus, exclamînd:

— Într-adevăr, ne-ai oferit un fenomen rar: o fată care nu cîntă fals nici la instrumentul ei, nici din voce, care își accentuează cuvintele corect, care-l preferă pe Meleager baladelor stupide ale străzii, este ceva foarte frumos. Nici chiar la Atena nu am văzut sau auzit ceva mai frumos. Hai, copilo, îngăduie unui bătrîn recunoscător să te îmbrățișeze!

Dacă invitația ar fi venit din partea lui Belizarie, stăpîna mea i-ar fi nimerit dintr-un salt în poală, împletindu-și brațele de gîtul său. Dar pentru slăbănogul, fornăitul, pedantul și bătrînul Symmachus, cu horcăielile sale, nu avea favoruri de dăruit; își plecă deci privirea. Cît mai dură banchetul, deși cîntă și dansă și glumi mai mult ca de obicei, nu îngădui nimănui să-i vorbească pe un ton mai deocheat — nici măcar lui Bessas, deși acesta era un om de lume, chipeș și voinic, în fapt tocmai tipul de bărbat pe care altminteri l-ar fi ochit ca amant potrivit pentru o noapte. Se purtă cu modestie nu pentru că s-ar fi prefăcut deliberat, ci pentru că nu se simțea, ca de obicei, îndrăzneață.

Cînd se aduc felurile principale, servite pe farfurii de argint vechi, masiv — miel fript, o gîscă, o șuncă, felii de pește — Modestus radiază de mulțumire. Începe un discurs lung și complicat, recomandîndu-l lui Bessas pe nepotul său Belizarie, ca pe un tînăr care dorește să aleagă meseria armelor și care, nădăjduia el, va restabili vechea strălucire a renumelui militar roman.

— Sînt mulți ani de cînd un soldat cu sînge roman autentic în vine n-a mai comandat vreuna dintre armatele împăratului. În zilele noastre, toate comandamentele mai înalte au căzut, într-un fel sau altul, în mîinile unor bărbați năimiți — goți, vandali, gepizi, huni, arabi — și rezultatul este că vechiul sistem militar roman, care odinioară a plămădit cel mai mare imperiu pe care l-a cunoscut lumea vreodată, a degenerat de nu-l mai poți recunoaște.

Paleologul care stătea întins alături de Bessas se simte obligat să-l tragă de tunica vărgată și să-i șoptească:

— Preamărinimosule, te rog să nu ții în nici un fel seamă de ceea ce spune amfitrionul nostru. Este beat și aiurit și atît de demodat în felul său de a gîndi, încît poate fi socotit aproape dement. Nu vrea să te insulte deliberat.

Bessas chicotește :

— Nu te teme, bătrîne bărbos. Este amfitrionul meu și vinul e bun și mielul acesta este excelent. Noi, barbarii, ne putem îngădui să-i lăsăm pe romani să se mai plîngă puțin de succesele noastre. Nu pricep nici un sfert din jargonul lui ; dar că se plînge, atîta lucru am înțeles.

Modestus vorbește mai departe, inconsecvent, și subliniind asemănarea — oare Malthus a băgat de seamă ? — dintre vila aceasta și vila preferată a vestitului autor Pliniu. Sala principală de la intrare, simplă dar nicidecum mediocră, ducînd la un portic în formă de D, cu aceleași ferestre cu streșini de apărare ca ale lui Pliniu ; apoi, de aici, sala interioară și sala de mese cu ferestre și uși pliante de trei părți. Aceeași priveliște cu dealuri împădurite, spre sud-est ; dar spre sud-vest, în locul panoramei marine, de care beneficia Pliniu — cînd era vreme urîtă, valurile sălbatice obișnuiau să urce chiar pînă la sala de mese, ceea ce trebuie să fi fost alarmant și incomod totodată — priveliștea văii rîului Hebrus și a rodnicului șes trac, iubit de adeptele îmbătate ale zeului vinului, care goneau cu sînii dezgoliți, cu părul despletit în urma lor și care purtau în mîinile lor nuiele împletite cu iederă, cu conuri de pin în vîrf — iată, așa cum se vede pe friza de deasupra ferestrei ; iubit, de asemenea, de Orfeu, pictat cu lira lui, care făcea să danseze stîncile ce trebuiau să stea neclintite și să rămînă nemișcate apele ce-ar fi trebuit să danseze — chiar apele rîului Hebrus, care curge dedesubt. Oprirea apelor este o faptă pe care nici un om n-a mai izbutit-o, nici înainte, nici după aceea...

— Dar cine a despărțit apele Mării Roșii ? îl întrerupe Simion, indignat. Sau cine a trecut în vremuri de mai tîrziu rîul Iordan, fără a-și umezi picioarele ? În ce privește stîncile care dansează, oare nu scrie David, psalmistul : „De ce dănțuiți, dealuri înalte ?“, surprins de puterea propriei sale melodii sfinte ?

— Șesul trac, reia Modestus cu o schimă de dispreț, anexat Romei dintru început, fără vărsare de sînge, de acel împărat cărturar care a cucerit Britania cețoasă și a anexat imperiului Marocul — Claudius e numele său — ah, voi locuitori de limbă greacă a jumătății răsăritene a imperiului nostru, voi, mulțime amestecată ce sînteți, nu uitați că noi romanii, și nu acest neam pe jumătate grecesc, am fost cei ce am dobîndit întîi ținuturile în care vă fuduliți acum — și băstinașii noștri au fost Mummius, Paullus, Pompei, Agrippa, Titus, Traian...[1]

— Un șir de inși distinși și grozav de dezinteresați, sînt sigur, intervine sec cetățeanul Milo, un trac ; și, la rîndul său, simte că e de datoria lui să-l îmbuneze pe Bessas, murmurîndu-i ceva cu mîna la gură.

— Beți, domnilor ! îi îndeamnă Malthus. Sosește un nou rînd de vin. Să depunem cu toții mărturie în numele Romei, mama noastră, a tuturor !

Simion acceptă cu indiferență :

[1] Înșiruire de faimoși generali, consuli și împărați romani.

— Eu sînt gata, dascăle. Vinul acela, care s-a turnat în timpul nunții din Cana Galileii nu rămîne nici în cantitate, nici în calitate, mai prejos decît acesta ; iar în ce privește peștele, nici miraculosul năvod cu pește nu ar...

Așa că neplăcerile au fost încă o dată ocolite, dar Modestus nu rezistă să nu continue pe tema invincibililor militari romani.

— Ei bine, spuneți-mi, prieteni învățați de la acel capăt al mesei, și prieteni viteji de la celălalt — care a fost taina succesului fără precedent al soldatului roman ? Spuneți-mi ! De ce au cîștigat bătălie după bătălie, în nisipurile sudului, în zăpezile nordului sau împotriva britonului cel vopsit la față sau a persanului îmbrăcat în aur ? De ce Roma, capitala lumii, nu are nevoie de ziduri și de ce singurele fortărețe din întreg imperiul au fost forturile de la granițele îndepărtate ? De ce ? Îngăduiți-mi să vă spun eu, prieteni viteji și învățați. Au existat trei motive. Primul : acești romani au avut încredere în propriii lor zei apărători, vizibili, vulturii de aur ai legiunilor, care îi păzeau și pe care, la rîndul lor, îi păzeau și dînșii — și nu într-o zeitate ipotetică, din ceruri, de deasupra norilor. Al doilea : aveau încredere în propriul lor braț drept pentru a azvîrli proiectile — sulițe ascuțite — și nu în coarda nesigură a arcului ; și acest braț drept mînuia sabia scurtă, de izbit, arma bărbatului curajos, civilizat, nu lancea lașă sau securea jignitoare, barbară. Al treilea : aveau încredere în propriile lor picioare, ferme, și nu în picioarele fricoase ale cailor.

— Ho, ho, ho, rîde Bessas. Venerată gazdă, distinse Modestus, îmi vei ierta sinceritatea dacă îți spun că vorbești prostii, o groază de prostii ? Am

să las pe seama celor mai religioși din această societate să pună în discuție părerea ta despre puterea vulturilor, ca zei ; în această privință, deși nu sînt expert, cred că ceea ce spui este nu numai o blasfemie, dar și o exagerare a faptelor ; dar te voi combate cu tărie în privința celorlalte puncte. În primul rînd am înțeles că disprețuiești arcul, ca pe o armă care nu contează...

— Oare procedînd astfel, nu mă reazim pe autoritatea lui Homer, care-și prezintă eroii cei mai nobili luptîndu-se la Troia (după ce au coborît din carele lor) corp la corp, cu suliță și sabie ? La Troia, arcul a fost arma efeminatului și trădătorului de Paris și a lui Teucer din Salamina, care se pitea după scutul fratelui său Ajax, și căruia mai tîrziu i s-a refuzat permisiunea de a se întoarce onorabil acasă, în orașul său cu miros de violete, de pe insulă, pentru că nu răzbunase moartea fratelui Ajax, precum ar fi făcut orice respectabil luptător cu sulița și cu sabia. În fapt, în singurul pasaj din operele divine ale lui Homer cel orb, în care apare cuvîntul „arcaș“, el este folosit ca un termen de batjocură. În Cartea a unsprezecea, Diomede spune despre Paris : „Un arcaș, un farsor, un filfizon cîrlionțat, care se zgîiește după fete“ ; și, dintre toate, „arcaș“ este termenul cel mai aspru. În poemele lui Homer, arcașul se pitește după scutul camaradului său, repet, sau după o movilă, ori o coloană sau o piatră de mormînt, iar omul cu sulița și sabia îi ia în nume de rău pînă și existența, ca a unuia care fură bătăliei (unde niciodată nu se angajează) o glorie ce nu-i aparține. Oare nu acesta este adevărul, cărturarilor ? Fac apel la voi, Malthus, Symmachus, Paleologul !

Aceştia confirmă că Modestus nici nu-l citase, nici nu-l interpretase greşit pe Homer.

Dar Bessas pufneşte şi cere să audă mai multe despre acestea.

— Spune-ne mai multe despre războinicii romani din epoca voastră de aur. Se încredeau în picioarele lor, nu-i aşa ? Oare nu din pricină că erau călăreţi atît de slabi ?

Ochii lui Modestus scînteiară.

— Infanteristul este regele recunoscut al cîmpului de bătălie. Caii sînt folositori pentru a purta cercetaşi, pentru a transporta repede generalii şi statul major dintr-un punct al bătăliei într-altul, pentru a trage căruţe şi maşini de asediu şi — da, atîta-ţi pot acorda — putem admite o mică proporţie de cavalerie, alături de fiecare mare corp de infanterie, pentru a împrăştia unităţile de hărţuială ale inamicului care, din flancuri, ar putea stingheri rîndurile legiunilor noastre de pedestraşi ce înaintează neclintite. Dar romanii de odinioară dispreţuiau într-atît serviciul de cavalerie, încît, de îndată ce cuceririle le-o îngăduiau, ei obligau popoarele supuse să preia această sarcină servilă — tot aşa cum încetau să lucreze cu plugul sau să cultive zarzavaturi, încredinţînd aceste îndeletniciri sclavilor sau oamenilor de rasă inferioară. Oare nu este aşa, Malthus, Symmachus, Paleologul ?

Căzură de acord că romanii ajunseseră de timpuriu să se bizuie pe cavaleria aliată. Dar Malthus adăugă, în deplină cinste şi corectitudine istorică faţă de Bessas :

— Cred, totuşi, că nici o naţiune nu dispreţuieşte tărîmul în care excelează. Cavaleria romană nu a fost niciodată prea destoinică. În Spania, unde a fost folosită ultima oară ca o forţă pe

cîmpul de luptă, a apărut într-o postură jalnică ; sau, cel puţin, aşa citim. La fel, nici grecii sau troienii din zilele lui Homer nu par să fi fost arcaşi iscusiţi, judecînd după măsura vremii noastre. Întindeau coarda numai pînă la piept (nu pînă la ureche, cum o fac hunii sau persanii) şi puterea de pătrundere a săgeţilor pare să fi fost mai mică. Ulise a fost mai eficient, sînt de acord, dar asaltul lui cu săgeţi împotriva pretendenţilor a avut loc de la mică distanţă şi-apoi a fost îndreptat împotriva unor oameni fără armură şi nepreveniţi.

Acum e rîndul lui Bessas să-şi spună cuvîntul. Vorbeşte încet şi judicios, fiind din acel soi de oameni pe care vinul îi face prevăzători, nu nesăbuiţi.

— Modestus, generoasa mea gazdă, trăieşti într-o lume moartă de mult, închisă în biblioteca aceea, de dincolo. Nu ai noţiuni despre lupta modernă. În fiecare epocă există îmbunătăţiri. În epoca aceasta, noi, goţii, am găsit un mod perfecţionat de a lupta. Ei bine, nu doresc să vorbesc de rău izbînzile dobîndite de romani, strămoşii tăi, în timpuri străvechi — ele sînt de necontestat. Este limpede că romanii au făcut o virtute din scăderile lor cînd erau călare, desăvîrşind disciplina pedestraşilor. Dar este limpede că bătăliile lor au fost cîştigate în ciuda neîncrederii nutrite faţă de cai, şi nu datorită ei. De-ar fi fost de la natură călăreţi şi şi-ar fi folosit curajul şi bunul simţ pentru a dezvolta arma cavaleriei, ar fi putut cuceri prea bine, nu numai lumea apuseană, dar cred că şi India, şi Bactria[1], poate chiar şi China, care este aşezată, pe uscat, la distanţă de un an de

[1] Ţară din vechea Asie, situată pe teritoriul de azi al Iranului.

călătorie. Dar în loc să procedeze astfel, ei se bazau numai pe infanterie și pînă la urmă armatele lor au fost opuse unui neam curajos, care era în același timp un neam de călăreți — pe deasupra un neam care dădea ascultare căpeteniilor sale — neamul goților — neamul meu. Asta a fost sfîrșitul legiunilor romane. Aceste cîmpii trace, distinse Modestus, au văzut priveliști mai aspre decît femei îmbătate și stînci care dansează. Simion, Milo, Theudas (acesta era al treilea trac, un proprietar de pămînt) de asemenea și voi, băieți, ca viitori soldați, spuneți, grăiesc sau nu adevărul ?

Încuviințară că spune adevărul și Theudas adăugă :

— Într-adevăr, Bessas, ai dreptate, trebuie să fi fost un măcel îngrozitor. Patruzeci de mii de pedestrași romani măcelăriți, cu toți ofițerii lor, în frunte cu însuși împăratul Valens. Bătălia s-a dat pe niște cîmpii, cam la opt mile spre nord de acest oraș, și care acum îmi aparțin mie. Ogorul de treizeci de pogoane mai este și acum încă plin de oase, de tigve și fragmente de zale, de vîrfuri de săgeți și de suliți, colțare de scuturi și monezi de aur și de argint : în fiecare primăvară le scoatem cu plugul la suprafață.

La auzul acestora, siguranța de sine a lui Modestus îl părăsește dintr-o dată. Marea bătălie de la Adrianopol era o calamitate istorică pe care el, din cînd în cînd, izbutea să o uite, dar niciodată pentru mai lungă vreme ; și iat-o reapărînd, chiar la masa lui. Vocea îi tremură și cu o privire prin care îi solicită pe sprijinitorii săi să-l asiste, vorbește de astă dată într-o limbă simplă :

— Am fost trădați. Cavaleria noastră ușoară, de pe flancul stîng, a cedat prima. Cîștigasem aproape bătălia. Legionarii noștri își tăiau pîrtia prin baricada carelor dușmane și într-o altă jumătate de oră am fi izgonit de pe cîmpul de bătălie corpul principal la inamicului — dar, pe neașteptate, escadroanele de cavalerie grea gotă se întoarseră dintr-o expediție de pradă și-i trăsniră pe acești traci, care fură împrăștiați în toate direcțiile. Așa că goții șarjară cu ușurință infanteria noastră aliată, și împinseră supraviețuitorii acesteia peste vitejii noștri legionari, care și așa erau destul de ocupați cu lupta de la care. Apoi, cavaleria care trebuia să ne acopere flancul drept (cai din Țările de Jos, cred) se retrase în galop, într-o fugă rușinoasă ; și, în sfîrșit, de după care se desfășură deodată toată mulțimea barbară. Asaltați și din față, și din flanc, eram prinși în strînsoare ca în îmbrățișarea unei ursoaice mînioase, din munți...

Bessas se arătă de acord :

— Cei mai mulți legionari nu și-au putut nici măcar ridica arma, pentru a izbi, fiind înghesuiți umăr la umăr, asemenea unei mulțimi de pe Hipodrom și unii fură literalmente luați pe sus. Lăncile se legănau în stînga și în dreapta, deoarece lăncierii nu izbutiseră să le descurce din mulțimea îngrămădită ce se clătina de colo pînă colo, și mulți fură înjunghiați întîmplător, căzînd în vîrful lancei camaradului din spate. Cît a fost ziua de lungă, pînă la căderea nopții, strămoșii mei, călăreți înnăscuți, bărbați viteji, destoinici cu lancea și cu sabia, uciseră și uciseră și uciseră mereu. Infanteria noastră turna parcă săgeți pe deasupra. Cîmpul colbuit deveni lunecos de sînge.

Modestus murmură iarăși, în timp ce o lacrimă grea se prelinge de pe obrazul său pînă în cupă :

— Cavaleria aliată ne-a trădat. Asta a fost totul. Legiunile au luptat pînă la moarte.

Malthus întreabă :

— Dar, dragul meu Modestus, oare nu s-a mai petrecut o dată același lucru, în războiul cu Cartagina ? Cavaleria grea a lui Hannibal nu a zdrobit oare la Cannae cavaleria ușoară romană, astfel încît cavaleria aliată, de pe aripa cealaltă, a trebuit de asemenea s-o ia la fugă ? Nu au fost oare și atunci legiunile îngrămădite într-o singură masă și măcelărite ? Romanii ar fi trebuit să profite de pe urma acelei lecții. Căci, deși nu au fost călăreți din născare, ceea ce se pare că sîntem cu toții de acord, nu au fost nici marinari din născare, cum fuseseră cartaginezii ; totuși, găsind o corabie de război cartagineză eșuată pe țărm, construiră altele după modelul ei și se exersară în lupta marină, apărați de propriile lor porturi, și pînă la urmă căutară flota inamică în dreptul Siciliei și o distruseră. Ar fi trebuit să crească un soi de cai ciolănoși, mari, de povară, pentru a înlocui căluții lor mici și vioi, din Galia, și să încalece pe spinările lor largi, pregătind o cavalerie grea — chiar înlăuntrul zidurilor Romei, dacă era necesar.

Lui Bessas i se făcu milă de Modestus, care plîngea iarăși :

— Curaj, distinse și mărite Modestus ! Voi, romanii, ați fost cei ce ne-ați instruit, primii, în arta războiului prin care v-am biruit aici, la Adrianopol. Voi ne-ați învățat să ne coordonăm mișcările militare și ne-ați arătat importanța armurii defensive și a luptei în formațiuni regulate. Noi am aplicat numai învățătura voastră în lupta de cavalerie. Și cu toate că am fost destul de norocoși să vă înfrîngem armata principală, nu am nimicit

imperiul vostru ; departe de asta. Am admirat prea mult felul vostru civilizat de a fi, drumurile voastre sigure și clădirile semețe, mîncărurile bune, produsele atît de folositoare și negoțul vostru întins ; așa că, pînă la urmă, voi ați fost cei ce ne-ați cucerit. Nobilii noștri au devenit scutieri juruiți ai împăratului vostru, ai urmașului împăratului pe care l-am măcelărit, iar cîțiva ani mai tîrziu au mărșăluit cu el, ca să salveze Italia de galii rebeli ; pe care i-am înfrînt în bătălii de vîrf, purtate iarăși cavalerie contra infanterie. Aceasta a fost pe vremea străbunicului meu. De atunci încoace am rămas mereu înăuntrul imperiului roman, ca să-l apărăm împotriva altor națiuni barbare care se îngrămădesc la granițe, ca și împotriva străvechilor persani, vecinii voștri.

Dar Modestus rămîne cufundat în melancolie. Evocă alte amănunte ale bătăliei. Legiunile se luptaseră pe stomacul gol, din cauza unui post creștin smintit, oarecare...

Atunci Belizarie îi cere voie lui Bessas să vorbească și el ; căci fiind numai un băiat, trebuia în general să se rețină de la a vorbi pînă nu i se adresează cuvîntul. Bessas încuviințează, dînd din cap, și Belizarie vorbește, bîlbîindu-se puțin de emoție, dar spunînd ce avea în gînd :

— „Roman“ este un nume purtat de sute de mii de oameni, care nu au văzut niciodată Urbea Romei și nici nu o vor vedea vreodată ; la fel a fost în zilele cele mai mari ale imperiului. A fi roman nu înseamnă să aparții de Roma, un oraș în Italia, ci de lume. Legionarii romani care au pierit cu Valens au fost gali și spanioli și britanici și dalmațieni și din multe alte neamuri ; nu puteau fi prea multe sute de romani de baștină printre ei. Apoi, nu cred că perfecțiunea în echipament

şi în tactica militară ar fi fost atinsă de lăncierul got. Lăncierul got este un bărbat viteaz şi şarja lui este teribilă din cauza greutăţii calului său şi a armurii grele pe care o poartă — cuirasă, scut, coif, armură de picior. Dar şi călăreţul hun este un om viteaz şi poate slobozi o ploaie de săgeţi în vreme ce călăreşte în plin galop ; numai că are calul prea uşor pentru a purta un om în armură completă. Aşa că nici hunii nu au atins perfecţiunea. Şi totuşi, nobile Bessas, oare nu teama de huni v-a mînat dintru început pe voi, goţii, peste Dunăre, în Tracia noastră ? Căci arcaşii voştri pedeştri nu-i puteau ajunge din urmă, nici lăncierii voştri să reziste ploilor de săgeţi. Ei bine, închipuieşte-ţi că cineva ar putea să îmbine într-un singur luptător arcaşul hun şi lăncierul got, să-l civilizeze ca pe un roman şi să-l supună unei discipline de tabără potrivite — aceasta ar însemna, cred, a creşte un soldat pe cît se poate de aproape de perfecţiune. Şi ar fi roman, atît după nume cît şi în spirit. Am de gînd să comand într-o bună zi asemenea trupe.

Belizarie a vorbit cu atîta calmă sinceritate şi cu atîta bun simţ, încît toată lumea aplaudă zgomotos, şi inima stăpînei mele Antonina se avîntă dintr-o dată spre el, cu o dragoste nesovăitoare.

Cînd se aduce desertul, Antonina face o demonstraţie a dansului cu sabia, în vechiul stil spartan. Disputa contenise, căci toţi îşi dădură seama că Belizarie spusese ultimul cuvînt care trebuia rostit, şi că viitorul artei războiului e în mîinile sale şi ale băieţilor, camarazi cu el. Modestus îl cheamă pe nepotul său şi-l îmbrăţişează, beat.

— Cînd am să mor, vila aceasta a mea, va fi a ta — mese, tacîmuri, frize, totul. Nu aş putea-o lăsa în mîini mai bune.

Într-adevăr, bietul Modestus muri curînd după acestea şi cuvîntul său se dovedi la fel de bun ca el însuşi. Proprietatea era foarte valoroasă.

Puţine au mai rămas de însemnat despre urmarea banchetului, care dură pînă la ceas tîrziu. Toată lumea se îmbătă zdravăn, afară de stăpîna mea şi de Belizarie — pînă şi Malthus — iar tînărul Uliaris deveni violent, puse mîna pe un cuţit şi trebui dezarmat. Modestus îşi reîncepu dizertaţiile dezlînate şi izbuti să se încurce în asemenea noduri, încît obţinu aproape tot atîtea aplauze ca şi stăpîna mea, cu ultimul ei dans, cînd se răsuci într-atît, încît picioarele ei părură braţe, şi burta, fese. Fiind complet îmbibat de vin, Modestus uită cu desăvîrşire că este creştin şi se angajă în cele mai scandaloase injurii şi blasfemii la adresa Fiului (de o singură, de dublă sau de mai multe naturi) — dar nu şi a Tatălui, pe care, generos, îl identifica mereu cu Jupiter, zeitatea supremă a seminţiei sale. Continuă prin a spune că Roma a fost ruinată din pricina părăsirii vechilor zei şi acceptării impostorului galilean, a cărui filozofie blajină, nerăzboinică, a putrezit pe de-a întregul imperiul ; aşa că acum trebuiau năimiţi barbari neştiutori de carte pentru a apăra imperiul, nu numai în rangurile inferioare ale armatei, dar şi în calitate de colonei şi de generali şi chiar de comandanţi de armate.

Acum, cît timp zăbovesc asupra acestui subiect, să copiez din cartea de poezii a lui Modestus un exemplu al endecasilabelor sale latine — metrul pe care îl prefera tuturor. El va indica atît slăbiciunea, cît şi tăria ocazională a versului său. Slă-

biciunea pricinuită de calambururile și jocurile de cuvinte permanente : *cuneus*, coloană militară sau falangă și *cuniculus*, iepure ; *rupibus*, stînci și *rupis*, sfărîmat ; *late*, pe larg, și *latet*, ascuns. Tăria intervine, pe alocurea, cînd contrastul antitetic (triumful iepurilor, adică al creștinilor, datorită blîndeții lor nerăzboinice) este resimțit cu un dezgust nobil și sincer. Chorazin este, cred, un sat în Galilea pe care Isus l-a blestemat, dar este folosit în loc de „Galilea", adică partea pentru tot, conform convenției poetice.

DE CUNICULOPOLITANIS

Reputis rupibus in Chorazinanis
Servili cuneo cuniculorum
Late qui latet, allocutus isto
Adridens BASILEUS inermis ipse... [1]

DESPRE LOCUITORII DIN IEPUROPOLIS

În Galilea, printre stînci, din iepuri se prăsi
Un neam spăimos, cu-n firav DOMN ce surîzînd grăi :
„În lașitate fiți fruntași, și-oricînd, în chip zorit,
Zbughiți de lîngă inamic pîn-nu s-a dumirit".

Sfatul urmînd, firavii iepuri prea puioși
În Urbea cea eternă se-aciuiră
Și-n catacombe înmulțindu-se, zeloși,
Curînd, întreaga țară năpădiră.

Neghina învrăjbirii, vizuini iepurești
Luară loc rodniciei, pe lanuri, la hotare,
De nu puteau romanii, cu săbii vitejești
Să-și mai spintece drum prin hoardele barbare

[1] În traducere literală :
„Acestei slugarnice falange de iepuri, care stă ascunsă în stîncile sfărîmate de la Chorazin, deasupra unei țări întinse, REGELE ei, el însuși fără de apărare, îi grăi zîmbind..." (n.a.)

Neam iepuresc cuprinse deci țara-n lung și-n lat,
Și Constantin, din iepuri, și-alese o mireasă ;
La mantia-i de purpur o coadă și-a legat
Și lungi urechi drept lauri, și-a prins podoab-aleasă.

De-amar de timp, iepuropolitani, cufundați în rușine
Pentru ca-n numele Romei s-aveți culcuș păzit,
Ați tocmit vulpi, nevăstuici și ermine
Și-acum sînge cald vă țîșnește din grumazu-mblănit.

A doua zi de dimineață, stăpîna mea era gînditoare și tăcută, așa că pînă la urmă am întrebat-o ce-i apasă cugetul.

Îmi răspunse :

— L-ai băgat de seamă pe băiatul acela, Belizarie ? Noaptea trecută, după banchet, mi-a spus că mă iubește.

— Nu-i nimic rău în asta, nu-i așa, stăpînă ? am întrebat-o eu.

— O declarație atît de ciudată ! Închipuiește-ți, Eugeniu, a spus că vrea să mă ia de nevastă, dacă aș avea răbdare să-l aștept ; și între timp el nu s-ar uita la nici o altă femeie. Un băiat de paisprezece ani, zău ! Și totuși, într-un fel, nu-mi venea să rîd.

— Ce i-ai răspuns ?

— L-am întrebat dacă-și dă seama cine sînt — o femeie care înveselește pe alții, o fiică de conducător de care, un sfinx din Megara — și răspunsul său a fost acesta : „Da, o perlă dintr-o scoică mînjită de noroi". Evident, nu-și dădea seama că între un bărbat de rangul său și o femeie de meseria mea căsătoria este interzisă de lege. Nu am știut ce să-i răspund bietului băiat. Nici măcar nu l-am putut săruta. Prostească situație !

— Şi acuma plîngi, stăpînă. Asta-i şi mai prostesc.

— Oh, Eugeniu, cîteodată aş dori să mor!

Totuşi, criza de melancolie trecu repede, curînd după ce ne întoarserăm la Constantinopol.

Şi iată şi povestea cum am ajuns să o îngrijesc pe fata-dansatoare Antonina, stăpîna mea.

A fost un negustor sirian din Acra, Barak pe nume, care făcea negoţ cu relicvele creştine. Dacă vreuna din relicve era autentică, asta se nimerea cu totul întîmplător, deoarece nu-mi aduc aminte să fi mînuit vreodată un obiect pentru care el să fi plătit un preţ mai ridicat. Talentul său principal consta din investirea unui obiect fără nici o valoare cu un nimb de falsă sfinţenie. De exemplu, într-o călătorie făcută în Irlanda, a purtat cu el o relicvă pe care, fără ruşine, o atribui Sfîntului Sebastian, martirizat sub Diocleţian. Era un bocanc militar vechi şi ponosit (se potrivea, pentru că Sebastian fusese căpitan în armată), cules de pe marginea drumului, într-o mahala a Alexandriei. Barak îşi dăduse osteneala să scoată cuiele ruginite din tocul bocancului, înlocuindu-le cu altele, de aur, să-i lege şireturi purpurii, de mătase, şi să găsească o casetă din lemn de cedru, căptuşită cu pînză purpurie, pentru a păstra această relicvă frumoasă. Aduse cu el, de asemenea, şorţul aspru, greu, al Sfîntului Ioan Botezătorul, închis într-o casetă de argint şi de cristal. Nu era croit din pînză ci din asbest, o substanţă care poate fi toarsă şi ţesută, dînd un material aspru, rezistent la foc. Pentru irlandezii neştiutori era un miracol de netăgăduit că acest şorţ putea fi trecut printr-un foc încins, fără să-şi piardă culoarea sau să se prefacă în cenuşă. Mai avea la el şi fluierul piciorului, încrustat cu pietre preţioase, al Sfîntului Ştefan, martirul: şi şira spinării unui rechin, cu vertebrele legate cu sîrmă de aur, despre care spunea că este şira spinării lui Goliat, pe care îl ucisese David; şi o bucată rotunjită dintr-un bulgăre de sare, montată în argint, care se presupunea că era antebraţul nevestei lui Lot; şi multe alte asemenea minunăţii. Opulenţa prezentării părea să dovedească autenticitatea obiectelor şi apoi Barak avea la el scrisori pe pergament, care conţineau mărturii ale unor episcopi răsăriteni şi relatau pe larg miracolele de tămăduire înfăptuite anterior de aceste relicve. Scrisorile erau, toate, falsificate. Suveranii micilor regate irlandeze plătiră sume enorme pentru a dobîndi aceste comori şi în curînd din bisericile în care se păstrau fură raportate adevărate miracole.

Barak se întoarse prin Cornwall, capătul extrem, de apus, al Britaniei şi atinse insulele din Canal, unde mă cumpără de la un căpitan de piraţi saxoni pe mine, pe atunci un băiat de şase ani. Numele meu fusese Goronwy, fiul lui Garaint, nobil britanic. Saxonii m-au răpit, împreună cu tînăra mea dădacă, cu prilejul unei debarcări neaşteptate în estuarul rîului Severn. Îmi aduc aminte de donjonul cenuşiu, acoperit cu licheni galbeni, al castelului tatălui meu şi de însuşi tatăl meu, un bărbat grav, cu barbă neagră, îmbrăcat în postav pestriţ, cu un tartan larg, vopsit cu şofran şi purtînd, aninat de gît, un colan de aur şi de chihlimbar; şi-mi aduc aminte de harpiştii din sala aşternută cu papură şi chiar de unele frînturi din baladele pe care le cîntau.

Stăpînul meu Barak mă lăsă să flămînzesc, mă tratǎ cu multă cruzime şi mă duse cu el în Palestina, unde îmi schimbă numele în „Eugeniu" şi mă castră. Apoi, cu banii pe care îi cîştigase în Irlanda,

mitui episcopii care cîrmuiau Locurile Sfinte, ca să-l numească supraveghetor general al monumentelor și ghid principal al pelerinilor. Cu îngăduința episcopilor, spori mult podoabele raclelor și deveni foarte bogat. El a fost cel care a așezat cele două ulcioare de piatră în camera de nuntă din Cana Galileii. Erau astfel construite, încît dacă cineva le turna apă pe gură, curgea din ele vin. Căci în fiecare ulcior era o despărțitură, chiar sub gît, și apa turnată printr-o țeavă nu se amesteca cu vinul care se afla dinainte, în partea cealaltă. Barak mai înzestră Cîmpul Olarilor, numit Aceldama, cu lanțul de fier „original“ cu care se spînzurase Iuda; și pentru că pelerinii care veneau la biserica lui Constantin, pe muntele Golgota, întrebau adeseori de buretele de isop cu care i se dăduse lui Isus să bea, în timpul crucificării, vin oțetit, Barak redescoperi acest burete — pelerinii puteau bea apă din el, dacă îl plăteau bine pe îngrijitor. În sinagoga de la Nazaret mai depozită abecedarul „autentic“ din care copilul Isus fusese trimis să învețe alfabetul și banca pe care stătuse El, împreună cu alți copii. Stăpînul meu Barak obișnuia să spună pelerinilor:

— Banca aceasta poate fi ușor urnită sau ridicată de creștini, dar nici un evreu nu o poate urni.

Avea întotdeauna un evreu sau doi la îndemînă, pentru a dovedi jumătate din adevărul afirmației sale; pelerinii înșiși puteau dovedi cealaltă jumătate, dacă plăteau pentru acest privilegiu.

Bisericii Sfîntului Mormînt, stăpînul meu Barak nu a trebuit să-i mai aducă alte adăugiri pioase, deoarece lampa de alamă care fusese odinioară așezată la capul lui Isus era acolo, arzînd zi și noapte; lespedea cu care fusese închis mormîntul, zăcea și ea acolo, la intrare. Era mare cît o piatră

de moară și incrustată cu aur și cu pietre prețioase. De pe barele de fier, prinse în pereții sanctuarului, atîrnau brasarde, brățări, lanțuri, colane, centuri, centiroane, coroane din aur curat și juvaere din India, lăsate prin testament de împărați, și un mare număr de podoabe de cap, la fel de bogate, lăsate de împărătese. Întreg mormîntul (care amintea de potoul de pe Hipodrom, în ziua de Anul Nou, cu premiile atîrnate pentru pariurile inițiale) — adică pereții, podeaua, tavanul — era căptușit cu argint solid. Un altar se găsea în fața mormîntului, iar deasupra lui atîrnau lămpi de aur de forma soarelui.

Într-o vară, Barak vizită Constantinopolul (sezonul de pelerinaj fiind primăvara și toamna), ca să vîndă relicve călugărilor de acolo. Falsificase un document, care se arăta a fi o mărturie a patriarhului de Alexandria, anume că un oarecare jilț era chiar cel pe care șezuse Isus la Cina cea de taină. Cerea pentru el zece mii de monezi de aur. Întîmplător, secretarul particular al patriarhului sosi chiar atunci în oraș; auzind de afacere, denunță mărturia ca un fals. Dar stăpînul meu Barak, nedorind să fie biciuit și mutilat precum cerea legea, fugi repede, se îmbarcă și nu mai fu zărit vreme de mulți ani în partea de răsărit a imperiului nostru. Apoi fu depusă împotriva lui o plîngere, sub jurămînt, din partea proprietarului de la care închiriase o casă mobilată. Acest proprietar era un conducător de care de pe Hipodrom, tatăl copilei Antonina. I se datora o sumă considerabilă de bani; și judecătorul îi îngădui să se despăgubească din toate bunurile pe care Barak le lăsase în urmă-i. Dar Barak reușise să ia cu el tot ce avea, în afară de mine; căci eu fusesem trimis la

cumpărături și mă rătăcisem pe străzile orașului. Cînd, în sfîrșit, m-am întors acasă, foarte tîrziu, așteptîndu-mă la o bătaie zdravănă, l-am găsit pe stăpînul meu Barak plecat. În felul acesta s-a întîmplat să trec în stăpînirea conducătorului de care ; el m-a predat soției sale, ca să ajut la bucătărie, iar aceasta m-a cedat mai tîrziu fiicei ei Antonina, pe care am slujit-o cu credință mai bine de cincizeci de ani.

CAPITOLUL III

SFINCȘI DIN MEGARA

Poate că v-a intrigat termenul de „sfinx din Megara" : așa a poreclit unul sau altul dintre epigramiști, nu mai știu care, pe prostituatele din Constantinopol. Sfinxul este un monstru lacom, care-și păstrează tainele, iar Constantinopolul fusese colonizat dintîi de orașul grecesc Megara. Povestea spune că viitorii coloniști fuseseră instruiți de un oracol să navigheze spre nord-est, pînă vor da peste pămîntul așezat față-n față cu „orașul oamenilor orbi" ; să-și întemeieze acolo propriul lor oraș, care va deveni cel mai frumos din lume. Așa că navigară spre nord-est, străbătură Marea Egee și, în sus, Hellespontul, pînă ce ajunseră la Bosfor, unde își întemeiară orașul pe malul european — față-n față cu Hieronul, care fusese colonizat. Părea evident că acesta fusese locul indicat, întrucît oamenii din Hieron își clădiseră orașul pe malul nefavorabil, unde curenții sînt stingheritori, peștele rar și pămîntul neroditor, deși le-ar fi fost ușor să-și aleagă malul opus, cu portul său natural, Cornul de Aur — atît de orbi fuseseră ! Acum, după atîtea veacuri, Hieronul con-

tinuă să fie o localitate mică, dar colonia megarenă a devenit o așezare cu un milion de locuitori, cu clădiri superbe, împrejmuite de un zid triplu. Este orașul cu multe nume — grecii îl numesc, oficial, „Constantinopol", familiar „Bizanț", italienii literați „Noua Romă", goții și ceilalți barbari germani „Miklegart", bulgarii „Caesarorda", slavii „Țarigrad" — minunea lumii, pe care eu o consider patria mea.

Stăpînul meu, părintele fetei Antonina, fusese precum am mai spus, conducător de care al facțiunii Verzi, la Constantinopol. Îl chema Damocles și mă tratà cu bunăvoință. A cîștigat multe curse pentru culoarea sa, înainte de a muri foarte tînăr, în împrejurări care-mi cer să relatez povestea în amănunt. Damocles era trac din Salonic, fiu al unui conducător de care de pe Hipodromul din acel oraș, în care de altminteri nivelul curselor este foarte ridicat — deși, recunosc, nu atît de ridicat ca la Constantinopol. Într-o bună zi, a fost descoperit de un sprijinitor bogat al Verzilor, care venise la Salonic în căutare de talente; și, în schimbul unei considerabile sume de bani, vărsată fondului facțiunii locale, serviciile sale au fost transferate în capitală. Aici conducea în cursele mai importante cel de al doilea car, avînd de obicei misiunea să țină pasul și să ciocnească cele două care Albastre, scoțîndu-le de pe pistă, pentru a da primului car Verde, la care erau înhămați caii mai iuți, șansa unei curse deschise, nestingherite. Era foarte îndemînatic la această treabă și cîteodată cîștiga în ultima clipă cursa cu propriul său car, mimînd numai ciocnirea, ceea ce îi îngăduia să se strecoare și să țîșnească el însuși în față. Avea mare talent în a scoate maximum posibil din caii încăpățînați și leneși. Era, de asemenea, cel mai îndemînatic mînuitor al biciului din toată breasla: de la distanța de aproape cinci metri, omora fără greș, cu biciul, o albină pe o floare sau o viespe pe un perete.

Acest Damocles avea un prieten, Acacios din Cipru, căruia îi era foarte devotat și acceptase să vină la Constantinopol cu condiția, printre altele, ca lui Acacios să i se dea o funcție de seamă pe Hipodrom: să poată trăi înlesnit, căci era căsătorit și avea trei copii, numai fete. Condiția a fost respectată întocmai, Acacios fiind numit ajutor de maestru al urșilor, la Verzi. Mai tîrziu i se dădu funcția de maestru șef al urșilor, o funcție de răspundere, mănoasă. În punctul acesta trebuie să mă întorc în vremuri mai vechi, pentru a lămuri toate de mai sus.

Ei bine, anul 404 al Domnului, exact o sută de ani înainte de povestea pe care vreau să vi-o spun, a rămas însemnat prin două inovații foarte stupide. În primul rînd, cărțile profetice Sibiline, consultate de Senat în toate cazurile de ananghie și primejdie națională, păstrate cu grijă în Biblioteca Palatină din Roma, neîntrerupt de la domnia împăratului August încoace — aceste comori prețioase, de neînlocuit, au fost arse cu sălbăticie, din motive religioase, de un creștin neștiutor de carte, un general german, în slujba lui Honoriu, împărat al Apusului. Tîmpenia fusese prezisă de înseși acele cărți; căci se spune că ultimii hexametri sunau astfel:

> Oprind vărsări de sînge pe Hipodrom la el,
> Cel ce va fi mai vîrstnic (din mai tînăra parte),
> Oprind vărsări de sînge pe Hippodrom la el,

Va îndoi măcelul, iar cel mai tinerel
În Roma mai bătrînă, unor barbari cedînd,
Sfetnicul prea destoinic își va vedea arzînd.

Arcadius, împăratul romanilor de Răsărit („cea mai tînără parte") împlini misiunea ce-i revenea din profeție încă în același an. Într-o zi pe Hipodromul din Constantinopol, un călugăr țîșni între doi gladiatori înarmați, tocmai cînd aceștia ajunseseră la faza cea mai pasionantă a luptei. Le ceru, cu glas impresionat, să se abțină de la omor, în numele prea sfînt al lui Isus. Gladiatorii s-au sfiit într-adevăr să-l ucidă pe călugăr, deoarece considerau că asta le-ar fi adus ghinion — gladiatorii fiind, în mod firesc, superstițioși. Se despărțiră și îl întrebară prin semne pe împărat, care îndeplinea funcția de președinte, ce să facă mai departe. Spectatorii se simțiră jigniți de acest amestec — de prost gust — al călugărului, în distracția lor ; îmbulzindu-se peste bariere și aducînd bucăți de mortar și cărămizi smulse de pe locurile lor, îl lapidară pe călugăr pînă la moarte. La rîndul său, Arcadius se simți jignit de uzurparea de către public a autorității sale prezidențiale. Luă o măsură foarte severă : interzise pe termen nedefinit orice spectacol de gladiatori. Decretul provocă proteste violente și răzmeriță ; pentru a le reprima, el dizolvă toată breasla gladiatorilor și permise ca Telemachus, așa se chema călugărul, să fie declarat martir și să fie înscris, spre cinstire, în diptihuri. Consecințele acestor măsuri nu fură prea fericite.

În primul rînd, precum Sibila pare să fi prevăzut, populația, lipsită de obișnuita ei plăcere de a vedea oameni ucigîndu-se în public și în mod profesional, își căută satisfacție în lupte neoficiale, cu

săbii, ce se dădură pe străzi și în piețe, între tinerii filfizoni ai facțiunilor Albastră și Verde. În al doilea rînd, dispariția spectacolului cu gladiatori din jocurile de pe Hipodrom săltă luptele cu urșii dintr-o poziție inferioară, într-una foarte suspusă. Trebuie să menționez că dulăii care se luptau cu urșii nu erau proprietate comună a facțiunii, ca urșii și caii, ci erau antrenați în particular, de către unii sportivi bogați. Se înscenau și lupte ocazionale între leu și tigru (tigrul cîștiga întotdeauna), sau lup și taur (cînd erau sănătoși, lupii cîștigau întotdeauna, atacînd genitalele taurului) sau taur și leu (șansele erau egale, dacă era un taur puternic) sau mistreț cu mistreț. Dar luptele cu urșii furnizau cel mai agreat spectacol sportiv și deveniră mai populare chiar decît unele spectacole — tolerate încă pe anumite Hipodromuri — în care criminali înarmați încercau, mai mult sau mai puțin stîngaci, să se apere de atacurile unor jivine.

Creștinii mai credincioși fie își părăseau locurile, fie închideau ochii în timp ce se desfășurau asemenea lupte ; și chiar o enciclică interzise proprietarilor de urși, proprietarilor de lei, conducătorilor de care și altor profesioniști ai Hipodromului, să se declare creștini. Sau mai degrabă le interzise participarea la eucaristie, deoarece exercitarea profesiunii lor era considerată, în sine, păcat : ațîța mintea și sustrăgea oamenii de la contemplarea calmă a Cetății Celeste. Din acest motiv, profesioniștii Hipodromului erau adversari ai religiei creștine, considerînd că aceasta disprețuiește vocația lor tradițională, pentru care nu le era însă nicidecum rușine. Puneau cu mare plăcere în circulație diverse povești, pentru a discredita creștinismul, îndeosebi purtarea ipocrită a creștinilor zeloși. Printre înalții demnitari ai Bi-

sericii, se găseau unii, și nu erau puțini, care obișnuiau să trimită în taină daruri în bani maestrului de dansuri Verde sau Albastru, cerîndu-i să aleagă o femeie deșteaptă, care să înviorcze cîte o societate, cu prilejul vreunui ospăț : totuși, dacă aceiași oameni întîlneau în stradă, bunăoară, o actriță, își strîngeau straiele pe trup, cu oroare, de parcă s-ar fi temut de întinare.

În privința aceasta, eram de partea profesioniștilor industriei de distracții : experiența pe care am dobîndit-o în timp ce mă aflam în slujba fostului meu stăpîn, Barak, mi-a inspirat profundă neîncredere față de Biserică, neîncredere care continuă să dăinuie în mine. S-a înrădăcinat ceva în sufletul meu, și nu poate să dispară ; la fel cum se înrădăcinase culoarea Verde în sufletul stăpînului meu Damocles. Dar am întîlnit cîțiva oameni onorabili printre creștini, de aceea nu pot scrie în toată onestitatea cugetului ceva împotriva creștinismului însuși — ci numai împotriva celor care l-au folosit în scopurile lor proprii și au făcut din credința lor creștină o paradă de sfințenie, folosind-o ca un mijloc pentru a parveni. Dar, oricum, dușmănia față de Biserică stăruia în mintea oamenilor de pe Hipodrom (includ în termenul acesta și comedienii de la teatru, care era strîns legat de Hipodrom) ; iar camerele și birourile acestora erau sanctuare pentru puținii preoți ai vechilor zei care mai supraviețuiseră, ca și pentru vrăjitorii egipteni și sirieni, care se îndeletniceau cu interpretarea viselor. Numai maeștrii de dansuri, care acționau ca intermediarii noștri pe lîngă conducerea facțiunii, și deci și pe lîngă Curte și Biserică erau, prin tradiție, creștini, dar, neîndoielnic, aceștia din urmă erau un mănunchi de oameni șireți, prea puțin demni de dragoste.

Prietenul lui Damocles, maestrul urșilor, Acacios, a fost ucis în exercițiul funcțiunii. Urșii erau excitați din cauza prezenței unei ursoaice în grajdul învecinat. Deveniră refractari. Unul dintre ei izbuti să-și rupă lanțul și apoi, furios, să spargă ușa grajdului, dornic să ajungă la ursoaică. Acacios îi oferi, în capătul unui băț, un fagure de miere și încercă să-l convingă să se întoarcă pașnic în cușcă. Dar jivina părea a se simți insultată că i se oferea un soi de acadea, cînd ea își pusese mintea la altceva și-l lovi cu iritare pe Acacios — deși fără intenția de a-l vătăma serios — și-i sfîșie brațul. Rana se învenină și Acacios muri în aceeași seară, spre marea tristețe a colegilor săi din facțiunea Verde și îndeosebi a stăpînului meu Damocles ; și spre marea tristețe a ursului, mi se spuse, care îl plînse asemenea unei ființe omenești.

Ajutorul maestrului urșilor, Petru, era un soi de văr al lui Damocles — cei mai mulți oameni de pe Hipodrom sînt înrudiți între ei, prin alianță — și luă hotărîrea să se căsătorească cu văduva lui Acacios și să ceară conducerii facțiunii să fie numit maestru al urșilor, în locul lui Acacios. Ceea ce se și făcu ; și, deși căsătoria putea să pară cam lipsită de cuviință, fiind celebrată atît de curînd după moartea maestrului urșilor, ea a fost dictată de împrejurări. Nici unul dintre Verzi nu o luă în nume de rău, față de nici una din părțile contractante.

Dar perioada cît decedatul maestru al urșilor își deținuse funcția fusese atît de plină de succes — sporise puterea de apărare a urșilor, antrenîndu-i în mod regulat și servindu-le un regim alimentar potrivit, în loc de a-i ține mereu închiși în întuneric, cum fusese obiceiul — încît direcțiunea votase nu de mult să-i dubleze salariul, care

se ridica acum la cinci sute de monezi de aur pe an, afară de bacşişuri. Această mărinimie era justificată de sporirea considerabilă a pariurilor de lîngă ring, la spectacolele de lupte cu urşi, iar trei procente din cîştig se vărsau la fondurile facţiunii. Cinci sute pe an erau o sumă ispititoare şi maestrul de dansuri, un reprezentant tipic al tagmei din care făcea parte, nu era dispus să o dea fără nimic în schimb. Cînd Ioan de Capadocia, care se întîmpla să fie un Verde de frunte, oferi pentru această slujbă o mie, în favoarea unui om de-al său. maestrul de dansuri nu rămase surd. Chestiunea fu uşor aranjată, Ioan de Capadocia fiind preşedintele comitetului pentru numiri. Maestrul de dansuri comunică la întrunire că singurul contracandidat era Petru, ajutorul maestrului urşilor, căruia nu numai că trebuie să i se refuze avansarea, dar care nu merită nici actualul său post. Insinuă în faţa comitetului că Petru ar putea să aibă un amestec oarecare în scăparea din cuşcă a ursului care-l ucisese pe Acacios ; şi prezentă în asemenea chip căsătoria grabnică a lui Petru cu văduva maestrului decedat, încît apăru ca indecentă. Comitetul nu numai că respinse cererea lui Petru, dar îl scoase pe acesta şi din slujba lui. Cînd Damocles auzi hotărîrea, se simţi, pe drept cuvînt, scîrbit. Se duse la camarazii săi, conducători de care, să se plîngă. Îi rugă să semneze o petiţie adresată guvernatorilor Hipodromului, ce constituiau o autoritate superioară conducerii facţiunii Verzi, şi în care se plîngea de dubla nedreptate comisă : faţă de văduva maestrului urşilor şi de cei trei copii, cît şi faţă de ajutorul maestrului urşilor.

Conducătorii de care nu erau totuşi prea zeloşi să întreprindă ceva în această chestiune, deşi noul

maestru al urşilor, capadocianul, se fălise făţiş că funcţia îi fusese cumpărată, el fiind un venetic, fără legături anterioare cu Hipodromul ; aveau mai multe motive pentru a se purta astfel : ei înşişi nu erau interesaţi în luptele de urşi, fiind conducători de care ; Ioan de Capadocia era un bărbat puternic şi influent la Curte şi în facţiune ; şi socoteau aducerea unui caz, care privea onoarea Verzilor, în faţa guvernatorilor, printre care se aflau şi Albaştri, ca un act de trădare.

Damocles refuză să lase cazul baltă. Avu întrevederi cu alţi Verzi de frunte, încercînd să-i convingă să se intereseze, dar nici unul nu voi să-i dea ascultare.

Albaştrii aflară curînd de toată povestea şi trimiseră pe doi dintre conducătorii lor de care să-l iscodească în secret pe Damocles. Îl întrebară în cel fel l-ar putea ajuta, ca să se facă dreptate. Damocles era atît de tulburat, încît răspunse cu amărăciune :

— Da, într-adevăr ! Aş accepta ajutorul oricui, chiar şi al Albaştrilor, ba chiar şi al blestemaţilor de călugări creştini, dacă ar putea să provoace demascarea acestui maestru de dansuri şi a acestui capadocian.

Conducătorii de care ziseră :

— Propune femeii şi copiilor ei să-şi pună cununi pe creştet, să ia buchete de flori în mînă şi să iasă, escortaţi de Petru, ca jălbaşi la potoul de jos, chiar înainte de a începe luptele de urşi. Verzii mai de bun simţ vor interveni în favoarea lor ; şi noi îţi putem promite că Albaştrii vor susţine apelul, vociferînd zgomotos.

Damocles acceptă acest plan, care, fireşte, fusese conceput de Albaştri exclusiv în scopul de a discredita conducerea Verde ; căci ei nu nutreau în

fapt vreo părere de rău, nici pentru femeie, nici pentru copii. Dar acum începură să se petreacă niște lucruri stranii. În primul rînd, datorită unei coincidențe remarcabile, maestrul urșilor al facțiunii Albastre căzu mort, în aceeași după amiază, în vreme ce traversa piața lui August. În al doilea rînd, Torna, vistiernicul Albaștrilor, visă în noaptea aceea că un urs negru, mare, purtînd a cocardă Verde și călărit de o fetiță mică, cu o cunună pe cap, pătrunse tîrșindu-și picioarele în sala de comitet a Albaștrilor, își smulse cocarda, o călcă de mai multe ori și apoi începu să împartă coroane și cununi de izbîndă și labe pline cu monezi proaspăt bătute.

A doua zi, îndată ce jălbașii se prezentară la potou, precum propuseseră conducătorii de care Albaștri, Ioan de Capadocia trimise o echipă de Verzi ca să-i îndepărteze. Albaștrii înălțară un răcnet înspăimîntător, iar majoritatea publicului Verde nu înțelese de care parte este dreptatea și de care nedreptatea, în cazul respectiv : departe de a vădi simpatie, fluierară bietele făpturi, în timp ce erau îmbrîncite spre ieșire, printre băncile Verzi. Damocles se înfurie mai rău decît oricînd.

Ultima cursă din această după-amiază se anunța deosebit de importantă. Era aniversarea urcării pe tron a împăratului și el promisese să ofere o lucrare de artă, un echipaj de car în plin avînt (caii executați în argint, carul și conducătorul în aur), conducerii facțiunii cîștigătoare. Urma să fie o cursă strînsă, judecînd după pariuri. Damocles era hotărît să obțină aplauzele publicului, conducînd cum nu mai condusese niciodată. Știa că atunci cînd va fi dus de conducătorii facțiunii,

încununat și cu o cruce de flori în mînă, ca să se prosterne, în chip de omagiu, și să primească din mîinile împăratului premiul (cum se va întîmpla, dacă va contribui la cîștigarea cursei), va avea prilejul de a-i adresa un apel. Împăratul Anastasie era un om binevoitor, gata oricînd să facă dreptate în asemenea cazuri.

Ar fi nepotrivit să dau aici o relatare completă a cursei, dar îngăduiți-mi să descriu cel puțin al șaptelea și ultimul tur al ei. Întîi condusese una din culori, apoi cealaltă, apoi iarăși prima. La capătul celui de al cincilea tur, cînd concurenții străbătuseră o milă întreagă, situația era următoarea : primul car Verde se afla pe pista interioară, aproape de bariera centrală ; cel de al doilea car Albastru, care ținuse minunat pasul, se afla cu foarte puțin în urma lui, pe pista următoare. Urma apoi carul lui Damocles, cel de al doilea car Verde, pe pista exterioară, urmărit de aproape de primul car Albastru, pe pista vecină lui, pe latura interioară. Victoria părea acum asigurată pentru Verzi, și băncile Albastre priveau posomorît, cînd se ajunse la ultimul tur al cursei. Dar atunci, dintr-o dată, Damocles își dădu seama : caii săi erau epuizați ; nici biciul îndemînatic, nici îndemnul cu glasul nu mai putea stoarce din ei vreun efort de viteză. Distanța dintre cele două care din interior, primul Verde și al doilea Albastru și cele două exterioare, primul Albastru și al doilea Verde se micșora simțitor, deși pozițiile relative se menținuseră aceleași. Primul Albastru se avîntă acum tare și ar fi fost în stare să sufle victoria nu numai din fața lui Damocles, al doilea Verde, dar și din fața celor doi care se aflau în frunte. Așa că la curbă, Damocles luă o hotărîre rapidă : încălecă ușor traiectul primului

Albastru și apoi trase brusc de hățuri. Intenția lui fusese, bineînțeles, să ciocnească axa roții carului rival și să-l scoată astfel din cursă, lăsînd pe seama camaradului său de pe pista interioară, să asigure victoria. Manevra aceasta era permisă dar încercată rareori, din cauza primejdiei pe care o reprezintă pentru viața celui ce o efectuează : sînt șanse mari să i se răstoarne carul și conducătorul să-și frîngă un mădular sau să fie strivit sub copite sau să se încurce în hățurile strîns legate de mijlocul lui, înainte de a izbuti să le taie cu cîrligul său tăios. Dar Damocles riscă, și era atît de concentrat să nu-și greșească ținta, și se stîrnise atîta praf și atîta țipete, încît nu băgă de seamă ce se petrece pe cele două piste interioare. Partenerul său, primul Verde, fusese îmbrîncit de cel de al doilea Albastru, se ciocnise de stîlpul de marcare și ieșise din cursă ; dar calul de tracțiune învecinat, al celui de al doilea Albastru, își întinsese un tendon în cursul manevrei, ceea ce obligă echipajul să se oprească. În consecință, primul Albastru fu în stare să evite amenințarea roții lui Damocles, fapt care nu i-ar fi fost cu putință dacă partenerul său și-ar fi continuat cursa chiar în fața lui : execută un viraj superb, spre interior, și țîșni în față, ca să cîștige apoi confortabil în fața lui Damocles, pe care-l lăsase pironit.

Era evident un caz de ghinion, fapt de care și-ar fi dat seama oricine cu judecată limpede ; dar Verzii erau atît de dezamăgiți, încît se simțiră obligați să caute un țap ispășitor. Nu conducătorul primului car Verde, care zăcea fără cunoștință printre rămășițele carului său, deveni țapul ispășitor, ci stăpînul meu, Damocles. Căci Damocles, după ciocnirea partenerului său, rămăsese în poziție conducătoare, avînd numai cîteva sute de metri de parcurs pentru a cîștiga, dar el trăsese, inexplicabil, de hățuri. Este lesne de închipuit că Ioan de Capadocia dădu purtării sale interpretarea cea mai dușmănoasă cu putință, acuzîndu-l că a vîndut Albaștrilor cursa. Dovada pe care o oferi în sprijinul acestei acuzații era că în dimineața anterioară, doi conducători de care Albaștri fuseseră văzuți vorbindu-i lui Damocles, într-o vinărie din centru, și că Damocles nutrea resentimente față de conducerea facțiunii, datorită cazului cu maestrul urșilor. Așa că la o reunire de comitet care avu loc imediat după cursă, Damocles fu suspendat de la conducerea carelor pe un an de zile ; în aceeași noapte el se sinucise, după ce mai întîi îl atacă pe maestrul de dansuri Verde, căruia îi scoase un ochi cu șfichiul biciului, țintind de-a curmezișul, prin toată lungimea cabinei în care se îmbrăcau conducătorii de care.

Sorții noștri păreau a fi ajuns acum la un punct critic, deoarece stăpînul meu Damocles fusese întotdeauna generos cu veniturile sale și, practic, nu economisise nimic ; iar soția și fiica sa Antonina, fură renegate de facțiune, fiind considerate urmașe ale unui conducător de care ce dezonorase culoarea lui. În ce mă privește, mă aflam din nou în primejdia de a fi vîndut unui alt stăpîn. Dar totul se isprăvi cu bine, deoarece, două zile mai tîrziu, la o adunare a conducerii Albastre, Toma vistiernicul își povesti visul despre urs. Asigură comitetul că fetița care călărise în visul său pe spinarea ursului fusese una dintre copilele decedatului maestru Verde al urșilor, care stătuseră, încununate ca jălbașe, la potou. Îi îndemnă să ofere lui Petru postul vacant de maestru

Albastru al urșilor, căci acesta era acum tatăl vitreg al acelor fetițe: era limpede că dacă vor proceda astfel, norocul va surîde celor Albaștri.

Se ivi o oarecare opoziție față de propunere, dar Toma arătă că Petru fusese foarte bine instruit în grajdurile de urși ale Verzilor și că ei, Albaștrii, își fac singuri un bun serviciu și, totodată, alegîndu-l, îi fac de rușine pe Verzi. Petru fu numit maestru Albastru al urșilor și cît deținu această funcție obținu succese de seamă și întreaga familie își schimbă culoarea, de la Verde la Albastru; ceea ce se întîmplă foarte rar printre familiile de pe Hipodrom. Ca să-și arate gratitudinea față de familia lui Damocles, el ne oferi adăpost și masă în propria lui casă; iar nevastă-sa și fiicele sale, urmînd exemplul său, jurară pe zeul Poseidon (jurămîntul cel mai respectat de oamenii de pe Hipodrom), că vor face tot ce le stă în putință pentru a ne ajuta. Așa că necazurile noastre fură alinate și văduva lui Damocles nu a mai fost nevoită să mă vîndă. Dar pentru a nu cădea în povara lui Petru, îl convinse pe maestrul de dansuri Albastru să o angajeze pe ea ca actriță la teatru — nu ca actriță dramatică, pe scenă, pentru că nu avea suficientă pregătire pentru așa ceva, ci ca actriță de varieteu, în cadrul orchestrei. Știa să danseze puțin, să zdrăngăne din lăută și să bată destul de iscusit tamburina, așa că o angajă. Ea o instrui pe fiica ei, Antonina, încă din anii cei mai fragezi ai copilăriei, ca muziciană, jongleră, dansatoare și acrobată, și Antonina crescu în sentimente tot atît de Albastre, pe cît fuseseră de Verzi sentimentele tatălui ei, Damocles. Curînd, Antonina avu mare căutare la seratele cele mai selecte, ca aceea a lui Modestus, la Adrianopol, și la oaspețele comune ale tinerilor filfizoni ale facțiunii Albastre, unde fiecare membru aducea o contribuție oarecare, fie mîncare, fie băutură.

Antonina rămase în raporturi de strînsă prietenie cu cele trei fiice ale lui Acacios. Numele lor era Comito, Teodora și Anastasia. Dar dintre acestea, doresc să scriu în primul rînd despre Teodora, cea mijlocie, mai mare cu vreo doi ani decît Antonina, care deveni prietena ei intimă. Pe măsură ce crescură, cele trei fete fură aduse, pe rînd, pe scenă. Comito era o făptură felină, superb clădită, care avea un succes enorm la bărbați, deși era actriță slabă. Începu să le trateze cu dispreț pe Teodora și pe Antonina, pentru că nici una nu arăta atît de bine ca dînsa, dar muri destul de curînd, de boala meseriei ei. Și Anastasia se îmbolnăvi, și-și pierdu majoritatea dinților într-o încăierare, la un banchet al comunității. Dar Teodora era de nevătămat. Îndeobște se răspîndise ideea că sălășluiește într-însa un diavol — un diavol implacabil și insațiabil. De cîte ori, mai tîrziu, avu Antonina prilejul să mulțumească zeilor că Teodora era aliata ei, și nu o dușmancă!

Prima mea amintire despre Teodora este aceea despre o copilă de șase ani, îmbrăcată într-o rochiță fără mîneci, de felul celor pe care le poartă copiii de sclavi, cărînd scaunul pliant al maică-si spre fosa de orchestră, înainte de începutul unui spectacol. Se încrunta și plesnea orice alt copil ce i se ivea în cale; mama ei obișnuia să spună că ar trebui să i se agațe de gît o tăbliță, asemenea aceleia din grajdul de urși, care previne vizitatorul: „Acest animal este primejdios!“ Teodora se înrăise deoarece fusese

necăjită de fostele ei prietene Verzi pentru istoria nefericită a morţii tatălui şi a recăsătoririi mamei sale.

Şi Antonina suferi insulte, ca fiica unui conducător ce vînduse Albaştrilor o cursă. Dar ea nu era o luptătoare în sensul fizic al cuvîntului, asemenea Teodorei, care se repezea cu dinţii şi cu ghearele la cei ce o chinuiau. Ea se răzbuna pe altă cale, îndeosebi cînd deveni ceva mai mare, speriindu-şi duşmanii pînă ce aceştia îşi închipuiră că sînt victime ale puterilor ei magice. Treptat, ajunse ea însăşi să creadă în magie. Neîndoielnic, avu în această direcţie unul sau două succese remarcabile. Într-o bună zi fu lovită rău, din spate, de Asterius, maestrul de dansuri al Verzilor, ale cărui maşinaţiuni fuseseră cauza iniţială a întregii încurcături şi nenorociri. Antonina modelă un chip al său din seu — borţos, năsos, chior — şi bolborosi cîteva rugăciuni către Hecate, vechea zeiţă care stăpîneşte tărîmurile magice, şi-apoi îi scoase cu un ac ochiul rămas. Înainte ca luna să fi ajuns în al treilea pătrar, ticălosul fu orbit : un fus, azvîrlit de o femeie furioasă spre bărbatul ei care venea beat acasă, îl nimeri întîmplător, în locul vinovatului, pe maestrul de dansuri, cînd trecea pe stradă, în dreptul uşii acelei perechi. Teodora o admiră nespus pe Antonina pentru această faptă şi încercară împreună să-l nimicească şi pe Ioan de Capadocia. Dar presupun că numeroasele rugăciuni ale acestuia la biserică o împiedicară pe Hecate în acţiunea ei ; pentru că Ioan continuă să prospereze. Apoi jurară pe Sfînta Creastă a Cocoşului — un jurămînt cum nu se poate mai înfricoşător — că nu vor avea odihnă pînă ce

una din ele nu-l va aduce pe Ioan la starea de sărăcie şi cerşetorie pe care o merita. Urmarea jurămîntului se va povesti înainte de sfîrşitul acestei cărţi.

Un bătrîn vrăjitor siriano-fenician, de la care stăpîna mea Antonina învăţase magia — stăpînul meu Damocles se împrietenise cu el — întocmi într-o zi horoscopul celor două fete, care, prin strălucirea sa, îl ului şi-l îngrozi. Spuse Teodorei că era predestinată să se mărite cu Regele Demonilor şi să domnească mai glorios decît orice femeie, de la regina Semiramida încoace, şi că nu va duce niciodată lipsă de aur. În ce o priveşte pe Antonina, ea se va căsători cu un patrician, singurul om bun dintr-o lume pe de-a întregul rea ; şi în vreme ce partea de nenoroc a Teodorei se va consuma în jumătatea timpurie a vieţii ei, Antonina nu va avea parte de nefericire pînă la o vîrstă foarte înaintată, cînd se va curma repede.

Teodora îşi încruntă sprîncenele şi-i zise :

— Bătrîne, încerci să ne măguleşti şi pe noi cu vechile tale viclenii ? Nu-ţi dai seama, de la bun început, că oameni de obîrşie înaltă nu au voie, prin lege, să se căsătorească cu femei de profesiunea noastră ? Mărturiseşte că minţi !

El tremură, dar nu voi să retragă nici un cuvînt, poftind-o să arate datele horoscopului oricărui alt astrolog de renume. Aşa şi procedă Teodora, iar cel de-al doilea astrolog, un grec din Alexandria, făcu preziceri foarte asemănătoare cu cele ale primului.

Atunci ea îi spuse, rîzînd, stăpînei mele Antonina :

— Scumpa mea, ceea ce soțul tău nu va fi în stare să înfăptuiască pentru noi prin bunătate, am să-l fac pe soțul meu să înfăptuiască prin demonie.

Îmi mai aduc aminte cum se ducea Teodora la Teatru, fără să poarte nimic altceva în afară de șorțul obligatoriu și de o pălărie largă. Asta se petrecea într-o vreme cînd trupul ei arăta aproape împlinit. Era jocul ei, să i se dezlege mereu șorțul : obișnuia să meargă la omul de ordine al facțiunii care, foarte ocupat, îi conducea pe spectatori spre locurile lor și să se plîngă că „anumiți bărbați ai lui Belial" i l-au smuls brutal. Îi cerea apoi s-o escorteze pînă undeva, într-un colț ascuns, și s-o ajute să și-l pună la loc. Între timp, sfioasă, își acoperea pulpele cu pălăria. Gravitatea, deznădejdea prefăcută, persistența ei îl aduceau de obicei la exasperare pe omul de ordine respectiv, spre deliciul stalurilor.

Teodora era mică și avea o față gălbuie. Nu era prea grozavă ca dansatoare sau instrumentistă sau acrobată ; în fapt, se afla mai degrabă sub media de iscusință în îndeletnicirile acestea. Dar avea un spirit neobișnuit de vioi și-i lipsea cu desăvîrșire orice fel de rușine sexuală : pare într-adevăr să fi fost în carnalitatea ei de o inventivitate unică, așa că, „Asta am învățat-o de la Teodora" deveni o glumă curentă sub statuia Venerei, principalul loc de întîlnire din cartierul bordelurilor. Dar tot timpul cît, în aparență, fusese preocupată numai de cîștigul de bani și căutarea plăcerilor, Teodora studiase cu înverșunare Omul ; și nu se află cale mai potrivită pentru studierea acestui subiect, decît aceea a unui sfinx din Megara, în fața căruia oamenii tineri și bătrîni

deopotrivă își dezvăluie ființa lăuntrică, mult mai sincer decît în fața castelor mame, surori sau soții. Stăpîna mea Antonina era și ea o cercetătoare a Omului și amîndouă, ea și Teodora, învățară curînd să-i disprețuiască pînă și pe cei mai serioși dintre clienții lor, pentru îngîmfarea ireductibilă, credulitatea, ignoranța și egoismul lor, și să se folosească de aceste trăsături spre propriul lor profit. Prin farmece și leacuri izbutiră să evite a rămîne gravide, însă Teodora a trebuit să-și provoace în mai multe împrejurări avorturi, dar nu suferi nici o urmare nefastă.

Aveau numai două prietene apropiate, Indaro și Chrysomallo, două fete asemenea lor ; împreună cu care, cam la șase luni după vizita Antoninei la Adrianopol, plănuiră să părăsească scena, dacă puteau obține aprobarea, pentru a-și duce viața pe cont propriu. Permisiunea era extrem de greu de obținut, dar Chrysomallo și Teodora avură norocul de a dobîndi favorurile Democratului Albastru, care controla aripa politică a facțiunii, în vreme ce Indaro și Antonina îl asediară cu succes pe Demarh, care se afla în fruntea aripei militare. Regula obișnuită era ca logodnicul unei actrițe care părăsește scena pentru a se căsători, să verse o contribuție considerabilă la fondul facțiunii. Nu se admiteau alte scuze, în afara penitenței ; dar nici una dintre fetele care făceau penitență nu se mai putea întoarce la vechea meserie, amenințată fiind să fie închisă într-o casă de corecție pe tot restul zilelor ei. Și totuși, aceste patru fete primiră îngăduința de a părăsi scena, pe baza unei înțelegeri că vor rămîne, în continuare, membre devotate ale facțiunii Albastre. Cu economiile lor și cu bani împru-

mutați de la cei ce le susțineau, se asociară pentru a folosi un număr de încăperi bine mobilate, într-o casă elegantă, aproape de statuia Venerei, unde deschiseră apoi un local de distracție: bucurîndu-se de sprijinul fățiș al facțiunii, localul deveni în curînd cel mai la modă din tot Constantinopolul. La vremea aceasta, mama stăpînei mele murise; Antonina mă moștenise de la ea. Avui ca sarcină aprovizionarea clubului. Lucrînd acum pe cont propriu, cele patru asociate nu mai erau obligate să verse mare parte din cîștigurile lor particulare maestrului de dansuri; în schimb deveniră membre ale facțiunii, plătindu-și regulat cotizațiile la Fond. Indaro și Chrysomallo erau, amîndouă, foarte instruite, una ca dansatoare acrobatică și jongleră, cealaltă ca instrumentistă și cîntăreață; și stăpîna mea Antonina le egala în toate aceste domenii. Teodora era și administratoarea, și comicul lor. Cele patru asociate avură astfel o perioadă de viață foarte fericită, veselă și, mai ales, fără de rușine, iar eu sînt bucuros să pot consemna că au rămas prietene bune, atît atunci, cît și în viața lor de mai tîrziu; și eu, care le-am supraviețuit tuturor, le regret pe toate.

Într-o zi, Teodora ne spuse — eu eram tratat mai degrabă ca prieten decît ca sclav, și toate aveau încredere în mine — că a fost invitată să însoțească un patrician, numit Hecebolos, la Pentapolis, unde fusese numit guvernator, și că i se oferea un prilej prea lesnicios de a vedea lumea după placul ei, pentru a-și îngădui să-l piardă. O implorarăm cu toții să nu ne părăsească și Chrysomallo o preveni că Hecebolos este un om în care nu se poate avea încredere — oare nu era născut la Tyr și, ca atare, un pungaș din născare? Teodora răspunse că e în stare să-și

poarte de grijă, și că singura ei preocupare era că ne lasă singuri și că va trebui să ne descurcăm fără dînsa. Și plecă; după vreo două scrisori amuzante, scrise din drum spre Pentapolis, o foarte lungă vreme nu mai auzirăm nimic de la ea sau despre ea. Apoi, un ofițer de stat major veni în concediu de la Pentapolis și ne povesti că, într-o seară, Teodora își pierduse răbdarea cu Hecebolos, care încercase să o țină într-un soi de cușcă, exclusiv la dispoziția lui; răsturnase o găleată cu lături peste el, peste tunica lui brodată și peste toate cele, în vreme ce Hecebolos se îmbrăca pentru cină. El o izgonise imediat din reședință, neîngăduindu-i nici măcar să-și ia hainele și bijuteriile. Ofițerul de stat major credea a ști că după aceea Teodora izbutise să convingă pe un căpitan de navă să o ia la Alexandria, în Egipt; dar mai departe nu ne mai putea spune nimic.

Multe luni mai tîrziu se întoarse la noi, la Constantinopol, șchiopătînd, o Teodoră schimbată. Nenorocirile, prorocite de astrologul siriano-fenician, se concentraseră toate într-un singur an, și fuseseră foarte amarnice. Teodora noastră cea veselă, încrezătoare în propriile ei puteri, care niciodată nu se dăduse în lături să ne relateze cele mai caraghioase și penibile aventuri ale ei, păstră tăcere în privința experiențelor trăite în Egipt și în umilitoarea ei călătorie îndărăt, prin Cesarea și Antiohia, și prin interiorul Asiei Mici. O îngrijirăm, pînă ce, încetul cu încetul, își recîștigă sănătatea, dar chiar cînd, după toate aparențele, își redobîndise puterile într-o măsură suficientă, nu se simți în stare să-și reia lucrul la club. Mai degrabă torc toată ziua lînă, decît

să reîncep această viață“, plîngea ea. Spre marea noastră surpriză, chiar împrumută o roată de tors și începu să învețe mînuirea acestei scule, pe cît de melancolică, pe atît de utilă, în singurătatea odăii sale. Celelalte asociate nu rîseră pe seama ei, deoarece era evident că prietena lor suferise peste puterile omenești. Așa că sunetul neîntrerupt al roții de tors se auzea acum în casa clubului la orice oră din zi și din noapte ; și cînd clienții întrebau : „Nu mai contenește o dată zgomotul ăsta blestemat ?“ doamnele răspundeau : „Asta-i de la biata Teodora, care-și cîștigă viața cinstit“. Dar ei o luară ca o glumă. Și nu dădură niciodată ochii cu ea.

Unul dintre clienții noștri era un ins straniu, cu fața rotundă, zîmbitor, dezmățat, numit Justinian, nepot al bătrînului comandant barbar al Gărzii Imperiale, Justin, care era neștiutor de carte. Justin trimisese după Justinian, cînd acesta era încă un tinerel oarecare, și-l adusese dintr-un sat de munte din Iliria, unde el însuși fusese odinioară cioban ; îi dădu nepotului educația de care, spre părerea lui de rău, el nu se putuse bucura. Justinian — al cărui nume de botez era Upravda, „cel drept“ — mai vorbea și acum grecește cu un puternic accent străin și prefera de departe latina, limba oficială a provinciei sale de baștină. Nici una dintre asociate nu știa ce se întîmplă cu Justinian și cum să se poarte cu el, și cu toate că era politicos și amuzant și părea a fi hărăzit să devină om însemnat, le inspira o anumită stinghereală, într-un fel ciudat, de parcă nu ar fi fost pe de-a întregul om. Nici uneia nu îi făcea plăcere să-l ia în odaia ei. Stăpîna mea Antonina, cel puțin, izbuti să-l evite de fiecare

dată, și încă fără a-i stîrni dușmănia. Indaro relată o poveste ciudată : cum, într-o seară, adormise în vreme ce Justinian se afla în pat cu ea și cum, trezindu-se brusc și descoperindu-se singură, văzu un șobolan mare țîșnind de sub pătură și sărind afară, pe fereastră.

Am văzut cu ochii mei ceva și mai straniu. Într-o seară, în vreme ce stătea de vorbă cu doamnele, Justinian zise :

— Aud niște zgomote la ușa din față.

Dar lor le era lene să vadă ce-i acolo, iar eu eram ocupat cu nu știu ce treabă, la tejgheaua cu vinuri. Am văzut atunci o emanație desprinzîndu-se de umerii lui Justinian și plutind prin văzduh, un cap de fantomă care se repezi afară, pe ușă, și apoi se întoarse. Justinian zise :

— Nu a fost nimic, hai să continuăm discuția.

Doamnele nu văzură ceea ce văzusem eu ; dar una din caracteristicile acestor fenomene era că întotdeauna le vedea numai o singură persoană, așa că fiecare se îndoia de propriile sale simțuri, și nu se putea aduce nici un argument în favoarea autenticității uneia sau alteia din acele viziuni.

Era creștin și-și petrecea timpul cu discuții teologice, chiar în mai mare măsură decît cu bîrfeli de facțiune, sau glume și povești deșucheate ; și obișnuia să postească regulat. Întotdeauna venea la casa clubului după terminarea zilelor de post, și mînca și bea nemăsurat. Cîteodată postise, zicea el, trei zile, și pofta lui de mîncare i-ar fi justificat lăudăroșeniile, chiar de-ar fi spus că nu mîncase vreme de trei săptămîni. Dar rumeneala din obraji nu-i pieri niciodată, pînă în ziua morții, care veni la o vîrstă foarte înaintată. Stăpîna

mea, Antonina, îi spunea, obişnuit, Phagon, după vestitul gâman bătrîn care, o dată, făcînd o demonstraţie în faţa împăratului Aurelian, înfulecase într-o singură şedinţă : un porc, o oaie, un mistreţ şi o sută de pîini obişnuite.

Şi Justinian se plînse că-l stinghereşte şuieratul roţii de tors şi luă în rîs explicaţiile noastre. Dar într-o dimineaţă, cind se întîmplase să fi sosit în vizită, Teodora veni în salonul clubului, ca să-şi încălzească mîinile la foc, neaşteptîndu-se să dea peste oaspeţi la ora aceea. Cînd îl observă pe Justinian, şezînd pe o canapea, după uşă, dădu să plece ; dar el o trase de rochie şi o rugă să stea. Aşa că Teodora rămase şi-şi încălzi mîinile. Justinian începu o discuţie religioasă cu Chrysomallo, căreia îi plăceau subiectele de felul acesta, şi o birui ca de obicei, cînd deodată Teodora interveni cu un comentariu liniştit, dovedind că era foarte temeinic informată în privinţa doctrinei despre incarnaţiunea lui Hristos, care era subiectul dezbătut. Justinian exclamă cu admiraţie :

— Asta-i foarte ingenios, dar totodată şi foarte neortodox, şi-şi întoarse atacurile împotriva ei.

Îşi continuară disputa la nesfîrşite, uitînd chiar şi de ora prînzului, pînă ce Justinian se ridică şi plecă în grabă cînd auzi toaca bătînd surd — obişnuita chemare la rugăciune publică, în oraş. Ortodoxia lui Justinian se datora şi unor călătorii pe alte meleaguri : trăise cîţiva ani în centrul ortodoxiei, la Roma, ca ostatec al regelui Teodoric al goţilor. Teodora îl strînse cu uşa într-un fel care ne surprinse ; se părea că profitase de şederea ei la Alexandria pentru a învăţa de la dascălii de acolo anumite subtilităţi ale doctrinei. Astfel începu intimitatea dintre aceştia doi, iar Justinian era fascinat de dînsa, ca de o Magdalenă pocăită — căci nu fusese oare şi sfînta Maria Magdalena o prostituată ? De acum încolo, ori de cîte ori venea Justinian la casa clubului, se îndrepta direct spre odaia Teodorei. Ce se petrecea între cei doi, afară de discutarea naturii Trinităţii şi al destinului sufletului copiilor nebotezaţi şi a altor subiecte asemănătoare, nu ştiu ; în orice caz, cît durau aceste întrevederi, roata ei de tors era foarte tăcută. Celelalte asociate erau încîntate de a fi scăpat de societatea lui şi de sfîrîitul roţii.

CAPITOLUL IV

O CAVALERIE ÎMBUNĂTĂȚITĂ

Anii aceștia de la începutul secolului al șaselea al erei creștine au fost ani răi pentru imperiu. Mama lui Belizarie poate fi scuzată pentru credința ei superstițioasă că diavolul se afla în această vreme la culmea puterii sale. Împăratul care domnea era bătrînul Anastasie, cunoscut ca „Anastasie Ceacîrul", pentru că avea un ochi căprui și unul albastru (o ciudățenie, consemnată cîteodată la pisici domestice, dar, după cîte știu, niciodată, pînă atunci, la ființe omenești) sau „Anastasie Ușierul", deoarece fusese cîndva ofițer al Gentilomilor Ușieri, la Curtea predecesorului său. Era un domnitor energic și capabil, în ciuda vîrstei sale și, pentru majoritatea nenorocirilor petrecute sub domnia lui, nu i se poate aduce, personal, nici o învinuire ca, bunăoară, cutremurele care au pricinuit pagube mari unora dintre orașele cele mai bogate de pe domeniile sale, or prima apariție în Bosfor a lui Porfiriu, balena albă, sau ciuma care s-a răspîndit, venind din Asia, sau o mare scădere a recoltelor, sau o încrîncenare a

rivalității dintre Albaștri și Verzi, ceea ce a dus la răzmerițe și răzvrătiri. Toate acestea s-au petrecut în jurul anului nașterii lui Belizarie, concomitent cu războaiele complicate cu sarazinii, desfășurate pe teritoriile ce se întindeau la răsărit de Palestina, și cu raidurile peste Dunăre ale hunilor bulgari, sălbatici. Creștinii ortodocși[1] atribuiau toate nenorocirile acestea unor cauze religioase, și anume apariției simultane a doi papi rivali, socotind existența concomitentă a doi vicari ai lui Hristos, drept o blasfemie. Alegerea unui papă, la Constantinopol, avu loc în aceeași zi cu cea a celuilalt, la Roma, încetineala comunicațiilor dintre cele două orașe-capitală pricinuind această nemaipomenită confuzie. Dar, o dată ce i s-au încredințat cheile Cerului, nici unul dintre rivali nu voia să-și cedeze celuilalt legătura : papa de la Roma apăra punctul de vedere rigid-ortodox în disputa fantezistă (după părerea mea) despre natura unitară sau dublă a Fiului, în timp ce celălalt, cel numit de Anastasie, era pentru un compromis amabil. Fiecare arunca asupra celuilalt anatema de anti-papă, iar noi, păgînii de pe Hipodrom, eram foarte amuzați de acest spectacol și mai ascuțeam conflictul, cei Verzi dintre noi luînd partea unui papă, cei Albaștri partea celuilalt.

De parcă toate necazurile acestea nu ar fi fost suficiente, Anastasie se încurcă și într-un război cu Kobad, regele persanilor, care distruse în întregime una dintre armatele noastre, și apoi pustii îngrozitor Mesopotamia romană. Anastasie fu nevoit să răscumpere pacea cu prețul a opt sute

[1] Noțiunea de „ortodoxie" este folosită etimologic, în sensul de credință dreaptă conformă cu doctrina bisericii creștine și nu în sensul istoric în care s-a impus pentru biserica răsăriteană după marea schismă din 1054.

de mii de monezi de aur, şi asta într-o vreme în care aurul devenise mai rar decît oricînd, datorită epuizării principalelor mine europene şi asiatice. În anul în care Belizarie se duse la şcoală, la Adrianopol, hunii bulgari pustiiră din nou Tracia de răsărit, caii lor păscînd de-a dreptul în grădinile de zarzavat şi parcurile Constantinopolului suburban. Anastasie se apucă de treabă şi clădi un mare zid de apărare, la distanţă de treizeci şi două de mile de oraş, tăind drept de-a curmezişul istmului. De atunci încolo, zidul acesta a constituit o permanentă consolare, deşi a fost lăsat în paragină şi este uşor de ocolit la ambele capete.

În ce priveşte disputele religioase: Anastasie, cu toate că personal înclina spre teoria monofizită, găsise, precum am mai explicat, că e politic să numească un papă care prefera un compromis între acest punct de vedere şi cel ortodox, adică cel al dublei naturi. Albaştrii erau ortodocşi, din considerente politice; Verzii erau fie pentru un compromis cu monofizitismul, fie pentru monofizitismul explicit. Într-o bună zi izbucni pe Hipodrom o asemenea răzmeriţă, stîrnită de aceste deosebiri religioase, încît bătrînul împărat fu nevoit să stea în chip de petiţionar în dreptul potoului (precum făcuse Teodora şi familia ei, cam cu nouă ani în urmă) şi să-şi ofere abdicarea de pe tron. Albaştrii azvîrliră cu pietre în el, dar Verzii i se alăturară, deoarece, fiind facţiunea cea mai puternică, le repartizase locurile cele mai bune de pe Hipodrom. Drept răsplată, el dădu cauzei monofizite tot sprijinul posibil. Dar nu după multă vreme, Albaştrii masacrară un grup de călugări trufaşi, monofiziţi; şi pentru că Anastasie nu îndrăzni să le răzbune moartea, puterea Albaştrilor deveni dominantă în oraş şi în Senat. Dar

Vitalian, un Verde de rang patrician, organiză o armată de patruzeci de mii de traci monofiziţi şi-i conduse împotriva Albaştrilor, asediind oraşul. Temîndu-se pentru viaţa lui, Anastasie promise să convoace un Conciliu Bisericesc General, pentru a rezolva toată încurcătura religioasă; la care Vitalian îşi lăsă armata la vatră, înainte de să fi avut loc vreo luptă. Dar Anastasie nu se ţinu de cuvînt.

Asemenea chestiuni privesc povestirea mea mai de aproape decît s-ar părea la prima vedere, deoarece acel ins ciudat, Justinian, a jucat un rol de frunte în negocierile dintre împărat, Albaştri şi Vitalian, în numele Verzilor. Justinian reprezenta facţiunea Albastră şi-i dădu lui Vitalian asigurări că situaţia poate fi calmată, spre satisfacţia ambelor culori şi a ambelor dogme şi a împăratului însuşi. Justinian se împărtăşi chiar alături de Vitalian, ca o dovadă în plus a bunelor intenţii ale facţiunii Albastre şi depuse un jurămînt de frăţie pe „Pîine şi Vin". Pentru serviciile aduse i se oferi lui Justinian rang de patrician, dar el nu dori să accepte aceste onoruri înainte de a se căsători cu Teodora noastră, de care era în continuare teribil de îndrăgostit. Însă mătuşa lui, soţia lui Justin, o femeie bătrînă şi virtuoasă, de la ţară, care nu ştia să vorbească greceşte, se opuse căsătoriei îngrozită de ideea că nepotul ei îşi va uni sorţii cu o femeie care a fost cîndva prostituată. Justinian ajunse astfel să înfrunte o dilemă: o dată ce accepta rangul de patrician nu se mai putea căsători cu Teodora, dar a respinge această onoare părea un act de neloialitate; şi îi era teamă şi de mătuşa lui. Se consultă cu Teodora, care zîmbi şi zise:

— Primește rangul, eu nu pot să stau în calea ascensiunii tale.

Apoi Teodora se duse la mătușa respectivă, ca să-i comunice același lucru: ceea ce o încîntă atît de mult pe bătrîna doamnă, încît își retrase opoziția față de prietenia lui Justinian cu Teodora, cu condiția ca ea să-și părăsească locuința din casa clubului — precum ar fi trebuit încă mai de mult să procedeze o Marie Magdalenă cuviincios pocăită. Așa că Teodora ne părăsi în schimbul unei case frumoase, bine mobilată și dotată cu personal de serviciu, pe care i-o dărui Justinian; umbla prin oraș cu o trăsură trasă de o pereche de catîri albi. Justinian însuși se folosea de un car cu roți și șasiu de argint și un echipaj de patru cai negri, înhămați într-un singur rînd.

Nu mult după acestea, Belizarie veni la Constantinopol, ca să studieze la școala de cadeți, dar stăpîna mea Antonina nu dădu ochii cu el. Împreună cu doamnele celelalte, renunțase la clubul care se dovedi a fi fost foarte rentabil. Chrysomallo se mărită cu un negustor bogat de vinuri, iar Indaro se duse să trăiască alături de Teodora, în calitate de doamnă de companie. Stăpîna mea ajunse la concluzia că s-ar putea mărita, la rîndul ei. Găsi un negustor sirian masiv, de vîrstă mijlocie, despre care putea presupune că o va trata cu îngăduință, că nu va trăi prea multă vreme și că, murind, o va lăsa cu bunăstare. Îl întîlnise întîmplător: venise într-o vizită de afaceri, la Constantinopol, și închiriase în vecinătatea docurilor o casă mobilată, de felul celor pe care proprietarii le închiriază, cu nevastă cu tot, în vreme ce ei o duc din chef în chef, într-una sau alta din vinării. În cazul de față, nevasta închiriată muri pe neașteptate și negustorul rămase fără tovarășă de pat și totodată fără menajeră. Stăpîna mea acceptă să-i îngrijească o vreme gospodăria; și-l încîntă atît de mult, încît după numai cîteva zile se căsătoriră legal. În povestea aceasta el nu deține nici un rol mai deosebit, deoarece (pentru a fi sincer) nu fusese nici măcar tatăl celor doi copii ai stăpînei mele, care supraviețuiră — fiul ei Fotius și fiica ei Marta — ci numai al unuia dintre cei doi care muriră. Dar negustorul făcu exact ceea ce se aștepta de la el, atît în viață cît și la moarte, și se pare că stăpîna mea l-a satisfăcut pe deplin, ca cea mai bună dintre soții, deoarece astfel o descrise în testamentul său.

Casa lor se afla la Antiohia, unde el era vistiernicul Albaștrilor pe Hipodromul local și președintele breslei negustorilor de mătase. Pînă la urmă se dovedi a fi fost un om mult mai bogat decît bănuisem noi. Pace memoriei sale! Pentru a-i face plăcere, stăpîna mea trecu la creștinism, împreună cu alte trei femei. A fost o ceremonie memorabilă, în manieră siriană, sinceră, slujba fiind oficiată de un preot tînăr și un diacon tînăr. Femeile fură cufundate goale; dar de dragul cuviinței, în afara preoților nu se îngădui nici unui bărbat să fie de față. Eu nu fusesem exclus, fiind eunuc. Ei bine, oficierea botezului a constat din multe glume, băuturi, săruturi și din mai puțină ceremonie creștină. Toți șase o isprăvirăm în apă.

În cel de al doilea an al vieții noastre la Antiohia, care este un oraș la care țin foarte mult (îndeosebi dacă cineva poate scăpa de arșița de vară, precum făceam noi, retrăgîndu-ne pe o moșie din Liban, printre flori și cedri), ne sosi vestea morții bătrînului împărat Anastasie. Curînd după

aceea ne parveni știrea surprinzătoare că urmașul său nu era unul dintre cei trei nepoți netrebnici ai lui, ciurucuri ale facțiunii Verzi, ci Justin, comandantul veteran al Gărzii Imperiale. Șambelanul de Curte al lui Anastasie îi dăduse lui Justin o sumă de bani considerabilă, pentru a mitui Gărzile ca să-l susțină pe propriul său candidat la tron. Justin, destul de cinstit, dădu acești bani gărzilor, dar îl înșelă pe șambelan : el însuși îmbrăcă toga purpurie căptușită cu postav aurit, ciorapii purpurii, sandalele roșii bătute în nestemate, tunica de mătase albă, eșarfa roșie ca focul, și diadema de perle, cu cele patru mărgăritare mari legănîndu-se în spate. Gărzile îl ovaționară cu entuziasm. Numele de botez al lui Justin fusese Istok, și alt nume nu avea, dar se aranjase să fie înfiat de străvechea și nobila familie a Anicienilor. Însă bătrîna lui soție zise că toată pompa aceasta era ridicolă pentru o femeie ca dînsa : refuză să-și poarte veșmintele imperiale sau să se mute în Sacrul Apartament Imperial, pînă ce Justin nu-i dădu un nume nou, în locul celui vechi. Așa că din Lupchin (ceea ce înseamnă „iubită") deveni Eufemia, și fu prilej de mare haz în oraș, datorită manierelor ei de la țară. Era un adevărat spectacol să o vezi împărțind pomeni săracilor, duminica, la catedrala Sfîntei Sofia, urmată de suita ei elegantă, alcătuită din doamne și eunuci. Lupchin cunoștea foarte bine puterea de cumpărare a banilor, dar nu se putea obișnui cu ideea că acum era stăpîna a sute de mii de monezi de aur. Așa că, în fața șirului lung de cerșetori admiși, împărțea cu solemnitate cîte un ban de argint și dacă, întîmplător, o bătrînă, după ce-și primea banul, se așeza din nou la capătul cozii, Lupchin o recunoștea fără greș și o trăgea zdravăn de

urechi ; cum mai obișnuia și acum să-l tragă de urechi pe Justinian, dacă vorbea cînd nu se cuvenea sau dacă o supăra cu ceva.

Justin era ortodox și înclina spre Albaștri. Găsi necesar să se descotorosească de unul sau doi Verzi primejdioși ; printre aceștia se număra Vitalian. Justinian puse la cale uciderea lui Vitalian la un banchet, la care atît el cît și imperialul său unchi luară parte. Justifică încălcarea jurămîntului său pe Eucaristie prin niște subterfugii teologice, cum că un legămînt făcut unui eretic nu te leagă. Justinian se vădi a fi de neprețuit ca ministru al lui Justin, care nu știa nici să citească, nici să scrie și era nevoit să semneze toate documentele cu un sigiliu de aur ce lăsa în urmă literele LEGI, însemnînd „Am citit și aprobat". Justin îl înfie, acordîndu-i demnitatea de consul și numindu-l Comandant al Armatelor din Răsărit ; dar Justinian nu era soldat și prefera să stea la Constantinopol, cu Teodora. Verzii puseră mîna pe arme, ca să răzbune moartea lui Vitalian, dar Justinian era mereu ținut la curent cu secretele lor de către Ioan de Capadocia și înăbuși fără milă răscoala ; și puteți fi siguri că Teodora l-a încurajat în această acțiune. Ioan de Capadocia, deși Verde, se întîmplă să aibă vederi ortodoxe și-și scuză astfel trădarea ; căci își dădea limpede seama în ce direcție bătea acuma vîntul. Justinian îl răsplăti cu daruri mari de bani, și o poziție însemnată la Curte. Teodora își putea îngădui să aștepte cu răzbunarea ei.

Între timp, ruptura cu papa fu reparată, deoarece Justin era mai neînduplecat decît însuși papa, cum obișnuia să se și laude, cam copilărește de altminteri ; și toți episcopii și preoții monofiziți fură îndepărtați din funcții. O împrejurare

ciudată era că Teodora, deși o Albastră atît de loială sau, mai degrabă, o adversară atît de înverșunată a Verzilor, era, pe plan intelectual, monofizită, cum la rîndul său Ioan de Capadocia, deși Verde, era pe plan intelectual ortodox. Teodora nutrea convingerea — care mie mi se pare judicioasă — că dacă Fiul ar fi fost caracterizat prin ceva atît de singular, ca o natură dublă, cel puțin unul dintre evangheliști sau apostoli, dacă nu chiar Fiul însuși, ar fi pomenit această singularitate ; dar n-o pomenise nimeni. Invers, părerea lui Justinian era că o natură dublă este o realitate destul de comună, deși la oamenii obișnuiți ea se manifestă, îndeobște, ca fiind în parte umană, în parte demonică. (Ceea ce era adevărat de-a binelea în privința lui.) Teodora răspundea la acest argument :

— Demonii sînt numeroși și trupul unui om poate cuprinde concomitent chiar și șapte, admit. Dar Dumnezeu este, pe veșnicie, Unul, prin axiomă teologică, de aceea dacă Isus a fost într-adevăr Dumnezeu, atunci a fost și Unul.

Belizarie — care era ortodox, deși nu fanatic — absolvi școala de cadeți, cu distincție, și se dovedi un excelent ofițer de gardă. Purta acum uniforma alcătuită din tunică verde, căptușită cu roșu, guler de aur, scut roșu, încadrat albastru, cu o stea neagră. Nu se amestecă în politica de facțiuni, nici nu-și irosi timpul cu deșertăciuni, așa că Justin îl notă ca meritînd avansare rapidă și-l încurajă să întocmească pentru oamenii de sub comanda lui un nou sistem de instrucție de cavalerie. Belizarie elaboră planul pe care-l enunțase atît de limpede în timpul banchetului de la Adrianopol, și anume de a înarma cavaleria grea atît cu arc cît și cu lance, făcînd-o astfel utilizabilă și ca forță de hărțuială, și ca trupă de șoc. Justin era un soldat bătrîn și părerile lui Belizarie îi erau pe plac ; admiră, de asemenea, unitatea perfectă pe care o descoperi stăruind între Belizarie și frații săi ofițeri — Rufinus, Ioan Armeanul și Uliaris. Cînd deveni împărat, le îngădui să instruiască în acest stil nou o companie de recruți și să o ducă într-un raid, peste Dunăre.

Cu acest prilej, Belizarie își înarmă toți oamenii cu lance și un arc rigid, care avea o cadență de tragere înceată, dar ale cărui săgeți puteau străpunge orice armură de corp. La fel, înzestră pe fiecare cu un scut mic, ușor de mînuit, legat de braț, care era în același timp și un fel de tolbă pentru o jumătate de duzină de suliți scurte, ascuțite. Aceste suliți puteau fi folosite la distanță mică. Erau apucate de capătul în care stăteau înfipte penele, se țineau în sus, asemenea unor torțe și se azvîrleau cu o mișcare a brațului, concomitent înainte și în jos ; capetele erau grele, dar penele le mențineau pe traiectorie. Ca armă de folosit în ultimă instanță, în cazul în care dădea greș pînă și lancea, purtau cîte o sabie grea, lată, într-o teacă, pe pulpa stîngă. Pentru a stăpîni toate aceste arme și în același timp și calul, era nevoie de multe luni de exerciții. Arcul, bunăoară, este o armă a cărei mînuire necesită ambele mîini ; așa că Belizarie își antrenă oamenii în a-și conduce caii fără căpăstru, prin presiunea genunchiului și a călcîiului. Dar mai introdusese și un dispozitiv nou : scări de șa metalice, care atîrnau de curele, ca un ajutor pentru încălecare și pentru călărirea cailor foarte înalți, pe care îi prefera. Scările fac acum parte, din dotarea generală a armatei, deși la început fuseseră disprețuite, ca fiind potrivite numai pentru femeile care înca-

lecă. În sfîrșit, le asigură oamenilor săi șei late, bine căptușite, în fața cărora se legau, cînd nu erau folosite, mantalele de lînă pentru vreme rece sau ploioasă. Purtau cămăși de zale, fără mîneci, pînă la coapse, cizme înalte, din piele netăbăcită. Cînd nu era folosit, arcul se ținea pe spate; săgețile se păstrau într-o tolbă, alături de sabia lată; lancea era purtată în dreapta, într-un toc de piele.

Recrutul era instruit să facă totul metodic, așa că fiecare acțiune devenea obișnuită: de exemplu, întinderea corzii arcului se executa întîi în timp ce mergea la pas, apoi în trap, apoi în galop. Mîna dreaptă se întinde în spate, după arc, îl trage în față, așază pe piciorul drept capătul de care este legată coarda și îndoaie arcul, apăsîndu-l în jos. Mîna stîngă, care între timp a tras repede o săgeată din tolbă, deschide o copcă de care este prinsă coarda și petrece lațul peste opritor; apoi mîna stîngă coboară spre mijlocul arcului, trece săgeata în mîna dreaptă și, într-o clipă, arcul e în acțiune. Belizarie își însușise metoda aceasta de la huni. De la goți învățase mînuirea potrivită a lancei și scutului și-și puse oamenii să se antreneze în a para lovituri, luptîndu-se unul cu altul, cu suliți ușoare, fără vîrf metalic. Ultimul exercițiu al cuirasierului aproape gata instruit consta din a galopa de-a curmezișul unui cîmp, la marginea căruia se apropia „Omul spînzurat". Acesta era o momiie împăiată, care se legăna pe o spînzurătoare, așezată pe un cărucior cu roți mici; căruciorul venea, coborînd încet pe o pantă blîndă. Călărețul trebuia să-și armeze arcul din goana calului, să țintească trei săgeți în figura care se balansa și apoi să fie gata să o atace cu lancea sau cu suliți scurte. Rangul, solda și rația erau

acordate după îndemînarea vădită la exercițiul acesta și la altele asemănătoare. Belizarie pretindea ofițerilor săi facultăți excepționale: exploatarea iscusită, în manevre, a terenului, promptitudine și precizie în raportarea către cartierul general, apreciere rapidă a greutăților și avantajelor tactice, dar, mai presus de toate, însușirea de a-și stăpîni oamenii, fie că erau într-un singur corp, fie că erau dispersați. La unii oameni această însușire e oarecum mai firească decît la alții; dar nimeni nu se poate bucura de ea dacă nu izbutește să dobîndească, prin vitejie fizică, respectul oamenilor săi. De aceea, Belizarie insistă ca fiecare ofițer să fie cel puțin tot atît de îndemînatic cu arcul, lancea, sulița scurtă, sabia, și să fie tot atît de bun călăreț ca și cei mai buni dintre soldații de sub comanda lui.

Justin îl întrebă pe Belizarie:

— Ce fel de recruți vrei? Ai vreo preferință pentru vreo clasă, trib sau rasă?

Răspunsul lui Belizarie:

— Dă-mi oameni care știu să bea apă stătută și să mănînce stîrvuri. Să fie o forță amestecată: munteni, oameni de la mare și oameni de pe cîmpia largă. Nu-mi da contingente de pălmași, ci lasă-mă să-i aleg unul cîte unul, și nici membri de facțiune să nu fie și nici din cei care au mai slujit ca soldați în alte unități.

Justin încuviință acest răspuns. În unele campanii, mai mulți ostași mureau de boli decît de răni, și victimele erau în cea mai mare parte oameni neobișnuiți cu hrana și apa proastă. Muntenii erau îndeobște îndrăzneți, viguroși, independenți, cu vederea și auzul bine dezvoltate; în regiuni accidentate erau de neprețuit ca iscoade și ghizi. Oamenii de la șes știau să umble cu caii

și se pricepeau la arta războiului purtat pe spații întinse. Cei de la mare erau îndemînateci și le venea ușor să se simtă ca la ei acasă în locurile necunoscute și să se înțeleagă cu străinii. Fiecare dintre aceste categorii putea învăța de la celelalte ; cu cît mai diversă va fi compoziția, cu atît mai puternică va fi disciplina în orice escadron, și cu atît mai ușor se va înțelege un escadron cu celălalt. Căci legăturile rasiale sau religioase strînse, unind oamenii sub un singur stindard, pricinuiesc adeseori răzmeriță, nemulțumire și certuri cu alte unități. A te înrola în armată trebuie să însemne a dobîndi cetățenia într-o lume complet nouă, și nu să semene cu mutatul cuiva din centrul orașului său de baștină, undeva la mahala. Acestea erau atît părerile lui Justin, cît și ale lui Belizarie.

Belizarie nu voia să aibă contingente recrutate de pe moșii — cu alte cuvinte nu voia sclavi vărsați de moșieri, în chip de impozit, armatei — pentru că îndeobște moșierii trimiteau oamenii cei mai slabi și nefolositori ; adăugase însă cererea de a-i alege unul cîte unul, știind că în aceste contingente se trimitea cîteodată un om numai și numai pentru că era prea activ și prea de sine stătător în cuget ca să-i fie pe plac moșierului său — și acesta, tratat în mod corespunzător, putea deveni un bun soldat. În sfîrșit, nu voia membri ai facțiunilor, pentru că aceștia deveneau elemente turbulente, oriunde nimereau ; și nu voia nici oameni cu serviciul militar efectuat anterior, în vreo altă unitate, deoarece aceștia considerau în orice împrejurare că le știu pe toate mai bine decît ofițerii și sergenții escadronului sau companiei în care se aflau acum, și-i învățau pe recruți șmecherii tradiționale, pentru a se eschiva de la datorie, pentru a fura și pentru a-și îmbunătăți situația în dauna altora.

Justin îi permise lui Belizarie să-și aleagă oameni dintre recruții care se încorporau anul acela din Tracia, Iliria și Asia Mică ; iar el îi alese, conform precizărilor făcute.

Cu un escadron bine instruit, Belizarie întreprinse un raid peste Dunărea Superioară, în vara anului Domnului 520. Îi atacă pe gepizi, o rasă germanică turbulentă, care se așezase cam de o sută de ani prin părțile acelea. Gepizii luptau călare, folosindu-se de paloșe lungi, vorbeau cu glas tare și-și ungeau părul galben cu unt rînced. Erau organizați, ca cele mai multe triburi germanice, în *gau*-uri, comunități de cinci mii sau mai multe suflete, fiecare condusă de un nobil, asigurînd cam cîte o mie de luptători pentru armata națională. Miile *gau*-urilor erau subdivizate în „sute“, trupe de călăreți liberi, care depuseseră jurămînt personal, de loialitate, față de un nobil de rang mai mic și care, membri ai unui singur clan sau ai unui grup de familii, făceau un schimb regulat de femei, pentru căsătorie.

Misiunea lui Belizarie a fost de a ataca unele forțe mai mici ale gepizilor, de a lua prizonieri, de a nu pierde el însuși oameni, de a insufla acestei națiuni un respect nou față de numele imperial. Îndeplini toate aceste sarcini. Pînă și cei mai nobili dintre gepizi purtau foarte puțină armură, bizuindu-se pe pieptare de piele, coifuri și scuturi de răchită, acoperite cu piei ; și numai infanteria lor, alcătuită din sclavi sau iobagi, folosea arcul. Tactica lui Belizarie era de a atrage cavaleria gepizilor cît mai departe de infanteria lor și de a o

ține în raza de acțiune a săgeților ; de a nu-i lăsa să se apropie cu securile lor de luptă și cu sulițele scurte, pînă ce nu se demoralizau din pricina pierderilor suferite ; de a descăleca, în primul rînd cît mai mulți cu putință, prin săgetarea cailor. Atunci șarja, dar nu continua urmărirea, prinzînd doar pe cei descălecați și pe toți acei care încercau să se mențină pe poziție. În decursul acestei campanii de vară, despre care nu pot da amănunte geografice deoarece pe aceste meleaguri nu există orașe așezate sau alte locuri mai bine cunoscute care să indice perimetrul unde s-a desfășurat lupta, efectuă incursiuni pînă la patru sute de mile. Hrana pe care oamenii săi o purtau asupră-le era alcătuită din făină de orz și pastramă de capră, fiecare purtînd o rație pentru zece zile. Menținu pe rîu o corabie de aprovizionare, cu depozite de săgeți și un atelier de reparații la bord ; aceasta era baza lui. La sfîrșitul campaniei, trei dintre oamenii săi fuseseră răniți și unul se înecase într-o mlaștină ; dar prinsese nu mai puțin de patruzeci de gepizi, care, preferînd cu toții viața de soldat vînzării ca sclavi pentru muncă manuală, cerură permisiunea de a se înrola în cavalerie, sub comanda personală a lui Belizarie. Aceștia au fost primii recruți barbari ai Regimentului de casă al lui Belizarie, căci Justin, plin de gratitudine, a rebotezat în felul acesta unitatea, îngăduindu-le ostașilor să depună jurămînt de credință față de comandantul lor.

Gepizii duceau lipsă de metale, atît de fier cît și de aur, și bijuteriile lor aveau o valoare neînsemnată.

Mulți dintre ofițerii care s-au distins mai tîrziu, în decursul celor patru războaie ale lui Belizarie, au fost antrenați în decursul acestei campanii ; sau

în cursul expediției represive, pe care o întreprinse în vara următoare, împotriva hunilor bulgari de pe Dunărea inferioară, care în ultima vreme deveniseră iarăși activi pe malul nostru al rîului. Cu acest prilej duse cu el șase sute de cavaleriști grei, în loc de două sute. Problema pe care o avea de înfruntat cu bulgarii, care sînt arcași călare, era cum să ajungă aproape de ei, nu cum să-i țină departe. Metoda lui consta din a folosi ca momeală vie o unitate mică, pe cai repezi ; îi atrăgea pe bulgarii lacomi într-o poziție nefavorabilă, în care li se putea tăia retragerea. Asemenea gepizilor, ori de cîte ori se opreau din marșuri, bulgarii își apărau comunitățile cu baricade construite din căruțe. Belizarie se apropia de ele din direcția vîntului, și le dădea foc, cu săgeți aprinse. Pricinui bulgarilor pierderi însemnate și captură numeroși prizonieri, dar taberele ocupate ofereau prea puțină pradă.

Pentru aceste fapte de arme, Belizarie fu înaintat de la titlul de „Patrician Distins“ la cel de „Patrician Ilustru“. Justinian era acum Comandantul Gărzilor Imperiale, sub tatăl său adoptiv, împăratul Justin. Totuși, el nu era soldat și problemele privind armata erau de fapt și acum rezolvate tot de Justin. Pe de altă parte, Justin nu se pricepea la problemele de stat și la afaceri civile și îi lăsă pe funcționarii de stat să facă mai mult sau mai puțin ce doreau, controlați fiind de Justinian.

Belizarie era acum folosit ca supraveghetor general al instruirii militare și petrecu următorii patru ani deplasîndu-se dintr-un oraș de garnizoană în celălalt, prin toată partea de răsărit a

imperiului, scriind rapoarte amănunțite despre starea trupelor pe care le inspecta și despre capacitatea ofițerilor și făcînd recomandări pentru îmbunătățirea instrucției și echipamentului. Dobîndi mulți prieteni printre ofițerii vechi, a căror activitate o lăuda, și printre ofițerii tineri mai activi, pe care îi propunea pentru avansare ; dar și mai mulți dușmani. Refuza de fiecare dată să închidă ochii față de incompetență sau față de lipsuri în echipament și deveni cunoscut drept un om care nu putea fi mituit.

Păstră înaltele favoruri ale Curții, deși ori de cîte ori era îndemnat să se însoare cu una sau cu alta din femeile de obîrșie înaltă, se scuza, spunînd că în prezent era prea mult pe drumuri. Cînd va fi să se așeze, se va căsători. Dar nu avea încurcături cu femei, fie ele căsătorite, fie necăsătorite, și se abținea de la vizitarea marelui bordel pe care-l clădise Constantin, și care devenise locul general de întîlnire a tot ce reprezenta spirit și modă la Constantinopol. Dușmanii săi dădură să se înțeleagă că nu avea amantă pentru că preferă pe cei de același sex ; dar asta era o minciună sfruntată. Cauza pentru care nu s-a căsătorit — evident, după părerea mea personală, deci subiectivă — era că amintirea stăpînei mele Antonina continua să stăruie într-însul ; și se ținea departe de bordel, pentru că vizitarea stabilimentului era potrivnică legii creștine, pe care jurase să o respecte. Afară de asta, activitatea pe care o desfășura ajungea cu prisosință pentru a-i ține cugetul ocupat, și dacă voia să se distreze, se ducea la vînătoare, cu statul său major. Nu-l deranja prea mult dacă era lipsă de căprioare sau de iepuri sau de alt vînat ; era gata să tragă

după șoimul din cer sau în șarpele din tufiș, la fel ca după vînat nobil, și nu trăgea mai puțin precis. Își încurajă ofițerii la același exercițiu ; căci vînătoarea, zicea el, este un soi de instrucție. Recomanda în mod deosebit vînătoarea de mistreț cu lancea.

Îndatoririle sale îl aduseră de două ori la Antiohia, dar prima dată stăpîna mea și soțul ei se aflau întîmplător la vila lor din Liban ; și nici a doua oară Antonina nu-l întîlni, deși jinduia să-l revadă. Soțul ei îl invitase acasă, la cină, dar el refuză, pretextînd obligațiunile oficiale. Totuși, scrise cu mîna lui o scrisoare, ca o atenție deosebită față de soțul stăpînei mele. Părerea mea, influențată în mod firesc de prejudecăți, este că se simțea tulburat de perspectiva de a o reîntîlni pe Antonina, în postura de soție a unui alt bărbat.

Toate acestea pot părea o istorie cam extravagantă, dar mai tîrziu am mai întîlnit un caz asemănător, în Italia ; un tînăr patrician se îndrăgostise de o femeie căsătorită, la vîrsta fragedă de treisprezece ani. Nu numai că se abținu definitiv de a mai iubi vreo altă femeie, dar se retrase în sălbăticie și trăi acolo, într-o peșteră, unde mai tîrziu întemeie frăția de călugări sihaștri care acum sînt numiți benedictini, după acest disperat de Benedict. Erau o frăție cumsecade, care avea numai trei îndeletniciri și anume : adorarea lui Dumnezeu, lectura și munca manuală ; se abțineau de la carne de măcelărie, de la politică și de la vicii. Dar membrii frăției, în frunte cu Benedict, ajunseră la părerea că bărbatul și femeia nu trebuie să-și fie numai străini, ci dușmani firești, de neîmpăcat ; ceea ce, pentru mine, e o absurditate. O dată le-am vizitat sihăstria, împrejmuită cu ziduri înalte, pe Muntele Cassino, deasupra Căii Latine, între

Roma și Neapole, și am găsit că totul se conforma unei discipline dintre cele mai severe și mai amănunțit elaborate. Am raportat cele văzute stăpînei mele, căreia regulile mînăstirii nu-i îngăduiau să intre și i-am spus despre Benedict :

— În el s-a pierdut un bun soldat.

Belizarie, care era de față, îmi răspunse, în spirit creștin :

— Nu, Eugeniu, un bun soldat a fost găsit.

Într-o anumită împrejurare, acest Benedict a fost aproape înfrînt : femeia pe care o iubea se îndură pînă la urmă de el, și angajă un grup de femei de la teatru, ca să vină într-o seară cu ea la mînăstire ; cîte o femeie de fiecare călugăr. Bătură la poarta principală ; iar cînd ușierul — un got uriaș — le deschise, fu atacat de niște brațe care-l cuprinseră drăgăstos, îmbunat cu sărutări parfumate, și luat prizonier. Atacul fu dat cu multă vigoare, și toți călugării sucombară, cu excepția a doi sau trei care se închiseră în chiliile lor și azvîrliră cheile pe fereastră, ca să scape de ispită : precum se imobilizase, în legendă, Ulise în fața ispitelor Sirenelor, poruncindu-le marinarilor lui să-i lege mîinile și picioarele de catarg. Numai Benedict rămase pe poziție. Luă de mînă pe conducătoarea atacului și-i vorbi cu sinceritate plină de dragoste și o făcu să se rușineze amarnic pentru acțiunea ei. Dacă istoria lui este adevărată, atunci Benedict avea un caracter tot atît de neclintit ca și Belizarie. Sau, poate, chipul femeii mai pierduse între timp din frumusețe ; căci era, fără îndoială, mult mai în vîrstă decît el, iar femeile patriciene din Roma sînt mîncăcioase și leneșe, și se îngrașă repede, precum crapul captiv în eleșteu.

În orice caz, Belizarie trăi o viață dreaptă și ordonată și în toți acești ani o singură expediție nu-i reuși : cea îndreptată împotriva lui Porfiriu, celebra balenă, care stingherea, iată, de douăzeci și cinci de ani navigația din Bosfor și Marea Neagră și nu putea fi ucisă sau prinsă cu nici un chip. Acest Porfiriu a fost singura balenă despre care se știe că a intrat vreodată în Marea Mediterană. Balene mult mai mari, numite balene spermatoase, se întîlnesc adeseori în Atlantic și una, de proporții considerabile, eșuase o dată la Cadiz. Negustorii de pe Marea Roșie, care navighează în fiecare an pînă la Ceylon, purtați de vîntul muson, întîlnesc unele și mai mari în Oceanul Indian — acestea furnizează oasele de balenă și adeseori ating o lungime de patru sute de picioare. Porfiriu nu avea mai mult decît a opta parte a acestei lungimi ; dar contrar balenelor indiene, care sînt niște făpturi timide și evită corăbiile, el purta un război de nimicire împotriva imperiului. Balenele nu mănîncă, precum s-ar putea presupune, pești mari, delfini, foci și rechini, ci numai peștii cei mai mici : țîșnesc prin apă cu botul larg deschis și înghit milioane dintr-o dată. Porfiriu obișnuia să întreprindă croaziere prin Marea Neagră, hrănindu-se pe fundul mării, în perimetrele de prăsilă a peștelui și cîteodată dispărea luni întregi. Dar de fiecare dată revenea și se posta în strîmtorile Bosforului sau ale Helespontului și lăsa curentul să-i care roiuri întregi de pește în gură. La prima apariție a lui Porfiriu, un pescar curajos, plictisit să-și vadă năvoadele mereu rupte, reuși, pe cînd barca lui mică trecea repede pe lîngă namilă, să azvîrle o suliță grea, de pescar, în coada balenei. Aceasta a constituit o declarație formală de răz-

boi şi Porfiriu, ale cărui intenţii fuseseră pînă atunci destul de paşnice, şarjă împotriva bărcii şi o sfărîmă cu o lovitură a cozii. Abia atunci se văzu că Porfiriu nu este o balenă tînără, din soiul obişnuit, paşnic, ci o balenă-asasin — cum li se spune — în toată firea, de soiul celor pe care marinarii de pe ruta Indiilor le văzuseră războindu-se cu balenele mari şi sfîrtecîndu-le cu lovituri repetate.

Porfiriu stătea la pîndă în adîncurile mării şi apărea brusc, aruncînd o trombă de apă printr-o gaură din cap şi apoi ţîşnea spre orice barcă sau corabie mai mică pe care o zărea, o lovea cu coada şi o distrugea. A scufundat, de asemenea, două corăbii de un tonaj considerabil, la răstimpuri diferite, ridicîndu-se brusc sub ele şi făcînd să le sară scîndurile, prin izbituri repetate cu capul. Se poate însă ca acestea din urmă să fi fost accidente.

S-au dat tot soiul de explicaţii pentru ravagiile lui Porfiriu. Ortodocşii susţineau că a fost trimis ca pedeapsă pentru păcatul ereziei monofizitismului, dar monofiziţii spuneau că nu poate fi adevărat, deoarece Porfiriu izbea deopotrivă ortodocşi şi monofiziţi. (Şi pe vremea despre care vorbesc, se făcuse pace cu Roma.) Alţii spuneau că era în căutarea unui Ioan — şi mulţi marinari nepopulari, fie ortodocşi, fie monofiziţi, după caz, i-au fost aruncaţi, în chip de sacrificiu. Episcopi de ambele păreri fuseseră trimişi să-i predice de pe ţărm şi i se mai trimeteau, plutind pe apele curentului, texte scrise pe fîşii de hîrtie, care îl conjurau, în numele Sfintei Treimi, să se întoarcă în oceanul din care venise. Dar Porfiriu era neştiutor de carte şi nebotezat şi nu lua nimic în seamă.

Belizarie se prezentă voluntar, ca să-l vîneze şi să-l răpună pe Porfiriu. Se postă la intrarea în Marea Neagră, în perioada în care balena era aşteptată să se întoarcă pe obişnuitele ei meleaguri de vînătoare. Belizarie se găsea într-o corabie mai mare decît cele pe care Porfiriu obişnuia să le atace, înarmată cu o catapultă de asediu, de felul celor care nu aruncă obişnuita săgeată scurtă, cu pene de lemn, ci o suliţă lungă, grea. Pentru mînuirea catapultei, Justinian îi puse la dispoziţie un detaşament de miliţie orăşenească a facţiunii Albastre — răspunderea pentru apărarea zidurilor Constantinopolului fiind împărţită între Demarhul Albaştrilor şi Demarhul Verzilor — membrii detaşamentului fiind înaripaţi de dorinţa de a cuceri prin nimicirea lui Porfiriu glorie pentru culoarea lor. Echipajul corăbiei era, de asemenea, Albastru. Vopsiră suliţele catapultei cu albastru şi, la fel, vopsiră coastele corăbiei în albastru, ca şi paletele vîslelor.

În sfîrşit, sosiră rapoarte că Porfiriu fusese zărit de-a lungul coastei nordice, deplasîndu-se încet, în jos, spre oraş, şi că era pus pe rele. Belizarie ordonă o veghe atentă; şi puse catapulta la încercare, făcînd instrucţie cu miliţienii în mînuirea ei, ca să ajungă la perfecţiune. Le ordonă să ţintească un butoi pe care îl aruncaseră peste bord, pînă ce izbuteau să calculeze cu precizie forţa de propulsie a frînghiilor, cînd acestea erau întinse cu un vinciu. Omul de veghe îl zări pe Porfiriu aruncîndu-şi trîmba de apă, la o jumătate de milă distanţă. Porfiriu se apropie, înotînd la suprafaţă, şi se îndreptă chiar spre vas, de parcă ar fi vrut să-l izbească. Era un animal inteligent, cu haz, şi ştia ce teribilă reputaţie dobîndise : cînd îl zăreau, corăbiile obişnuiau să-şi ridice toate pînzele şi să fugă ca vîntul, deviind cîteodată cinci-

zeci de mile, şi chiar mai mult, de la cursul lor. Dar această corabie nu se clinti.

Bestia veni mai aproape, tot mai aproape, şi acum Belizarie dădu ordinul de tragere. Suliţa ţîşni prin aer — şi străpunse butoiul, spre care miliţienii prudenţi, speriaţi de mînia lui Porfiriu, preferară să ţintească în continuare. Porfiriu se mulţumi cu o mîngîiere blajină a cozii — care rupse două duzini de palete de vîsle — şi apoi se scufundă şi dus a fost. Dar înainte de a izbuti să dispară, Belizarie trase în el o săgeată grea, dintr-un arc rigid, de metal, de felul celor folosite în războiul de asediu, împotriva inamicului care încearcă să forţeze intrarea în oraş, sub protecţia unor scuturi foarte groase. Ţinti în locul unde presupunea că trebuie să fie creierul ; dar anatomia balenei este ciudată şi săgeata se cufundă, pierzîndu-se din vedere, în stratul protector de grăsime.

Aceasta a fost ultima întîlnire a vînătorilor cu Porfiriu ; după ce mai patrulară cîteva zile, se întoarseră. Echipajul ţinu sfat şi conveni asupra unei poveşti care îi satisfăcu mîndria. După ei, Belizarie trăsese cu arcul dar nu nimerise, iar după aceea ei trăseseră cu catapulta. Suliţa s-a dus drept între fălcile deschise ; Porfiriu muşcase coada suliţei şi plecase, urlînd, cu vîrful de metal adînc îngropat în gît.

— Curînd va muri de rănile sale, se lăudară ei, şi veţi recunoaşte capul suliţei noastre, datorită culorii.

Verzii refuzară să accepte aceste pretenţii, îndeosebi pentru că Belizarie nu le susţinu, ci se mărgini la a spune :

— Miliţienii şi-au mînuit catapulta cu energie şi s-au dovedit a fi ţintaşi de precizie. Am înaintat

un raport oficial către Luminăţia-sa, împăratul. Neîndoielnic, îl va publica la timpul potrivit.

Dar, pentru a cruţa onoarea Albaştrilor, Justin reţinu de la publicare raportul.

Porfiriu continuă să distrugă năvoade şi ambarcaţiuni, mulţi ani de aici încolo. Verzii, deşi convinşi că Albaştrii fuseseră laşi, nu se grăbiră să se facă de rîs prezentîndu-se voluntar pentru a pune capăt zilelor lui Porfiriu.

CAPITOLUL V

RĂZBOI CU PERSIA

Împăratul romanilor și Marele Rege al persanilor sînt dușmani străvechi ; totuși, amîndoi cugetă despre ei înșiși ca despre ochii gemeni ai lumii, farurile unite ale civilizației. Fiecare găsește în existența celuilalt o alinare în solitudinea funcției sacre pe care o deține și există o nuanță de camaraderie care revine mereu în scrisorile regale pe care le schimbă între ei — în vreme de război nu mai puțin decît în vreme de pace. Se salută ca doi veterani jucători de table, care zi de zi joacă unul cu celălalt, în vinărie, pentru costul băuturii din ziua respectivă. Unul din ochi sau unul din faruri strălucește peste o mare parte a Europei și peste Asia Mică și o parte a Africii ; celălalt, peste imense teritorii din Asia Mare. Este adevărat că, în ambele cazuri, suveranitatea exercitată peste multe regiuni este numai nominală. Persanii nu pot controla satrapiile depărtate ca Bactria și Sogdiana și Arachosia ; și, în vremea în care scriu, romanii au pierdut în toate privințele, afară de titlu, Britania, în favoarea picților și saxonilor, Galia, în favoarea francilor și burgunzilor, Africa, în cea a vandalilor și maurilor, Spania, în favoarea unuia dintre neamurile de goți, iar Italia, cu Roma însăși, în favoarea celuilalt. Totuși, controlul efectiv al unei mari părți a lumii a rămas și rămîne în puterea unuia sau a celuilalt, precum și controlul nominal al unei alte mari părți.

Spre norocul păcii lumii, deșerturi de nisip și platouri înalte, întinse și stîncoase, se află între cele două imperii, practic pe toată lungimea frontierei lor comune — care începe la capătul de răsărit al Mării Negre, străbate Armenia, coboară în spatele Siriei și Palestinei, pînă la capătul nordic al Mării Roșii. Rareori în istoria lumii au reușit armate apusene să cucerească părți din Asia, dincolo de aceste hotare, sau armate răsăritene să năpădească Europa sau Africa. Și chiar cînd asemenea evenimente s-au petrecut, invazia respectivă n-a durat mult. Xerxes Persanul a eșuat în cucerirea Greciei, în ciuda faptului că adusese dincoace, în Europa, peste podul de vase pe care-l construise peste Helespont, armate imense ; Alexandru Grecul cucerise Persia, dar împărăția lui umflată nu a supraviețuit morții sale. De obicei însă, invadatorul, fie de o parte fie de cealaltă, era învins în apropierea frontierei ; sau, dacă izbutea, nu reținea teritoriile ocupate, ci se retrăgea acasă, după stoarcerea unui tribut, într-o formă sau alta. Conflicte de felul acesta s-au desfășurat aproape întotdeauna în Mesopotamia, în regiunea dintre cursurile superioare ale Eufratului și Tigrului. Acesta este terenul cel mai potrivit pentru campanii militare — care, totuși, este mai avantajos pentru persani, din cauza accesului mai ușor la silozurile de merinde și la orașele de garnizoană.

Vreme de mai multe veacuri după Alexandru, imperiul persan era cunoscut ca cel al parţilor, datorită Arsacizilor, dinastia domnitoare, care era de origină partă ; dar cam o sută de ani înainte de botezul lui Constantin şi transferarea capitalei imperiului de la Roma la Constantinopol, un descendent al străvechilor regi persani, pe numele Artaxerxes, s-a răsculat şi i-a răsturnat pe Arsacizi. Noua dinastie, Sassanizii, a redat imperiului numele de persan, i-a reinstaurat tradiţiile şi de atunci încoace s-a menţinut neîntrerupt la putere. (În vremea despre care scriu, diadema regală era deţinută de Kobad, cel de al nouăsprezecelea descendent al liniei.) Sassanizii purificară şi întăriră străvechea religie a persanilor, care este cultul focului, după revelaţiile profetului şi magului Zoroastru. Această religie fusese mult alterată de filozofia greacă — după cum fuseseră şi străvechile religii romane şi iudee, ca şi religia creştină. (Comparaţi povestea simplă, frumoasă, relatată de cele patru Evanghelii — izvorîtă evident printre ţărani şi pescari neştiutori de carte, care n-au studiat niciodată gramatica sau retorica — cu plictisitorul creştinism filozofic al vremii noastre !) Dar regele Artaxerxes a izgonit toţi filozofii din regatul său. Aceştia s-au întors la noi cu noţiuni persane şi au adus peste creştinism năpasta unei noi erezii, cea a manicheenilor. Manicheenii au plăsmuit o teorie cu desăvîrşire originală despre natura lui Hristos. Şi anume, susţineau că această natură e dublă, şi nu numai dublă, dar şi contradictorie : Isus, omul istoric, a fost imperfect şi păcătos, în vreme ce Hristos, contrapartea lui spirituală, a fost un Mîntuitor Divin. Manicheenii sînt detestaţi deopotrivă în Persia şi în Creştinătate, şi personal nu am nici un cuvînt de rostit în apărarea lor. Persanii

i-au încurajat numai în Armenia persană, pentru a slăbi legăturile de simpatie religioasă dintre această ţară, care este creştină, şi Armenia romană, care este de asemenea creştină, dar rigid ortodoxă.

Interzicînd vorbăria inutilă — cel puţin astfel îi apare filozofia unui om cu minte practică, aşa cum sînt eu — şi ordonînd întoarcerea la simplitatea primitivă în acţiune, vorbă şi cugetare, Artaxerxes a restaurat puterea originară a persanilor, atît sub aspectul guvernării civile, cît şi al celei militare. S-au purtat războaie mari între urmaşii săi şi împăraţii romani ce s-au succedat, războaie din care, una peste alta, persanii au ieşit avantajaţi. Dar cel de al patrusprezecelea, pe linie descendentă sassanidă, a fost Bahram Vînătorul, numit astfel pentru că nutrea o pasiune deosebită pentru vînatul măgarului sălbatic din deşert. Acesta a intrat într-un război cu noi, pentru că persecutase creştinii aproape tot atît de fanatic precum îi persecutăm noi pe semenii noştri creştini ; şi a fost biruit în bătălie şi obligat să facă legămînt, pe onoarea lui regală, de a respecta pacea vreme de o sută de ani. Fiii şi nepoţii lui, de teamă să nu stîrnească mînia duhului său, au păstrat într-adevăr pacea cu stricteţe şi cei o sută de ani au expirat abia în vremurile noastre. Atunci, precum am mai menţionat, războiul a izbucnit din nou şi armata lui Anastasie, condusă în mod ruşinos, a fost tot atît de ruşinos înfrîntă. Aceasta a fost campania la care fusese martor cetăţeanul Simion.

Cearta avusese mai multe cauze, dar principala a constituit-o preţul cu ridicata al mătăsii. Mătasea este un material pentru veşminte, cu mult mai răcoros, mai uşor şi mai atrăgător la vedere decît orice alt material cunoscut. A fost descoperită de

o regină chineză, primitivă, şi veacuri de-a rîndul a fost importată din China, pe mare şi pe uscat, pentru folosinţa celor bogaţi şi cu gusturi subţiri, şi pentru dansatoare şi prostituate şi altele asemenea ; şi, dintr-un lux rar, a devenit o marfă cu care se fudulea oricine. Mătasea se vopseşte uşor, îndeosebi cu vopseaua purpurie, extrasă dintr-o moluscă. Bumbacul este o altă marfă folositoare, importată din Răsărit, îndeosebi din India ; este floarea fibroasă a unui arbust de mlaştină şi se ţese din ea un material uşor, dens, mai răcoros decît lîna şi uşor de spălat. Totuşi, bumbacul nu are luciul şi fineţea mătăsii. Niciodată nu a existat vreun mister în jurul bumbacului ; dar nimeni, afară de chinezi, nu ştia care este natura şi originea mătăsii, iar ei nu voiau niciodată să-i dezvăluie secretul, dorind să-şi păstreze preţiosul monopol. Mătasea crudă ne parvenea în jurubiţe gălbui, răsucite pe smocuri de iarbă, fiecare jurubiţă conţinînd o anumită greutate de fire. Naturaliştii presupuneau că era firul unui uriaş păianjen chinez, dar alţii credeau că era fibră obţinută din scoarţa unui anumit palmier şi iarăşi alţii gîndeau că era făcută din ceea ce se răzuieşte de pe partea inferioară, păroasă, a frunzei de dud. Totuşi, nimeni nu izbuti să dovedească justeţea părerii sale, deoarece raporturile noastre cu China au fost întotdeauna întreţinute prin nişte mijlocitori — cu excepţia unei perioade de acum patru sute de ani, cînd corăbiile noastre ajunseseră direct în porturile Chinei de Sud. Noi tratam fie cu colonia de negustori persani din Ceylon, pe ruta maritimă, fie cu Persia însăşi, pe ruta de uscat. Caravanele cu mătase din China au nevoie de o sută cincizeci de zile pentru a ajunge la graniţa persană, pe drumul ce trece prin Buchara

şi Samarkand, şi de alte optzeci de zile pentru a ajunge la graniţa noastră, pe drumul prin Nisibis pe Eufratul Superior ; de acolo, o călătorie de douăzeci de zile aduce mătasea la Constantinopol. Călătoria pe mare este poate mai puţin riscantă, dar mătasea trebuie atunci să treacă prin mîinile negustorilor abisinieni din Marea Roşie şi, astfel, s-ar plăti o vamă dublă.

Pe măsură ce spori cererea, negustorii chinezi urcară preţul mătăsii brute ; şi persanii, neacceptînd ca singurii profitori să rămînă chinezii, sporiră preţul de revînzare mai mult decît ar fi fost echitabil. Atunci negustorii noştri, puşi în situaţia de a nu mai putea realiza nici un profit cumpărînd la preţul acesta, se hotărîră să trateze, pe cît cu putinţă, nemijlocit cu chinezii, redeschizînd un vechi drum de negoţ, la nord de teritoriile persane, dincolo de Marea Caspică ; acest drum, lung dar practic, intra în teritoriul nostru printr-o strîmtoare îngustă a munţilor Caucaz, la răsărit de Marea Neagră şi la graniţa dinspre Colchida, o ţară bogată, prietenă cu noi. Către Colchida se îndreptase, în vremuri de demult, Jason, însoţit de argonauţi, ca să readucă Lîna de aur, care era, cred eu, o parabolă pentru bogăţiile răsăritene, aduse pe această cale nordică. Hotărîndu-se să redeschidă vechiul drum, negustorii noştri îşi dădură seama că trebuie să plătească o cotă triburilor de huni sălbatici, prin teritoriile cărora urma să treacă, dar sperau că aceştia se vor mulţumi cu mai puţin decît persanii. Cel mai apropiat şi cel mai puternic dintre aceste triburi erau hunii albi, numiţi astfel pentru că aveau o înfăţişare europeană, nu ca ceilalţi huni, care par nişte animale răufăcătoare, galbene la culoare. Trăiau între Marea Caspică şi cea Neagră şi erau duşmanii dintotdeauna ai

persanilor. Nu o dată un dar trimis la vreme potrivită acestor huni albi, pentru a-i convinge să atace Persia dinspre nord, a salvat granița noastră de amenințarea unei invazii serioase.

Dar planul negustorilor eșuă. Persanii prinseră de veste și-i convinseră pe chinezi să trateze numai cu ei. Apoi regele Kobad scrise, sarcastic, împăratului Anastasie, că hunii albi îl trag acum la răspundere pentru cota pe care romanii promiseseră că le-o vor plăti în schimbul folosirii drumului de nord. Dacă Anastasie dorește să mai cumpere mătase, trebuie întîi să împrumute guvernămîntului persan banii cu care acesta să-i îmbuneze pe hunii dezamăgiți. Bineînțeles că Anastasie refuză cu indignare această cerere, după care Kobad invadă Armenia romană cu o armată mică dar bine instruită, asediind importantul oraș Amida de pe cursul superior al Tigrului. Anastasie trimise în ajutor o armată de cincizeci și două de mii de oameni, însă nu încredință comanda, ca de obicei, unui singur general incapabil, ci mai multor generali incapabili, de același rang — care tot timpul se opuseră reciproc unii față de planurile celorlalți, și nu reușiră să cadă de acord nici măcar într-o singură privință. De aceea, această mare forță fu bătută, divizie după divizie, în mai multe întîlniri crîncene ; și unele unități fugiră, fără să îndrăznească să se angajeze măcar în bătălie. În felul acesta, renumele nostru fu atît de discreditat în Răsărit, încît dacă atenția lui Kobad nu ar fi fost atrasă de o invazie dinspre nord a hunilor — Anastasie cumpărase serviciile hunilor albi, plătindu-le de două ori cota promisă — ar fi încercat, neîndoielnic, să năvălească peste Siria și Asia Mică și, tot atît de neîndoielnic, invazia aceasta ar fi izbutit. Amida căzuse, după un asediu îndelungat, datorită neglijenței unor călugări armeni, care erau de strajă la unul din turnuri, dar care mîncaseră și băuseră prea din belșug, după un post îndelungat, și adormiseră : persanii se strecurară în acest turn, printr-un vechi tunel subteran pe care-l descoperiseră și-i măcelăriră pe călugări pînă la ultimul. În timpul asaltului, Kobad însuși vădi mare energie pentru un om de șaizeci de ani. Cățărîndu-se pe o scară de asalt, cu sabia în mînă, amenință să străpungă orice persan care dă îndărăt. Se spune că magii persani, luîndu-se după un semn, l-au convins pe Kobad să nu ridice asediul, cum intenționase să facă, cînd acesta devenise obositor ; iată semnul : cîteva prostituate îi batjocoriseră, de pe ziduri, pe persani, ridicîndu-și fustele înspre ei și strigîndu-le : „Veniți înăuntru și desfătați-vă !" Magii interpretară aceasta ca un semn că în curînd orașul își va dezvălui tainele în fața persanilor ; și descoperirea trecerii subterane, secrete, le dădu dreptate. Kobad, întorcîndu-se ca să-i combată pe hunii albi, lăsă la Amida o garnizoană de o mie de oameni, care izbuti să mențină orașul, în pofida forței trimise de romani spre despresurare și acceptă să evacueze orașul, la doi ani după cucerirea lui, numai după ce i se plătiră șaptezeci de mii de monezi de aur.

Pacea între Anastasie și Kobad se încheie pe șapte ani, dar dură mult mai mult, deoarece Anastasie era prea slab și Kobad prea ocupat, ca să mai continue înfruntarea. Dar două acte ostile fură săvîrșite, de fiecare parte cîte unul. Kobad ocupă Porțile Caspiene, trecătoare în Caucaz prin care caravanele noastre urmau să plece în căutarea mătăsii ; și Anastasie întări orașul deschis Daras,

aproape de frontiera persană, oraş care domină drumul principal dintre cele două ţări.

Să dau o explicaţie ce înseamnă, în fapt, fiecare dintre aceste acte. Porţile Caspiene sînt de mare însemnătate strategică. Constituie singura trecătoare care poate fi folosită prin lanţul semeţ şi teribil al Caucazului, şi care, la rîndul său, înseamnă o barieră de multe sute de mile între întinsele stepe asiatice, pe care le cutreieră în voie hunii nomazi, şi lumea noastră civilizată. Alexandru cel Mare a fost primul în măsură să aprecieze cum se cuvine importanţa strategică a acestei trecători, care are o lungime de şapte mile, şi începe la capătul dinspre noi cu o poartă naturală, aşezată printre stînci prăpăstioase, şi care poate fi apărată de o garnizoană mică. A clădit acolo un fort, care în ultimii opt sau nouă sute de ani a fost stăpînit de mulţi principi. Actualul conetabil era un hun creştinat, ale cărui păşuni se întindeau de această parte a muntelui şi erau păzite de fort, împotriva hunilor păgîni aflaţi de partea cealaltă.

Acest conetabil simţi că i se apropie moartea şi, neavînd prea multă încredere în mintea şi curajul fiilor săi, îi scrise lui Anastasie, oferindu-i să-i vîndă fortul şi trecătoarea, pentru cîteva mii de monezi de aur. Anastasie îşi convocă principalii senatori şi le ceru părerea în această chestiune ; pe care ei o dădură, precum urmează : „Porţile Caspiene ar fi avut mare însemnătate comercială pentru Maiestatea-voastră Sacră, dacă aţi fi putut folosi drumul de nord al caravanelor pentru negoţ nemijlocit cu China ; cum însă această intenţie a fost zădărnicită, datorită intrigilor persane, nu se poate trage nici un folos de pe urma lor. Maiestatea-voastră îşi va da seama că actualul conetabil sau fiii săi vor continua să apere fortăreaţa, fără

nici un stimulent din partea voastră, doar pentru a-i ţine departe pe năvălitorii din stepă, care ar putea încerca să vină peste ţara lor. Mai mult, a posta acolo o garnizoană romană ar fi primejdios şi costisitor totodată, deoarece Porţile Caspiene sînt aşezate la două sute de mile dincolo de capătul de răsărit al Mării Negre şi chiar şi mai departe de dioceza din Pontus, care este cel mai apropiat dintre domeniile Clemenţei-voastre, pe malurile sudice ale acestei mări ; satrapia persană a Iberiei este aşezată la mijloc. De aceea sfătuim pe Măria-ta să-i mulţumească foarte politicos acestui hun şi să-i trimită un dar preţios, dar să nu azvîrle bani buni după bani răi ; graniţa de răsărit a costat şi pînă acuma prea mult imperiul."

Anastasie, neînţelept, le urmă sfatul. Conetabilul muri scurtă vreme după aceea şi fiii săi se încăierară pentru succesiune. Atunci cel mai tînăr dintre ei, care fusese frustrat de moştenire, îi scrise lui Kobad, propunînd ca o puternică unitate persană să ocupe Porţile şi el însuşi să fie numit conetabil, cu un mare salariu anual. Kobad trimise unitatea, ocupă Porţile, măcelări pe toţi fiii, inclusiv pe cel mai tînăr, şi se felicită că acum domeniile sale cele mai apusene erau apărate de huni. Dacă Anastasie ar fi avut curajul să trimită o garnizoană la Porţi, ar fi putut, ori de cîte ori ar fi dorit, să dea drumul peste partea persană a Armeniei unor valuri întregi de năvălitori, cu uşurinţa cu care un grădinar îndepărtează dopul unui rezervor de apă şi inundă canalele de irigaţie.

Atît despre Porţile Caspiene. Şi acum cîteva cuvinte despre întărirea Darasului de către Anastasie. Un străvechi tratat interzicea ambelor părţi construirea unor întărituri noi, de-a lungul frontierei. Persanii se supărară rău din cauza acestei ac-

țiuni, dar Anastasie mai întări și satul Erzerum din Armenia romană, prefăcîndu-l de fapt într-o cetate. Persanii luară și această acțiune în nume de rău, ca și intrigile sale cu călugării manicheeni din Armenia persană, desfășurate sub pretextul că s-ar fi convertit, în taină, la secta lor.

Cînd Anastasie muri și Justin îi urmă, viitorul i se păru lui Kobad îngrijorător. Știa că Justin este un soldat capabil și simțea apropiindu-se propriul său sfîrșit. Asemenea atîtor regi orientali, își ura moștenitorul natural, al cărui nume era Khaous. Miza pe cel mai tînăr fiu al lui, Khosrou, copilul celei de a doua neveste ale sale care, odinioară, i-a înlesnit prin jertfa ei evadarea din așa numitul Castel al uitării, unde fusese închis de un uzurpator, vreme de doi ani. Ea schimbase cu el veșmintele și rămăsese în locul lui, iar cînd înșelăciunea se descoperi, fu omorîtă prin torturi deosebit de crude. Înainte de a scăpa, Kobad îi jurase că de-și va redobîndi vreodată tronul, succesorul îi va fi fiul ei. Pe lîngă Khaous mai exista încă un fiu, Jamaspes, care era cel mai capabil militar din toată Persia și se bucura de încrederea întregii nobilimi ; dar el nu putea fi ales la tron, deoarece își pierduse un ochi într-o bătălie cu hunii. În Persia nu poate domni nici un om mutilat sau deformat în vreun fel, și una din ciudățeniile legilor persane este că acestea niciodată nu pot fi schimbate sau anulate. Kobad medită ani de zile cum anume ar putea să scape de Khaous, care era susținut în mod loial de fratele său Jamaspes ; dar nu găsi nici o soluție. Numai cînd Anastasie muri și Justin deveni împărat, se hotărî pentru o anumită acțiune. Îi scrise lui Justin o scrisoare ciudată, însoțind-o cu cîteva

daruri foarte frumoase, bijuterii și lucrări de artă. O citez aici cu cîteva omisiuni nesemnificative :

„Kobad din Neamul Sassanizilor, Fratele Soarelui, Mare Rege al Persanilor, Împărat Recunoscut al Mediei, Irakului, Transiordaniei, Cisarabiei, Persarmeniei, Kirmanului, Khorasanului, Mekranului, Omanului, Sindului, Sogdianei și al altor țări, prea numeroase pentru a fi înșirate cum se cuvine în această scurtă scrisoare, către Justin, Împăratul Creștin al Romanilor, cu reședința la Constantinopol, trimite salutări. . . . .

Văr Regal, am suferit mari nedreptăți de pe urma lui Anastasie. Tatăl tău, precum tu, în binecunoscuta noblețe a sufletului tău, vei fi printre primii să recunoști. Totuși, am găsit de cuviință să lăsăm deoparte toate acuzațiile pe care le-am putea aduce romanilor, încredințați fiind că în timpul vieții regescului tău Tată ai deplîns acțiunile sale necugetate, tot atît de mult ca și noi înșine, deși din respect filial, te-ai abținut de a le domoli urmările. Dar noi sîntem siguri că adevărata victorie este a aceluia care, deși se știe nedreptățit, este totuși gata să se lase îmblînzit de dușmanii săi, cînd aceștia îi solicită prietenia. Aceasta este mărinimia propusă de Kobad, și el este gata să se lege de Justin cu cea mai strînsă prietenie cu putință.

Vărul nostru Regal nu poate să nu cunoască o înțelegere demnă de luat aminte, care a avut loc între strămoșul său, Împăratul Arcadius și strămoșul meu, marele Yesdijerd, care și-a zis singur (în marea sa umilință față de Zeul Soare pe care îl adora) «Păcătosul». Acest Arcadiu fiind grav bolnav și neavînd un fiu de vîrstă matură, ci numai un copil, pe nume Teodosie, se temea ca acest copil să nu fie înlăturat de la succesiune, de vreun

general sau de către una din rudele sale ambițioase. Tot așa se temea că supușii săi se vor folosi de nesiguranța politică atît de caracteristică pentru domnia unui Împărat de vîrstă gingașă. De aceea, el a scris curajos strămoșului nostru Yesdijerd, rugîndu-l să acționeze ca tutore al copilului său, pînă ce va deveni major, și să-i păzească tronul împotriva rivalilor. Nobilul nostru strămoș, Păcătos după nume dar virtuos în fapte, a acceptat misiunea și a scris Senatului din Constantinopol o scrisoare, amenințînd cu războiul pe orice uzurpator al tronului lui Teodosie. Și apoi duse față de Roma o politică profund pașnică, pînă la moartea lui.

În amintirea acestei nobile istorii, care îl onorează pe Arcadius nu mai puțin decît pe strămoșul nostru, și cu nădejdea unui alt veac de pace, așa cum mai apoi împăratul Teodosie a jurat strămoșului nostru Bahram Vînătorul, și care a expirat abia de curînd, avem următoarea propunere a-ți face : ca tu, Justin, să faci din iubitul nostru fiu Khosrou, care este urmașul ales de noi pentru tron, fiul tău adoptiv. Fă asta și te vom iubi, și supușii noștri îi vor iubi pe supușii tăi, iar Marele Rege cu Împăratul Romanilor nu vor mai fi veri, ci frați. Rămîi cu bine."

Vă puteți închipui că atît Justin, cît și Justinian, ca prezumptivul său urmaș, ar fi trebuit să fie încîntați de această scrisoare, care oferea o soluție fericită tuturor greutăților pe care le aveau de înfruntat, inclusiv vechea dispută cu privire la prețul mătăsii ; și nu ați greși. Totuși, au socotit recomandabil să adune senatorii principali pentru a le cere sfatul, la fel cum făcuse Anastasie în

chestiunea Porților Caspiene. Este binecunoscut ce se petrece în asemenea împrejurări. Concluzia cea mai simplă și cea mai evidentă este respinsă, nedemnă fiind de asemenea experți întru înțelepciune ca acești bătrîni cu părul alb, și se dezbate cu frenezie o alternativă obscură, care se respinge pînă la urmă, și în sfîrșit se ajunge la o concluzie dintre cele mai întortocheate care, deși minunat de nepotrivită, este acceptată în unanimitate. Există o poveste populară, foarte nimerită în acest context. Odată, la Atena, doi deștepți de polițiști urmăreau un hoț teban, care fugea spre granițele orașului, cînd dădură peste o firmă cu inscripția : „La ciorchine. Tebanii sînt bineveniți." Unul zise : „Probabil că s-a refugiat aici". —„Nu, strigă celălalt, acesta este locul în care se așteaptă să-l căutăm !" — „Exact, reluă primul, așa că probabil s-a hotărît să ne păcălească, intrînd." Așa că se apucară să caute meticulos prin local. Între timp, hoțul teban, care nu știa să citească, fugi peste graniță, ajungînd în siguranță. În felul acesta dezbătea acum Senatul, tot atît de deștept, despre Kobad. Era sincer, sau era viclean, sau era rău intenționat ? Sau ce altceva ?

Se examinară tot soiul de păreri și pînă la urmă Cancelarul, ca expert în drept ce se afla, își dădu părerea bine chibzuită, cum că Kobad ascunde cea mai mare viclenie, sub aparența unei depline sincerități : intenționează, de fapt, să-l lase pe Khosrou adoptat ca fiu al lui Justin, ca după moartea lui Justin să revendice legitim imperiul ! Orice persoană de rînd — dar nu era de față nici o persoană de rînd — și-ar fi dat imediat seama de absurditatea acestui argument. În primul rînd, persanii sînt un popor cinstit și Marele Rege nu ar fi în stare să-și terfelească demnitatea regală printr-un

astfel de giumbuşluc de două parale ; în al doilea rînd, nici un persan nu putea avea o cît de palidă speranţă, să fie acceptat de noi în chip de candidat la tronul roman, nici măcar dacă s-ar fi botezat în religia creştină, ceea ce, fireşte, l-ar fi îndepărtat dintr-o dată de comunitatea fraţilor săi întru adorarea focului. Adevărul era că oferta lui Kobad era sinceră, de bun vecin (un far semnalînd celuilalt ţar), la fel cum fusese odinioară cea a lui Arcadius. Dar părerea Cancelarului îl sperie pe Justinian, care nu dorea să aibă rivali la succesiune ; şi nici măcar Teodora, care judeca scrisoarea ca fiind exact ceea ce intenţiona să fie, nu-l mai putu convinge să revină la o judecată sănătoasă în această chestiune. Aşa că Justin fu nevoit să-i dea lui Kobad un răspuns stupid, în care se oferi să-l adopte pe Khosrou prin ceremonia armelor, nu prin Cartă Imperială. Această formă de adopţiune era uzuală în primul rînd printre goţi. Viitorul tată oferă un cal şi o armură completă viitorului fiu şi rosteşte o formă simplă : „Eşti fiul meu fără cusur. În ziua aceasta, după obiceiul popoarelor şi în chip bărbătesc, te-am conceput. Duşmanii mei să fie duşmanii tăi ; prietenii mei, prietenii tăi ; rudele mele, rudele tale." Deosebirea dintre această formulă şi adopţiunea civilă, prin Cartă, este că formula goţilor nu e recunoscută de Dreptul Roman ca acordînd fiului vreun titlu asupra patrimoniului, ci este socotită un simplu contract de protecţie legală pe de o parte şi de obedienţă filială pe de altă parte.

Înainte de a convoca senatul, într-o întrevedere particulară, Justinian îl asigurase pe ambasadorul persan, că împăratul, după părerea lui, va accepta fără întîrziere misiunea ; în consecinţă, ambasadorul trimisese un mesaj lui Khosrou să stea pregătit la frontieră, de unde în scurt timp va fi escortat la Constantinopol, pentru ceremonia de adopţiune. Dar acum, bineînţeles, lucrurile apărură schimbate. Khosrou se simţi cumplit de insultat cînd un ambasador roman înmînă reprezentantului său la Nisibis, pe frontieră, acest răspuns jalnic. Un simplu „nu" ar fi fost mult mai puţin jignitor, decît un „nu" mascat într-un „da". Oare Justin s-a aşteptat într-adevăr ca domnitorul celui mai vechi şi celui mai mare regat din lumea civilizată să îngăduie fiului său preferat, urmaşului său ales, un prinţ cu sîngele lui Artaxerxes şi Cirus în vine, să fie tratat ca un oarecare oştean de profesie, ca un barbar german ? Curînd după această întîmplare, războiul reizbucni ; în cursul acestuia i se dădu lui Belizarie primul său comandament mai important.

Înainte de a relata isprăvile sale, trebuie să vă mai spun cîte ceva despre cele petrecute cu stăpîna mea şi cu mine, la Antiohia. Într-o zi, la amiază — era în cea de a douăzeci şi noua zi a lunii mai — în anul izbucnirii acestui nou război persan, stăteam pe veranda dinspre grădina casei, aşteptînd să se anunţe prînzul. Era un loc răcoros, foarte frumos căptuşit cu faianţă albastră, cu o fîntînă care juca neîntrerupt şi un bazin alb, plin cu peşti de diverse culori, împrejmuit cu ghivece de flori, printre ele unele specii foarte rare, importate din Extremul Orient. Stăpîna mea, somnoroasă, ţinea între degete un lucru de mînă, dar era incapabilă să coasă, din pricina apăsării care se lăsase în ziua aceea ; iar eu îmi simţeam mădularele şi mintea deopotrivă de moleşite. Deodată am început să simt greaţă. Tot pămîntul părea să se ridice şi să se zguduie în jurul meu. Eram îngrozit : să fie holeră ? Voi muri în cîteva ceasuri ? Holera

bîntuia în cartierele mai sărace ale orașului, ucigînd cinci mii de suflete pe zi. Nu departe de noi se înălța un templu superb, în stil corintic, care odinioară fusese închinat zeiței Diana (aceeași cu zeița siriană Astarte), dar acum, de vreo sută de ani și mai bine, devenise cartierul general oficial al facțiunii Albastre. Uitîndu-mă într-acolo prin arcul verandei, am încercat să-mi fixez privirea asupra peristilului larg al clădirii masive, ale cărei coloane în marmură galbenă de Numidia se înșiruiau în rînduri înalte. Dar și acestea se clătinau, de parcă ar fi fost bete și la o smucitură deosebit de violentă toate părură a se răsturna lateral — și peristilul se prăbuși cu un huruit și o bufnitură asurzitoare ! Dintr-o dată mi-am dat seama că nu eu sînt cel bolnav, ci muma noastră, Pămîntul ! Ceea ce simțeam, era de fapt un cutremur de o violență uriașă și teribilă. I-am apucat pe Fotius, băiatul stăpînei mele, și pe micuța Marta, care se jucaseră pe dușumea alături de mine și am fugit în grădină, Antonina împleticindu-se în urma mea. Era și timpul : o clătinare și mai violentă a pămîntului ne azvîrli jos pe toți și, cu un huiet cumplit, frumoasa, scumpa, confortabilă noastră casă se prăbuși, devenind un morman de moloz și de scîndură ruptă. Un obiect oarecare, zburînd prin văzduh, mă izbi în cap și m-am trezit făcînd automat mișcări de înot cu brațele, de parcă aș fi fost azvîrlit în mare de pe o corabie eșuată, iar valuri care se umflau mereu, mă acopereau. Într-adevăr, chiar în clipa aceea — deși eu nu știam — multe mii de concetățeni ai mei înotau, și încă de frica morții. Căci marele rîu Orontes, umflat de apele de primăvară, fusese scos din matcă de convulsiile pămîntului ; și acum se abătea asupra orașului de jos, în valuri înalte de douăzeci de picioare, măturînd totul în cale.

Cînd capul mi se mai limpezi puțin, o apucai pe stăpîna mea de mînă și dădurăm buzna îndărăt, spre locul unde fusese casa, strigîndu-i nebunește pe servitori. Dar toți erau îngropați sub ruinele din care se ridicau nori de praf, cu excepția a doi grădinari și un slujitor, care cînd simțiseră primul șoc scăpaseră pe ușa din dos, și de o slujnică, rănită grav. Încercarăm să eliberăm dintre ruine pe cineva care gemea rău de tot, aproape de noi — cred că era cumnata stăpînei mele — dar, dintr-o dată, se stîrni vîntul și printre mormanele de dărîmături se răspîndi fulgerător focul, făcînd imposibilă orice acțiune de salvare. La un moment dat mi se păru că-l aud țipînd pe băiatul mai vîrstnic al stăpînei mele ; dar ajuns la locul acela, n-am mai auzit nimic. Apoi șocurile începură să-și piardă, treptat, intensitatea. Cîteva ceasuri mai tîrziu furăm în stare să evaluăm grozăviile acelei zile.

Antiohia, cel de al doilea oraș al Imperiului de Răsărit (deși Alexandria și Corintul și Ierusalimul contestau, cu semeție, acest titlu) zăcea în ruine. Dintre cele trei sferturi de milion de locuitori, cei care supraviețuiseră — poate cu excepția cîtorva mii — rămăseseră cu toții fără adăpost ; căci un incendiu mistuitor distrusese casele de lemn care scăpaseră de cutremur. Nici o biserică sau clădire publică nu rămăsese nevătămată. Fisuri lungi și cumplit de adînci apăruseră pe fața pămîntului, înghițind străzi și rînduri întregi de case. Paguba cea mai fantastică se produsese în cartierele Ostracin și Nimfean, dar cea mai mare pierdere de vieți a fost la Băile publice (numite după Hadrian

şi Traian), care în momentul primului şoc erau aglomerate.

Năpastele obişnuite care însoţesc un cutremur de asemenea amploare nu se lăsară aşteptate : jaf, răzmeriţă, contaminarea apei, răspîndirea molimelor printre locuitori (holera, cu forţă sporită) şi încrîncenate certuri religioase, în privinţa cauzelor dezastrului. Spre norocul nostru, aveam un guvernator capabil, care izbuti să reţină încrederea elementelor mai bune dintre supravieţuitori. Organiză grupuri pentru scoaterea celor prinşi de vii între dărîmături, pentru combaterea focului, pentru înmormîntarea morţilor, pentru clădirea unor adăposturi temporare şi pentru adunarea şi distribuirea merindelor. Dacă nu ar fi fost el, situaţia noastră ar fi devenit într-adevăr deznădăjduită.

Soţul stăpînei mele fusese surprins de prăbuşirea Templului Dianei şi trupul său nu fu niciodată identificat ; dar am fost în stare să recuperăm o sumă considerabilă, în aur, din pivniţa casei ; testamentul său rămase nevătămat, în cripta unei biserici din Seleucia, în custodia preoţilor, iar clădirea-magazie în care îşi ţinea baloturile de mătase nici nu se prăbuşise, nici nu arsese. Vila din Liban rămăsese, şi ea, nevătămată de dezastru. Putea să se fi întîmplat mult mai rău, conchiserăm noi. Dintre cei patru copii, stăpîna mea mai avea şi acum doi. Cum era de aşteptat, suferi mult pentru cei doi copii pierduţi, zicîndu-şi că fuseseră preferaţii ei, cei mai frumoşi şi cei mai înzestraţi dintre cei patru ; dar nu ştiu dacă într-adevăr era aşa. Este adevărat că Fotius nu se vădi a-i fi un fiu bun, dar îl preferam fratelui său care murise.

Cînd Justin află de dezastrul care lovise nu numai Antiohia, ci şi marele oraş Edessa, de pe

drumul spre Persia, precum şi Anazarba, Pompeiopolis şi, în apus, Durazzo şi Corintul, tot atîtea oraşe principale, îl covîrşi durerea. Îşi scoase diadema de pe cap, îmbrăcă o manta cenuşie, de doliu, oferi sacrificii pe un altar de dincolo de zidurile oraşului şi nu se spălă şi nu se bărbieri o lună întreagă. De asemenea, închise, prin decret, teatrele şi Hipodromul, pe aceeaşi durată. Contribui cu două milioane de monezi de aur la reclădirea Antiohiei şi, proporţional, şi la reconstruirea celorlalte oraşe ; şi le scuti de impozite pentru un număr de ani. Scăderea în consecinţă a veniturilor imperiale era îngrijorătoare.

În ce o priveşte pe stăpîna mea Antonina : ea aşteptă doi ani la Antiohia, pînă ce condiţiile de acolo se îmbunătăţiră suficient pentru ca valorile imobiliare să revină la un nivel rezonabil. Atunci îşi vîndu toate proprietăţile moştenite de la soţul ei ; şi se întoarse la Constantinopol, cu cei doi copii, însoţită de mine. Cumpără o casă mică, în suburbia Blachernae, cu vedere spre Cornul de Aur şi nu o anunţă pe Teodora de prezenţa ei în oraş, nici pe vreuna din fostele ei asociate, preferînd să trăiască în recluziune.

Curînd după sosirea noastră în oraş, Justinian deveni împărat, urmîndu-l pe Justin. Teodora era soţia lui, căci mătuşa bătrînă murise, iar el izbutise să-l convingă pe Justin să revoce legea care interzicea patricienilor căsătoria cu femei ce fuseseră actriţe.

Aşa că fosta tovarăşă de club a stăpînei mele purta acum coroana de împărăteasă, bătută în nestemate, şiraguri de perle peste umeri, o mantie de mătase purpurie, o fustă roşie, cu brocart de aur, papuci de aur şi ciorapi verzi. Stăpîna mea socoti că este mai bine s-o lase pe Teodora să o

caute — dacă va dori — decît să se prezinte ea. Pentru că, după cîte ştiam, se putea prea bine ca împărăteasa să dorească să uite sau să nimicească orice dovadă a vieţii ei anterioare.

Stăpîna mea urmări cu pasiune ştirile despre războiul persan, şi ajunse să se mîndrească, în taină, de isprăvile lui Belizarie. El şi un alt comandant tînăr, Sittas pe nume, întreprinseseră o incursiune în Armenia persană şi luaseră un număr de prizonieri. Acesta a fost singurul succes cu care se puteau mîndri romanii în acest război, care pînă acuma se desfăşurase foarte nefavorabil nouă. Supuşii iberieni ai persanilor, care erau creştini, se răsculaseră împotriva lui Kobad, pentru că încercase să le impună, cu forţa, obiceiuri persane la înmormîntări. Creştinii sapă gropi şi păgînii recurg la incinerare, dar persanii îşi expun morţii în turnuri, pradă păsărilor răpitoare : ei consideră focul şi pămîntul stihii mult prea sacre, ca să le spurce cu carnea cadavrelor. De la Constantinopol li se trimise iberienilor ajutor : un general distins, bani şi o mică forţă de huni prieteni, aşezaţi pe graniţa spre Colchida ; dar acestea nu ajungeau pentru a împiedica recucerirea Iberiei de către persani.

În lanţurile de munţi dintre Iberia şi Colchida există două trecători, dominate de forturi străvechi. Colchidenii, care apărau aceste forturi, se folosiră de război pentru a trimite un ambasador la Constantinopol, cerînd să fie plătiţi ca să rămînă în continuare cu această sarcină anevoioasă şi neplăcută ; dar, în acelaşi timp, ei transmiseră că în cazul în care împăratul preferă să apere fortăreţele cu oamenii săi, este liber să o facă. Asta se petrecuse pe cînd Justin mai era în viaţă, deşi se ramolise de-a binelea. Justinian, care lua acum personal toate hotărîrile mai importante, era hotărît să nu repete greşeala comisă de Anastasie în cazul Porţilor Caspiene. Fără să convoace Senatul, informă ambasadorul că Justin acceptă cea de a doua alternativă. De aceea, colchidenii îşi retraseră garnizoanele şi trupele imperiale fură trimise ca să le ia locul. Dar, spre deosebire de fortul de la Porţile Caspiene, care, uşor accesibil era aşezat într-o regiune relativ rodnică, aceste fortăreţe se aflau în împrejurimi sălbatice şi pustii, iar proviziile de care aveau nevoie nu puteau fi aduse nici măcar pe catîri — numai cărăuşii puteau să se caţere peste stîncile acelea. Pe o rază de multe mile nu creştea nimic ce se putea mînca, cu excepţia unui soi de mei, pe care colchidenii îl puteau consuma, dar oamenii noştri îl considerau hrană potrivită numai pentru păsări. Cărăuşii colchideni începură acum să ceară atît de mult pentru a căra pîinea şi uleiul şi vinul spre garnizoanele imperiale, încît cei doi comandanţi îşi epuizară curînd alocaţia pentru subzistenţă şi soldaţii lor, refuzînd să se atingă de pîinea de mei, fură forţaţi să se retragă la cîmpie. Cînd persanii din Iberia aflară de retragerea imperialilor, ocupară la rîndul lor fortăreţele, fiind de părere că merită să-şi hrănească garnizoana cu merindele cele mai bune care se puteau procura. Justinian ar fi trebuit să menţină pe loc garnizoanele colchidene, plătindu-le bine pentru serviciile lor.

O altă greşeală din partea noastră a constat într-un raid în teritoriul inamic de lîngă Nisibis, întreprins de un general trac, care comanda trupele din Daras. Obiectul unui raid, obişnuia să spună Belizarie, este de a pătrunde cît se poate de departe în teritoriul duşman, fără a-ţi primejdui retragerea, şi de a pricinui acolo, adversarilor, cît

se poate de multe pagube din punct de vedere militar ; dar trebuie evitat orice act de cruzime care nu este necesar. O incursiune izbutită pune în alarmă guvernul țării și-l discreditează în ochii locuitorilor : spaima adversarului și discreditarea lui sînt măsura succesului incursiunii. Astfel, în campania din anul precedent, cavaleriștii lui Belizarie și Sittas, care întreprinseseră raidul, pătrunseseră o sută de mile în sus, pe valea rîului Arsanias, trecuseră apa pe un pod pe care apoi îl distruseseră și se retraseră încet pe malul celălalt — jefuind sistematic, pe măsura înaintării lor — pînă să sosească o importantă coloană persană. Nu participaseră mai mult de cîteva sute de oameni, toți bine instruiți. Dar acest trac își înfăptui incursiunea cu numeroase forțe, alcătuite greșit din cavalerie și infanterie, reducînd viteza de deplasare a cailor la cea a pedestrașilor. Nu ajunse în dreptul nici unui loc mai de seamă, săvîrși mai multe acte de sălbăticie lipsite de noimă și, pe baza unui raport inexact și neconfirmat despre niște întăriri persane care ar fi înaintat, chipurile, pe drumul spre Nisibis, veni în goană îndărăt, cu mîinile goale, la Daras, de unde pornise.

Această lașitate și sminteală anulară efectul favorabil al incursiunii anterioare. Din acest motiv, lui Belizarie și lui Sittas li se ordonă să pustiască din nou valea Arsanias ; ceea ce și făcură. De astă dată persanii erau însă în alarmă și, curînd, surprinseră un escadron al oamenilor lui Sittas, care erau nu numai împovărați cu pradă grea, dar mai erau și beți pe deasupra. Ca să le acopere retragerea, Belizarie fu obligat să dea o luptă dificilă de ariergardă și avu norocul de a-și salva, nevătămate, în cea mai mare parte, forțele, după ce le pricinui pierderi grele persanilor. Dar lăsă în

urmă, în mîinile dușmanului, o mare herghelie capturată și un număr de notabilități persane, prinse anterior. După această incursiune, în care foștii săi camarazi de școală se distinseră în mod deosebit, Belizarie instituí pentru întîia oară o regulă severă, îndreptată împotriva beției în timpul serviciului activ : pedeapsa era moartea, fără drept de apel, și anume moartea socotită cea mai rușinoasă la neamul din care cel beat făcea parte — sentința urmînd să fie executată de tovarășii săi.

Unul din primele acte ale lui Justinian, îndată după urcarea lui pe tron, fu demiterea generalului trac din comanda pe care o deținuse și numirea lui Belizarie în locul lui, în funcția de guvernator la Daras. La noi ajunse un zvon care o tulbură mult pe stăpîna mea, și anume că Belizarie ar fi avansat pentru că s-ar fi căsătorit cu Anastasia, sora Teodorei, în ciuda faptului că își pierduse dinții și era nesănătoasă ; dar zvonul se dovedi neadevărat. Soțul fericit era Sittas.

Într-o zi, în vreme ce războiul continua să se desfășoare, soarta stăpînei mele fu din nou schimbată, datorită faptului că la casa noastră poposiră doi călugări buimaci, jerpeliți de drum, cel mai vîrstnic cărînd un coș mic. Descoperiseră cu mare greutate reședința ei, parcurgînd pe jos întreg drumul de la Antiohia, unde se așteptaseră inițial să o întîlnească. Numai după ce întrebaseră de nenumărate ori, zadarnic, de la un capăt al orașului la celălalt, și numai după multe rugăminți, au dat peste casa noastră. Cînd ne uitarăm prima oară în coș, părea să nu conțină decît niște frunze de dud, proaspăt culese. Dar între frunzele acelea era depozitată o avere de proporții colosale. Stăpîna mea duse coșul imediat la Palat și ceru audiență la Luminăția-sa,

împărăteasa Teodora. Îmbrăcase straie învechite și se dădu drept cuvioasa văduvă a cutăruia, răposat vistiernic al Albaștrilor, la Antiohia; nu se dădu drept Antonina de la club. Refuză să indice amănunte despre treaba pe care o avea cu împărăteasa, dar declară că este o importantă chestiune de stat, și că dacă ar spune răspicat despre ce este vorba, nu ar fi crezută. O cunoștea pe Teodora îndeajuns ca să știe că această declarație va fi suficientă.

CAPITOLUL VI

SECRETUL MĂTĂSII

Partea aceea a palatului spre care se duse stăpîna mea Antonina, era o aripă, numită Casa de alamă. Acoperișul era alcătuit din plăci de alamă și deasupra porții se afla o imagine a lui Hristos. Aici erau încartiruite cele patru batalioane ale Gărzii Imperiale; aici se găseau, de asemenea, sălile tronului și cele în care aveau loc banchetele de stat, și temnița de stat pentru bărbații și femeile acuzați de trădare. Celelalte clădiri principale ale palatului sînt Daphne, unde se rezolvă cele mai multe dintre treburile și lucrările imperiale, și Sigma, unde împăratul și împărăteasa își au apartamentele pentru dormit și reședința eunucilor. Există, de asemenea, un mic palat pătrat, cu un acoperiș în formă de piramidă, clădit din marmură cu vine purpurii — celelalte sînt din marmură albă, galbenă, roșie sau verde — în care, datorită unei reguli străvechi, trebuie ca toate împărătesele să-și nască copiii, despre care se spune apoi că „s-au născut în purpură“. Aici îi născu și Teodora un copil lui Justinian și anume o fetiță; aceasta muri

însă în copilărie. Palatul, anexele și terenurile din jurul său se întind pe o zecime din perimetrul întregului oraș și acoperă un teren triunghiular, între Bosfor și apele Mării Marmara.

Stăpîna mea fu lăsată să stea ceasuri întregi în sala de așteptare din Casa de alamă, un apartament mic, îmbîcsit, și fu interogată de un număr de personaje mai însemnate și mai puțin însemnate, aproape toți eunuci, fiecare încercînd, la rîndul său, să spargă tăcerea în care ea se învăluise. Împărăteasa, i se repetă de fiecare dată, refuză să-i primească pe petiționari, pînă ce aceștia nu-și formulează limpede doleanța. Stăpîna mea le răspunse că dacă împărăteasa ar ști că împiedică o petiționară atît de importantă să ajungă pînă la ea, i-ar pedepsi pentru că s-au amestecat. După seriozitatea persoanei ei, și-ar putea neîndoielnic da seama că nu vine fără rost, ca petiționară la împărăteasă, nu-i așa ?

Pînă la urmă izbuti. O admiseră în camera de audiență a Teodorei, drapată cu mătase, la cea de a doua audiență, care începea la orele două. Afară de coș, mai adusese cu ea și pe cei doi copii, Fotius și Marta ; iar aceștia erau necăjiți și plîngeau, pentru că pierduseră masa, fiind ținuți în sala de așteptare încă de înainte de orele opt. Stăpîna mea recunoscu pe unul sau doi dintre funcționari și pe cîțiva dintre ofițerii de Gardă, aducîndu-și aminte de aceștia din zilele ei de la club, dar avu grijă ca nimeni să nu o recunoască. Crucea frumoasă, de aur, pe care o purta pe piept și doliul de văduvă constituiau suficientă deghizare ; din zilele în care fusese dansatoare acrobatică și pînă acum, devenise mult mai greoaie. Lipsise zece ani încheiați din această parte a lumii.

Stăpîna mea urmări preliminariile audienței, pe care Teodora o acorda la altă oră decît Justinian, pentru ca principalii funcționari de stat să fie liberi și să o poată asista. Procedura o deschise un preot, printr-o scurtă rugăciune, la care se dădură cîteva răspunsuri cîntate, timp în care Teodora își tăie unghiile cu un cuțitaș, aruncînd priviri disprețuitoare. Apoi, diverși înalți funcționari, pensionari și femei de renume veniră, unul cîte unul, foarte reverențioși, la tronul ei, ca să-i sărute tivul mantiei sau podul piciorului. Ea îi salută cu răceală. După aceea fură anunțați primii petiționari. Pe unii Teodora îi ascultă cu atenție, pe alții cu nerăbdare și cu sprîncenele încruntate. Hotărîrile ei erau scurte și tăioase. „Un dar de aur pentru această femeie." „Această cerere trebuie transmisă Clemenței-sale Împăratul", „Scoateți-l de aici pe obraznicul ăsta și biciuiți-l". Toată lumea părea să o privească pe Teodora cu spaimă și respect.

Nu se schimbase, totuși, de fel, gîndi stăpîna mea. În sfîrșit, Narses, șambelanul eunuc, o anunță Teodorei, parcă scuzîndu-se :

— Antonina, văduva lui cutare, negustor de mătase, răposat vistiernic al facțiunii Albastre la Antiohia : cu o cerere personală. Refuză cu încăpățînare să declare despre ce este vorba ; insistă, totuși, că este de importanță atît pentru stat, cît și pentru Luminăția-voastră.

Stăpîna mea înaintă și se plecă adînc.

Teodora o privi cu un aer batjocoritor, cu capul ușor plecat într-o parte, într-o atitudine familiară. Stăpîna mea era gata să uite de sine, îi venea să dea buzna ca să o îmbrățișeze pe vechea ei pri-

etenă ; îi dădură lacrimile. Ținea foarte mult la Teodora și acum simțea o mîndrie profundă pentru prietena ei, cînd o vedea șezînd cu atîta grație și siguranță de sine pe un tron de aur.

Teodora se adresă stăpînei mele.

— Ce fetiță frumoasă ! E a ta ?

— Da, Luminăția-voastră.

— Numele ?

— Marta, Luminăția-voastră.

— De ce tocmai Marta ?

— Un nume creștin, Maiestate. Copilul e botezat.

— Dar de ce nu Maria ? Sau Elisabeta ? Sau Dorcas ? Sau Ana ? Sau Zoe ?

Stăpîna mea deveni mai curajoasă :

— Am numit-o Marta după sora lui Lazăr, cel sculat din morți. Marta, mi se spune, prefera discuțiilor religioase, care pot fi eretice, rutina cotidiană a vieții casnice.

Preoții se scandalizară, dar Teodora rîse blajin și-i zise majordomului :

— Evacuează sala, și încă repede. Doresc să am o întrevedere particulară cu această văduvă inteligentă și pioasă.

Înainte ca ultimii petiționari și străjeri să se fi retras, împărăteasa cobori de pe tron, alergă spre Antonina și o îmbrățișă cu gingășie, plîngînd de bucurie.

— O, Antonina mea, crezusem că ai murit. Mi se spusese că ai fost omorîtă în cutremurul din Antiohia ! Nu te-am recunoscut, pînă ce n-ai vorbit. De ce nu m-ai căutat ? Ești cea mai bună prietenă pe care am avut-o vreodată, scumpă Antonina.

Stăpîna mea îi ceru iertare, explicîndu-i că nu fusese sigură dacă Teodora este sau nu dornică de

a revedea vechile tovarășe, acum, cînd avea o poziție atît de înaltă.

— Ai fost nedreaptă, zise Teodora, îmbrățișînd-o din nou. Pipăi crucea de pe pieptul stăpînei mele. Va să zică te-ai creștinat și tu ? Uite, despre tine nu aș fi crezut-o niciodată — păgînă ce ești, vrăjitoare ce ești !

Stăpînei mele îi reveni toată încrederea în sine.

— Am luat învățătură de la Teodora, glumi ea.

Teodora o plesni ușor și arboră, în joacă, un aer de dojană. Stăpîna mea, care nu mai simțea nici urmă de teamă sau stinghereală, își îngădui să remarce că de la micul dejun încoace copii ei nu mîncaseră nimic. Teodora chemă din nou majordomul și-i spuse să-l pedepsească pe cel vinovat de faptul că oaspeții ei au rămas flămînzi. De asemenea, îi mai spuse că în această după-amiază audiențele nu vor mai fi reluate și că petiționarii urmau să revină a doua zi. Apoi îi conduse pe stăpîna mea și pe copii în odăile ei particulare, dincolo de sala de banchete, unde pe farfurii de aur, încrustate cu ametiste, li se servi o masă minunată. Vorbiră pe îndelete, liniștit, despre zilele de odinioară. Stăpîna mea află că Indaro se căsătorise bine și plecase la Smirna, dar Chrysomallo se mai afla și acum aici — va fi chemată neîntîrziat. Și ce ar zice stăpîna mea, dacă ar deveni Doamnă a Dormitorului, cu rang de patriciană, asemenea prietenei ei Chrysomallo, și ar trăi la palat ?

Stăpîna mea nu îndrăzni să o întrebe pe Teodora despre raporturile ei cu Justinian, dar Teodora, chiar și fără a fi întrebată, îi spuse o mulțime de lucruri.

— E un băiat deștept, fricos, nehotărît, poate fi condus. Singura greutate pe care o întîmpin

este că e religios, condamnabil de religios și, mai presus de toate, are grijă să-și păstreze sufletul curat de orice erezie. Avem o înțelegere, el și cu mine, ca în ciuda dezacordului nostru notoriu în problemele teologice, să nu tragem, totuși, în direcții opuse. Asta contribuie la păstrarea păcii generale și-i aduce la noi pe intriganții din ambele tabere, atît pe ortodocși, cît și pe eretici ; ne adunăm și ne confruntăm informațiile.

— Și Ion de Capadocia ? întrebă stăpîna mea.

— Jurămîntul nostru continuă să fie în vigoare.

— Să-l aducem la toiagul de cerșetor ?

— În curînd, în curînd. Antonina, scumpă prietenă, te vei recăsători, nu-i așa ?

— De ce nu ?

— Mă gîndesc la un soț pentru tine.

— O, Teodora, unul potrivit, nădăjduiesc ?

— Un om care, întru totul, este prea pios și prea drept, un om care evită cu tot soiul de pretexte să se căsătorească — speriat, se pare, să nu păcătuiască printr-o alegere greșită. Vreau să vă fac un serviciu amîndurora, și lui și ție.

— Un patrician ?

— Un patrician. Tînăr, frumos, un soldat grozav — cel mai bun comandant de cavalerie pe care îl avem.

Stăpîna mea începu să rîdă.

— O, Teodora, se pare că tu și cu mine ne-am gîndit, amîndouă, la același om. Dar ce facem dacă Belizarie refuză ?

— Nu va refuza. Lucrul îi va fi înfățișat ca un ordin din partea mea, în numele împăratului.

În bucuria ei, stăpîna mea își aduse aminte de coș. Zise :

— Teodora, aceasta este cea mai fericită zi din viața mea. Totuși, îmi stă în putere să vă fac un

dar, și împăratului și ție, care, cred, va răsplăti însutit bunătatea ta față de mine.

Scoase o creangă de dud și-i arătă Teodorei trei viermi, care se hrăneau dintr-însa.

— Secretul mătăsii, zise ea.

Împărăteasa se uită, vizibil neîncrezătoare. Dar apoi stăpîna mea îi arătă gogoșii de mătase, în care obișnuiesc să se înfășoare viermii, cînd le vine vremea să devină fluturi ; și relată povestea, cum ajunsese în posesia acestei mărfi prețioase, precum urmează :

— S-a întîmplat ca răposatul meu soț să fie, în privința convingerilor religioase, nestorian, deoarece se născuse la Antiohia, de unde își trage obîrșia această erezie.

Nu era nevoie să-i explice Teodorei ce este nestorianismul, dar să-mi fie îngăduit să explic cititorilor mei că nu este decît încă una din numeroasele și diversele păreri cu privire la natura Fiului, și anume o credință mai degrabă logică decît mistică. Nestorienii cred că Fiul a avut două naturi, atît umană cît și divină, și că fiecare a fost completă, deci fiecare personală, personalitatea fiind o parte esențială a naturii complete ; și că, în consecință, nimeni nu poate concepe aceste două naturi ca fiind unite (cum este părerea ortodoxă), ci numai ca fiind alăturate. În ce privește natura divină a Fiului, acesta a generat din sălășluirea Tatălui într-însul, fapt comparabil cu sălășluirea Tatălui în sfinți ; deși sfinții posedă această natură într-o măsură mult redusă. Concepția nestoriană a fost anatemizată, considerată ca o scădere a demnității Fiului și ca fiind primejdios de aproape de

erezia plotiniană, care neagă în mod brutal orice atribut divin al Fiului.

— Într-o zi au venit în taină doi călugări nestorieni la soțul meu și s-au plîns că mînăstirea lor din Liban fusese închisă din ordinul patriarhului de Antiohia și că acum s-au trezit azvîrliți în lumea largă. Își propuseseră să se ducă într-o țară oarecare, depărtată — India sau Abisinia sau China — ca să predice acolo cuvîntul lui Dumnezeu. Dar nu aveau bani și sandalele lor erau rupte și sutanele în zdrențe, iar pomenile rare. Așa că soțul meu i-a alinat și a făcut astfel ca să se poată alătura uneia dintre caravanele sale care băteau drumul Persiei, și le-a dat bani ca să poată călători, dacă doreau, chiar și pînă în China, unde misionarilor li se deschidea un cîmp larg de activitate, și unde se și întemeiase o comunitate nestoriană. Așa că cei doi îl lăudară pe Dumnezeu și-i mulțumiră, și-l întrebară pe soțul meu cu ce serviciu l-ar putea răsplăti. El răspunse, pe jumătate în glumă: „Rugați-vă pentru mine în fiecare dimineață și în fiecare seară, iar cînd vă întoarceți, aduceți cu voi secretul mătăsii; căci asta vă va asigura libertatea religioasă, pînă la capătul zilelor voastre".

Oamenii aceștia simpli s-au dus în China, îndurînd pe drum multe suferințe și stătură acolo un an, predicînd Evanghelia. Avuseseră încredere că va pogorî asupra lor harul limbilor, precum pogorîse asupra Apostolilor, și astfel se vor putea face înțeleși de băștinași. Dar harul acesta nu le fu acordat; iar limba chineză se învață foarte greu cu mijloace omenești, fiindcă alcătuită din foarte puține cuvinte, care își schimbă mereu înțelesul, după accentul cu care sînt rostite. De aceea,

cei doi călugări nu putură face altceva decît să ofteze și să se încrunte și să arate spre ceruri și să vorbească serios, în propriul lor dialect sirian; și astfel hălăduiră din sat în sat. Unii locuitori rîseră de ei, altora le fu milă de ei, iară alții îi considerară oameni sfinți și le dădură pomeni.

Într-o zi trecură printr-o livadă de duzi, nepăzită, și văzură într-un șopron alăturat femei care desfășurau mătase de pe gogoși, și o răsuceau apoi în jurubițe. Furară o gogoașă, o desfășurară și găsiră într-însa un vierme, semănînd de-a binelea cu viermii pe care îi văzuseră mișunînd pe frunzele de dud și ghiciră că ciclul trebuie să fie: larvă, vierme, gogoașă, fluture, ou și iarăși larvă. Așteptară prin împrejurimi, pînă se făcu iarăși vremea fluturilor; atunci se întoarseră pe plantație și adunară ceea ce bănuiau a fi ouă de viermi de mătase și le ascunseră într-un lujer gol de bambus — cum spune legenda că Prometeu ascunsese odinioară focul, furat din cer, într-un lujer gol de mălură. Pecetluind bine lujerul cu ceară, porniră în lunga călătorie spre casă, întorcîndu-se prin Persia. Sosiră la Antiohia un an și două luni după pecetluirea ouălor, dar acestea se clociră după ce fură așezate la căldură; larvele se hrăniră cu frunzele de dud, pe care călugării le aveau pregătite pentru ele. Unii gogoși s-au și format, iată!

Vă puteți închipui cu ce încîntare primi Teodora povestea stăpînei mele. Călugării observaseră cu atenție meșteșugul producerii mătăsii și era limpede că avînd la îndemînă aceste începuturi modeste se putea construi o industrie de mătase, care va fi în măsură să ne facă indepen-

denţi nu numai de Persia, dar şi de China. În multe dintre oraşele noastre existau de pe acum fabrici pentru ţesutul şi vopsitul mătăsii brute. Teodora îi avansă pe călugări în rang, făcîndu-i stareţi ai unor mînăstiri ortodoxe şi-i scrise patriarhului de Antiohia o scrisoare informîndu-l că cei doi sînt sub protecţia ei. Cele două mînăstiri deveniră ferme de mătase, cu păduri de duzi tineri, iar stareţii, deşi nu-şi renegară părerile nestoriene, erau mult prea ocupaţi, pentru a mai sta să discute subtilităţi de dogmă cu ceilalţi călugări. Scandalurile ereziilor sînt un produs al trîndăviei.

Nu peste mult, Justinian îi făcu regelui Kobad un dar, constînd dintr-o mantie scumpă de mătase, vopsită în purpură de Tir, care, arăta el în scrisoarea de însoţire, fusese produsă de viermi de mătase sirieni ; şi-i trimise şi gogoşi de viermi de mătase, ca dovadă. Darul acesta îi pricinui lui Kobad o mare supărare : la rîndul său, aflase şi el de curînd secretul mătăsii ; îi fusese comunicat de unul din vasalii săi, care se însurase cu o prinţesă chineză — iar prinţesa ascunsese în turbanul ei o mînă de ouă, înainte de a-şi părăsi ţara. Dar Kobad nu întreprinsese nimic pentru a-şi exploata cunoştinţele proaspăt dobîndite. Socotise că e mai sigur să lase lucrurile pe vechiul lor făgaş, obţinînd profituri de intermediar de pe urma vînzării mătăsii spre Apus şi acoperind în felul acesta cheltuielile marelui său consum intern, decît să inaugureze o industrie nouă, cu riscul de a fi observat şi imitat de noi. Iată însă că lucrurile luaseră o întorsătură cum nu se putea mai rea pentru el : monopolul său era înfrînt şi, cu cît ar fi cerut un preţ mai ridicat pentru mătase, cu atît i-ar fi încurajat mai mult pe fermierii noştri de

mătase, din Siria. De aceea îi informă pe chinezi că atît Persia cît şi Constantinopolul cunosc secretul mătăsii şi nu sînt dispuşi să plătească un preţ atît de ridicat în străinătate, pentru ceea ce pot creşte ieftin acasă. Preţul scăzu întrucîtva, dar nici acum încă fermele noastre de mătase nu sînt în stare să ne îmbrace, fără ajutor din China şi Persia ; căci creşterea viermilor de mătase nu este nicidecum o treabă uşoară. Justinian făcu din vînzarea şi manufacturarea mătăsii un monopol de stat.

La două zile după sosirea ei la Curte, stăpîna mea Antonina fu înălţată la rang de patriciană : Ilustra Doamnă Antonina a Dormitorului ; şi fu prezentată lui Justinian, care se purtă condescendent cu ea, dar pretinse că nu o cunoaşte. Între timp, fusese amestecată într-o aventură alarmantă. În seara zilei în care obţinuse acea audienţă la Teodora, părăsi palatul şi se duse pe jos spre punctul cel mai apropiat al Bosforului, unde putea închiria o barcă, s-o ducă pînă acasă, dincolo de docurile din Cornul de Aur. Dar un ins voinic, cu barbă neagră, purtînd o caschetă de negustor, o opri în stradă. O trase deoparte şi o întrebă dacă o cheamă Antonina ; iar dacă e aşa, voia să vorbească ceva cu dînsa.

— Sînt o persoană oficială, de la Palat, zise el.

Stăpîna mea refuză să-l însoţească, precum îi propusese necunoscutul, într-o casă din apropiere, căci omul putea fi un impostor, care în fapt intenţiona să o răpească, atît pe ea cît şi pe copiii ei, după ce îi droga, şi apoi să îi vîndă ca sclavi unei căpetenii oarecare, din Colchida sau Crimeea sau din cine ştie ce altă regiune sălbatică. Exista un volum considerabil de trafic de femei şi copii

răpiți, spre colțuri îndepărtate ale coastei Mării Negre. Ea răspunse :

— Nu, vino cu mine în această biserică, unde vom putea vorbi între patru ochi.

Omul acceptă și intrară. Stăpîna mea zise :

— Arată-mi acum împuternicirea dumitale. Cum pot fi sigură că ești de la Palat ?

El scoase un document oficial, scris cu cerneala purpurie pe care o folosește numai împăratul. Documentul atesta că loialul și iubitul patrician, distinsul cutare (dar își ținu degetul peste nume) primise însărcinarea de superintendent al poliției secrete, în orașul Constantinopol, prin grația Prea-sacrei-sale Clemențe, Împăratul Justinian.

Stăpîna mea citi documentul la flacăra pîlpîindă a lumînărilor lungi, amirositoare, care ardeau în curentul de aer din fața sanctuarului unui oarecare călugăr martir ; părea a fi autentic.

— Ei bine, ce vrei de la mine ? întrebă ea.

— O relatare a tot ce s-a petrecut între dumneata și împărăteasă, în după amiaza aceasta.

Ea rîse, hotărîtă să nu trădeze nici urmă de frică.

— Negreșit, ar fi mai bine să o întrebați pe împărăteasă. Memoria mea e slabă în privința întrevederilor regale.

— Închisoarea și puțină tortură o va întări, amenință el. Și mai este o chestiune importantă, pe care Clemența-sa dorește să o afle, și pe care dumneata, ca o fostă asociată a împărătesei...

Stăpîna mea interveni :

— Dacă împărăteasa a fost atît de mărinimoasă, încît să-și amintească de anumite servicii neînsemnate, pe care i le făcusem cu mulți ani înainte de a fi înălțată la purpură, este treaba ei. Eu însă nu-mi aduc aminte de nimic.

El își coborî glasul și-i zise :

— Fără eschivări, te rog frumos. Este adevărat că împărăteasa a avut un fiu nelegitim, în perioada activității ei teatrale, de la un negustor de pe Marea Roșie, care vă vizita adesecori la clubul vostru ?

Stăpîna mea începu să țipe și doi călugări, care le dăduseră tîrcoale prin întuneric, veniră în fugă.

— Omul acesta blasfemează pe Hristos, zise ea. Este un idolatru, un manichean, un sodomit scîrnav și nu mai știu ce. Apărați-mă de el, cucernici călugări !

Superintendentul le flutură în față împuternicirea.

— Această femeie minte, zise el. O interoghez în numele împăratului. Iată, sînt superintendent de poliție. Plecați, frați sfințiți, și lăsați-mă să o anchetez între patru ochi. Afară mă așteaptă soldați.

Stăpîna mea îi întrebă pe călugări :

— De cine depinde această biserică a Sfintei Maria Magdalena, în privința subvenției ? De Sacra Clemență a Împăratului, sau de Sacra Luminăție a Împărătesei ?

Amîndoi făcură o plecăciune, recunoscînd astfel că sînt îndatorați Teodorei.

— Sînt în serviciul împărătesei, îi preveni ea. Apoi îl întrebă pe superintendent, întinzîndu-i degetul arătător :

— Recunoști inelul acesta ?

Era un mic inel de aur, cu un ochi omenesc albastru, pictat pe email, iar în irisul ochiului se vedea o mică inițială de aur, un *Theta* mare. Teodora i-l dăruise tocmai, ca o dovadă că acum era una dintre persoanele ei de încredere.

Omul încercă să i-l zmulgă de pe deget. Stăpîna mea se bătu cu el, îl lovi în părțile moi și scăpă. Fugi, cu copiii ei, către altarul mare, pentru a se pune la adăpost, și omul nu mai îndrăzni să o urmărească. Apoi îi zise celui mai tînăr dintre călugări :

— Fugi la Palat, frate întru Hristos, și dă imediat de știre împărătesei, că femeia cu frunzele de dud se află în primejdie, aici, în biserica voastră.

Călugărul, îngrozit, se scuză :

— Nu am voie să părăsesc această biserică fără îngăduința superiorului meu, iar el tocmai ia parte la o slujbă, în catedrală.

— De cine te temi mai mult : de împărăteasă sau de superiorul tău ? Pleacă o dată, cu cît o pornești mai repede, cu atît ai să fii mai repede îndărăt.

Călugărul își ridică poalele și o luă la goană. Superintendentul părăsi încruntat biserica și-i zise :

— Ai să-ți atragi mare nemulțumire din partea Clemenței-sale.

Stăpîna mea răspunse :

— Sau poate mulțumiri din partea Luminăției-sale.

Curînd apăru o companie întreagă de Gardă, ca să o escorteze pe stăpîna mea îndărăt, în siguranța Palatului ; aici îi povesti Teodorei cîte ceva din cele ce s-au petrecut, dar nu totul : evită, discret, să pomenească de întrebarea cu privire la fiul nelegitim. Totuși, Teodora luă lucrul în serios. Îi ceru o descriere a bărbatului, dar statura voinică și barba neagră și ușorul accent provincial erau singurele semne particulare.

— Nu este nici unul dintre agenții obișnuiți ai împăratului, zise ea. Este fie cineva necunoscut mie, care are o însărcinare secretă, fie un impostor. Voi descoperi cît de curînd.

Dar nu reuși să-i dea de urmă, deși îi cercetă pe călugări și obținu și de la ei o descriere. Unul dintre călugări sugeră că necunoscutul vorbise cu un accent cilician, dar în acest punct stăpîna mea nu fu de acord cu el.

Stăpîna mea nu-l mai întîlni niciodată pe acest presupus superintendent de poliție, dar își dădu seama că mișcările ei erau necontenit supravegheate. Înainte de a renunța la casa ei din Blachernae, s-a comis o spargere și cutia cu hîrtiile ei particulare a fost prădată ; noroc că nici una din aceste hîrtii nu era compromițătoare, nici din punct de vedere moral, nici politic. Stăpîna mea, trebuie să recunosc, nu trăise în ultima vreme o viață deosebit de castă ; și fiind în conflict cu legea în privința unei proprietăți a soțului ei, a fost nevoită să-și cumpere dreptatea într-un tribunal inferior, de la o persoană oficială a facțiunii Verzi, care controla această instanță. Altminteri, conștiința ei era curată și în scris nu era consemnată nici una dintre escapadele ei. Era o femeie care niciodată nu scria și nu păstra scrisori de dragoste, niciodată nu cerea și nu dădea chitanțe pentru bani, în tranzacții dubioase. Dar își dădu seama foarte curînd că trebuie să se poarte cu și mai multă prudență decît fusese obișnuită, pentru a evita ca dușmanii secreți, care păreau că intenționează să o lovească printr-însa pe Teodora, să-i facă vreun rău.

Simți toată vigoarea atacului lor într-o zi sfîntă. După ce dimineața asistase la audiențele Teodorei,

o urmă de aproape în obișnuita procesiune regală, spre catedrala Sfintei Sofia. (Aceasta era încă biserica veche, o clădire minunată, deși nu comparabilă cu cea așezată pe același loc — recunoscută a fi cea mai frumoasă clădire sacră din toată lumea). Stăpîna mea era îmbrăcată în cele mai frumoase mătăsuri înflorate pe care le avea, cu toate adausurile roșii și purpurii la care o îndreptățea rangul ei nou, de Doamnă Ilustră, și purta giuvaerele cele mai grele și cele mai rafinate — în parte daruri ale Teodorei, care era, în sensul propriu al cuvîntului „tot atît de generoasă, pe cît avea de slobodă gura". Bineînțeles că purta și o perucă frumos cîrlionțată, de culoare castanie, cu multe bucle, fluturîndu-i, plăcut la vedere, pe gît, ca să sporească propriul ei păr castaniu, frumos dar nu prea îmbelșugat. Procesiunile acestea îi făceau de fiecare dată plăcere stăpînei mele — afară de zilele în care ploua, bineînțeles ; chiar și cele care se îndreptau spre biserici mai depărtate, în zilele onomastice ale sfinților cărora le erau închinate. Căci în asemenea împrejurări, superintendentul străzilor orașului dă ordin să se mături drumurile principale și pavajele ; și toată populația este îmbrăcată de sărbătoare și apare cu fețele și mîinile și picioarele curate și se prosternează cu adorație la trecerea împăratului și a împărătesei ; și de la ferestre atîrnă pînze brodate și peste tot se zăresc decorațiuni ingenioase, din mirt, iederă, rozmarin, cu flori de seră și de cîmp, alcătuind litere și cuvinte prin care cinstirea împăratului se asociază cu cea a sfîntului. Călugării din procesiune cîntă imnuri vesele, în ritm de marș, și prin tot orașul se aud bătăi ritmice de toacă, chemînd credincioșii la rugăciune ; fiecare

biserică își are ritmul ei deosebit, caracteristic.

Și cu acel prilej, atunci cînd ajunse la Sfînta Sofia, stăpîna mea era bine dispusă. Trecînd prin rîndul penitenților din vestibul, cărora le este interzisă împărtășania și nu au voie să vină mai aproape, urcă scările și se așeză lîngă doamna Chrysomallo, în rîndul din față al galeriilor rezervate pentru femei. Se aplecă peste balustrada sculptată și începu să facă semne vesele spre nava de jos, unde se aflau prieteni ai ei, bărbați ; căci multe informațiuni intime se pot schimba astfel, folosind mîinile și marama. La Sfînta Sofia, ca în cele mai multe dintre bisericile la modă, caracterul sacru al slujbei nu prea era luat în serios : veșmintele și bîrfeala constituiau interesul major al galeriei, iar jos, în navă, un murmur de discuții politice și religioase înăbușeau regulat lectura Scripturilor. Totuși, cîntecul corului de eunuci era ascultat de obicei cu un anumit respect și aproape toată lumea participa la recitarea Crezului, și a altor rugăciuni ; și dacă predica era ținută de un predicator energic, adeseori era salutată cu aplauze vii și rîsete, sau cu șuierături. Eucaristia se împărțea la urmă, apoi se rostea binecuvîntarea, și iată-ne din nou plecați.

— Ar fi o nebunie să fii pornit împotriva ceremoniilor creștinești ; sînt atît de civilizate și de mondene, obișnuia să spună stăpîna mea. Nu sînt decît o varietate mai calmă a spectacolelor de teatru.

Predicatorul din ziua aceea era un episcop pe care nu-l mai auzisem niciodată, dar despre care se știa că în calitate de teolog, era foarte admirat de Justinian. Deținea o dioceză italiană oarecare și era arătos, deși cam sclivisit. Își alesese ca

text versetele din Prima Epistolă a Apostolului Pavel către Corintieni, în care se statornicește că bărbații trebuie să poarte părul scurt și să nu se roage cu capul acoperit ; dar că femeile trebuie să poarte părul lung și să nu se roage cu capul descoperit. Zăbovi cu multă gravitate asupra versetului : „Căci dacă o femeie nu e acoperită, să fie tunsă“ ceea ce voia să spună că femeia care participă la o slujbă, în biserică, fără să poarte ceva care să-i acopere capul, să fie pedepsită cu tăierea părului, pînă aproape de rădăcină. Asistența se porni la taclalele obișnuite, deși nu fără să se remarce expresii de nervozitate pe multe chipuri, atît de bărbați cît și de femei. Deoarece se aflau în catedrală nu puține femei al căror acoperămînt de cap nu consta decît din cîteva bijuterii, parcă stropite, pe ici, pe colo, și mulți bărbați al căror păr era tuns în stilul hunilor, care era la modă — partea din față, pînă în dreptul tîmplelor, se tunde, iar pe spate este lăsat să crească pînă la umeri. Ce va fi dacă împăratul sau împărăteasa sau amîndoi vor fi convinși de acest episcop să ia într-adevăr măsuri severe împotriva celor ce încalcă legea ? Totuși, nu bărbații constituiau ținta denunțurilor episcopale : predica era îndreptată, foarte ilogic, împotriva femeilor care poartă peruci. De parcă o perucă nu ar fi un acoperămînt, și încă unul dintre cele mai complicate și mai eficiente cu putință !

Episcopul începu încet, cu o voce muzicală, făcînd reflecții generale despre părul femeiesc, citîndu-i elogios pe poeții păgîni de ambele limbi — ca să ne lămurească o dată pentru totdeauna că este un om cu educație aleasă, nu un predicator oarecare, ignorant și încuiat, crescut în cine știe ce mînăstire. Îl cită pe Ovidiu cum că spusese cu-

tare lucru, și Meleager cutare lucru, lăudînd un păr frumos pieptănat. Sublinie că nu găsește laudele acestea potrivnice Scripturilor : căci însuși Apostolul Pavel, chiar în pasajul din care e extras textul, scrisese : „Dacă o femeie are părul lung, aceasta-i o mîndrie pentru dînsa“. Și lăudînd lungimea, Apostolul intenționase neîndoielnic să laude și tăria și luciul, căci nici un păr care nu este tare și nu este lucios, nu poate crește pînă la o lungime lăudabilă. „*Dar*, zise cu emfază colosală pe acest cuvînt, *dar* în timpul oricărei ceremonii religioase și în orice altă împrejurare, cu excepția celor mai intime, acest păr lung, tare, lucios, frumos, trebuie să fie acoperit în mod decent, *din respect față de îngeri.*“

„Căci îngerii creștini — continuă el să explice, de parcă ar fi întreținut cu ei raporturi îndelungate și ostenitoare — sînt toți, fără excepție, eunuci ; ei privesc din Ceruri în jos, spre oamenii care se roagă, și din acest unghi vertical nu prea văd altceva decît capete și umeri. Orice persoană cinstită, care cunoaște cît de cît eunucii — continuă el cu o privire șireată în direcția corului și a aripii lungi, rezervată pentru eunucii din Administrația de stat și pentru eunucii personali, atașați de anumiți curteni eminenți, ca eu însumi, bunăoară — orice asemenea persoană cinstită mă va sprijini, cînd afirm că lipsa obișnuitelor organe bărbătești de procreație nu ferește inima, precum s-ar putea presupune, de dorințe carnale. În nici un chip ! În fapt, arareori am cunoscut vreun eunuc care ar putea mărturisi cu cugetul pe deplin cinstit că nu a nutrit sentimente gingașe față de mîinile și ochii și picioarele și părul femeilor — oh, în mod deosebit față de păr ! Cunosc mulți eunuci înstăriți și învățați, care-și petrec

timpul rezervat distracției în chip neserios și rușinos, pieptănînd încet și cu voluptate părul unei femei frivole din gospodăria lor ! N-aveți decît să rîdeți, surorilor, dar știți că așa se petrec lucrurile ; și săvîrșiți un mare păcat, ispitind în felul acesta poftele sterile ale celor castrați. Îngerii sînt expuși ispitei, nu mai puțin decît eunucii : starostele dușmanilor a fost el însuși un înger, care a decăzut din Grație — și oare nu, în parte, din încîntarea pricinuită de părul vreunei fiice a Pămîntului ? Așadar din respect față de acești îngeri binecuvîntați dar iubitori de frumusețe, care nu trebuie sustrași de la misiunile lor religioase, și anume de a cînta necontenit osanale și aleluia, prima îndatorire a oricărei femei creștine cu păr frumos este de a-l păstra bine acoperit. Și este neîndoielnic un mare rău, în sine, să sustragi atenția unor oameni pioși de la închinare, prin desfășurarea, la timp nepotrivit, a gloriei ce încununează femeia, chiar și fără a căuta să tîrăști în colbul pămîntului îngerii din ceruri, sporind astfel seminția diavolilor — și așa destul de numeroși, precum se știe !"

„Dar pînă și poeții păgîni — și aici îi cită pe Marțian, Properțiu și Juvenal — au scris cu cea mai mare repulsie despre femeile care poartă păr ce nu le aparține." Astfel, perucile se dovedeau a constitui nu numai încălcări ale legilor Bisericii, dar și ale canoanelor seculare ale frumuseții și bunului gust. „În ce privește părerea ortodoxă a Sfinților Părinți, ea nu putea fi mai categorică și o putem rezuma precum urmează : perucile bărbătești se folosesc îndeosebi pentru a acoperi chelia ; de aceea sînt echivalente cu o tichie pe tigvă și constituie un acoperămînt și deci sînt anatema. Dar perucile femeiești (deoarece o femeie cheală constituie o raritate) au ca scop să sporească părul existent, să-i sporească și să-i îmbunătățească efectul : deci nu constituie un acoperămînt și în consecință sînt anatema. Aceasta este explicația fulgerelor îndreptățite ale Bisericii care, conciliu după conciliu, au fost îndreptate necontenit împotriva perucilor purtate de ambele sexe : atît împotriva perucii bărbătești, care constituie o lașitate, cît și împotriva perucii femeiești, care este o expresie a lipsei de modestie. Tertulian a spus — dar ce n-a spus Tertulian împotriva acestor monstruozități încovrigate și încîrlionțate, care sînt perucile ? Printre altele a spus că orice deghizare a propriei ființe constituie adulter în fața lui Dumnezeu. Toate perucile, fardurile, pudrele, măștile, sînii falși sînt în fapt deghizări, și ca atare invenții ale Diavolului."

„Mai mult decît atît, surori rătăcite — continuă episcopul, arătînd brusc, foarte brutal spre Chrysomallo și spre stăpîna mea ale căror peruci erau în ziua aceea, după cea a Teodorei, cele mai elegante monstruozități din toată Sfînta Sofia — Tertulian face un apel viguros la mintea voastră și la scrupulele voastre religioase. El scrie : «Dacă veți azvîrli necucernicul vostru păr fals, ca fiind disprețuit în Ceruri, nu vi-l pot face oare nesuferit, ca femei cu discernămînt lumesc ce vă aflați, amintindu-vă că buclele acestea lascive, cumpărate de-a gata, pot avea o origină detestabilă ? Se poate prea bine să fi fost tăiate de pe cadavrul vreunei femei moarte de ciumă și să păstreze, în continuare, germenii ciumei ; sau, mai rău, au putut prea bine împodobi un cap care a hulit, osîndit iremediabil de Ceruri și purtînd astfel blestemul greu și ineluctabil al lui Dumnezeu»

Ce spune sfîntul Ambrozie, cel înțelept, despre peruci? «Nu-mi vorbiți de peruci cîrlionțate: sînt codoașe ale pasiunilor, nu dascăli întru virtute.» Ce spune sfîntul Ciprian, cel drept? «Fiți atente la ce vă spun, o voi, femei! Adulterul este un păcat grav; dar a purta păr fals este o vină și mai mare.» Ce spune sfîntul Ieronim, cel vestit? Povestește o istorie instructivă, de adevărul căreia își leagă reputația de dascăl creștin; dacă această poveste este născocită, atunci numele lui Ieronim trebuie șters din diptihuri, ca fiind cel al unui eretic sau al unui falsificator! Vorbește despre o matroană respectabilă, din rîndurile cunoștințelor sale, numită Praetexta, care a avut nenorocul de a fi căsătorită cu un păgîn. Ei bine, este știut că o femeie trebuie să asculte de bărbatul ei în toate privințele, căci, într-adevăr, următorul text din Corintieni limpezește răspicat lucrurile, cînd spune: «Capul oricărui bărbat este Fiul, dar capul femeii este bărbatul.» Dar în această frază este cuprinsă o rezervă implicită, și anume: cînd bărbatul nu este creștin, atunci în problemele spirituale Fiul, și nu bărbatul, devine capul femeii; la fel și în cazul văduvelor: Fiul devine singurul lor cap, afară de cazul în care se remărită, ceea ce constituie o lipsă de cuviință față de Fiu.

Acest soț, care se chema Hymetius, îi spuse într-o bună zi Praetextei: «nepoata noastră orfană, Eustochia, pe care am crescut-o în casa noastră, cu gingășie, nu este o fată neatrăgătoare. Ar putea găsi ușor un soț bogat și să ne scutească astfel de cheltuielile de zestre; o singură scădere în înfățișarea ei o împiedică — părul rar și aspru. De aceea, buna mea soție, repară acest cusur al naturii, ducîndu-te în taină la peruchier și comandîndu-i o perucă frumoasă, cîrlionțată.» Ceea ce Praetexta făcu, sperînd ca printr-o cheltuială de cinci monezi de aur să economisească o mie sau chiar mai multe și uitînd cu desăvîrșire atît de îndatoririle ei față de Dumnezeu, cît și de respectul față de îngeri. În aceeași noapte, stînd întinsă alături de soțul ei și zăbovind în cuget pe îndelete asupra schimbării în bine a Eustochiei, pogorî lîngă acest pat păcătos un înger înalt de stat și vorbi mînios, cu glas subțire: «Praetexta, strigă îngerul, l-ai sciultat pe soțul tău, necredinciosul, mai degrabă decît pe Domnul tău cel răstignit. Ai acoperit părul unei fecioare cu bucle adăugate, dîndu-i înfățișarea unei tîrfe. Pentru asta am să-ți ofilesc acuma mîinile, poruncindu-le să recunoască cu măsura propriei lor suferințe, grozăvia crimei tale. Nu vei mai trăi decît cinci luni, și apoi te va aștepta Iadul; și dacă te vei încumeta să te mai atingi o dată de capul Eustochiei, soțul tău și copiii tăi vor muri chiar de față cu tine!» O, surori rătăcite, cît de mare fusese păcatul, și cît de binemeritată această chinuitoare pedeapsă trupească!"

Nimic mai firesc decît ca stăpîna mea Antonina să înceapă să chicotească la auzul acestei povești. Nu avea nici un interes deosebit ca numele acestui sfînt, în speță Ieronim, să rămînă înscris în diptihuri; era de părere că pentru această poveste revoltătoare merita să fie înlăturat fără nici o altă discuție. Și dacă mîinile Praetextei au fost într-adevăr veștejite, cum ar mai fi putut oare să atingă capul nepoatei sale? Comunică această remarcă doamnei Chrysomallo, care începu să chicotească la rîndul ei, făcîndu-i semne soțului ei,

aflat în nava de dedesubt și fluturîndu-și mîinile dramatic, de parcă ar fi fost și ele veștejite. Această frivolitate îl mînie pe episcop. Începu să ocărască pe stăpîna mea și pe doamna Chrysomallo, pomenindu-le numele, deși era venetic în oraș : ceea ce ne arătă limpede că un dușman de la Curte îl instigase să predice împotriva lor. Le amenință cu excluderea de la împărtășanie și o stigmatiză pe stăpîna mea ca pe o văduvă nerușinată, care trăiește deșănțat, își vopsește fața și duce o viață veselă, precum marea tîrfă din Babilon, în loc să poarte straie cernite și să plîngă pentru păcatele ei și să îngrijească de cei săraci, cum ar trebui să facă o văduvă. Continuă afirmînd că stăpîna mea aduce dezonoare Piosului și Strălucitului Suveran în slujba căruia se află, și asupra întregului oraș Constantinopol ; și dacă va izbucni o molimă neașteptată, împrăștiată de peruca oribilă a stăpînei mele și de zulufii roșii, jegoși, care atîrnă din ea, credincioșii din oraș vor ști cui să mulțumească.

Această lipsă de delicatețe fu prea mult pentru Teodora, care stătuse pe tron, alături de Justinian. Se sculă, se scuză printr-o plecăciune respectuoasă în direcția lui Justinian și porni să plece, în jos, de-a lungul navei, urmată de pajii ei, fără să mai aștepte eucaristia sau binecuvîntarea. Eticheta cerea ca doamnele de la galerie să se scoale, ca să o însoțească. Episcopul cerea în continuare ca stăpîna mea și doamna Chrysomallo să fie tunse la piele, asemenea unui ou de struț. Teodora îi răspunse indirect ; căci a-i răspunde direct ar fi fost o insultă adusă lui Justinian, care rămăsese tăcut. Se opri din drum, ca să-i strige lui Ioan de Capadocia, deasupra rîndurilor :

— Te rog să-i spui prietenului dumitale elocvent, cu bărbia rasă, că nu este cuviincios ca briciul să predice anatema împotriva pieptenului — și nici înțelept nu e.

Doamnele coborîră, gălăgioase, de la galerie, iar în biserică rămaseră numai bărbații și eunucii, care ascultară predica pînă la capăt. Dar auzind zumzetul discuției indignate și agitate care se iscase, episcopul găsi de cuviință să-și încheie argumentația, scuzîndu-se josnic față de Clemența-sa dacă vorbise cu prea multă sinceritate și ar fi supărat-o pe prea Casta, Grațioasa și Frumoasa Împărăteasă, ale cărei glorii nu puteau fi egalate nici de cele mai melodioase versuri ale geniului poeților, fie ei creștini, fie păgîni. Episcopul era, într-adevăr, într-o situație primejdioasă : el nu ar fi îndrăznit niciodată să rostească o asemenea predică, dacă în particular nu ar fi primit asigurări din partea unora sau altora, că doamna Chrysomallo și stăpîna mea sînt în dizgrația Curții. În ce privește briciul și pieptenul : aluzia Teodorei urmărea să spună că acest episcop se afla el însuși în culpă față de legea Bisericii, apărînd cu bărbia rasă. Iar părul lui fusese pomădat într-o manieră prea puțin cucernică, fiindcă, de fapt, era un tipic filfizon din Ravena. Înainte de sfîrșitul zilei, el se și trezi reîmbarcat pe o mică navă comercială, în drum spre casă, spre Italia. Teodora îi spuse răspicat lui Justinian că rămîne ferm alături de vechile ei partenere, cîtă vreme ele sînt loiale tronului, la fel cum își păstrează ferm convingerile despre natura unică a Fiului.

Evenimentele acestea produseră mare impresie la Constantinopol și numele stăpînei mele deveni, în Bazar, subiectul multor povestiri neadevărate, care însă, una peste alta, nu erau compromiță-

toare. Povestea ei era acum binecunoscută și faptul că Teodora o recunoscuse ca prietenă, prin admonestarea publică a unui episcop, îi întări mult poziția. Totuși, pentru a o apăra de orice act de violență îndreptat împotriva persoanei ei, doi camerieri îi fură atașați ca pază permanentă, ori de cîte ori ieșea, fie pe jos, fie cu trăsura; iar cînd fu trimisă la granița persană, ca emisară a Teodorei către Belizarie, în împrejurări pe care le va explica următorul capitol, o însoți un întreg detașament de Gardă.

CAPITOLUL VII

BĂTĂLIA DE LA DARAS

Ajuns în punctul acesta, trebuie să relatez pe scurt evenimentele petrecute în Persia, după numirea lui Belizarie la comanda trupelor din Daras. Inexpugnabilul oraș Nisibis, situat la cincisprezece mile mai la răsărit, fusese odinioară principalul punct de frontieră roman. Rezistase cu succes la trei asedii îndelungate, întreprinse de Sapor, cel de-al unsprezecelea Sassanid; după care i-a fost predat pașnic, prin rușinosul tratat semnat de împăratul Jovian, care a cedat Persiei cinci districte de frontieră. Pentru a înlocui orașul Nisibis, Anastasie întărise Darasul, care rămăsese în teritoriu roman; dar era nevoie de un avanpost, pentru a-l asigura împotriva unor atacuri prin surprindere. De aceea, Justinian îi îngădui lui Belizarie, la cererea acestuia, să clădească o fortăreață la Mygdon, situat la o depărtare de trei mile de Daras, dar numai la cîteva sute de pași de frontieră.

Belizarie studiase arta fortificațiilor. Așeză temelia fortăreței într-o poziție puternică și începu să clădească de zor, intenționînd să o termine și

să instaleze acolo o garnizoană, înainte ca persanii să poată întrerupe lucrarea. Zidarii, foarte numeroși, clădiră în grabă mare, cu sabia la șold, exact cum se zice că reclădiseră evreii, sub Nehemiah, zidurile Ierusalimului, sub privirile geloase ale vecinilor lor samariteni. Înainte de a începe lucrarea, Belizarie adunase la Daras o mare cantitate de scînduri și piatră fasonată și var ; și zidurile fortăreței, care cuprindeau două pogoane de pămînt, se înălțară curînd de două staturi de om și continuau să se ridice repede.

Comandantul persan de la Nisibis înmînă imediat un protest lui Belizarie și trimise o copie și Comandantului Armatelor Romane din Răsărit, cu o scrisoare de însoțire în care se spunea că persanii nu trec cu vederea această nouă încălcare a clauzelor tratatului cu privire la fortificațiile de pe frontieră. Dacă lucrările de construcție nu încetează pe dată, se va vedea nevoit să recurgă la constrîngere.

Acest protest fu trimis neîntîrziat lui Justinian, care răspunse că nu trebuie ținut seama de el și că Belizarie trebuie să primească fără zăbavă întăriri. Întăririle trimise constau dintr-o divizie mixtă, de cavalerie și infanterie, sub comanda a doi frați, tineri nobili traci, numiți Coutzes și Boutzes, care comandaseră împreună trupele staționate în Liban. Ghinionul voi ca ciocnirea cu persanii să aibă loc într-o zi în care Belizarie zăcea bolnav de malarie în ultimul hal, și în consecință nu era bun de nimic. De fiecare parte nu erau angajați mai mult de opt mii de soldați în această bătălie, în cursul căreia Boutzes, cu jumătate din cavalerie, se lăsă atras în urmărirea unei mici unități inamice, descoperind flancul corpului principal, alcătuit din infanterie. Persanii efectuară

un atac concentrat asupra cavaleriei lui Coutzes, pe flancul celălalt, și o puseră pe fugă, capturînd un număr de prizonieri, între care și pe Coutzes. Infanteria, protejată în fuga ei de cavaleriștii din Regimentul de casă al lui Belizarie, sub comanda lui Ioan Armeanul, se revărsă îndărăt, în fortăreață. La căderea serii, Boutzes, întorcîndu-se cu forțele intacte și expunînd trufaș prada pe care o aducea, află de soarta fratelui său și se mînie. Ordonă evacuarea fortăreței, socotind-o așezată sub o zodie nefavorabilă ; și întreaga forță romană, infanterie și cavalerie deopotrivă, se retrase spre Daras, purtîndu-l pe Belizarie, bolnav, pe o targă. Două zile mai tîrziu, Belizarie, revenit din delirul febrei, dar încă atît de slab încît abia putea încăleca, îi contraatacă pe persanii care ocupaseră fortăreața și începuseră s-o demoleze. În fruntea cavaleriei sale de casă, care număra o mie de oameni, îi izgoni de pe ziduri ; dar Boutzes, care ar fi trebuit să readucă aici infanteria cu materialele și aprovizionarea necesară pentru a face față unui asediu, nu-i putu convinge pe oameni să-l urmeze ; fortăreața Mygdon fu deci din nou abandonată din lipsă de garnizoană. Persanii o raseră de pe fața pămîntului și se întoarseră, victorioși, la Nisibis.

Citind rapoartele care îi parveniseră, Justinian conchise că Comandantul Armatelor din Răsărit procedase greșit, trimițîndu-i lui Belizarie forțe nepotrivite și rău comandate și că Belizarie este singurul soldat care nu-și pătase reputația. De aceea, îl demise pe Comandantul Armatelor și-l numi în locul său pe Belizarie, care pe vremea aceea avea numai douăzeci și opt de ani. De asemenea, Justinian trimise la frontieră pe Maestrul Oficiilor, unul din miniștrii săi principali, în în-

datoririle căruia intra şi supravegherea poştelor, comunicaţiilor şi arsenalelor din tot Imperiul de Răsărit, precum şi a ambasadelor din străinătate. Acest Maestru al Oficiilor era însărcinat să reînceapă negocierile de pace cu persanii, dar să le tărăgăneze pe cît se putea de mult, dîndu-i răgaz lui Belizarie să aducă Darasul, în special, şi toată frontiera, în general, într-o stare de apărare eficientă. Belizarie se folosi de acest armistiţiu pentru a întreprinde un turneu de inspecţie a frontierei, întărind fortificaţiile, recrutînd şi instruind trupe noi, adunînd depozite de materiale militare. Exista speranţa că redeschiderea ostilităţilor va putea fi evitată, întrucît părea firesc ca, la vîrsta de şaptezeci şi cinci de ani, Kobad să prefere o bătrîneţe liniştită grijilor unui alt război major. Dar nu a fost să fie aşa.

Belizarie, care izbutise să adune o armată de douăzeci şi cinci de mii de oameni (dintre care, însă, cel mult trei mii puteau fi socotiţi că vor vădi curaj, fie în atac, fie în defensivă), află curînd că o armată bine instruită, de patruzeci de mii de oameni, sub comanda generalissimului persan Firouz, se află în marş împotriva lui. Apoi sosi un mesager persan, cu o comunicare arogantă, adresată lui Belizarie : „Firouz cel cu Panglica de aur va petrece noaptea de mîine în oraşul Daras. Să i se pregătească o baie."

La care Belizarie răspunse spiritual şi elegant, aşa cum i se potrivea atît de bine : „Belizarie cel cu casca de oţel asigură generalissimul persan că atît camera de sudaţie, cît şi duşul rece vor fi pregătite şi-l vor aştepta".

Persoana care s-a simţit cea mai jignită de mesajul lui Firouz nu a fost, în mod ciudat, Belizarie, ci băieşul. Era acelaşi Andreas, care odinioară

fusese sclavul purtător de ghiozdan al lui Belizarie. Cu cîţiva ani mai înainte, la Constantinopol, lui Andreas i se dăduse libertatea şi fusese angajat ca instructor la o şcoală de lupte de pe lîngă universitate, pînă ce veni în Răsărit, pentru a fi din nou alături de Belizarie.

Problema tactică a lui Belizarie era acum aceea a hangiului sărac, de la ţară, care trebuie să pregătească, în termen scurt, un banchet pentru un număr mare de oaspeţi flămînzi : şi anume, cum să facă să ajungă puţin pentru mulţi. Asemenea hangiului, ştia că acest puţin este de calitate inferioară şi, tot asemenea hangiului, rezolvă problema printr-o rînduire atentă a mesei, şi un zîmbet curajos, aşezînd în faţă mîncarea cea mai bună şi vinul cel mai bun, şi ţinînd în rezervă mîncarea mai proastă şi vinul mai prost. Mîncarea şi vinul mai prost erau infanteria, din care jumătate era alcătuită din oameni de curînd luaţi sub arme. Din cauza timpului scurt pe care-l avusese la dispoziţie, hotărîse nici să nu încerce să-i instruiască pe recruţii aceştia la mai mult decît o specialitate : de aceea optase să-i facă arcaşi. Îi echipă cu arcuri lungi, rigide, şi le reglementă solda pe măsură ce le creştea iscusinţa în mînuirea acestei arme ; dar tirul lor se mărginea totuşi la ceea ce el numea „a trage la întîmplare". Nu cerea mai mult decît ca fiecare om să fie în stare să-şi trimită toate cele patruzeci de săgeţi din tolbă la o distanţă de cel puţin o sută de metri, într-un unghi de tragere nu mai mare de zece grade. În faţa unui duşman în formaţie de masă, considera că atîta va fi suficient. Confecţioase o cantitate mare de săgeţi şi continua să-şi ţină artificierii ocupaţi cu forjarea altor vîrfuri de săgeată şi cu pregătirea altor cozi

de săgeți. Infanteria instruită anterior fu specializată, de asemenea, într-o singură direcție, și anume apărarea unui pod îngust împotriva șarjelor de cavalerie sau de infanterie ; le găsi tuturor armură de inele și lănci de lungimi diferite, instruindu-i să lupte în formația de falangă folosită de Alexandru, al cărei front părea zbîrlit de lănci, asemenea unui porc spinos. Infanteria semiinstruită fu pusă să se antreneze la aruncarea suliței.

Mîncarea și vinul mai bun erau, în această metaforă a hangiului sărac, cavaleria. Temporar își împărți cuirasierii de casă în șase grupuri, pe care le trimise ca unități model la cele șase escadroane de cavalerie grea, ca să le stimuleze prin această pildă de unitate instruită : nu îi prezentă ca pe niște instructori, ci doar ca pe niște adversari de întrecere în arta tragerii și eschivării și manevrării rapide — totuși, ei deveniră instructori. Avea cu el, de asemenea, două escadroane de cavalerie ușoară, de huni massageți de dincolo de Buchara și Samarkand, vechi dușmani ai Persiei. Și o jumătate de escadron de huni herulieni, a căror tabără de vară se află în Crimeea ; erau arcași deprinși să tragă rapid, iar pentru luptele corp la corp, foloseau lănci și săbii late. Purtau mantii din piele de bivol, pe care erau cusute plăci ușoare de metal, dar nu aveau nici o altă armură de corp. (Cavaleria ușoară este esențială pentru avanposturi, pe frontieră, socotea Belizarie, dar trebuie sprijinită de o puternică forță de șoc, alcătuită din cavaleria grea, așezată în garnizoane nu prea depărtate. Imperiul ducea lipsă de cavalerie ușoară ; precum se poate deduce din faptul că atît hunii herulieni cît și cei massageți locuiesc la multe sute de mile depărtare de granița romană.)

Belizarie se duse în fața Darasului, exact dincolo de terenul de paradă, care este mărginit de șanțul de apărare al orașului. Desenă un sistem întortochiat de tranșee care urma să fie săpat, adînc de șase picioare și lat de douăsprezece, cu cîte un pod îngust la fiecare o sută de pași. Sistemul, văzut de pe crenelurile fortăreței, semăna cu forma unei pălării cu borul lat și calota pătrată, a cărei parte superioară se rezema de marginea depărtată a terenului de paradă. Întrucît urma să aibă loc o bătălie hotărîtă de persani și cum obiectul ei era ocuparea și demolarea Darasului, Belizarie își putea îngădui să rămînă în apărare : și, într-adevăr, a trece la ofensivă cu trupe ca acelea de care dispunea, ar fi fost o inițiativă foarte puțin înțeleaptă.

De jur împrejurul spațiului central sau al intrîndului care stătea deschis, adică în cele trei părți ale sistemului de șanțuri, Belizarie își așeză infanteria ; podurile erau apărate de falangele de lăncieri, sprijinite de sulițași ; arcașii fură înșiruiți de-a lungul șanțurilor dintre ele. Șanțurile au fost înzestrate pe toată lungimea lor cu țepi ascuțite și de altfel erau prea late pentru a putea fi sărite de cavalerie. În față, pe laturi, dincolo de șanțurile înaintate (borul pălăriei) postă cavaleria grea. Podurile de peste șanțuri erau aici ceva mai late, pentru a îngădui mișcări mai rapide. Ca o verigă de legătură între centru și aripi, așeză șase sute de huni massageți, în fiecare colț al intrîndului, gata să tragă, în curmeziș, nori de săgeți asupra dușmanului în cazul în care acesta ar încerca să înainteze împotriva infanteriei, sau gata să pornească în ajutorul oricărei aripi de cavalerie

care ar da de greutăţi. Drept rezervă, păstră propria lui cavalerie de casă, regrupată acum din nou într-o singură unitate, şi pe hunii herulieni.

Acestea erau dispoziţiunile pe care le dăduse. La consiliul de război, unde le expusese şi le explicase, fuseseră aprobate în unanimitate. Oamenii erau într-o perfectă stare de sănătate, în ciuda climatului torid, de iulie : epidemia de dizenterie şi celelalte boli, caracteristice căldurii, aproape inevitabile la Daras în această parte a anului, nu izbucniseră. Belizarie dăduse ordine foarte stricte de a se amesteca toată apa de băut cu vin acru, ca să o purifice, şi de a se păstra curăţenia latrinelor şi a bucătăriilor de campanie ; şi, îndeosebi, de a nu se îngădui muştelor să se aciuiască ; spunea că Beelzebut, împăratul muştelor, este diavolul principal al distrugerilor şi acolo unde sînt muşte, apar şi bolile. Mai mult decît atît : ordonase ca toate exerciţiile militare să aibă loc dimineaţa, foarte devreme, înainte ca soarele să dogorească ; după care oamenii săi dormeau, zi de zi, pînă la ora prînzului. Seara îi trimitea în marşuri de noapte, pentru a-i păstra într-o condiţie fizică potrivită, ori îi punea să sape. Belizarie nu le îngăduia niciodată oamenilor săi să trîndăvească. Şi, în consecinţă, acuma, în preajma bătăliei, se aflau în starea de spirit cea mai potrivită şi nutreau cea mai mare încredere în tînărul lor comandant.

A doua zi după sosirea mesagerului lui Firouz, la răsăritul soarelui, străjile de pe creneluri raportară nori de praf ridicîndu-se de-a lungul drumului dinspre Harmodius, un sat aproape de Mygdon, în direcţia oraşului Nisibis. Curînd, coloanele persane putură fi zărite cu ochiul liber, cum se aşezau în formaţie strînsă, dincolo de bătaia

arcurilor romane ; infanteria, ascunsă după scuturi imense, ovale, se afla la mijloc, cavaleria pe ambele flancuri. Armata persanilor era apreciată la patruzeci de mii de oameni. Dar Belizarie comentă :

— Există puţini generali în stare să stăpînească patruzeci de mii de oameni, în toiul unei bătălii. Firouz s-ar simţi neîndoielnic mai în largul său, dacă armatele noastre ar fi mai apropiate ca număr.

Persanii încercară, prin strigăte provocatoare şi batjocoritoare, să-i determine pe romani să atace, dar aceştia îşi păstrară locul şi tăcerea, şi vreme îndelungată nu se petrecu nimic. Romanii nu se retraseră nici pentru a prînzi, aşa cum obişnuiau — ci li se împărţi la posturile de luptă hrană rece : porc sărat, turte de grîu şi vin. Firouz fusese convins că simpla apariţie a forţelor sale imense îi va înspăimînta pe oamenii noştri şi îi va scoate din minţi, şi că ceasul prînzului va constitui pentru comandanţii mai laşi un pretext pentru a-şi retrage forţele. Nici acum încă nu credea că vor avea loc lupte serioase.

— Aşteptaţi, spunea el. Nu-s decît romani. În curînd se vor răzgîndi.

Dar nu se petrecu nimic.

Tîrziu, după amiază, trupele de casă ale unui persan numit Pituazes, care comanda aripa dreaptă, înaintară, călare, împotriva cavaleriei trace a lui Boutzes, care se afla în faţa lui. Boutzes îi jurase lui Belizarie că în această zi va lupta într-o cooperare loială cu restul forţelor şi că nu se va lăsa atras în nici o aventură personală. După cum se convenise, el se retrase uşor din faţa tranşeelor, atunci cînd călăreţii lui Pituazes se apropiară. Scopul său era să-i atragă pe persani dincoace, în cursă, şi apoi să se întoarcă şi să-i şarjeze, în

timp ce continuau să fie înghesuiți pe poduri, nedesfășurați cum trebuie. Dar pînă la urmă persanii nu îndrăzniră să treacă de șanțuri, așa că Boutzes și oamenii săi se întoarseră la posturi, chiuind în șa. Persanii se retraseră. Călăreții persani au arme și scuturi bogat împodobite, și îndeosebi tolbe foarte frumoase, și poartă mănuși (pentru care oamenii noștri îi batjocoresc), dar nu au coifuri. De asemenea, se folosesc de cravașe; în bătălie, oamenii noștri nu au ce face cu cravașele.

În această hărțuială căzură șapte persani și Boutzes trimise dincolo de șanțuri o grupă, ca să aducă trupurile. Apoi cele două armate stătură alte cîteva minute, pîndindu-se în tăcere. Se spune că Firouz a remarcat în fața ofițerilor din statul său major, că romanii păstrează o ordine remarcabil de bună, dar că va trimite după garnizoana din Nisibis — alcătuită din încă zece mii de oameni — și, neîndoielnic, sosirea acesteia, în ziua următoare, va avea efectul de a înfrînge încăpățînarea dușmanului. Atunci un tînăr persan, al cărui nume nu-l cunosc dar, după cum îl arătau veșmintele și armele, un aristocrat, ieși în galop pe un cal superb, roib, îndreptîndu-se spre centrul roman. Cunoștea cîteva cuvinte grecești, și după ce trase brusc de hățuri, rosti tare o chemare la înfruntare individuală, angajîndu-se să ciopîrțească orice nobil roman care ar îndrăzni să i se opună.

Nimeni nu acceptă provocarea, căci exista un ordin general ca rîndurile să nu fie descompletate, sub nici un pretext. Tînărul continuă să strige și să-și vînture sulița și să rîdă disprețuitor. Deodată se iscă un murmur dinspre un șanț lăturalnic, pe partea stîngă a poziției romane. Un călăreț veni, aplecat peste gîtul calului, țîșnind peste un pod; trecu de hunii massageți din unghiul respectiv, îndreptîndu-se fără ocoluri spre persan. Persanul observă șarja prea tîrziu. Încercă să o evite, biciuindu-și brusc calul, dar lancea îl izbi din plin, în partea dreaptă a pieptului și-l azvîrli peste cap. Căzu, amețit. Romanul, descălecînd în grabă, îi tăie gîtul — de parcă ar fi fost un animal de sacrificiu. Un strigăt puternic se înălță dinspre armata romană și de pe zidurile Darasului, ticsite de orășeni. Întîi se crezu că eroul este Boutzes, care îl răzbună pe fratele său Coutzes, prins de persani. Dar cînd învingătorul se întoarse, călare, în pas de voie, peste șanțuri, aducînd după el calul persanului, cu mortul azvîrlit peste șa, se văzu cine este — curajosul Andreas, băieșul!

Căci Andreas, care avusese îndatoriri puține și un caracter energic, luase parte cîtăva vreme, fără știrea lui Belizarie, la exercițiile matinale de cavalerie, sub comanda lui Boutzes, care îndeplinea acum funcția de Maestru al Cailor în armata lui Belizarie; și datorită antrenamentului său de luptător, devenise un combatant formidabil. Belizarie trimise la el un ofițer de stat major ca să-l felicite și să-i transmită un dar, care consta dintr-un coif metalic, cu un moț alb, o lance cu un steguleț alb și un colan de aur, dorind să exprime astfel că vrea să-i acorde rangul de sergent în Regimentul său de Cuirasieri de casă. Dar Maestrul Oficiilor, care funcționa ca mareșal al lui Belizarie, deplînse încălcarea disciplinei — deși era încîntat de succesul lui Andreas. Trimise un mesaj către toți comandanții de escadron în care se spunea că nimeni nu trebuie să mai răspundă vreunei alte provocări la luptă individuală, sub pedeapsa biciuirii grele. Belizarie nu fu de acord

cu Maestrul Oficiilor, deoarece ordinul cuprindea o amenințare ce nu putea fi tradusă în fapt. Un om care ar ieși călare, ca să accepte o provocare, fie ar fi victorios, și atunci opinia generală s-ar împotrivi unanim pedepsirii, fie ar fi înfrînt, și atunci persanul i-ar lua cadavrul, pînă dincolo de raza de acțiune a bicelor romane.

O a doua provocare se produse foarte curînd. Veni din partea unui alt persan, care fusese jignit că primul ieșise din rînduri, încălcînd regulile protocolului. Căci în armata persană există în aceste chestiuni un regulament strict : cel ce provoacă, trebuie să fie întotdeauna din familia cea mai nobilă reprezentată în bătălie. Cel de al doilea ieși deci mai curînd ca să restabilească locul de cinste al familiei sale, decît din dorința arzătoare de luptă. Nu era un tinerel, ci un bărbat în puterea vîrstei ; își mînuia calul și armele cu un aer de hotărîre și experiență. Nici nu strigă agitat, precum făcuse tînărul pe care îl ucisese Andreas, ci pocni numai din bici, cînd și cînd, cu un strigăt aspru, de „ho, ho", trecînd încet, călare, de-a lungul liniilor romane. La un moment dat, opri calul și strigă ceva în persană — se credea că-l invită pe însuși Belizarie, să iasă să-l înfrunte. Dar cînd cineva din statul major îi raportă aceasta lui Belizarie, îndemnîndu-l totodată să accepte provocarea, gîndindu-se că victoria lui ar îmbărbăta armata, el răspunse cu dispreț :

— Dacă dorește moartea, de ce nu-și pune ștreangul de gît, de unul singur, în loc de a încerca să mă implice ca accesoriu ?

Așa că multă vreme nu ieși nimeni pentru a-l înfrunta pe cel de-al doilea provocator. Acesta se întorcea tocmai spre liniile persane, poate chiar ușurat că-și îndeplinise obligațiunea de onoare

față de familie fără nici o consecință serioasă, cînd, la fel ca mai înainte, se iscă brusc un murmur ; veni din nou un călăreț — purtînd de astă dată o cască cu un moț alb și o lance cu steguleț alb — șarjînd peste pod. Persanul se întoarse, își apucă și mai tare lancea, dădu pinteni calului și-l întîmpină pe adversarul său în plină goană. Ambele lănci lunecară de pe pieptarele lustruite, de care se izbiră ; dar caii, în loc să treacă unul pe lîngă celălalt, cum se petrece de obicei în asemenea întîlniri în viteză, se ciocniră, frunte în frunte, cu zăngănit de armuri și fură azvîrliți îndărăt, lăsîndu-se pe încheieturile picioarelor din spate. Călăreții fură proiectați înainte și se ciocniră în văzduh, căzînd la pămînt împreună, învălmășiți. Toți spectatorii își reținură răsuflarea. Romanul își reveni mai repede. Cînd persanul se ridică în genunchi, îl izbi în față, cu pumnul, apoi îl apucă de picior și-l aruncă peste cap, în stilul binecunoscut al școlilor de lupte ; și-l lichidă dintr-o singură izbitură de pumnal. Un răcnet se înălță din rîndurile romanilor de după șanțuri și de pe ziduri, chiar mai puternic decît cel de adineauri, și se văzu că, îmbrăcat cu uniforma de sergent al Regimentului de casă al lui Belizarie, cel ce luase asupră-și onoarea Romei fusese iarăși Andreas. Persanii se retraseră în tabăra lor, socotind ziua de rău augur ; iar romanii înălțară cîntecul victoriei și se retraseră după zidurile Darasului.

Dar Andreas demisionă din rangul de sergent al Regimentului de casă. Făptuise în ziua aceea o mare ispravă, în văzul a șaptezeci de mii de oameni, și apoi dovedise, prin repetare, că ea se datorase iscusinței, nu întîmplării : socoti că, oricît ar mai trăi, nu va depăși niciodată această dublă

glorie, care va fi pomenită în veci de veci, la focurile de tabără și în vinării și în istoriile scrise ale războiului. De aceea se întoarse la prosoapele, bureții și căldările sale, din nou ca simplu băieș, și nimeni nu-l mai zări vreodată în armură — cu excepția unei singure împrejurări, externe, la care mă voi referi la timpul potrivit.

A doua zi, devreme, sosi garnizoana din Nisibis, întărind armata persană pînă la un efectiv de cincizeci de mii de oameni de toate armele, ceea ce constituia dublul forțelor lui Belizarie. Cînd află vestea, acesta comentă :

— Oricît de rari ar fi generalii care știu să stăpînească o armată de patruzeci de mii de oameni, și mai rari sînt cei în stare să conducă cincizeci de mii.

Presupunerea lui că Firouz va fi oarecum încurcat de dimensiunile stingheritoare ale forțelor sale, părea a fi justificată. Căci acum armata persană se reorganiză în două linii de bătălie egale, una sprijinind pe cealaltă. Belizarie comentă :

— Soluție de sergent-instructor. Ar fi putut folosi unitățile din față pentru a masca Darasul și cu restul să lovească în liniile mele de comunicație !

Între timp, el și Maestrul Oficiilor trimiseră împreună o scrisoare lui Firouz, propunîndu-i să retragă armata persană la Nisibis, în loc de a forța o bătălie deznădăjduită și inutilă. Formularea acestei scrisori îi reveni, în cea mai mare parte, lui Belizarie și ni s-a păstrat o frază caracteristică : „Nici un om, dacă are o judecată cît de cît sănătoasă, nu este încîntat să lupte, chiar cînd a lupta este necesar ; și generalul care deschide ostilitățile poartă o mare răspundere, nu numai față de oamenii de sub comanda lui, ci față de toată

națiunea sa, pentru nenorocirile și grozăviile fără de care nu se poate imagina un război". Maestrul Oficiilor contribui cu un pasaj, în sensul că negocierile de pace sînt pe punctul de a fi reluate de Justinian, al cărui ambasador se află pe drum, venind dinspre Antiohia, dar că o ciocnire la Daras ar pune definitiv capăt tuturor nădejdilor de soluționare pașnică.

Firouz răspunse că Persia a fost de atîtea ori dezamăgită de declarațiile pașnice ale ambasadorilor romani, încît răbdarea ei este epuizată : războiul este singurul leac. Nici un tratat de pace nu mai poate fi luat în serios, și mai ales unul încheiat sub jurămînt de un roman.

Belizarie și Maestrul Oficiilor răspunseră că ei au spus tot ce s-a putut spune în mod onorabil, și că această corespondență va fi prinsă în ziua următoare de drapelul imperial — copiile identice ale propriilor lor scrisori și ale răspunsului persan — ca o mărturie, în fața Dumnezeului creștinilor, că romanii au depus toate eforturile pentru a evita o bătălie inutilă.

Firouz răspunse : „Și persanii au un Dumnezeu, mai străvechi și mai puternic decît al vostru și mîine el ne va conduce nevătămați la Daras".

Belizarie se adresă acum forțelor sale, care fură adunate la un loc, în formație, îndărătul șanțului din mijloc. Vorbi cu glas puternic, răspicat și în cuvinte simple, așa încît fiecare om îl auzi atît de clar, de parcă ar fi stat de vorbă cu el într-o încăpere ; și vorbi pe un ton familiar, întîi în latina de tabără, apoi în greacă, pentru ca să-l înțeleagă toți. Le arată că motivul pentru care armatele romane nu i-au bătut în trecut, în mod invariabil, pe persani, inferiori deopotrivă în curaj, armament și forță trupească, a fost că disciplina

lor lăsase de dorit; şi aceasta este un cusur, uşor de remediat. Dacă fiecare om își ascultă ofiţerul atît în timpul înaintării, cît şi al retragerii, în-frîngerea este exclusă. Bătălia trebuie purtată de soldatul de rînd de parcă s-ar afla la instruc-ţie; şi la instrucţie este neîndoielnic mai uşor să asculţi decît să rupi rîndurile şi să acţionezi cum te taie capul. Controlul tactic al bătăliei trebuie să rămînă în mîinile generalului care comandă, în speţă, Belizarie, şi el a dat ordine clare, alter-native, ofiţerilor din subordine, cum anume să ac-ţioneze în cazul uneia sau alteia din variantele posibile ale bătăliei. Soldatul de rînd să fie atît de ocupat cu propriile sale arme şi cu păstrarea formaţiei, încît să nu aibă răgaz să facă speculaţii neîntemeiate despre evoluţia generală a luptelor. Trebuie să aibă toată încrederea în inteligenţa încercată şi în loialitatea ofiţerilor. Făcu, de ase-menea, o referire ironică la infanteria persană care era numai pe jumătate alcătuită din soldaţi instruiţi.

— Voi, recruţii romani, aţi învăţat într-un ră-gaz scurt să faceţi bine un lucru, şi anume să tra-geţi tare şi drept; şi recruţii lor şi-au însuşit o artă militară, şi anume arta de a se piti pe după scuturile lor enorme. Nu sînt decît o gloată de ţă-rani, aduşi numai pentru a face impresie, asemenea armatelor de pe scenă şi încă înainte de trecerea zilei îl vor încurca grozav pe generalissimul lor. Au suliţi de mînă, e adevărat, dar asta nu-i face suliţaşi mai curînd decît dacă ar fi înarmaţi cu fluiere şi li s-ar zice îmblînzitori de şerpi!

Din turnul de veghe se dădu semnalul că persanii încep să-şi orînduiască forţele; aşa încît, cu urale zgomotoase la adresa lui Belizarie, parada se puse în mişcare. Cavaleria grea se îndreptă spre pos-tul ei, pe maluri, cavaleria uşoară se aşeza în cele două unghiuri ale intrîndului, arcaşii se aliniară ia-răşi de-a lungul şanţurilor mai apropiate, falan-gile de lăncieri se postară la poduri, cu suliţaşii în spate şi alături de ei. Pharas, căpetenia hunilor herulieni, un om mic de stat, cu picioarele crăcă-nate, veni încet la Belizarie şi-i zise, în greaca negustorească, aproape de neînţeles, pe care o vorbesc aceşti sălbatici din Crimeea:

— Eu nu lovesc persani, nu mult, aici, sub zi-duri înalte: trimite mine după deal în stînga, de-parte. Mă ascund după deal. Cînd persani venit, eu grăbesc în spatele lor; eu şarjat, trag, trag.

Belizarie se uită drept în ochii lui Pharas, care-şi coborî privirea. Era evident că Pharas se îndoia de deznodămîntul bătăliei şi voia să se menţină într-o poziţie în general, neutră; sarja lui finală se va îndrepta împotriva acelei părţi care i se va părea că este pe punctul de a pierde bătălia. Beli-zarie băgă de seamă că degetul lui Pharas sîngera de la o mică zgîrietură; de aceea îi apucă repede degetul, deşi se aflau încălecaţi, genunchi lîngă genunchi şi, luîndu-l în gură, îl supse. Apoi zise:

— Ţi-am mîncat sîngele, Pharas: vei fi *anda* al meu, fratele meu de sînge. Du-te acum, dragă Pharas, *anda* al meu şi fă cum spui. Ascunde-te după dealul acela şi şarjează-i pe persani, dar nici prea devreme nici prea tîrziu.

Pharas se plînse, jeluindu-se:

— Mi-ai mîncat sîngele, acum dă-mi-l pe al tău, *anda*!

Căci datorită acestei acţiuni unilaterale, se afla (potrivit superstiţiei hunilor) sub puterea magică a lui Belizarie. Dar Belizarie răspunse:

— După ce vei fi șarjat, ai să mănînci pînă te saturi. Dar acum nu am sînge care să-mi prisosească, *anda.*

Așa că Pharas se trezi legat de Belizarie și nevoit să-i fie loial.

Persanii rămaseră pe poziții toată dimineața, pînă ce auziră dinspre întărituri goarnele, dînd semnalul ca distribuitorii de rații să vină și să aducă prînzul la șanțuri. Cînd Firouz socoti că distribuirea mesei este pe punctul de a începe, lansă atacul. Ostașii persani sînt învățați să mănînce tîrziu după amiază și în consecință nu sînt flămînzi pînă la ceasul la care soarele coboară pe cer, în vreme ce pofta romanilor se stîrnește o dată cu sunetul goarnei de amiază. Belizarie prevăzuse acest atac de amiază și-și sfătuise trupele să-și umple pîntecele la masa de dimineață; așa că luptară nu mai puțin bine. Cavaleria persană înaintă pînă în bătaia arcurilor cavaleriei romane de pe aripi, și începu să tragă; și un mare număr de arcași pedeștri pătrunse, de asemenea, în intrînd și începu să tragă nori de săgeți asupra infanteriei romane și asupra cavaleriei ușoare, din unghiurile șanțurilor. Acești arcași pedeștri înaintară în linii paralele, cu un singur pas distanță între rînduri. Îndată ce omul din capul unui rînd își slobozea săgeata se trăgea un rînd îndărăt, ajungînd apoi abia treptat din nou în capul rîndului; în felul acesta se menținea un șuvoi continuu de săgeți. Depășeau de departe numărul propriilor noștri arcași, dar sufereau trei mari dezavantaje. În primul rînd, arcurile rigide pe care le foloseau recruții lui Belizarie aveau o bătaie mai mare decît arcurile ușoare ale lor; apoi, vîntul bătea dinspre apus, așa că săgețile lor pierdeau din viteză și cădeau prea scurt; și, în sfîrșit, asupra

lor se trăgea și din față și din ambele părți, iar ei erau destul de îngrămădiți pentru ca tragerea la întîmplare a romanilor să le producă pierderi. Presiunea trupelor proaspete din spate îi forța să înainteze mai adînc decît doreau și, în ciuda faptului că asta îi aducea mai aproape, aveau pierderi mai mari. În același timp, o încercare cam nehotărîtă a sulițașilor persani de a captura două poduri, eșuă; sulițașii noștri îi izgoniră. Dar, cam după un ceas sau două, ambele părți epuizîndu-și proiectilele, de-a lungul întregii linii se dezlănțuiră bătălii deznădăjduite în dreptul podurilor, cu lancea și cu sulița, și avură loc încercări de trecere a șanțurilor, peste poduri improvizate din scînduri. Belizarie frînse cu cavaleria descălecată — și anume cu escadronul din dreapta al hunilor massageți, rechemați acum dincoace de șanț — o acțiune primejdioasă a inamicului.

Pînă la urmă, atacatorii obținură, pe partea stîngă, o ușoară superioritate asupra tracilor lui Boutzes. Forțară unul dintre poduri și izbutiră să se desfășoare pe partea cealaltă. Trupele inamice, angajate în acțiunea de aici, erau auxiliari sarazini, încălecați pe cai foarte buni, ei înșiși foarte sălbatici. Boutzes luptă cu vigoare, dar deznodămîntul rămase incert, pînă ce escadronul din stînga al hunilor massageți care, asemenea escadronului din dreapta, fusese rechemat dincoace de șanț, veni galopînd în ajutorul tracilor. Fuseseră tocmai aprovizionați suplimentar cu săgeți persane, strînse de pretutindeni, în mare grabă, de o mulțime de băieți din oraș, care le legau apoi cîte patruzeci la un loc. Sarazinii fură împinși îndărăt, peste șanț, cu pierderi grele, și nu avură vreme să-și refacă formația, căci acum

Pharas, cu jumătatea de escadron de huni heruli-eni, îi şarjă pe neaşteptate, din spate, venind de după deal. Se spune că în ziua aceea, în raport cu numărul lor, oamenii lui Pharas făcură mai multe ravagii în rîndurile inamicului, decît oricare altă unitate angajată pe cîmpul de bătălie. Îşi folosiră săbiile late şi, prinsă între ei pe de o parte, tracii lui Boutzes şi hunii massageţi pe de altă parte, cavaleria persană de pe această aripă pierdu trei mii de oameni. Supravieţuitorii se traseră îndărăt, către corpul principal ; dar Boutzes nu avea instrucţiuni să-i urmărească şi se întoarse, la şanţul său, respectînd ordinele primite.

Belizarie rechemă imediat hunii massageţi şi oamenii lui Pharas. Îl îmbrăţişă pe Pharas şi completă ceremonialul de frăţie de sînge, îngăduindu-i lui Pharas să sugă o julitură de săgeată, de pe dosul mîinii sale. Acum era nevoie arzătoare de aceşti luptători grozavi pe flancul celălalt, unde Firouz trimisese tocmai „Nemuritorii" — corpul regal de cavalerie grea, care număra zece mii de oameni — ca să frîngă, cu orice preţ, apărarea. „Nemuritorii" izbutiră să forţeze două poduri. Cavaleria noastră angajată aici, alcătuită în cea mai mare parte din armeni, se retrase încet, deplasîndu-se în diagonală, spre dreapta, conform instrucţiunilor. Manevra aceasta lăsă un cîmp gol şi curat, potrivit pentru o contra-şarjă romană, dinspre centru. Escadronul din dreapta al hunilor massageţi, acum reîncălecat şi reunit cu ceilalţi massageţi, proaspăt întorşi din bătălia victorioasă de pe aripa stîngă, şi cu herulienii lui Pharas şi cu incomparabilul Regiment de casă al lui Belizarie, porniră în trap şi trecură apoi în galop. Atît de mare fu vigoarea acestei şarje,

care îi prinse pe persani din flanc, încît tăie drept prin coloană, frîngînd-o în două părţi inegale.

Pe această aripă comanda generalul persan Baresmanas, cel cu un singur ochi, un văr al regelui Kobad. Călărea liniştit, cu statul său major, în spatele a ceea ce credea a fi o urmărire victorioasă a aripei drepte, frînte, a romanilor, cînd deodată, din partea în care era chior, auzi strigăte sălbatice şi ţipete, iar hunii massageţi năvăliră peste el, cu lăncile lor scurte, groase şi cu săbiile late şuierînd. Hunii aveau motive temeinice pentru a-l urî pe Baresmanas, căci el fusese cel ce le luase păşunile din Orientul Îndepărtat. Drept răzbunare, călătoriseră multe sute de mile ca să se înroleze în armata romană. Căpetenia lor, Sunicas, atacă cu lancea pe purtătorul Marelui Drapel, aflat la cîţiva paşi în faţa lui Baresmanas şi-l nimeri în coastă, sub braţul ridicat, aşa că drapelul de culoarea carminului cu „Leul şi Soarele" brodate pe el, se înclină brusc şi căzu. Un strigăt de mînie şi de alarmă iscat din spate, îi opri pe „Nemuritorii" din faţă ; întorcîndu-şi privirile, văzură că Marele lor Drapel s-a prăbuşit ; năvăliră îndărăt, spre a sări în ajutor. Dar era prea tîrziu. Sunicas, beat de victorie, îl căută el însuşi pe Baresmanas şi-l ucise, izbindu-l cu lancea în coastă ; văzînd aceasta, persanii din spatele său se întoarseră şi o rupseră la fugă. Principalul corp al „Nemuritorilor" era împresurat, căci oamenii îşi reveniseră şi acum luptau iarăşi cu dîrzenie ; şi, înainte de sfîrşitul zilei, căzură nu mai puţin de cinci mii dintre aceşti persani nobili.

Curînd, centrul persan, lipsit de apărare, se frînse şi porni şuvoi îndărăt, spre Nisibis ; recruţii infanteriei persane confirmară opinia negativă a lui Belizarie, azvîrlindu-şi scuturile mari şi suliţele

în clipa în care principalul corp roman se repezi în urmărirea lor. Recruţii romani, deşi instruiţi numai în mînuirea la întîmplare a arcului, ridicară suliţele căzute şi se jucară de-a suliţaşii ; rîndurile persane erau într-o asemenea debandadă, încît pînă şi acest tir stîngaci le prefăcu retragerea în derută şi masacru.

Dar Belizarie nu îngădui ca urmărirea să fie împinsă dincolo de o milă sau aşa ceva, căci era un principiu al său, de totdeauna, că un duşman înfrînt nu trebuie urmărit pînă e adus la disperare — ceea ce fusese şi una dintre maximele lui Iuliu Caesar. În felul acesta el păstră victoria neîntinată. Pentru prima oară de mai bine de o sută de ani, romanii învinseseră în mod hotărîtor o armată persană ; şi se luptaseră în mare inferioritate numerică. Marele Drapel al lui Baresmanas, pătat de sînge, fu ridicat de pe cîmpul de bătălie şi Belizarie îl trimise lui Justinian, o dată cu mesajele împodobite cu lauri, vestind victoria.

Vreme îndelungată, armata persană nu-şi mai reveni din surpriză şi ruşine. Pînă la sfîrşitul anului, pe această porţiune a graniţei nu mai avură loc decît hărţuieli, deoarece Belizarie nu putea risca un atac împotriva oraşului Nisibis, şi nici măcar o încercare de a reclădi fortăreaţa Mygdon. În ce-l priveşte pe Firouz, Kobad îl acuză de laşitate şi-i luă panglica de aur din păr, care fusese însemnul rangului său înalt.

Să vă mai spun cîte ceva despre huni. Sînt mai multe seminţii între ei, şi ocupă întreg teritoriul sălbatic aşezat la nord de imperiile roman şi persan, de la munţii Carpaţi şi pînă departe, în China. Există huni albi, şi huni massageţi, huni

herulieni, huni bulgari şi tătari şi încă mulţi alţii. Toţi au, îndeobşte, aceleaşi obiceiuri, cu excepţia celor herulieni, care, de curînd, au trecut la creştinism. Hunii sînt de culoarea grîului, au ochii oblici, adînciţi, (mereu înroşiţi de vînt şi de nisip), nasuri mici, obraji rotofei, păr negru, moale, pe care-l poartă ras în faţă, împletit la urechi şi atîrnînd lung pe spate, tigve turtite, braţe puternice, picioare scurte, răsucite spre înăuntru. Navighează prin deşert precum marinarii pe mare, în caravane lungi, alcătuite din căruţe cu coviltire negre. Caii lor pot galopa douăzeci de mile fără a se opri şi parcurg într-o singură zi o sută de mile. Pe unele căruţe leagă coşuri mari de răchită, acoperite cu pîslă neagră, în care pun toată avuţia lor gospodărească ; şi pe altele leagă corturi în formă de clopot, din acelaşi material, care constituie de fapt singurul lor cămin. Se mută de la o păşune la alta, pe măsură ce se schimbă anotimpul ; într-un an sînt în stare să străbată o distanţă egală cu cea de la Constantinopol la Babilon şi îndărăt. Fiecare trib şi fiecare clan din fiecare trib îşi are propriile sale păşuni, moştenite. Cele mai multe dintre războaiele lor izbucnesc datorită unor certuri pentru dreptul la păşunat. Vara îşi întorc faţa spre nord, urmînd cintezoiul zăpezilor ; iarna se întorc înspre sud. Nu ară pămîntul, dar obţin cereale fie prin schimb, fie ca tribut al vecinilor aşezaţi. Principala lor băutură răcoritoare este laptele de iapă, pe care ei îl numesc *kosmos* şi pe care-l beau fie proaspăt, fie ca lapte acrit, fie ca zer, fie ca ameţitorul *kavasse*. Au oroare de apa curată. Mănîncă orice fel de carne, dar îşi procură singuri numai vînat sau carne de cal, căci porcul sau boul ar muri în vînturile necruţătoare

ale stepelor prin care hălăduiesc. Conservă carnea uscînd-o la soare şi vînt, fără sare. Popoarele civilizate îi detestă, pentru că ei consumă carne de cal.

Hunii poartă bonete din piele de vulpe, iar pentru a păstra căldura, îmbracă iarna două mantale lungi, una cu blana întoarsă în afară, cealaltă cu blana înăuntru. Rangul unui om este indicat de soiul de blană pe care-l poartă : oamenii de rînd poartă piei de cîine sau de lup, dar nobilii, de samur. Nădragii lor sînt din piele de capră. Poartă pe pumn şoimi, cu ajutorul cărora vînează o mare cantitate de gîşte bătrîne şi de alte sălbăticiuni. Celălalt sport de frunte al lor este lupta de pe cal. Sînt foarte certăreţi ; cînd doi bărbaţi se bat, un al treilea nu îndrăzneşte niciodată să intervină pentru a-i despărţi, nici măcar fratele sau tatăl unuia dintre cei doi. Omorul este pedepsit cu moartea (afară de cazul în care ucigaşul era beat în clipa în care a comis fapta), la fel şi dezmăţul trupesc, adulterul, furtul, urinatul peste focul de tabără şi chiar şi infracţiuni mai mici, afară de cazul în care sînt făptuite în afara clanului sau a confederaţiei de triburi ; în afară, totul este permis. Veşmintele lor personale sînt foarte jegoase şi nici ei nu se spală, în schimb îşi mînjesc feţele cu seu de cal. Se închină cerului albastru şi folosesc vrăjitori ; de teama spiritelor rele, omul bolnav nu poate fi vizitat de nimeni, afară de servitorii săi. Sînt îngroziţi de tunet şi de fulger, iar în timpul furtunilor se ascund în corturi. La ei, căsătoria se înfăptuieşte prin captură sau prin mimarea capturii, iar fiul moşteneşte toate nevestele tatălui, cu excepţia mamei sale. Armele lor, precum am mai spus, sînt arcuri uşoare, săgeţi, lănci groase şi săbii late, încovoiate. În bătălie, bărbaţii mai nobili poartă haine de piele, acoperite în faţă cu plăci de metal ; dar nu şi în spate, pentru că asta se consideră laşitate. Vorbesc într-o limbă aproape neinteligibilă, ciripind ca păsările.

În cea mai mare parte a timpului, trăiesc în neînţelegere şi harţă, trib cu trib şi clan cu clan, dar cîteodată, cîte un nobil de sine stătător se ridică, devenind prinţ şi avînd multe clanuri în subordinele sale ; este numit Han. Cînd se ridică un asemenea Han, cele două imperii trebuie să se ferească de incursiunile hunilor de peste graniţă.

Atîta, deci, despre huni.

CAPITOLUL VIII

BĂTĂLIA INUTILĂ

Această victorie a prilejuit călătoria stăpînei mele, Antonina, la Daras : împărăteasa Teodora o trimise la Belizarie, cu o scrisoare de felicitări personale și cu daruri. Precum era firesc, și împăratul Justinian trimise o scrisoare și daruri, fără a ști însă că Teodora procedează la fel, deoarece ea nu-i făcuse această confidență. Cele două misiuni navigară independent una de alta. Darurile lui Justinian constau dintr-o togă de ceremonie, superb brodată cu fir de aur și perle ; o carte de rugăciuni, ilustrată, legată în fildeș sculptat ; o relicvă valoroasă — strachina autentică, de cerșetor, a Sfîntului Bartimeu cel orb, căruia, după evanghelistul Marcu, Mîntuitorul îi redase vederea. Această strachină, care ajunsese la Justinian din tezaurul unei mînăstiri desființată de curînd pentru imoralitatea ei, era din lemn de măslin, care, din cauza vechimii, dobîndise o culoare argintiu-cenușie. Nu era împodobită cu metale prețioase și pietre, cum sînt de obicei aceste relicve, ci era o simplă strachină de cerșit,

de felul celor pe care cerșetorii le mai folosesc și acum, stînd sub porticul bisericilor sau în piețe. De jur împrejurul buzei fuseseră încrustate cîndva, nu se știe cînd, cuvintele grecești „Sărăcie și Răbdare". În epistola scrisă de mîna lui Justinian, se aduceau mari elogii iscusinței lui Belizarie, vădită în bătălie, și loialității lui față de cauza imperială și era încurajat să-și repete faptele glorioase, cu binecuvîntarea lui Dumnezeu, dacă persanul păgîn va îndrăzni vreodată să ne mai violeze frontierele, dar în același timp Justinian îl sfătuia să cruțe, pe cît îi va fi cu putință, numărul de oameni combatanți ; cîtă vreme continua să stăruie lipsa de soldați, îndemnul la răbdare, încrustat pe sfînta relicvă, trebuia respectat întocmai.

Justinian încredință această solie lui Narses, șambelanul Curții. În dreptul Lesbosului, corabia în care naviga acesta o depăși pe cea în care ne aflam noi, stăpîna mea și cu mine, și Narses o invită politicos să-și unească forțele cu ale lui. Narses avea o statură de pitic și era de o slutenie respingătoare : băștinaș din Armenia persană, avea renumele de a fi cel mai deștept om din Constantinopol și era, firește, eunuc. Stăpîna mea, jucăușă, pentru a mai ușura plictisul călătoriei de trei săptămîni, începu să-l necăjească pe Narses, cum că e „trădător al sexului său". Am auzit-o, fără să vreau, șoptindu-i într-o seară cameristei ei, Macedonia :

— Nu vădește nici una din trăsăturile obișnuite ale eunucilor — înclinație spre lux, sentimentalism, fire fricoasă și religiozitate speculativă. Nu-și exprimă dorința de a pieptăna frumosul meu păr castaniu, sau de a-mi dezmierda picioarele gingașe, și nici nu pare să-mi invidieze frumusețea

chipului : ceea ce este, între toate, trăsătura cea mai pregnantă la eunuci. (Am omis să menționez că stăpîna mea era apreciată — și nu numai în virtutea costisitoarelor înfrumusețări, rezultate de pe urma migalei mîinilor peruchierului, pedicuristului, manicuristului și tuturor celorlalți din această branșă, cît mai ales datorită propriilor ei daruri — ca una dintre primele trei frumuseți feminine din Constantinopol ; primul loc fiind, firește, de neatins, căci era rezervat împărătesei.) Narses discută concret despre problemele apărării graniței, despre recrutări și despre intendență ; și cînd se adresa escortei de Gărzi, dădea ordine limpezi, categorice, imitînd foarte bine intonația și vocea militarilor, ceea ce stîrnea un zîmbet ușor al stăpînei mele. Zîmbetul ei îl jigni, ceea ce el îi spuse pe față.

Ei bine, noi, eunucii, constituim o trăsătură de frunte a civilizației romane de Răsărit, și jucăm un rol foarte folositor în viața ei. Istoria vieții mele n-a fost obișnuită — în fapt, cei mai mulți eunuci sînt importați de tineri de pe țărmurile Mării Negre, cam de prin Colchida, și sînt instruiți într-o școală specială a Palatului, în toate amănuntele Administrației de stat Imperiale, care este aproape în întregime dominată de eunuci. Împărații noștri și-au însușit inițial de la curtea persană principiul că eunucii, nefiind eligibili în funcții supreme și nici în stare de a întemeia familii primejdios de puternice, pot fi onorați fără riscuri cu încrederea regală și folosiți ca un bastion împotriva conspirațiilor de nobili puternici, care ar putea ținti uzurparea tronului. În general, eunucii devin funcționari mai blînzi, mai loiali și mai harnici decît colegii lor cu sîmburele intact, și minuțiozitatea lor în chestiunile cotidiene — nu

contest că sînt minuțioși — este o puternică forță conservatoare. De aceea în familiile de clasă mijlocie, bogate, care au destui feciori pentru a continua stirpea, a devenit de mult obicei să se castreze cîte unul dintre cei mai tineri, deliberat, în vederea pregătirii sale pentru o carieră rodnică în Administrația de stat. De asemenea, fiii bastarzi ai împăraților, sau cei ai fiilor și fiicelor lor, sînt castrați în mod sistematic, pentru a face din ei cetățeni folositori și pentru a preîntîmpina eventualele lor aspirații la tron. Eunucii nu sînt excluși nici de la preoție, cum fusese cazul la toate ordinele preoțești din vremurile păgîne, cu excepția preoților din Attis ai Mamei Cybele. Însuși patriarhul orașului este acum adeseori unul dintre ai noștri.

Astfel, a fi eunuc înseamnă, cel puțin pe plan social, mai degrabă un avantaj decît un dezavantaj, ceea ce reiese și din compararea prețurilor pe piața de sclavi. Prețul unui sclav de casă eunuc este de trei ori cît cel al unuia nevătămat ; și este numai cu ceva mai scăzut decît cel al unui medic de casă experimentat sau al unui artist iscusit. Eunucul este însă numai rareori un om fericit, deoarece, îndeobște, operația se efectuează înainte de vîrsta pubertății și, în consecință, el își imaginează, în taină, că a fi un bărbat întreg înseamnă ceva foarte bun ; dacă nu de altceva, măcar pentru că bărbații întregi sînt în situația de a-i batjocori pe eunuci, jurînd că ar prefera să fie orbi sau muți sau surzi, sau chiar toate trei laolaltă, decît să se lipsească de dulcele și sănătosul act al dragostei. Firește eunucul are gata pregătit răspunsul la asemenea lăudăroșenie, și anume că sexul este în fapt o nebunie, care nu aduce nimănui prea mult noroc. Dar în taină,

mărturisesc și eu, eunucul e în stare să-l pizmuiască pe bărbatul care poate să ducă o femeie la pat și acolo să-i facă mai mult decît să o îmbrățișeze pur și simplu ca pe o soră și să-i sărute, neprihănit, ochii.

Stăpîna mea Antonina mi-a spus o dată :

— În ce mă privește, dragul meu Eugeniu, dacă nu aș fi femeie, aș vrea să fiu mult mai degrabă eunuc decît bărbat ; căci bărbaților le vine extrem de greu să găsească în materie de sex o cale medie, între dezmăț și ascetism. Faptul că noi, femeile, sîntem privite cu atîta suspiciune de către Biserică și că de pe amvoane se predică atît de caraghios împotriva noastră, înfățișîndu-ne ca pe niște ispititoare și nimicitoare, l-am înțeles întotdeauna ca pe o mărturisire indirectă a invidiei nutrite de bărbați față de echilibrul femeilor. Eunucul se bucură într-o anumită măsură de acest echilibru și s-ar bucura de el din plin, dacă nu i-ar batjocori acei fericiți-nefericiți întregi la trup. În legătură cu asta, Eugeniu, să ții seama de fabula lui Esop despre vulpea care și-a pierdut coada într-o capcană și care apoi a încercat să-și convingă semenii, adică vulpile celelalte, cît de convenabilă este această mutilare. Ele o batjocoriră, spunîndu-i că a ajuns la această părere numai pentru că ea însăși fusese mutilată. Despre Esop se spune că ar fi fost un sclav eunuc, cum ești și tu. Eu conchid că morala cuprinsă în această fabulă nu este cea luată îndeobște ca atare, și anume că celui nenorocit îi place să-i vadă și pe ceilalți la fel — cum se petrece bunăoară cu călugării care, depunînd jurăminte severe, și-au pierdut libertatea și încearcă să-și convingă prietenii vechi să procedeze la fel. Nu, morala constă mai degrabă din evidențierea imposibilității de a conchide logic dacă bărbații sînt mai fericiți în sau fără deplinătatea puterilor lor trupești. În ce mă privește, mă simt fericită că sînt femeie și că această discuție nu mă atinge personal, în nici un fel.

Stăpîna mea îi spuse și lui Narses aproximativ aceleași lucruri. El răspunse la tachinările ei cu cumpătare și-i relată povestea vieții sale, din care reieși de ce anume este nemulțumit de starea lui trupească. La unsprezece ani fusese făcut prizonier, într-o bătălie, și la acea vîrstă fragedă ucisese un om cu săbiuța lui — căci se trăgea dintr-o binecunoscută familie de militari din Armenia. Zicea că urăște munca de birou și speră să-l convingă într-o zi pe împărat să-i încredințeze un comandament militar ; toată viața studiase intens strategia și tactica și, dacă i s-ar acorda o dată prilejul, credea că într-o bună zi i s-ar aduce și lui asemenea daruri regești, ca acelea pe care le duce acum el lui Belizarie, sau poate chiar altele și mai mari !

Este știut că aproape fiecare om de pe lumea asta este nemulțumit cu meseria sau cu profesiunea lui. Fermierul ar vrea să fie împărat, împăratul ar vrea să sădească verze ; costelivul căpitan al navei comerciale îl invidiază pe proprietarul borțos al vinăriei — care, la rîndul său, îi întoarce invidia, nemulțumit de viața sa sedentară. Dar este înțelept să nu rîzi de oamenii aceștia cînd dau glas nemulțumirii lor, în chip de confidență : stăpîna mea învățase de prima dată să se poarte astfel, cu tact, încă din zilele de odinioară, de pe cînd lucra la club. Așa că se prefăcu a-și da seama că greșise atunci cînd îi vorbise lui Narses ca unui oarecare eunuc pașnic de prin Colchida și vădi simpatie față de nemulțumirea lui. Declară că

dacă vreodată va fi răsplătit, prin numirea într-un înalt post militar, pentru marile servicii pe care le adusese statului, ea va fi prima să-l felicite și să-i dorească succes. Cît mai dură călătoria, se împăcară bine ; și Narses deveni un bun prieten al ei. O ceartă și o împăcare sînt un preambul mai favorabil al prieteniei decît multe altele. Dar vă puteți imagina că stăpîna mea nu putea lua ambițiile lui militare prea în serios, chiar și după ce el dovedi, prin discuțiile cu cei doi căpitani de Gardă care comandau escorta lui și a ei, că are mai multe cunoștințe în domeniul teoriei militare decît ei. Căci deși putea fi adevărat că la vîrsta de unsprezece ani ucisese cu săbiuța lui un om, asta se petrecuse cu patruzeci și nouă de ani în urmă, și de atunci încoace abia dacă scosese piciorul din palat unde, vreme îndelungată, pînă ce nu i se desăvîrșise educația, lucrase la un război de țesut, în compania femeilor palatine.

Prima parte a călătoriei o făcurăm pe mare, într-o navă de război cu trei rînduri de vîsle. A fost un drum plăcut, dar fără de evenimente ; trecurăm prin dreptul obișnuitelor dealuri verzi și orașe albe. Cînd, în sfîrșit, debarcarăm la Seleucia și ajunserăm pe uscat la Antiohia, am rămas încîntat, văzînd cît de repede se reparaseră ravagiile cutremurului : era iarăși scumpa, agitata, luxoasa, vechea noastră Antiohie. Narses și stăpîna mea au fost musafirii Senatului local și ai oficialităților facțiunii Albastre, care se purtară extrem de amabil cu stăpîna mea — și ea cu dînșii. Apoi o luarăm pe drumul pavat, înspre Zeugma, vestit pentru podul său de vase, așezat la distanță de o sută douăzeci de mile ; de unde mai sînt de străbătut două sute de mile, printr-o regiune în cea mai mare parte fertilă, udată de

patru afluenți principali ai Eufratului, pînă la Daras și la frontieră. Călătorirăm în cabriolete de poștă și căldura ni se păru foarte obositoare, în ciuda umbrarelor și a căluților cu pas vioi. De la Edessa, unde ne oprirăm două zile, trimiserăm călăreți repezi, ca să ne vestească apropierea.

Protocolul prescria ca la Daras scrisorile să nu fie înmînate nemijlocit lui Belizarie (or Maestrului Oficiilor, care era de asemenea onorat printr-o epistolă a împăratului), ci oamenilor lor de casă. Stăpînei mele îi păru foarte rău, deoarece cunoștea conținutul scrisorii Teodorei, care fusese doar scrisă în prezența ei. Ar fi dat mult să poată urmări chipul lui Belizarie, în timp ce o citea. Scrisoarea glăsuia precum urmează :

„Teodora Augusta, soție a lui Justinian, către Ilustrul patrician Belizarie, Comandant al Armatelor victorioase din Răsărit : salut.

Vești au ajuns la regescul meu soț, împăratul, și la mine însămi, despre binemeritatul tău succes în fața persanilor. Numele tău este pomenit acum laolaltă cu cel al eroilor din trecut și noi te lăudăm; pentru că ne-ai adus mari foloase, și-ți dorim tot binele. Două dintre darurile împăratului, strachina și cartea de rugăciuni țin seama de firea ta religioasă, iar cel de al treilea, toga, este o anticipare a prețuirii ce ți se va acorda la Curtea noastră, cînd te vei întoarce de la datorie și victorii. Se cuvine deci — căci darurile unei Doamne, către cineva din suita imperială, trebuie să fie complimentare cu cele ale stăpînului ei — să-ți trimit trei alte daruri, pe care le vei primi din mîna Doamnei Dormitorului nostru, care se bucură de deplina noastră încredere, daruri care îți vor pricinui plăceri de cu totul altă natură.

Primul dintre aceste daruri l-am ales pentru că poartă însemnul casei tale și, afară de asta, este cel mai grozav, din soiul său, de pe toate domeniile noastre ; cel de al doilea îl trimit pentru că prada ta te va fi făcut să ai nevoie de el ; în ce-l privește pe al treilea, este un dar mai prețios decît nestematele și vei atrage asupra ta marea noastră nemulțumire dacă, trufaș, îl vei refuza. Căci este o caracteristică a Teodorei să ofere, din gratitudine, întotdeauna ce are mai bun. Rămîi cu bine !"

Belizarie trimise vorbă că reprezentanții Maiestăților-lor sînt bineveniți și chiar îi primi, pe Narses și pe stăpîna mea, în sala de judecată, răcoroasă, boltită, în care împărțea de obicei dreptate și unde acorda zilnic audiențe subalternilor și aliaților săi. Narses fu introdus primul, ca emisar al împăratului. Se pare că Belizarie îl primi amabil, interesîndu-se întîi de sănătatea stăpînului său regesc și a stăpînei sale și a principalilor senatori, și cerîndu-i apoi știri despre evenimentele din oraș și din imperiu. Băură împreună o cupă de vin, pe estrada tribunalului, și Narses îi puse întrebări iscoditoare despre amănuntele bătăliei. Belizarie răspunse, dar nu într-o doară, ca unui oarecare eunuc din Palat, ci atent și în amănunt, cumpănind fiecare cuvînt. Narses voia să știe de ce i-a descălecat Belizarie temporar pe hunii massageți, ca să apere șanțul din mijloc. Belizarie răspunse :

— Pentru că atacul fusese formidabil și pentru că nimic nu-i stimulează mai mult pe pedestrașii aflați la strîmtoare („oamenii de dîrvală", cum li se zice cîteodată cu dispreț, din pricina îndatoririlor umile care le revin), decît atunci cînd își văd camarazii de pe cai renunțînd, cu noblețe,

la posibilitatea de a fugi, trimițîndu-și caii ceva mai îndărăt, sub paza unor grăjdari, și luptîndu-se și ei o dată corp la corp, pe propriile lor picioare.

Apoi i se înmînară lui Belizarie darurile împăratului, pe care le admiră, mulțumi pentru ele și, curînd, Narses se înclină și se retrase.

Între timp, stăpîna mea Antonina ședea în anticamera de la capătul sălii, iar Rufinus, care devenise acum purtătorul de drapel al lui Belizarie, căuta să fie foarte atent cu dînsa. Dar la observațiile lui politicoase ea răspunse confuz, la întîmplare, deoarece pentru prima oară în viață nu se simțea la largul ei. Cînd Teodora și stăpîna mea discutaseră chestiunea la Palat, Antonina păruse firească și sigură ; dar acum, cînd se ridică să dea urmare chemării în sala de judecată, genunchii îi tremurară și limba i se uscă în gură.

Se opri la mijlocul sălii și făcu semn Gărzilor să aducă în față primul dintre cele trei daruri ale Teodorei — un armăsar murg, înalt, focos, de trei ani, cu o pată albă pe frunte și pintenog la toate patru picioarele. La aceste semne se referise Teodora, cînd scrisese că primul ei dar purta însemnul casei lui Belizarie. Un vuiet de aplauze se înălță dinspre cuirasierii de casă, aliniați de-a lungul pereților sălii, cu lăncile drepte, lipite de flanc, și dinspre ofițerii de cavalerie, așezați după rang în jurul estradei. Stăpîna mea îl auzi pe Rufinus, care se oprise aproape, murmurînd în barbă :

— Singur acest dar al împărătesei depășește pe cele trei ale împăratului.

Într-adevăr, era un animal nemaipomenit de frumos, din prăsila vestită a tracilor, pe care o pomenește poetul Vergiliu în cea de a cincea carte a *Eneidei*.

Armăsarul fu trimis la grajd şi stăpîna mea Antonina făcu semn să fie adus cel de al doilea dar. Stăpîna mea fusese îngrijorată că acesta ar putea să nu ajungă la vreme, deşi îl trimisesem înainte, din Antiohia, îndată după debarcare, şi îl depăşisem la o zi distanţă de Edessa ; dar iată-l sosise — un transport de cinci sute de armuri complete, din zale, pentru cavalerişti, provenit din atelierele de armament de la Adrianopol. Teodora a aflat că Belizarie capturase şi un mare număr de cai persani şi prevăzuse, fără a greşi, că el va înrola în propriile sale forţe pe cei mai robuşti dintre cei trei mii de prizonieri şi-i va face cuirasieri. Dar armura de cavalerie persană, care îi căzuse în mînă, nu era potrivită, fiind şi prea subţire şi prea complicată pentru a putea fi folosită pe cîmpul de luptă ; aşa că aceste cinci sute de armuri erau un dar dintre cele mai binevenite. Se iscă iarăşi un murmur de satisfacţie şi aplauze, deoarece se văzu că toate coifurile de metal aveau pene albe. Era evident că împărăteasa ştia să ofere daruri potrivite.

Stăpîna mea îşi regăsi în sfîrşit glasul şi vorbi :

— Prin ordin al Luminăţiei-sale, Regeasca mea Stăpînă, cel de al treilea dar, Ilustre Belizarie, trebuie să-ţi fie înmînat în particular.

Simţea cu toată certitudinea că Belizarie nu o recunoscuse, deoarece, cînd îi răspunse, vocea lui suna rece şi firească :

— Precum doreşte Binefăcătoarea mea. Dar voi, domnii mei, nu vă retrageţi, vă rog ! Ilustra Doamnă a Dormitorului Imperial va fi poate destul de mărinimoasă să mă întîlnească în anticamera din care tocmai a venit, şi să-mi înmîneze acolo cel de al treilea dar, între patru ochi, precum ne cere Glorioasa ei Stăpînă.

Stăpîna mea Antonina se înclină şi se retrase în anticameră, iar el veni imediat, intră şi închise uşa.

Stătură aşa, faţă în faţă, fără a vorbi pînă ce, într-un tîrziu, ea îi zise, cu glas scăzut :

— Darul sînt eu însămi, Antonina. Îţi aduci aminte de mine — fata dansatoare de la banchetul dat de unchiul tău, Modestus, la Adrianopol ?

Fie că el nu uitase niciodată, fie că amintirea îi reveni acum brusc, răspunse :

— Iar eu sînt acelaşi, Belizarie.

Îi cuprinse mîinile într-ale lui şi cel de al treilea dar fu primit.

Apoi Belizarie zise :

— Spune-i Regeştii tale Stăpîne că niciodată, în tot cursul istoriei, cred eu, nu s-au oferit unui supus daruri atît de binevenite de către o stăpînă imperială ; şi că le accept, mişcat şi uimit de minunata ei capacitate de a-mi ghici nevoile şi dorinţele. Dar, o, dulce Antonina, mai spune-i că bucuria pentru cel de al treilea dar al ei, care este de departe şi nemăsurat cel mai de preţ, trebuie amînată pînă ce voi fi rechemat de la război, deoarece trebuie să respect un legămînt.

— Ce legămînt mai poate fi acesta, dragul meu Belizarie ? întrebă ea.

El răspunse :

— Ofiţerii şi oamenii mei au făcut legămînt pe Evanghelii, şi eu i-am urmat, că nici nu-şi vor rade bărbile, nici nu vor cădea în păcatul beţiei, nici nu se vor căsători sau lua ibovnică, atîta vreme cît rămîn aici, în serviciu activ, împotriva persanilor.

— Nu ai putea apela la patriarh, ca să-ţi dea dezlegare de acest jurămînt ? întrebă ea.

— Aş putea s-o fac, dar nu vreau, din pricina celorlalţi, care trebuie să rămînă pe mai departe legaţi de el. Ai răbdare şi aşteaptă, iubita mea Antonina ! Imaginea ta a stăruit în inima mea în toţi aceşti cincisprezece ani ! A şti că la revenirea mea în oraş mă aşteaptă cea mai mare răsplată din cîte pot exista, va grăbi, neîndoielnic, întoarcerea mea victorioasă, precum o doreşte împăratul.

Deşi stăpîna mea Antonina nu putea exercita presiuni asupra lui, întrucît era vorba de onoare, nu-şi putu ascunde nici dezamăgirea. Îl întrebă :

— O, Belizarie, eşti sigur că nu cauţi scuze pentru a cîştiga timp ?

Dar toate acestea erau spuse de formă : niciodată pe faţa unui om încîntarea nu fusese înscrisă mai limpede.

Belizarie şi stăpîna mea se întoarseră în sala de tribunal şi amîndoi îşi reluară înfăţişarea şi tonul oficial. Belizarie îl chemă din nou pe Narses şi-i invită, atît pe el cît şi pe stăpîna mea, şi pe ofiţerii din escorta lor, la un banchet ce urma să aibă loc în seara aceea, cu statul său major. Stăpîna mea nu mai avu alt prilej de a sta de vorbă singură cu Belizarie şi amîndoi avură grijă să nu dezvăluie prin vorbe sau priviri marea dragoste pe care o simţeau unul pentru celălalt. Banchetul fu o întîlnire sobră, pe de o parte din cauza legămîntului de a nu bea, depus de aproape toţi cei de faţă, iar pe de alta pentru că la Daras delicatesele de masă nu se procură cu uşurinţă. În dimineaţa următoare, Narses şi Antonina porniră spre casă, purtînd scrisori de umilă gratitudine către Stăpînul şi Stăpîna Imperială. Dar Narses ghicise taina stăpînei mele şi-i şopti, îndată ce se aflară singuri în doi, în cabrioletă :

— Să aibă tot atîta noroc în dragostea ta, Ilustră Doamnă, precum tu într-a lui !

Stăpîna mea îi răspunse cu vorbe care îi făcură tot atîta plăcere, cîtă îi făcuseră ei vorbele lui :

— Şi fie ca dumneata, Distinse Şambelan, să ai tot atîta succes cînd mantia purpurie de general îţi va flutura de pe umeri, precum ai avut în toţi anii aceştia, cît ai fost îmbrăcat în mătăsurile scorţoase şi roşii ale funcţiei tale de la Palat.

Cînd sosirăm îndărăt, la Constantinopol, două scrisori ale lui Belizarie o aşteptau, deoarece veniseră pe căi mai repezi. Erau scrise într-o limbă atît de simplă şi de elegantă, şi exprimau o pasiune atît de sinceră încît — această dragoste nefiind numai admisă ci, în fapt, chiar impusă celor doi prin ordine imperiale — stăpîna mea se hotărî să încalce o regulă respectată de ea o viaţă întreagă şi încredinţă scrisului propriile ei sentimente de dragoste. Pînă la întoarcerea lui, cam optsprezece luni mai tîrziu, îşi trimiseră unul altuia multe zeci de scrisori.

În faza următoare a războiului s-a produs o invazie persană în Armenia romană ; dar ea a fost energic combătută de Sittas, fostul camarad al lui Belizarie, cumnatul Teodorei. Numele de roman bucurîndu-se acum de mai mult respect decît înainte, un număr de armeni creştini, de pe partea persană de dincolo de frontieră, dezertară, trecînd în rîndurile armatei imperiale. Kobad pierdu, de asemenea, veniturile aferente minei de aur de la Pharangium, un oraş aşezat într-o vale rodnică dar aproape inaccesibilă, pe graniţa dintre cele două Armenii ; căci conducătorul minei optase pentru trecerea oraşului şi a minelor sub protecţia

romană. Kobad, cu încăpățînare de om bătrîn, refuză să-și retragă armatele din vecinătatea Darasului, deși Justinian trimisese o ambasadă pentru reluarea negocierilor de pace. Fiecare parte încercă să arunce răspunderea morală a conflictului asupra celeilalte. Kobad comunică ambasadorului roman că persanii au procedat îndreptățit ocupînd și punînd o garnizoană la Porțile Caspiene, pe care împăratul Anastasie refuzase să le cumpere de la proprietar pe un preț simbolic, deoarece, procedînd astfel, au apărat de năvăliri barbare atît imperiul roman cît și pe cel persan. Întreținerea garnizoanei era costisitoare și socotea drept ca Justinian să plătească fie jumătate din cheltuieli, fie, dacă preferă, să trimită la Porțile Caspiene un detașament de trupe romane, care să îngăduie retragerea jumătății garnizoanei persane.

Regele și ambasadorul discutară încălcarea unui străvechi tratat privind fortificațiile de pe graniță. Fortificarea de către romani a Darasului, sublinie Kobad, impusese, din punct de vedere strategic, menținerea de către persani a unor puternice unități de frontieră la Nisibis, ceea ce constituia din nou un impozit abuziv asupra resurselor țării și o nedreptate în plus, pe care nu o putea accepta. Îi oferi lui Justinian trei alternative din care să aleagă : să contribuie la apărarea Porților Caspiene, să demoleze fortificațiile de la Daras, să reînceapă războiul. Ambasadorul înțelese spusele regelui în sensul că un tribut în bani, camuflat de ochii lumii ca o contribuție la apărarea comună în fața amenințării barbare, ar pune capăt conflictului.

Justinian încă nu se putea hotărî dacă să ofere sau nu un tribut de bani. În vreme ce el încă mai delibera, Kobad fu vizitat de regele sarazinilor,

aliatul său, care îi propuse planul unei lovituri grele ce putea fi dată romanilor. Sarazinul era un bătrîn înalt, slab, viguros, a cărui curte se afla la Hira, în deșert, și care vreme de cincizeci de ani întreprinsese numeroase incursiuni în teritoriul roman, între granițele Egiptului și Mesopotamiei. Apărea brusc, din regiuni sălbatice, cu o forță de cîteva sute de călăreți, jefuia, incendia, masacra, lua prizonieri — cîteodată cu miile — și apoi dispărea tot atît de brusc precum apăruse. Se puseseră la cale mai multe expediții represive împotriva lui, dar toate rămăseseră fără succes ; căci arta de a purta război în deșert este stăpînită numai de cei ce s-au născut acolo. Tăiase retragerea și capturase două puternice coloane romane care operaseră împotriva lui, și-i ținuse pe ofițeri în captivitate, ca să fie răscumpărați.

Acest rege bătrîn îi propuse acum lui Kobad ca în loc de a purta campania, ca de obicei, între izvoarele Eufratului și Tigrului, unde romanii stăpîneau un număr de orașe împrejmuite cu ziduri, în care se puteau retrage ori de cîte ori erau atacați, să ia o rută sudică, pe care nu o apucase încă nici o armată persană, urmînd cursul Eufratului. Anume, pornind din punctul în care cursul rîului cotește de la apus spre nord, să izbească de-a curmezișul deșertului sirian. Căci aici, dincolo de deșert, romanii, încrezîndu-se în apărarea naturală oferită de pustiu și de stîncile secetoase, fără de apă, au clădit numai puține întărituri, iar în acestea nici nu staționau trupe demne de menționat. În urma unui atac viguros, Antiohia le-ar cădea în mînă fără luptă, deoarece — și acest comentariu al său era pe deplin întemeiat — Antiohia este cel mai ușuratic oraș din tot Răsă-

ritul, pe locuitori neinteresîndu-i decît patru lucruri și anume : vinul, plăcerile trupului, politica de Hipodrom și dezbaterile religioase. (Negoțul nu-i interesează ca atare, ci e numai o necesitate neplăcută, de care se țin doar ca să-și asigure fondurile necesare pentru a da curs celor patru interese majore, care îi pasionează.) Ce oraș superb de jefuit ! Și atacanții s-ar putea întoarce nestingheriți, cu prada, mult înainte ca vreun ajutor să poată sosi din Mesopotamia romană.

Kobad era interesat, dar se îndoia. Dacă în trecut nici o armată persană nu găsise această cale practicabilă, în ce măsură s-au schimbat acum împrejurările, ca planul să devină realizabil ? Cum ar rezista o armată, neobișnuită nici cu scurte perioade de foame, nici cu setea, în deșertul dogorîtor și lipsit de pășuni ?

Regele sarazinilor răspunse la prima întrebare că pînă atunci Marele Rege nu apelase niciodată la sfatul unui sarazin cu experiență. În ce privește întrebarea a doua : forța persană ar trebui alcătuită numai din cavalerie ușoară — infanteria și cavaleria grea erau excluse — și expediția ar trebui întreprinsă primăvara, cînd, cei ce știu să le caute, vor găsi pășuni întinse pînă și în cel mai sălbatic deșert ; trupele urmau să se deplaseze cu o încărcătură cît mai ușoară ; și sarazinii îi vor aștepta, undeva, într-un punct apropiat de izvorul rîului, în teritoriu roman, cu hrană și apă îndestulătoare pentru ultima și cea mai grea etapă a călătoriei.

Kobad se lăsă convins de regele sarazinilor, deși sarazinii sînt, lucru știut, o rasă în care nu se poate avea încredere ; își spuse însă că regele

sarazinilor nu putea avea alt motiv să facă această propunere, decît acela de a obține ajutor persan pentru un raid promițător, conceput, se vede, pe o scară prea vastă ca să-l ducă la bun sfîrșit de unul singur. Kobad nu trebuia să se ferească decît de trădare pe drumul de întoarcere al regelui, de aceea insistă ca acesta să-și lase cei doi fii și cei doi nepoți la curtea persană din Susa, pînă la terminarea campaniei. Sarazinul acceptă și în luna martie a anului următor — anul de după bătălia de la Daras — toate pregătirile erau isprăvite. Corpul expediționar se adună la Ctesiphon, în Asiria, fiind alcătuit din cincisprezece mii de oameni, sub comanda unui persan capabil, numit Azareth.

Trecură Eufratul puțin deasupra orașului Babilon și înaintară de-a lungul malului sudic, prin regiuni nelocuite, pînă ajunseră la postul de frontieră roman de la Circesium, unde se aflau numai cîțiva vameși. De aici înaintară repede, călărind de-a lungul drumului roman care, după ce urmează rîul o sută de mile, cotește spre sud, înspre Palmyra și Damasc. Aici li se alătură o mare unitate de sarazini, sub comanda regelui ; acesta îi spuse lui Azareth că drumul stă deschis drept înainte, prin deșert, pînă la Chalcida, un oraș împrejmuit de ziduri, care constituia aproape singurul obstacol între ei și Antiohia ; și nici acesta nu era un obstacol, pentru că toată garnizoana consta numai din două sute de oameni. Azareth nu avea deplină încredere în sarazini, deși îi aduseseră proviziile prevăzute. De aceea, așteptă pînă ce niște cercetași, trimiși înainte cu escortă de sarazini, se întoarseră raportînd că în deșert există multe

pășuni și că de nici o parte nu li se întinsese vreo cursă.

Dar acordîndu-și acest răgaz, subestimase energia lui Belizarie, care introdusese de curînd un lanț de posturi de pîndă, cu un cod de semnalizare prin fum, ca o măsură de protecție împotriva incursiunilor de peste graniță. La mai puțin de un ceas de la sosirea persanilor la Circesium, așezat la două sute de mile de Daras, de-a curmezișul deșertului sudic, Belizarie aflase numărul și alcătuirea forțelor adverse și luase hotărîrile. Lăsînd în urmă, la Daras și în celelalte orașe de graniță, numai garnizoane mici, se grăbi în marșuri forțate în ajutorul Antiohiei, cu toate trupele instruite pe care le putuse aduna — și care, avînd în vedere răgazul atît de scurt, numărau numai opt mii de oameni; dar mai adună întăriri în cursul marșului, însumînd alte opt mii. O luă pe drumul sudic, prin Carrhae (vestit pentru înfrîngerea dezastruoasă suferită aici, din partea persanilor, de Crassus, colegul lui Iuliu Caesar) și izbuti să ajungă cu principalul său corp de cavalerie la Chalcida, la trei sute mile distanță, în șapte zile, adică exact la vreme pentru a amplasa unități în fortificații. Dar fu o cursă strînsă, căci Azareth trecuse deșertul și se afla la distanță de numai o jumătate de zi de marș de Chalcida — chiar printre stîncile în care Sfîntul Ieronim și ceilalți asceți, fîrtații săi nebuni, trăiseră odinioară asemenea unor scorpioni furioși, adorîndu-l într-adevăr pe Dumnezeu, dar respingînd cu ingratitudine toate celelalte lucruri plăcute și frumoase create de Dumnezeu. În aceeași dimineață, i se alăturară lui Belizarie cinci mii de călăreți arabi, din deșertul nord-sirian, unde își ținuseră

caii la păscut. Erau supușii regelui Harith ibn Gabala, din Bostra în Transiordania, căruia Justinian îi plătea o sumă anuală, în aur, cu condiția să oprească incursiunile sarazinilor în Siria. Acești arabi nu erau însă soldați de încredere și regele Harith era bănuit că are o înțelegere cu sarazinii, deoarece ori de cîte ori avusese loc vreun raid al acestora, oamenii săi sosiseră de fiecare dată cu două-trei zile întîrziere; dar Belizarie era bucuros să-i aibă cu el, deoarece în absența infanteriei, care se mai afla pe drum, arabii sporiră numărul trupelor la douăsprezece mii.

Azareth fu scîrbit de el însuși cînd avangarda lui, înaintînd spre Chalcida, fu brusc zvîrlită îndărăt, spre corpul principal, de o șarjă a cavaleriei romane. Lăsase să-i scape prilejul printre degete și acum nu mai putea ajunge la Antiohia fără a risca o bătălie cu același general și aceleași trupe, care se bătuseră atît de bine la Daras. Dacă ar fi fost înfrînt la asemenea distanță de frontiera sa și, mai ales, la o margine nefavorabilă a deșertului sirian, era puțin probabil ca măcar un singur persan să supraviețuiască pe drumul de întoarcere — sarazinii și-ar salva propria lor piele, topindu-se în deșertul pe care îl cunosc atît de bine. Și chiar de-ar fi victorios, probabil că nu ar fi în stare să-l împiedice pe Belizarie să se refugieze, cu resturile forțelor sale, după zidurile orașului Chalcida. Ar fi primejdios să continue incursiunea împotriva Antiohiei, lăsînd în spate orașul Chalcida necapturat și cu întăririle romane aflîndu-se pe drum. Așa că luă hotărîrea înțeleaptă de a face cale întoarsă, fără cîștiguri și fără pierderi, atîta timp cît mai avea provizii și vremea rămînea temperată. Se consolă cu gîndul că, chiar dacă ar fi ajuns la Chalcida înainte de Belizarie

și ar fi înaintat pînă la Antiohia și ar fi jefuit-o, forțele sale — și îndeosebi sarazinii — ar fi fost dezorganizate de victorie iar Belizarie le-ar fi interceptat pe drumul de întoarcere și ar fi avut din nou avantajul de a alege cîmpul de bătălie și de a sta în defensivă, ca la Daras. Regele sarazinilor era de acord că, acum, singura posibilitate care le rămînea deschisă era retragerea ; nu îndrăzni să-și dezmembreze nici propriile sale forțe în mici grupuri de incursiune și să plece spre sud, la jaf, de teamă că Azareth i-ar raporta lui Kobad că fusese părăsit și Kobad i-ar omorî pe ostatecii sarazini. Așa că persanii și sarazinii făcură stînga împrejur și porniră în marș spre casă, iar Belizarie îi urmă de aproape, ca să se asigure că nu se întorc și nu revin în Siria pe vreun alt drum. Nici una dintre armate nu se grăbi și nu încercă să deschidă ostilitățile. Belizarie rămase la distanță de o zi în urma lui Azareth și făcu în fiecare seară tabără în locul pe care Azareth îl abandonase în dimineața respectivă. Organiză o pază strictă, pe propriile sale flancuri și în spate, pentru a nu fi surprins de sarazini.

Era a șaptesprezecea zi a lunii aprilie și Vinerea sfîntă, aniversarea răstignirii lui Isus. Sărbătoarea Paștilor, ziua în care se spune că El s-ar fi sculat din nou din morți, urma să aibă loc. două zile mai tîrziu. Persanii ajunseseră iarăși pe malul Eufratului și mărșăluiseră de-a lungul lui cale de cincizeci de mile, pînă în punctul în care drumul spre Palmyra și Damasc ocolește rîul. Era limpede că nu se gîndeau să-și schimbe planul, ci-și vor continua marșul acasă, de-a lungul rîului. La Chalcida, Belizarie îl dojenise aspru pe comandantul avangărzii sale pentru că intrase

în luptă cu inamicul, fără ordin, și în felul acesta stricase planul tactic în baza căruia toată armata persană ar fi căzut în cursă ; și chiar l-ar fi scos din comanda pe care o deținea, dar la intervenția Maestrului Oficiilor renunță la această măsură. Faptul că Belizarie părea să demobilizeze spiritul ofensiv al oamenilor săi și nu încerca să nimicească dușmanul în timpul retragerii acestuia, determină gurile sparte din armata lui să-l acuze de lașitate — dar deocamdată fără a i-o spune în față.

După aceea, însă, oamenii fură cuprinși cu desăvîrșire de fanatismul creștin al Paștilor, care este întotdeauna sărbătorit printr-un mare chef, după patruzeci de zile de hrană frugală și una sau două zile de post negru. Țipară, cerînd să fie duși la luptă împotriva persanilor, astfel încît să poată cîștiga o bătălie de răsunet pentru a sărbători duminica Paștilor, cea mai norocoasă zi din tot anul. În seara aceea, Belizarie intră în micul oraș Sura ; dar persanii mărșăluiau într-o cadență atît de înceată — deoarece nu doreau de fel să pară grăbiți a se întoarce acasă — încît o parte a infanteriei sale ajunsese din urmă cavaleria persană. Aceste batalione de infanterie nu făcuseră marșul pe la Chalcida, ci tăiaseră pe un drum mai scurt, pe Eufrat, cotind spre sud de drumul spre Carrhae. Sosirea lor constitui semnalul pentru o înnoită ardoare de bătălie : se spunea că, avînd douăzeci de mii de oameni, Belizarie nu are dreptul să se ferească de un atac asupra unui inamic demoralizat și vlăguit.

În dimineața următoare, un număr de ofițeri veni la Belizarie și-l informă că loialitatea și curajul său sînt puse sub semnul întrebării de

către oamenii de sub ordinele lor, care nu mai pot fi reținuți de la provocarea inamicului. Dacă încearcă să-i mai rețină, este probabil că va avea loc o răzmeriță.

Belizarie rămase uimit. Le arătă că este dator să urmeze ordinele răspicate ale lui Justinian și să evite orice fel de risipă inutilă de trupe. Maestrul Oficiilor îl susținu în această părere ; dar amîndoi fură combătuți cu vehemență.

Atunci Belizarie ordonă să se sune goarnele pentru o adunare generală și se adresă trupelor precum urmează :

— Bărbați din forțele imperiale și din forțele aliate ! Ce cîine v-a mușcat, încît v-ați trimis ofițerii la mine cu o cerere atît de smintită ? V-ați săturat de bine ? Iată-i pe persani — care au venit pe pămîntul nostru cu intenția, nici mai mult, nici mai puțin, de a jefui marele oraș Antiohia — forțați acum, datorită acțiunii noastre neîntîrziate, să se retragă cu mîna goală, necăjiți, bătînd cale întoarsă pînă în Persia. „Nu da pinteni unui cal supus“ spune un proverb încercat, precum știți prea bine, voi care sînteți călăreți, și în această împrejurare proverbul se potrivește perfect, îndeosebi legat cu un alt proverb : „Să lași binele în voia lui“. Atîta am de spus în privința înțelepciunii lumești ; dar lăsați-mă să vă mai amintesc, vouă, celor cuprinși de entuziasm creștin, că Scripturile ne poruncesc cu strictețe : „Să nu ucizi !“ Aceasta trebuie înțeles, mă grăbesc să o spun, ca o poruncă îndreptată numai împotriva omorului după bunul plac, căci altminteri ne-ar fi interzis să slujim ca oșteni, chiar și în apărarea țării noastre. Dar vă cer să hotărîți voi înșivă dacă bătăliei pe care vreți să o dați nu i se potrivește denumirea de omor după bunul plac ; eu însumi nu văd nici un temei valabil pentru a da această bătălie. Victoria cea mai deplină și mai îmbucurătoare constă din a zădărnici planurile inamicului, fără a suferi pierderi materiale sau morale. Și am și cucerit o asemenea victorie. Dacă îi forțăm pe persani să lupte, nu vom zori cu nici o zi plecarea lor, chiar dacă sîntem victorioși ; în schimb, dacă sîntem înfrînți... Trebuie să vă amintesc aici că Providența înclină mai degrabă de partea celor ce nimeresc în primejdii pe care nu le-au căutat, decît a celor ce le caută cu tot dinadinsul. Nu ne putem îngădui să fim înfrînți, aduceți-vă aminte ! Un ultim cuvînt : știți că pînă și un șobolan luptă cu înverșunare cînd este încolțit, iar acești persani nicidecum nu trebuie disprețuiți, ca șobolanii. Mai departe, sîntem în Duminica Paștilor și voi toți, afară de arabi, care se închină demonilor și afară de hunii massageți, care se închină cerului albastru, ați postit, începînd din noaptea trecută, și trebuie să postiți vreme de douăzeci și patru de ore. Oamenii care postesc nu luptă cu puteri depline, îndeosebi pedestrașii. Nu mai vorbesc de faptul că voi, infanteriștii, ați mărșăluit trei sute de mile în douăzeci de zile — o ispravă minunată, dar istovitoare — și că unele batalioane, mai încete de picior, se mai află pe drum.

Dar ei nu voiră să-l asculte și răcniră „Lașule !“ și „Trădătorule !“ — strigăte la care se asociară pînă și unii dintre ofițerii săi.

Belizarie schimbă tonul și le spuse că este încîntat de încrederea și curajul lor ; s-ar putea ca un înger bun să-i îndemne la bătălie, și atunci ar fi necucernic din partea lui să le stea în cale ;

că ei pot conta pe el și-i va conduce cu vigoare împotriva dușmanului dintotdeauna.

Ieși în grabă din Sura și îi prinse din urmă pe persani, cam spre mijlocul zilei ; și hărțuindu-le ariergarda cu tir neîntrerupt de săgeți, îl forță pe Azareth să se întoarcă și să dea bătălia. Rîul era la stînga romanilor ; pe malul opus, puțin mai în aval, se afla orașul comercial roman Callinicum. Între rîul scăzut și malurile mari, piezișe, care îl rețin în perioada umflării apelor, se întindea un spațiu de cîteva sute de metri ; bătălia se dădu aici.

A fost o bătălie foarte sîngeroasă și începu cu obișnuitul schimb de săgeți. Belizarie își așeză infanteria în stînga, rîul asigurînd apărarea din flanc, iar pe regele Harith al arabilor la extrema dreaptă, pe panta ascendentă a malului. Mijlocul îl ocupa el însuși, cu cavaleria. Azareth opuse arabilor regelui Harith pe sarazini, care sînt de aceeași teapă, iar în centru și în dreapta se angajă el însuși. Persanii traseră două săgeți pentru fiecare săgeată romană ; dar arcurile romane fiind mult mai rigide și mult mai tare încordate, iar armura persană fiind mai mult pentru ochi decît pentru apărare, în schimburile acestea căzură de două ori mai mulți persani decît romani.

După amiaza trecea, fără ca una din părți să cîștige superioritatea, cînd deodată Azareth trimise două escadroane din cavaleria lui cea mai bună în sus, pe mal, împotriva regelui Harith. Arabii se întoarseră și fugiră, căci așa fac de obicei acești luptători din deșert cînd sînt șarjați ; în felul acesta lăsară însă centrul roman expus. Azareth, în loc de a-i urmări pe arabi, se întoarse împotriva spatelui centrului roman — și-l frînse. Cîteva escadroane de cavalerie, și anume hunii massageți

și cuirasierii de casă ai lui Belizarie se menținură pe poziție, pricinuind dușmanului pierderi grele ; dar restul se năpusti spre rîu și trecu înot spre niște insule de nisip, aproape de mal, unde se aflau în siguranță neputînd fi urmăriți. Arabii nici nu încercară să reia lupta, ci plecară repede, călare, îndărăt, spre corturile lor din deșert.

Infanteria romană era alcătuită în parte din recruți proaspeți din Asia Mică, pe care Belizarie îi instruise ca arcași, și în parte din sulițași demni de toată încrederea. Primii fură sfîrtecați, fără ca cel puțin să încerce să folosească săbiile pe care le purtau ; și nici să înoate nu știau. Aceștia fuseseră cei mai gălăgioși la Sura, vociferînd în favoarea bătăliei. Dar Belizarie adună sulițașii și-i așeză într-un semicerc, cu spatele spre rîu ; și cu supraviețuitorii propriului său escadron, descălecați, respinse atacurile persane, pînă la căderea nopții. Erau numai trei mii de oameni, care înfruntau toată armata persană și pe deasupra mai erau și leșinați de nemîncare ; dar rîndul din față, lăsat într-un genunchi, alcătuia cu scuturile o baricadă rigidă, de neurnit, din dosul căreia camarazii lor luptau cu suliți lungi și scurte. Cavaleria persană șarjă iarăși și iarăși, dar Belizarie îi puse pe oamenii săi să-și izbească scuturile unul de celălalt și să strige în unison ; caii persanilor se speriară, ridicîndu-se în două picioare și se produse învălmășeală.

Cînd se lăsă noaptea, persanii se retraseră în tabăra lor și o navă de transport din Callinicum îi trecu pe Belizarie și pe camarazii săi, grupuri-grupuri, dincolo, pe insule, unde își petrecură noaptea. Ziua următoare apărură mai multe ambarcațiuni și ceea ce mai rămăsese din armata ro-

mană fu transportat la Callinicum, caii trecînd înot. Sărbătoarea Paştilor fu petrecută acolo, dar fără bucurie : creştinii mai ignoranţi şi mai smintiţi justificară înfrîngerea spunînd că Dumnezeu moare an de an, în fiecare zi de Înălţare pe cruce, şi toată ziua următoare rămîne mort, pînă la Înviere, de Paşti ; bătălia ar fi trebuit deci amînată cu o zi — căci, mort fiind, Dumnezeu nu-i putuse ajuta. Belizarie relată toate acestea într-o scrisoare adresată stăpînei mele, bătîndu-şi joc de teologii nechemaţi.

Persanii despuiară morţii romani, ca şi pe ai lor proprii, nu mai puţin numeroşi. Detaşamentul de partea noastră care suferise cel mai mult erau hunii massageţi : dintre cei o mie două sute supravieţuiseră numai patru sute, şi cei mai mulţi dintre aceştia erau răniţi. Belizarie pierduse jumătate din Regimentul său de casă, care numărase trei mii de oameni. Aşteptă pînă sosi restul infanteriei şi apoi se întoarse cu trupele spre Daras ; pierderile lui totale se cifrau cam la şase mii de oameni.

Azareth se întoarse în Persia şi susţinu că a obţinut victoria dar, înainte de a-l lăuda, Kobad îi ordonă să „ia înapoi săgeţile". Este un obicei persan ca, înainte de începutul oricărei expediţii militare, fiecare soldat să depună o săgeată într-un morman. Aceste săgeţi sînt apoi legate, mănunchi-mănunchi şi ţinute sub sigiliu la vistierie. Cînd campania se isprăveşte, supravieţuitorii „iau înapoi săgeţile" ; şi, văzîndu-se cîte rămîn, se pot calcula pierderile. Şapte mii de săgeţi rămaseră neridicate ; Kobad îl dizgraţie pe Azareth, scoţîndu-l din postul său de comandă. De asemenea, regele sarazinilor fu mustrat pentru sfatul

său smintit şi subvenţia anuală pe care o primise vreme îndelungată fu suspendată.

Belizarie scrise un raport către Justinian, scuzîndu-se pentru pierderi şi Maestrul Oficiilor trimise un raport de confirmare, explicînd exact ce se petrecuse şi lăudînd curajul lui Belizarie ; aşa că Justinian continuă să aibă încredere în el. Dar stăpîna mea dorea ca acest război fără noimă să se isprăvească, ceea ce s-ar fi putut obţine cu uşurinţă prin plata cîtorva mii de monezi de aur şi prin cîteva fraze curtenitoare, schimbate între domnitorii celor două imperii ce se înfruntau. Probabil că grija ei pentru soarta lui Belizarie era mai vizibilă decît ar fi dorit ; căci Teodora îl convinse pe Justinian să-l recheme pe Belizarie, pe temeiul că în oraş este nevoie de un soldat capabil, împotriva violenţei care pe zi ce trecea punea stăpînire, în măsură tot mai mare, pe gloatele facţiunilor Albastră şi Verde. Sittas fu numit să-i ţină locul pe graniţă.

Belizarie se întoarse deci, aducînd cu el cavaleria sa de casă ; şi se căsători cu stăpîna mea de sărbătoarea Sfîntului Ioan Botezătorul, chiar în biserica Sfîntului Ioan. Fu un prilej de mare pompă şi bucurie, Justinian însuşi îndeplinind la altar rolul de naş al stăpînei mele ; căci ea nu mai avea nici o rudă bărbătească în viaţă. Teodora înscrise pe numele ei o mare proprietate din oraş, de pe urma căreia dispunea de un venit anual considerabil ; era de părere că o femeie care depinde pentru fiecare gologan pe care-l cheltuieşte de soţul ei, o duce numai ceva mai bine decît o sclavă. Stăpîna mea îl preveni pe Belizarie că pe viitor îl va însoţi în campaniile sale, precum Antonia Bătrîna îl însoţise pe vesti-

tul Germanicus[1] dincolo de Rin, spre mîngîierea amîndurora și spre marele beneficiu al Romei. A rămîne, supusă, la Constantinopol, ignorînd ce s-ar putea întîmpla cu el pe cine știe ce graniță îndepărtată, și a fi expusă tuturor zvonurilor nesăbuite despre înfrîngerea și moartea lui, era o tortură pe care refuza să o mai suporte.

Ocupară un apartament mare la Palat, unde este loc suficient pentru toți.

---

[1] *Germanicus, Tiberius Drusus* (15 î.e.n. — 19 e.n.), general roman, a participat la războaiele Romei împotriva germanilor pe care i-a învins.

CAPITOLUL IX

„RĂZMERIȚA VICTORIEI"

Trecură zece ani pînă ce Belizarie se întoarse pe granița persană. Despre cele ce se petrecuseră în Răsărit în timpul absenței sale, îndeosebi despre celelalte nenorociri care se abătuseră peste sărmana noastră Antiohie, vă promit o relatare completă, cînd povestea mea va ajunge în punctul respectiv. Între timp, vor fi suficiente cîteva cuvinte. Regele Kobad muri, curînd după rechemarea lui Belizarie, la vîrsta de optzeci și trei de ani, dar nu înainte de a ordona o nouă invadare a teritoriilor noastre. Forțele sale erau atît de puternice, încît în Armenia romană soldații noștri fură nevoiți să se retragă în orașele întărite, în vreme ce persanii pustiiră țara. Succesiunea la tronul lui Kobad fu apoi disputată între trei pretendenți. Aceștia erau Khaous, moștenitorul legal; Jamaspes cel cu un ochi, următorul în vîrstă, în calitate de regent al fiului său minor (el însuși fiind exclus, din cauza mutilării); și Khosrou, cel mai tînăr, pe care Kobad îl desemnase prin testament. Khosrou fu aclamat prin-

tr-un vot al Marelui Consiliu și încoronat după toate regulile. Curînd, îi nimici pe frații săi, care se răsculaseră împotriva lui, precum și pe toți moștenitorii lor în linie bărbătească. Dar nici după acest masacru nu se simți sigur pe tron și se hotărî să ajungă la o înțelegere cu Justinian.

În consecință, acești „ochi gemeni ai lumii“ semnară sinoptic o pace, numită „Veșnică“, prin care se prevedea ca orice teritoriu, cucerit de oricare parte în timpul recentelor războaie, să fie retrocedat, și Justinian să-i plătească lui Khosrou o sumă importantă pentru menținerea permanentă a garnizoanei persane la Porțile Caspiene — cam opt sute de mii de monezi de aur — și, fără a demola fortificațiile de la Daras, să-și retragă cartierul general avansat la Constantina, care nu se afla atît de primejdios de aproape de graniță. Se mai prevedea și o condiție ciudată : anume, să li se îngăduie filozofilor păgîni, care fugiseră de la Atena la curtea persană, cînd Justinian cu patru ani în urmă ordonase închiderea Universității — bietul Symmachus numărîndu-se printre ei — să li se îngăduie deci să se întoarcă temporar în imperiul roman, fără teamă de persecuții, cu scopul de a pune ordine în treburile lor și de a alcătui o bibliotecă din lucrările clasicilor păgîni, spre folosul personal al lui Khosrou. Justinian acceptă, încîntat că dăduse vechilor zei lovitura de grație, nu numai la Atena, dar pe toată întinderea imperiului său : convertise pretutindeni venerabilele lor temple în biserici creștine și le sechestrase averile.

Atît în ce privește Persia. Dar Teodora avusese dreptate anticipînd neplăceri din partea facțiunilor, și Justinian de asemenea cînd acceptase rechemarea lui Belizarie — fără de care, precum voi

arăta, ar fi pierdut neîndoielnic tronul și, aproape sigur, și viața.

Trebuie oare să repet ceea ce am mai spus despre virulența urii dintre Albaștri și Verzi ? Preocupați de dispute din ce în ce în mai crîncene în privința naturii Fiului, erau acum pe cale să justifice o profeție a Evangheliei. Căci, după Evanghelistul Matei, Isus le spusese celor doisprezece apostoli ai săi cînd îi trimisese întîia oară să predice creștinismul : „Să nu credeți că am venit să aduc pacea pe pămînt. Nu am venit să aduc pacea, ci o sabie. Căci am venit ca să pun omul să-l dușmănească pe tatăl său, și fiica pe mama ei și nora pe soacra ei. Dușmanii omului vor fi membrii casei sale.“ Așa se și întîmpla în multe case din oraș. Fiul și fiica purtau poate cocarda Albastră și erau ortodocși, de partea dublei naturi, în vreme ce tatăl, mama și nora purtau Verdele și susțineau natura unică. Azvîrleau ibrice cu apă clocotită unii după alții, cînd se așezau la masă, sau otrăveau vinul ; și blasfemau cu mare pricepere. Dacă Verzii înălțau unui conducător de care victorios o statuie și înscriau pe ea : „Spre gloria cutăruia și cutăruia, cîștigător al premiului de întemeiere și spre mai marea glorie a lui Hristos, cel cu o singură natură“, Albaștrii se adunau noaptea și rădeau inscripția, apoi decapitau statuia și o vopseau în albastru ; la care, Verzii aveau să răspundă, probabil, prin tentativa de a incendia o vinărie sau alta, pe care Albaștrii o foloseau drept cartier general. După căderea întunericului, nimeni nu mai era în siguranță în stradă, nici măcar medicul care zorea să îngrijească bolnavul, sau preotul care mergea în pas mai agale ca să administreze ultimul sacrament unui muribund, nici cei ce se drăgosteau la miez de noapte, nici măcar proscrișii cei mai săraci.

Bande de tineri filfizoni cutreierau străzile în timpul nopții, ucigînd și jefuind fără deosebire ; și poliția era fie mituită, fie terorizată pînă la inerție. Războiul se purta pînă și împotriva celor morți. În timpul nopții se sfredeleau găuri în mormintele decedaților membri de facțiuni, în care se înfigeau tăblii de plumb, cu blesteme : „Fie-ți somnul tulburat, Albastru (sau Verde) netrebnic, pînă în ziua Judecății, de vise despre victoriile Verzi (sau Albastre) și deșteaptă-te numai pentru a fi osîndit la veșnică pierzanie !“

În zilele lui Anastasie, Verzii fuseseră de departe facțiunea cea mai puternică și se bucuraseră de favorurile lui regale, iar pe Hipodrom li se atribuiseră locurile cele mai bune. Dar Teodora insistă ca Justinian să răstoarne această situație. Acum locurile cele mai bune li se atribuiră Albaștrilor și ei fură favorizați în toate felurile posibile — prin numiri politice și la Curte, prin subvenții în bani, și îndeosebi prin scutul legii — monopolul Verzilor în tribunalele inferioare fiind, în sfîrșit, înfrînt. E lesne de închipuit că Verzii nu cedară în fața Albaștrilor fără rezistență și luptă, ba încă una foarte acerbă. Cîtă vreme fuseseră cei mai puternici, îi siliseră pe Albaștri să rămînă pitiți în funcții mărunte ; iar Albaștrii se răzbunau acum, purtîndu-se, recunosc, într-un fel chiar mai violent și mai arbitrar decît o făcuseră vreodată Verzii. Scenele violente deveniră acum frecvente chiar și ziua în amiaza mare și dacă se întîmpla ca un Verde să fie ucis, iar ucigașul să fie arestat de poliție, era de ajuns ca un funcționar Albastru să jure în tribunal că Verdele fusese agresorul : acuzatul era imediat eliberat pe cauțiune. Era ilegal ca vreun cetățean particular să poarte arme, dar această dispoziție legală nu se mai aplica.

Moda vremii era de a se purta cuțite scurte, ascunse ziua sub togă și legate de coapsă ; noaptea, în schimb, toată lumea purta armele fățiș. Unul dintre rezultatele acestor tulburări de stradă fu moda bijuteriilor false : cetățenii bogați nu mai apăreau cu centuri de aur bătute în nestemate și cu inele prețioase, ci cu juvaeruri de alamă și sticlă.

Justinian intenționase să autorize numai temporar persecuția împotriva Verzilor. După ce îi va fi pedepsit zdravăn, îi va pune la egalitate cu Albaștrii și va încerca să mențină între cele două facțiuni o balanță a puterii. Dar pînă atunci se purtă astfel, încît deveni foarte neplăcut să fii Verde. Avură loc treceri în masă de partea Albaștrilor, iar Albaștrii primiră ajutoare considerabile din partea criminalilor, care credeau că faptul de a purta cocarda Albastră le va acorda imunitate. Puteai fi martorul unor scene extraordinare. Femei tinere se alipeau bandelor de asasini ale facțiunilor și ucideau și erau ucise laolaltă cu bărbații. (E de notat că femeile pot avea numai un interes indirect în politica facțiunilor : căci, din vremuri păgîne, nu erau admise pe Hipodrom și nu puteau asista la cursele de care, decît dacă se întîmpla — precum fusese cazul Teodorei și al stăpînei mele — să fie femei înrudite cu vreunul dintre participanți.) Existau apoi cazuri de fii cheltuitori și lacomi, care își șantajau părinții avuți : „Dacă nu-mi dai o sută de monezi de aur, am să vin la noapte cu banda mea și am să dau foc depozitului tău“. Se statornici obiceiul ca oricine care avea pică pe vreun vecin ce nu era cunoscut ca Albastru, să-l denunțe ca fiind Verde. Ceasul omorurilor se mută mai devreme, din amurg, la începutul după-amiezii ; tinerii brutali se făleau că sînt în stare

să ucidă trecătorii întîmplători, cu o singură lovitură de sabie, asemenea călăilor de meserie. Era un an deosebit de rău pentru cămătari : bandele obișnuiau să-i viziteze în birourile lor, în numele unor datornici din facțiune, și să-i oblige, cu vîrful pumnalului, să restituie contractele de împrumut. De asemenea, femei și băieți, chiar din clasele suspuse, erau forțați să se supună poftelor căpeteniilor de bandă și avură loc cazuri de viol, comise în stradă, de către grupuri de membri ai facțiunilor, aidoma ca într-un oraș barbar proaspăt ocupat. Pentru a încununa totul, Justinian dezlănțui o vînătoare de eretici împotriva celor Verzi ; astfel încît pînă și preoții și călugării începură să poarte cocarda Albastră și să participe la politica de facțiuni. Vînătorile de eretici constituiau un pretext pentru desființarea mînăstirilor bogate și sechestrarea tezaurului lor.

Un mare număr de Verzi proeminenți fugiră din oraș spre colțuri depărtate ale imperiului, în afara cîmpului de acțiune al lui Justinian, și chiar dincolo de graniță, pe teritoriu persan sau barbar. Nu simțeam nici o milă pentru ei, deoarece moartea fostului meu stăpîn, Damocles, se datora inimii de piatră a Verzilor ; și, de asemeni, vedeam cu ochi buni felul în care împărăteasa răzbuna nedreptatea cu care Verzii îi trataseră familia, pe cînd fusese numai micuța Teodora, fiica maestrului urșilor. Dar Ioan de Capadocia, care de mult dezertase din rîndurile Verzi și era acum unul dintre conducătorii Albaștrilor, devenise instrumentul principal al lui Justinian în persecuțiile religioase. Deși nu era soldat, fusese numit Comandant al Gărzilor. Umplu vistieria cu ceea ce se jefui din mînăstiri, se îmbogăți mai zdravăn decît oricînd reținînd o parte din pradă, și se desfăta,

asistînd la tortura unor nenorociți de eretici. Ioan vădea un mare respect față de Teodora, dar ea îl trata cu dispreț politicos, iar stăpîna mea Antonina nu avea nevoie de nici o încurajare pentru a-i urma exemplul. Teodora își dădea, bineînțeles, seama că Ioan de Capadocia o calomniază față de Justinian. „Voi aștepta cu răbdare, vreme de douăzeci de ani, dacă va fi nevoie, mărturisi ea stăpînei mele, asemenea elefantului lui Severus."

Elefantul lui Severus este imortalizat printr-o statuie așezată în vecinătatea Portalului Regal, aproape față-n față cu intrarea principală la Hipodrom. Vreme de douăzeci de ani elefantul așteptase să-l poată prinde pe un anumit zaraf : pe baza mărturiei acestuia, stăpînul elefantului fusese închis în temnița datornicilor, unde murise. În sfîrșit, în vreme ce lua parte la o procesiune, elefantul îl recunoscu pe zaraf în mulțimea înșiruită de-a lungul străzii, îl apucă cu trompa și-l strivi sub tălpi. Cercetările dovediră limpede că zaraful fusese hoț și sperjur, așa că elefantul fu cinstit cu această statuie, care îl reprezintă împreună cu stăpînul său cocoțat pe spinarea lui. Motto-ul statuii sună : „În cele din urmă, ceasul răzbunării va sosi". Foarte mulți dintre cei care suferă nedreptăți, fie particulare, fie publice, găsesc în mesajul elefantului o alinare.

S-ar putea să doriți să aflați mai multe despre Justinian ca împărat, și mai ales despre felul cum s-a purtat. Omul era parcă alcătuit dintr-o mulțime de contradicții : cele mai multe se puteau însă explica, fiind rezultatul unei ambițioase lupte împotriva propriei sale lașități și meschinării. Justinian dorea, pe semne, să rămînă în amintirea oamenilor ca „Justinian cel Mare". Într-adevăr talentele sale ar fi fost pe măsura acestei ținte,

dacă n-ar fi fost atît de bestial în cuget. Căci era neînchipuit de bine informat, harnic şi ager la minte şi accesibil, şi nu era nici beţiv, nici depravat. Pe de altă parte, era mai nehotărît decît orice alt om pe care l-am întîlnit, şi superstiţios ca văduvele bătrîne, clientela obişnuită a bisericilor. Plutea ceva în jurul lui, ceva inefabil, ce-ţi încreţea pielea — orice ar fi fost, cu siguranţă că nu era măreţie, ci mai degrabă ceva diabolic. După studierea cărţilor de istorie, el ajunse la concluzia că suveranii sînt cinstiţi drept „Mari" din patru motive principale : succes în apărarea patriei şi cuceriri externe, asigurarea respectului legilor şi al prescripţiilor religioase de către supuşi, mari construcţii şi lucrări publice, cucernicie personală şi reformă morală severă. Se apucă de treabă, pe liniile acestea.

Începu cu aspectul legal, printr-o recodificare a legilor, ceea ce, recunosc, devenise extrem de necesar. Nu exista un singur cod, ci o varietate întreagă de coduri paralele, toate contrazicîndu-se, deopotrivă de depăşite şi de obscure toate, astfel încît în afara cazurilor cele mai simple, un judecător nu putea da o sentinţă dreaptă, nici dacă dorea să o facă. Juriştii harnici, însărcinaţi de Justinian, reuşiră pînă la urmă să orînduiască această mulţime zăpăcitoare într-un singur sistem, relativ inteligibil şi nu în întregime contradictoriu — dar fu nevoie de nu mai puţin de trei milioane de rînduri scrise pentru a o face. Măcar de-ar fi fost el însuşi, şi judecătorii săi, şi avocaţii săi, şi populaţia îndeobşte, la înălţimea acestei formidabile misiuni ! Conformismul religios încercă să-l obţină prin depistarea ereziilor ; dar în această privinţă nu se purtă consecvent, deoarece, de teama Teodorei, îi persecuta în primul rînd pe evrei, pe samariteni, pe păgîni, sectele minore de manicheeni şi sabellieni şi pe alţii de aceeaşi teapă, în vreme ce tolera erezia monofizită şi cea nestoriană, oriunde nu exista o legătură dovedită între acestea şi politica facţiunii Verzi, aşa că acestea îşi continuau existenţa nestingherite. Nu numai că aceste erezii se răspîndiră în provincii, dar Justinian îngădui chiar să fie exportate, prin misiuni, în străinătate, în speţă in Etiopia şi Arabia.

Marile sale lucrări publice constau, în primul rînd, din construirea şi restaurarea unor mînăstiri şi biserici. Acestea erau, fireşte, nefolositoare imperiului (decît doar într-un sens spiritual, imprecis) şi nu erau de comparat cu construirea şi restaurarea unor apeducte, drumuri, porturi şi grînare, cărora nu le acorda nici pe departe aceeaşi atenţie.

Voi avea prilejul de a menţiona mai amplu planurile sale în direcţia cuceririlor externe — al căror instrument principal deveni Belizarie.

Reformele sale morale fură în cea mai mare parte inspirate de Teodora, şi erau extrem de severe. Trecuse foarte multă vreme de cînd o femeie într-adevăr capabilă nu mai ajunsese într-o poziţie atît de puternică, precum Teodora. Era mai ales vina Bisericii, care — generînd din Răsărit, unde femeile sînt apreciate doar cu ceva mai mult decît jucăriile, sau sclavele, sau animalele de povară — avea tendinţa de a exclude femeile din viaţa publică şi de a nu le acorda nici un fel de educaţie demnă de luat în seamă. În vremurile păgîne, împărăteasa fusese adeseori cel de al doilea cîrmuitor al statului şi acţionase ca o frînă puternică în faţa capriciilor împăratului ; ceea ce fusese posibil datorită faptului că fusese crescută într-o atmosferă cultă, de libertate, şi nu închisă cu se-

veritate în locuința femeilor, pînă ce ar fi fost chemată să se mărite cu un om pe care nu-l văzuse niciodată — precum este regula acum cu femeile aparținînd claselor înalte. Pe Teodora preoții nu o puteau duce de nas. Văzuse cu ochii ei lumea și înțelegea deopotrivă bărbații și politica, atît cea laică precum și cea ecleziastică. Îl conducea pe Justinian tot atît de absolut, cum se zice că-l condusese odinioară marea Livia pe August, primul împărat al romanilor.

Teodora se hotărî să redea treptat femeilor poziția puternică pe care o pierduseră. Această tendință a ei explică și sprijinul pe care-l dădu legislației lui Justinian împotriva prostituatelor și sodomiților. În vreme ce soții fuseseră liberi să-și afle plăcerile în bordelurile publice sau cu băieți lîncezi, soțiile nu și le putuseră dobîndi cu ușurință. Asociația proxeneților, aflată înainte vreme sub protecția imperială, fu desființată; și codoșlîcul deveni infracțiune calificată drept crimă. Sodomia se pedepsea acum cu castrarea și se organiză o mare vînătoare împotriva prostituatelor de rînd, de teapa celor care pretind numai cîțiva bănuți și sînt cunoscute îndeobște sub denumirea de „infanterie". Teodora numea aceste nefericite „o jignire permanentă adusă demnității femeilor". Le acordă trei luni ca să devină femei respectabile, prin căsătorie ; apoi, dacă perseverau cu încăpățînare să rămînă necăsătorite, erau din nou arestate și închise în așa numitul Castel al căinței, pe malul asiatic al Bosforului. (Dintre cele cinci sute de femei închise acolo, un număr considerabil alese moartea, sărind de pe zidurile castelului, de supărare și plictiseală.) Dar celor care alegeau căsătoria, Teodora le oferea o zestre, și foarte multe au profitat de generozitatea ei. Totuși, ea nu se

atinse de „cavalerie", cum se chemau îndeobște prostituatele cu educație mai aleasă, care-și apărau singure interesele, posedau bijuterii prețioase și erau organizate într-o breaslă. Le folosi ca agente secrete și le asigură medici buni, atunci cînd se îmbolnăveau.

Erau vremuri rele pentru soți. Teodora exprimă răspicat părerea că soțiile nu trebuie să trăiască o viață mai castă decît soții. Dacă un soț se înhăita cu prostituate — cum se petrecea în fapt mai devreme sau mai tîrziu cu orice soț — soția era perfect liberă să se distreze cu amanți. Dacă din această pricină soțul se mînia împotriva soției, ea putea introduce imediat un apel la Teodora, prin care să-i aducă o contra-acuzație, pentru cruzime, sau neîntreținerea familiei, sau ceva de soiul acesta ; iar Teodora dădea fără greș curs acuzației, acceptînd relatarea femeii despre cazul respectiv, fără a mai pune alte întrebări. Adeseori un soț gelos era obligat să plătească o amendă, care se ridica pînă la dublul zestrei soției ; amenda se înmîna apoi femeii în tribunal, după scăderea unei sume modice, pentru cheltuieli de judecată. Uneori soțul era și biciuit și i se mai dădeau și cîteva zile de închisoare. După o vreme, soții deveniră foarte grijulii în privința purtării și totodată foarte nepăsători față de purtarea soțiilor. Biciul era împletit din cinci curele de piele, cu cîte o plăcuță de fier la fiecare capăt ; și sclavii publici loveau foarte tare.

Ca să vă dau un exemplu despre felul în care îi trata Teodora pe soți, să vă relatez ce a pățit fiul Maestrului Oficiilor. Dorea să se însoare cu o vară de gradul doi ; dar Teodora, care hotărîse să-l cunune cu fiica doamnei Chrysomallo, îi spuse că nici nu poate fi vorba de așa ceva : nu încuviința

căsătoriile între veri. Omul fu, bineînțeles, obligat să se supună, deoarece Teodora era la Curte ceea ce este o bunică bătrînă pentru membrii unei mari familii de la țară. A fost destul de norocos să se însoare cu fata doamnei Chrysomallo, care era tînără și frumoasă și inteligentă ; dar după cununie, bombăni în fața unui prieten al său cum că la această fată „s-a umblat". Adevărul era că doamna Chrysomallo, deși creștină după nume, continua să respecte obiceiurile familiei ei care, din pricina legăturilor cu Hipodromul, era păgînă. Deci fata, în loc de a-i oferi soțului o feciorie desăvîrșită, trecuse prin tradiționala ceremonie păgînă a deflorării — anume, încălecarea unui falus de piatră, de formă priapică, menit să-i asigure fecunditatea. Plîngerile mirelui ajunseră la urechile Teodorei, care se mînie foc.

— Ce aere își mai dau domnii aceștia tineri, ce să zic ! strigă ea. Ai crede că el însuși n-a umblat toată viața lui la o fată ! Cică „s-a umblat", asta-i bună !

Apoi dădu ordin servitorilor ei să-i arunce tînărului o pătură peste cap, la fel cum procedează elevii cu colegii lor nepopulari cînd aceștia se află în drum spre școală. Și, după ce-l înveliră, îl chelfăniră zdravăn.

Povestea elefantului lui Severus îmi aduce aminte că Teodora nu pierdea nici un prilej pentru a plăti datorii vechi. Patricianul Hecebolos fu printre primii care a trebuit să plătească pentru purtarea sa urîtă față de Teodora : fu adus îndărăt de la Pentapolis și acuzat de sodomie ; Teodora, judecînd ea însăși cazul, îl găsi vinovat (nu pe nedrept) și-l condamnă la castrare. Muri după operație, de otrăvirea sîngelui.

Aici trebuie de asemenea (din cauza legăturii) să relatez povestea comică a lui Hippobates, bătrînul senator care veni într-o dimineață în audiență la Teodora, pentru a apela la ea să-i facă dreptate împotriva soțului doamnei Chrysomallo, unul din curtenii ei, care îi datora niște bani. Acest Hippobates fusese adus odată, în vremea de demult, de un prieten — mai precis : de însuși Demarhul Albaștrilor — ca să petreacă o seară la club. În mod firesc era de așteptat ca și el să aleagă pe una din doamne, și să facă pereche cu dînsa, atunci cînd Demarhul și-a ales o alta ; dar, dintr-o pricină sau alta, nu se simți la înălțimea necesară companiei femeiești. Atunci însă, în loc de a mărturisi fățiș — precum ar fi procedat un om de onoare — că este creștin, sau impotent, sau că preferă sexul celălalt, sau că suferă de altceva, începu să găsească cusururi farmecelor trupești care i se ofereau. Zicea că Indaro este prea înaltă și are umerii prea pătrați ; că Teodora e prea slăbănoagă și are gura prea mare ; că stăpîna mea are părul roșu, culoare pe care nu o poate răbda, și „o față cioplită cu tîrnăcopul". Am uitat ce cusur avea Chrysomallo, poate că nasul prea coroiat. Cum Hippobates era un satir bătrîn, detestabil, toate se simțiră ușurate, nefiind nevoite să-l distreze. Totuși, omul nu avea nici un drept să critice în felul acesta pe asociate și observațiile lui stîrniră supărare violentă. Ghinionul era că îl prezentase tocmai Demarhul, cu care ele trebuiau să rămînă în relațiile cele mai bune. Altminteri l-ar fi pedepsit cu procedeele umilitoare la care recurgeau de obicei.

Teodora știa dinainte că Hippobates vine să ceară banii, așa că pregăti totul, cu mare grijă, pentru primirea lui. Omul intră într-o postură

foarte jalnică, și se tîrî slugarnic și abject, ca să sărute podul piciorului ei, prefăcîndu-se că plînge. Nu cred că și-a dat seama că Teodora, împărăteasa, este Teodora de la club, pe care o insultase cîndva. Ea îl întrebă cu amabilitate ce necaz are. Omul începu cu un scîncet de cerșetor, extrem de nepotrivit :

— O, Luminăția-ta, este un lucru trist pentru un patrician să rămînă fără un gologan. Creditorii îmi stau pe scări, asemenea dulăilor, perceptorii bat în permanență la ușa mea, abia am o coajă de pîine în casă. Te implor, prea grațioasă și demnă de dragoste împărăteasă, să-l convingi pe servitorul tău să-mi plătească banii pe care mi-i datorează.

Teodora începu :

— O, Strălucit și Ilustru Hippobates...

De după perdele, un cor ascuns, alcătuit din eunuci, despărțit în două semicoruri, intonă o melopee misterioasă :

Primul semicor	Strălucit Hippobates, Ai o țeastă cheală !
Al doilea semicor :	Strălucit Hippobates. Îți pute răsuflarea !
Corul întreg :	Ai un burțoi umflat, Strălucit Hippobates ! Țeastă cheală, răsuflare împuțită Și un burțoi umflat !

Teodora se întoarse spre stăpîna mea :

— Scumpa mea Doamnă Antonina, ai auzit vreun zgomot ciudat ?

— Nu, Luminăția-ta.

— Dar dumneata, Doamnă Chrysomallo ?

— Nimic, Maiestate.

— Trebuie să fi fost un zumzet în capul meu. Continuă, Hippobates !

Hippobates, neîndrăznind să bage în seamă ceea ce auzise, își reîncepu, nervos, jalba :

— Cînd un patrician ca mine ajunge să nu aibă bani, și asta nu din vina lui, îi este rușine să mărturisească această situație absurdă creditorilor săi. În primul rînd, ei nu i-ar da crezare. Iar cînd, în sfîrșit, creditorii și-ar da seama că este de fapt un cerșetor, patricianul ar trebui să sufere atît dizgrația societății, cît și falimentul : și dizgrația societății, precum știi, Măria-ta...

Teodora începu iarăși :

— O, Prea Strălucit și Ilustru Hippobates...

Și din nou corul ascuns intonă, de astă dată ceva mai tare :

Primul semicor :	Strălucit Hippobates Ai o cocoașă în spate !
Al doilea semicor :	Excelent Hippobates, Ai o surpătură !
Corul întreg :	Ai trînji. Strălucit Hippobates, Surpătura și cocoașă-n spate, Și trînji peste toate !

— Doamnă Chrysomallo, de astă dată ai auzit ceva ?

— Nu, Luminăția-ta.

— Dar dumneata, Doamnă Antonina ?

— Nici un murmur, Maiestate.

— Aș fi putut jura că am auzit un soi de zgomot. Dar continuă, Hippobates !

Și omul fu nevoit să continue a se preface că el însuși nu auzise nimic. De fiecare dată ce-și începea petiția, corul intervenea, întrerupîndu-l, și

de fiecare dată versurile erau tot mai grosolane. Pînă la urmă fu nevoit să renunțe, retrăgîndu-se zăpăcit, ieșit din minți, dar cu obișnuitele plecăciuni surîzătoare.

Creditorii săi, care fuseseră de la bun început cei ce-l îndemnaseră să facă apel la Teodora, deveniră mai insistenți decît oricînd înainte, pînă ce fu nevoit să se adreseze vechiului său prieten, Demarhul Albaștrilor ; acesta trimise o grupă de facționiști să apere casa lui Hippobates. Urmă o răzmeriță, în cursul căreia doi dintre creditori, care erau Verzi, fură uciși și un număr de Albaștri răniți. Știri despre tulburările acestea ajunseră la Palat ; Ioan de Capadocia, dîndu-și seama că Hippobates nu este în grațiile Teodorei, dar neștiind că unii dintre cei angajați în încăierare fuseseră trimiși de la cartierul general al Albaștrilor, crezu că-i va face plăcere lui Justinian dacă intervine în numele ordinii publice. Trimise la locul tulburărilor o unitate puternică de Gărzi care arestară fără deosebire Albaștri și Verzi, cîți mai mulți de fiecare culoare. Avu loc, în pripă, o judecată ; patru dintre ei fură condamnați la decapitare, pentru că fuseseră găsiți avînd arme asupra lor, iar trei la spînzurătoare, pentru asociere la omor ; și toți fură duși la execuție.

Se întîmplă ca ștreangul spînzurătorii să nu fie destul de rezistent. Se rupse de două ori — o dată sub povara unui Verde, o dată sub cea a unui Albastru. Acești nenorociți căzură la pămînt și fură lăsați să zacă, socotiți morți, presupunîndu-se că li se frînsese gîtul. În aceeași seară însă, niște călugări cercetară trupurile și descoperiră că mai au viață în ele, îi transportară pe cei doi la spitalul Sfîntului Laurențiu, unde își reveniră. Acest spital era un sanctuar. Dar Ioan de Capadocia, violînd sanctuarul, îi arestă din nou și-i azvîrli în închisoarea de stat (care, la un loc cu cazărmile de poliție, cuprindea o aripă întreagă a Palatului de alamă, pe latura apropiată de Hipodrom).

Demarhul Albastru luă acum o hotărîre remarcabilă. Proteguit de un steag de armistițiu, se duse neîntîrziat la cartierul general al Verzilor și, într-o discuție cu Demarhul Verde propuse o acțiune comună împotriva poliției, care îndrăznise să se amestece în sfada tradițională dintre cele două culori. Demarhul Verde se vădi extrem de dornic să declare un armistițiu temporar. Data curselor de Anul Nou, ziua a treisprezecea a lunii ianuarie, era aproape. Conveniră ca după obișnuitul salut de loialitate către Justinian, cînd acesta va intra pe Hipodrom, cu toții, Albaștri și Verzi deopotrivă, să apeleze pentru eliberarea prizonierilor a căror viață fusese cruțată de Dumnezeu printr-un miracol, și pentru demiterea lui Ioan de Capadocia — pe care Albaștrii îl detestau, socotindu-l ca pe unul care-și schimbă mereu fața și-l invidiau pentru bogăția lui, în vreme ce Verzii îl urau, declarîndu-l trădător și opresor. Așa se și făcu, și cred că și Teodora era amestecată în acest complot. Dar Justinian primi totul foarte rece și nu răspunse în nici un fel la apelurile pentru eliberarea prizonierilor, apeluri care continuară toată ziua, fiind repetate după alergarea fiecăreia dintre cele douăzeci și două de curse.

Ce doi Demarhi conveniră atunci asupra unei acțiuni mai viguroase și asupra unei parole comune — și anume „Victorie" — pentru ambele facțiuni. În seara aceea, după curse, înconjurară închisoarea de stat și cerură eliberarea celor doi care fuseseră ridicați din sanctuar. Nu li se dădu nici un răspuns

așa că dădură foc cu torțe porticului. Flăcările se răspîndiră și nimiciră întreaga aripă, cu cazarma poliției cu tot. Cei mai mulți dintre prizonieri fură salvați, dar un număr de gardieni și de polițiști muriră în flăcări. Gărzile imperiale, care simpatizau cu răsculații, nu interveniră. Propriul lor sălaș, aflat în centrul Casei de alamă, nu fusese atins și focul era acum localizat.

Dimineața următoare, Justinian hotărî continuarea curselor, în mod obișnuit, fără a ține seama de excesele comise; dar facționiștii împrejmuiră palatul, cerînd demiterea lui Ioan de Capadocia și a lui Tribonian, judecătorul suprem, precum și a guvernatorului orașului. Cînd în continuare nu li se dădu răspuns, dar nu sosiră nici gărzi, nici poliție ca să-i împrăștie, facționiștii își dădură seama că sînt liberi să se răscoale după pofta inimii lor. Îngrămădiră întîi niște bănci de lemn, tîrîte din Hipodrom, rezemîndu-le de cîteva clădiri publice, și le dădură foc. Apoi, învăluiți de fum și profitînd de zăpăceala produsă, începură, cu mare chef, să ucidă, să fure, să violeze și să jefuiască. Albaștrii convinși vădiră o preferință pentru vătămarea bunurilor Verzi, iar Verzii convinși atacară proprietățile Albastre; dar avînd în vedere armistițiul, cei mai mulți dintre răsculați nu mai făceau mofturi la alegerea victimelor. Parola era, precum am mai spus, „Victorie" și culorile combinate cîștigară într-adevăr o mare victorie asupra orașului. Curînd, cartierul central era iluminat în mai multe părți: brigăzile de pompieri nu încercară să stingă incendiile — cei mai mulți dintre ei luau parte, din plin, la jaf. Flăcările se întinseră, fără opreliști. Noroc că era o zi fără de vînt, altfel ar fi ars întreg orașul. Se dezlănțui o goană în direcția docurilor, unde oamenii oferiră

barcagiilor sume enorme ca să-i treacă la loc sigur, pe țărmul asiatic.

Mă aflam, ca de obicei, în apartamentul nostru din palat, de serviciu pe lîngă stăpîna mea Antonina, și trebuie să recunosc că toată lumea din casă era îngrozită, în ciuda purtării calme, dacă nu chiar disprețuitoare, a lui Belizarie. Veniră ordine imperiale în sensul ca nimeni, sub nici un pretext, să nu părăsească incinta palatului. De mult ar fi trebuit să se întreprindă o acțiune viguroasă, dar Teodora nu putea realiza nimic cu Justinian, care se ruga în capela sa particulară. Ioan de Capadocia dispăruse și, în consecință, Gărzile aflate în partea intactă a Casei de alamă continuau să nu primească nici un ordin. Dar dacă ar fi încercat să intervină, gloata i-ar fi măcelărit neîndoielnic. Nominal, Belizarie continua să fie Comandantul Armatelor din Răsărit, dar în oraș nu avea autoritate. Cînd stăpîna mea îl îndemnă să-i ofere lui Justinian serviciile sale și ale cuirasierilor de casă — erau încartiruiți nu departe — refuză: ca slujitor al împăratului, nu trebuia să vorbească neîntrebat, ci era dator să aștepte ordinele. Nu veniră nici un fel de ordine. Justinian era încăpățînat ca un catîr; se ruga cu ardoare și o asigura pe Teodora că cerul le va purta de grijă.

În sfîrșit, în ziua de cincisprezece ianuarie, Justinian se urni, intenționînd să pună capăt dezordinilor. Recurse la metoda de a apela la scrupulele creștine ale supușilor săi. Trimise la ei, din palat, o deputăție de episcopi și preoți, cu prapuri și cîteva relicve sacre — o mică frîntură din Adevărata Cruce și cornul autentic al berbecului Patriarhului Avram, care va răsuna în ziua Judecății, și toiagul, în formă de șarpe, al lui Moise, cu

care odinioară în Egipt și Sinai se făptuiseră miracole și, afară de acestea, osemintele Zoiei, martira fecioară, și ale altor cîțiva martiri, de mai mică însemnătate. Dar nu se produse nici un fel de miracol și clerul fu nevoit să se retragă spre palatul Daphne, urmărit de o adevărată grindină de pietre și cărămizi. Justinian privi, dintr-un balcon, ce se petrece și strigă :

— O, apărați-i, repede ! Cineva să iasă imediat și să-i apere !

Belizarie ieși, bucuros că are prilejul de a acționa, punîndu-se în fruntea unui grup de patruzeci de soldați traci și goți, care se aflau de strajă permanent printre colonadele de la Daphne ; și-i respinse pe răsculați, ucigînd un număr dintre ei, astfel încît clerul se putu întoarce cu relicvele nevătămate.

Această acțiune a lui Belizarie înfurie peste măsură facțiunile, care acum se dezlănțuiră pe de-a-ntregul. În ziua următoare, Justinian trimise în piața lui August un crainic, ca să anunțe că Ioan de Capadocia a demisionat din postul de comandant și că guvernatorul orașului și Tribonian, judecătorul suprem, s-au retras la rîndul lor din funcțiile pe care le deținuseră. (Tribonian fusese atît de ocupat cu munca de recodificare a legilor, încît nu avusese timp suficient pentru a supraveghea cum se împarte dreptatea.) Dar această concesie nu mai ajungea pentru a restabili pacea, îndeosebi pentru că armistițiul dintre facțiuni fusese încălcat cu prilejul împărțirii prăzii, iar cauza Verde înviase cu neașteptată vigoare. Pînă în ziua de șaptesprezece ianuarie fuseseră jefuite și incendiate : bisericile Sfînta Sofia și Sfînta Irina precum și Portalul Regal — o bibliotecă vestită, cuprinzînd, printre alte curiozități, operele complete ale lui Homer scrise pe intestinele unui șarpe lung de patruzeci de metri — Băile lui Zeuxippus, așezate între Casa de alamă și Hipodrom, Colonadele Argintarilor, și Strada Superioară pînă în Piața lui Constantin. În felul acesta se distruseră enorm de multe comori. Noi, oamenii de casă, urmărirăm incendiile de la o fereastră așezată sus și nu îndrăznirăm să ne culcăm noaptea, de teamă că dacă adormim vom arde de vii.

Teodora izbuti să-l convingă pe Justinian să intre în Hipodrom și să facă un apel public la pace, abia în a cincea zi a răzmerițelor, adică în ziua de optsprezece ianuarie. Hipodromul se întinde paralel cu palatul, pe versantul ce coboară spre Marea Marmara. În capătul dinspre nord există două turnuri, precum și grajdurile, șoproanele de care și birourile celor din administrația distracțiilor și, sus de tot, într-o parte, în punctul din care startul poate fi cel mai bine urmărit, loja imperială, deasupra căreia străjuiesc caii auriți din Chios. La această lojă se ajunge printr-o colonadă izolată, de la palatul Daphne, de-a lungul bisericii Sfîntul Ștefan ; Justinian nu trebuia deci să-și asume riscul de a străbate străzile publice într-un car. Ținînd în mînă o copie a Evangheliilor, apăru în loja imperială, în fața Hipodromului ticsit, și începu să rostească unul din acele îndemnuri vagi, paterne, la pace și armonie, combinat cu promisiuni de ordin general, care îndeobște au efect, după o răzmeriță, cînd fierbințeala poporului începe să se mai răcorească, iar oamenii mai serioși de felul lor încep să facă bilanțul daunelor. Dar cuvîntarea lui se dovedi complet inutilă, deoarece nu era sprijinită de nici o demonstrație de forță. Dinspre băncile Albastre se înăl-

țară cîteva urale timide și fără de convingere, amestecate cu șuierături — dar se auziră răcnete dușmănoase dinspre Verzi, aceștia fiind acum iarăși în plină ascendență : mulți dezertori se întorseseră la vechea lor apartenență. Se azvîrliră pietre și alte proiectile spre loja imperială, ca odinioară, pe vremea lui Anastasie ; Justinian se retrase în grabă mare, gloata revărsîndu-se din Hipodrom ca să-l urmărească. Gărzile de traci și de goți se retraseră din palat, unindu-se cu camarazii lor din Casa de alamă. În vecinătatea bisericii Sfîntului Ștefan gloata prădă și dădu foc unui bloc întins de clădiri ale palatului, care de fapt era reședința eunucilor din Administrația de stat.

Înainte de urcarea pe tron a lui Justin, era de așteptat să urmeze unul dintre nepoții lui Anastasie. Cel mai puțin incapabil dintre nepoții incapabili ai lui Anastasie, era Hypatius. Slujise sub Belizarie, la Daras, și-ntr-adevăr, într-un fel prea puțin glorios — escadronul lui fusese cel zvîrlit în șanțuri, pe aripa dreaptă, de șarja „Nemuritorilor" ; dar despre el se putea afirma cel puțin că ambițiile nu-i depășeau talentele. Îndată după izbucnirea răzmerițelor, venise modest, la Justinian, însoțit de fratele său Pompei, și-i relatase că Verzii îi făcuseră propuneri, oferindu-i tronul ; că refuzase cu indignare să încuviințeze orice fel de acțiune purtată în numele său și că pentru a-și dovedi loialitatea se punea la dispoziția lui Justinian. Justinian îl lăudă și-i mulțumi, deși nu era în stare să creadă în sinceritatea mărturisirii că i se oferise tronul — o socotea ca o încercare de a dezarma orice bănuială și de a pune apoi mîna pe puterea supremă, la primul prilej favorabil. Dar după acest atac asupra palatului, Justinian le tri-

mise vorbă, atît lui Hypatius cît și lui Pompei, că dacă nu doresc să fie executați ca trădători, trebuie să plece neîntîrziat. Îndată ce se lăsă întunericul, în ciuda propriei lor dorinți, cei doi ieșiră, strecurîndu-se din palat, și izbutiră să ajungă la casele lor, nebăgați în seamă. Din nenorocire însă, vestea că Hypatius este liber și se află undeva, pe afară, ajunse într-un fel sau altul la Verzi. Îi înconjurară casa, intrară cu forța și-l scoaseră, în triumf, ducîndu-l pînă în Piața lui Constantin. Aici, în mijlocul mulțimii îngrămădite, care vocifera necontenit, fu proclamat în mod formal împărat și încoronat cu un colan de aur, în lipsa unei diademe — deși celelalte însemne imperiale erau la îndemînă, fiind luate din palat, cu ocazia jafului. Hypatius cu adevărat nu voia să primească tronul ; iar soția lui, Maria, o creștină cucernică, își frîngea mîinile și bocea, spunînd că-l iau de lîngă dînsa pentru a-l purta pe drumul morții. Dar Verzii nu puteau fi contraziși.

Reprezentanții Verzilor se duseră la Casa Senatului și cerură să se depună jurămînt de credință față de Hypatius. Senatorii (precum se petrece întotdeauna în asemenea cazuri) nu voiau să se angajeze. Preferințele lor se împărțeau cam egal ; deși în majoritate erau Albaștri declarați, mulți dintre ei continuau să fie în taină Verzi, regretînd, precum se exprimau îndeobște, „vremurile frumoase ale lui Anastasie" și disprețuindu-l pe parvenitul de Justinian. Ieșiră din încurcătură ținînd niște discursuri cu multe întorsături retorice, dar nu ajunseră la nici o concluzie. Și la palat se adunaseră cîțiva senatori ; aceștia erau cu toții Albaștri și cu toții foarte speriați. Justinian însuși tremura de frică și întreba pe oricine întîlnea în

cale — bărbat, femeie sau eunuc, patrician, om de rînd sau sclav — ce ar trebui să întreprindă. Se convocă în mare grabă un Consiliu în toată legea. Cei mai mulți dintre acei bicisnici care au participat, îl sfătuiră să fugă imediat, deoarece în Gărzile palatului, în mod evident, nu se putea avea nici o încredere, iar orașul era dominat acum de Verzi. Numai Belizarie și Mundus se pronunțară în favoarea unei rezistențe hotărîte în fața rebelilor — Mundus era Comandantul Armatelor din Iliria și ajunsese întîmplător în oraș cu două zile mai înainte ; venise să caute cai de schimb pentru unitățile sale de cavalerie.

Teodora intră nechemată în camera de Consiliu. Era atît de teribilă în disprețul și în mînia ei, încît oricine dintre cei de față, nu numai Justinian însuși, ar fi preferat fără îndoială să moară, decît să înfrunte acele priviri dogorîtoare. Vorbi astfel :

— Toate acestea sînt vorbe, vorbe, vorbe, și ca femeie cu scaun la cap ce mă aflu, protestez și cer să se treacă imediat la acțiune viguroasă. Ne aflăm în cea de a șasea zi a tulburărilor și în fiecare zi mi s-au dat asigurări că „sîntem stăpîni pe situație". și că „Dumnezeu ne va purta de grijă", și că „se iau toate măsurile posibile", și așa mai departe, și așa mai departe. Dar pînă acuma nu s-a întreprins nimic — numai vorbe, vorbe, vorbe. S-au trimis cîțiva episcopi, cu niște relicve ridicole. S-au vînturat Evangheliile în fața unei gloate de porci necredincioși — dar cînd încep să guițe și să grohăie, sîntem gata s-o rupem la fugă ! Se pare că te-ai hotărît să fugi, Justinian cel Mare. Foarte bine, atunci du-te ! Dar du-te neîntîrziat, cît timp mai ești stăpîn peste un port particular

și mai ai la dispoziție corăbii și marinari și bani ! Dacă însă te duci, ține minte ce-ți spun : Nu vei fi niciodată în stare să te întorci în palatul acesta, iar ei te vor urmări pînă la capăt și vei avea parte de o moarte mizerabilă și meritată. Nu ți-a mai rămas nici un refugiu sigur. Nici măcar la Curtea Persană nu te poți refugia : pentru că odinioară, în ciuda sfatului meu, refuzînd să-l adopți ca fiu pe Khosrou, care acum este rege, l-ai insultat de moarte. Dar du-te, îți spun, du-te, încearcă-ți norocul în Spania sau în Britania, sau în Etiopia, disprețul meu te va urmări ! În ce mă privește, doresc să nu fiu despărțită niciodată de această purpură și să nu supraviețuiesc zilei în care supușii mei nu mi se vor mai adresa cu toate titlurile pe care le port pe drept. E adevărat cuvîntul bătrînesc : „regalitatea este un giulgiu". Ce mai aștepți ? Un miracol din Ceruri ? Nu, ridică-ți poalele togii și fugi, căci Cerul te urăște ! Eu voi rămîne aici și voi înfrunta verdictul pe care mi-l vor impune demnitățile mele !

Apoi Mundus și Belizarie se puseră sub ordinele Teodorei — căci nimeni altul nu părea gata să le dea vreunul. Justinian era îmbrăcat în veșminte călugărești, parcă din umilință, dar în fapt pentru a fi deghizat, în cazul în care palatul ar fi fost iarăși atacat. Era complet pierdut în rugăciuni, în capela regală, cu fața acoperită de gluga cenușie, aspră. În această situație, un mesaj neașteptat din partea lui Hypatius îi parveni Teodorei : „Cea mai nobilă dintre femei, deoarece împăratul mă suspectează și nu va face nimic pentru mine, te implor să ai încredere în loialitatea mea și să trimiți soldați ca să mă elibereze din această situație penibilă".

Teodora îi porunci imediat lui Belizarie să se pună în fruntea Gărzilor, să-l salveze pe Hypatius și să-l aducă îndărăt, la palat. Belizarie convocă oamenii din Regimentul său de casă, care erau cantonați în incinta palatului și Mundus își chemă escorta de huni herulieni. Împreună, cele două unități nu numărau mai mult de patru sute de oameni, deoarece cea mai mare parte a ostașilor lui Belizarie fuseseră împrumutați forțelor imperiale și se aflau în Tracia, sub comanda lui Ioan Armeanul, sprijinind și impunînd perceperea impozitelor. Belizarie hotărî ca Mundus, cu hunii săi, să facă un ocol printr-o alee șerpuită, numită „Melcul", îndreptîndu-se spre Poarta Morților, care se afla în sud-estul Hipodromului și prin care se obișnuia odinioară să se scoată trupurile gladiatorilor morți. Urma să se posteze acolo, așteptînd ordinele. Apoi Belizarie, însoțit de oamenii săi, călări de-a curmezișul terenurilor din jurul palatului, pînă la capătul Străzii Superioare, unde se află Palatul Senatului, și se întoarse spre stînga, spre porțile Casei de alamă. Negăsind nici o santinelă în față și porțile rămînînd închise, izbi cu garda săbiei în poartă și strigă :

— Sînt Belizarie, Comandantul Armatelor din Răsărit. În numele Maiestății-sale Sacre, Împăratul Justinian, deschideți !

Dar nu primi nici un răspuns. Asemenea Senatului, soldații preferau să aștepte desfășurarea evenimentelor. Porțile erau de alamă masivă și ar fi fost greu să le forțeze, așa că după o a doua somație, se întoarse la palat și raportă Teodorei că Gărzile nu sînt disponibile. Ea îi ceru să întreprindă tot ce se poate, cu oamenii pe care îi are la dispoziție.

Belizarie se hotărî să se deplaseze pe lîngă biserica Sfîntul Ștefan, ruinată și ea de incendiu și, mai departe, drept în sus, spre loja imperială. Pentru a parcurge acest itinerariu, trebuia să treacă printre ruinele reședinței eunucilor, care continuau să fumege. Cînd și cînd se prăbușea cîte un zid și mai țîșnea cîte o limbă de flacără. Caii erau îngroziți de fum și nu voiau să-l înfrunte, așa că dădu ordin de descălecare și trimise caii îndărăt. Udîndu-și mantalele și învelindu-și cu ele fețele, oamenii săi goniră printre ruine, cîte doi, cîte trei, și ajunseră la colonada albastră a Hipodromului (este ornamentată numai cu lapis-lazuli), care urcă, treptat, spre loja imperială. Dar găsiră ușa din capăt zăvorîtă și păzită. Ar fi fost primejdios să o forțeze, căci ar fi trebuit să-și croiască drum luptînd prin întuneric, în sus, pe o scară îngustă, în vreme ce un grup compact de Verzi putea fi trimis primprejur, ca să-i atace din spate. Belizarie dădu ordin de întoarcere. De astă dată își conduse însă oamenii drept spre intrarea principală a Hipodromului, așezată pe latura nordică, între turnuri.

Nu vă pot spune cu ce-și petrecuseră timpul Verzii de pe Hipodrom, dar știu că atît Demarhul cît și Democratul Verde ținuseră niște discursuri umflate, în vreme ce Albaștrii ce se aflau de față ședeau în tăcere, încruntați. Devenise limpede că Verzii izbutiseră să numească un împărat de propria lor culoare ; Demarhul Albastru se căia amarnic pentru armistițiul pe care-l încheiase cu ei. Dintr-o dată se iscă un răcnet și Belizarie fu zărit, mărșăluind în Hipodrom, cu sabia trasă, în fruntea sodaților îmbrăcați în armură de zale. Se

întoarse şi-i strigă lui Hypatius, care şedea în loja de deasupra lui :

— Ilustre Hypatius, ai ocupat locul împăratului ; şi nu ai dreptul să-l ocupi. Îţi porunceşte să te întorci imediat la palat şi să te pui la dispoziţia lui !

Spre surpriza generală (căci numai conducătorii facţiunii îşi dădeau seama cît de puţin dorea să devină monarh), Hypatius se sculă ascultător şi porni spre uşa lojii ; dar Demarhul Verde, care stătuse alături de el, îl forţă să se reaşeze pe scaun. Mulţimea Verzilor începu acum să-i ameninţe pe oamenii lui Belizarie. El ordonă o şarjă, de-a lungul băncilor. Verzii începură să ţipe şi să se retragă în dezordine. Nu erau decît o gloată de pierde-vară din oraş, iar armele lor erau bune pentru asasinat dar nu pentru luptă ; pe deasupra, nu purtau nici un fel de armură. Aşa că cei două sute de oameni ai lui Belizarie, în armură completă, ajungeau cu prisosinţă pentru a face faţă miilor. Între timp, Mundus, aşteptînd afară, în dreptul Porţii Morţilor, auzise vuietul de spaimă stîrnit înăuntru şi-şi dăduse seama că oamenii lui Belizarie sînt angajaţi în luptă. Şarjă cu hunii săi în Hipodrom, şi anume împotriva acelor Verzi care săriseră peste bariere, în arenă, şi îi măcelări. Unii dintre aceştia căutară să se refugieze pe piedestalurile statuilor aşezate în şir, de-a lungul barierei centrale — cea a împăratului Teodosie, cu şervetul în mînă şi cei trei şerpi mari, încolăciţi, aduşi de la Delfi, care odinioară suportaseră tripiedul preotesei, or statuile unor vestiţi conducători de care, printre care una a fostului meu stăpîn, Damocles, înălţată de curînd acolo de către Teodora — dar şi aceştia fură traşi repede de pe piedestaluri şi omorîţi. Apoi Albaştrii,

care stătuseră, ca de obicei, cu toţii la un loc, intrară şi ei în luptă. Conduşi chiar de doi dintre nepoţii lui Justinian, dădură buzna spre loja imperială şi, după o încăierare aprigă, uciseră pe Demarhul Verde şi pe oamenii săi, puseră mîna pe Hypatius şi pe Pompei şi-i predară lui Rufinus, care era adjutantul lui Belizarie. Rufinus îi conduse la palat, luînd-o pe scara îngustă şi prin colonada albastră.

Verzii îşi reveniră acum din prima surpriză şi începură să lupte cu deznădejde. Belizarie şi Mundus fură nevoiţi să continue să ucidă metodic, pînă ce nătărăii îmbrăcaţi în mătase, cu mînecile fluturînde şi părul lung, pomădat, se retraseră din nou, în panică. Pînă la urmă, Belizarie duse o parte din oamenii săi, fără luptă, la Poarta de Nord şi trimise pe alţii să păzească celelalte porţi ; şi Mundus îşi rechemă hunii. Dar nimeni nu ar fi fost în stare să-i recheme pe Albaştri, care acum nu se mai declarau satisfăcuţi decît cu exterminarea totală a Verzilor. Belizarie şi Mundus socotiră că nu ar fi înţelept să intervină : rămaseră locului, privind încruntaţi la măcelul fratricid, cum ar privi cineva o bătălie între cocori şi ciori — cu simpatiile înclinînd poate într-o măsură oarecare spre ciori, care erau însă aproape tot atît de inumani ca şi adversarii lor, şi nu mai puţin caraghioşi la înfăţişare. Cînd deveni limpede că Albaştrii cîştigaseră o frumoasă victorie (în numele Fiului cel cu dublă natură şi al Viceregelui Său, împăratul cel cu două feţe), Belizarie se întoarse la palat pentru a primi noi ordine, însoţit de Mundus. Curînd, stăpîna mea îmbrăţişă pe scumpul ei soţ, aşa cum era, pătat din cap pînă în picioare de sînge. Dar o hoardă întreagă de Albaştri din suburbii, unde culoarea era foarte puternică, sosi acum în goană, vînturînd tot soiul de

arme, şi pătrunse pe Hipodrom pentru a participa la masacru. Îi înarmase, la arsenal, Narses, care îl mituise pe Democratul Albastru ca să cheme voluntari împotriva uzurpatorului Hypatius. Aceştia fură urmaţi de Gărzile din Casa de alamă, la ceasul acesta dornici şi ei de a-şi demonstra loialitatea faţă de Justinian, prin măcelărirea Verzilor.

Treizeci şi cinci de mii de Verzi şi cîteva sute de Albaştri fură ucişi fără şovăială, înainte de a se isprăvi ziua aceea şi foarte mulţi alţii fură grav răniţi. Mulţimea atacă, de asemenea, grajdurile Verzi — ucigînd rîndaşii, tăind tendoanele de la picioarele cailor şi dînd foc carelor. Apoi începu prin tot oraşul o vînătoare aprigă a Verzilor care nu erau dispuşi să se lepede de culoarea lor, şi pînă în dimineaţa următoare nu rămase nici un bărbat şi nici o femeie care să mai poarte cocarda detestată.

Cînd Hypatius şi Pompei fură aduşi în faţa lui Justinian, acesta îi spuse lui Belizarie :

— Excelent, dar pe trădătorii aceştia ar fi trebuit să-i prinzi mai repede, înainte ca jumătate din oraşul nostru să fie incendiat.

Apoi îi condamnă la moarte — o faptă ticăloasă, precum îi spuse Teodora, în faţă. Dar el, ca de obicei, răspunse şi de astă dată cu blîndeţe. Ce figură mai era, chiar şi în zilele acelea !

În felul acesta se isprăvi aşa numita „Răzmeriţă a Victoriei" şi, o dată cu ea, cel puţin pentru o vreme, lupta dintre Verzi şi Albaştri. Verzii erau înfrînţi de-a binelea, şi Justinian statornici această fericită stare de lucruri instituţional, interzicînd printr-un edict orice fel de curse de care în oraş. Totuşi, cîţiva ani mai tîrziu, cursele fură reluate ; aşa că facţiunea Verde trebuia să renască şi ea. La urma urmelor, Albaştrii nu puteau să se întreacă cu ei înşişi. În cîţiva ani, Verzii deveniră la fel de bătăioşi ca întotdeauna, coalizînd sub protecţia culorii lor toate elementele din oraş adverse împăratului şi credinţei ortodoxe ; şi, după căderea amurgului, bandele de asasini circulau din nou nestingherite pe străzi.

Belizarie era întotdeauna neutru — un Alb, ca în zilele sale de şcolar ; dar stăpîna mea Antonina era Albastră, din pricina răului făptuit de Verzi împotriva tatălui ei, şi din pricina clubului, şi din pricina Teodorei, prietena ei jurată.

CAPITOLUL X

EXPEDIȚIA ÎMPOTRIVA CARTAGINEI

Justinian plănui acum o mare expediție împotriva vandalilor, un popor mult călătorit, al cărui oraș-capitală era Cartagina, în Africa de Nord ; și, la insistențele Teodorei, încredință comanda unică lui Belizarie.

Este ușor de arătat cine erau vandalii și ce căutau în Africa. Erau de neam german și prima oară fuseseră semnalați ca locuind pe malurile înghețate ale Mării Baltice, cam pe vremea în care Isus zăbovise pe pămînt, printre evrei. Migraseră în etape lente, spre sud, către șesurile mănoase, împrejmuite de munții Carpați, unde își sporiseră numărul prin alianțe și căsătorii cu triburile hune, care ocupaseră mai înainte aceste teritorii. Pînă pe vremea în care împăratul Constantin adoptă creștinismul ca religie de stat, numărul lor depășise posibilitatea țării de a-i adăposti ; din cauza lipsei de hrană pe de o parte și a rodniciei femeilor lor pe de altă parte, un număr considerabil dintre ei fu obligat să treacă în imperiu, de partea aceasta a Dunării Superioare, unde li se acordară pămînturi

și statut de aliați, și unde își însușiră metodele romane în purtarea războaielor. Două generații mai tîrziu, trecură iarăși Dunărea și invadară Germania, prădînd și incendiind pe măsură ce înaintau, și apoi mărșăluiră spre nord. Dezbătură eventualitatea unei invazii a insulei Britanice, care fusese golită de garnizoane romane. În porturile franceze existau destule mijloace de transport, dar vandalii nu erau marinari încercați și Canalul englez le păru o călătorie maritimă prea grea. Așa că, lăsînd Britania la cheremul piraților saxoni, invadară în schimb Franța, trecînd peste fluviul Rin, într-un ajun de An Nou, cînd era înghețat. Vreme de doi ani întreprinseră raiduri și prădară Franța, apoi invadară Spania, unde se stabiliră în partea cea mai meridională, numindu-și regatul Andaluzia. Dar cîțiva ani mai tîrziu fură poftiți la Cartagina, de către Comitele Bonifaciu, guvernatorul roman al Africii de Nord. Comitele Bonifaciu fusese acuzat pe nedrept că ar fi conspirat împotriva împăratului și avea nevoie de aliați, care să-l scape de o moarte rușinoasă : oferi vandalilor, cu titlu de proprietate, o treime din pămînturile din jurul Cartaginei, dacă îi vin într-ajutor.

Cîtă vreme zăboviseră în Spania, vandalii se făcuseră marinari, deși exista o lege romană care prevedea moartea pentru oricine ar învăța pe vreun barbar german arta construirii sau cîrmuirii unei corăbii. Așa că trecură peste mare, de pe una din coloanele de stînci ale lui Hercule, și anume de pe Gibraltar din Spania, pe cealaltă, Ceuta, în Maroc, și apoi mărșăluiră spre răsărit, de-a lungul coastei. Erau în total două sute de mii, dar numai cincizeci de mii de bărbați combatanți, restul fiind femei, copii și vîrstnici ; căci veniseră cu toții, grămadă, numai foarte puțini preferînd să rămînă

pe loc. Vandalii aceștia erau creștini, dar asemenea celor mai multe triburi germane, erau eretici arieni. Iată, din păcate, încă o teorie despre natura Fiului, care trebuie prezentată.

Pe vremea cînd germanii fuseseră convertiți la creștinism de către Ulfilas, un contemporan al împăratului Constantin, care tradusese Scripturile în limba gotică — toate afară de Cartea Regilor, de care se temea că le va stîrni patima de luptă — această erezie ariană era foarte răspîndită și devenise doctrina ortodoxă a Bisericii. Era binevenită printre germani, deoarece părea un crez simplu, barbar, corespunzînd propriei lor concepții despre zeitate. Arienii afirmă că Tatăl este nemăsurat superior omului, și că nu există o punte reală între Tată și om ; nici măcar Fiul, care nu l-a cunoscut niciodată perfect pe Tatăl și care, cît timp a trăit aici, pe pămînt, a fost supus tuturor suferințelor omenești, precum mînia, tristețea, deznădejdea, umilința — cum le descriu, de fapt, Evangheliștii. Totuși, Fiul (după acești arieni) este un soi de semizeu : nu Dumnezeu, ci o ființă medie, de o substanță diferită de a Tatălui și complet neasemănătoare cu acesta, o ființă care a existat înaintea lumii și a fost creată din nimic și a devenit om. Cum germanii crezuseră oricum într-un Dumnezeu cu putere nemăsurată și fire capricioasă, numit Odin și, de asemenea, într-un semizeu și strămoș al rasei, numit Mann (ceea ce înseamnă, în germană, „bărbat"), care se născuse, practic, din nimic — schimbarea lor de credință a fost mai mult o schimbare de nume decît de crezuri. Acceptaseră să se abțină de la sacrificii umane, deoarece acestea (după noul lor crez) fuseseră interzise de Dumnezeu, din vremurile Patriarhului Avram ; dar luară

parte mai departe la războaie sîngeroase și la masacre. Căci, deși bunul Ulfilas omisese Cartea Regilor din traducerea lui, închisese în schimb Cartea lui Iosua, în care se relatează măcelărirea nemiloasă a triburilor păgîne de către evrei, cînd au ajuns în „Țara Făgăduinței".

Pentru vandali, Africa romană era și ea „țară a făgăduinței", care semăna chiar cu Canaanul de odinioară, cu viile și lanurile sale de grîu, cu plantațiile de smochini și cetățile sale întărite. Dar cînd, în deplasarea ei, această mulțime se și apropiase de Cartagina, vandalii fură informați glacial de către Comitele Bonifaciu că făcuse o greșeală : împăratul, sau, mai precis, împărăteasa Regentă, îi acordase între timp iarăși încrederea ei și, în consecință, el nu mai avea nevoie de aliați vandali ; îi rugă deci să facă bine să se întoarcă în Andaluzia, el urmînd să le plătească pentru osteneala pe care și-au dat-o. Firește, vandalii se simțiră insultați cu grosolănie și refuzară să plece. Din aliați deveniră dintr-o dată inamici și-l înfrînseră pe Bonifaciu în bătălie ; după care ocupară nu numai o treime din pămînturile așezate în jurul Cartaginei, ci întreaga dioceză a Africii, zdrobindu-i pe localnici, pur și simplu.

Cartagina însăși — care, după Roma, era cel mai mare oraș din Imperiul de Apus — rezistă mai mulți ani. Asta pentru că era aprovizionată cu merinde de pe mare și avea fortificații foarte puternice, pe care vandalii, neavînd cunoștințe de inginerie, nu reușiră să le distrugă ; și nu pentru că apărătorii ar fi dat dovadă de un eroism deosebit. Romanii africani deveniseră nerăzboinici datorită veacurilor de pace, bogăției solului și căldurii care sleiește. Și apoi, mai erau și divizați de schisma donatistă. Aceasta nu era, de astă dată, o părere eretică despre natura Fiului, ci o ceartă în privința disciplinii eclezias-

tice : donatiştii susţineau că a fi binecuvîntat de un preot care trăieşte o viaţă păcătoasă, sau care a comis un act atît de nepios ca arderea unei cărţi religioase cînd a primit ordin din partea autorităţilor civile, nu este de fapt o binecuvîntare, şi că nici un act sacerdotal, ori despre care ar fi vorba, nu este valid, dacă este făptuit de o asemenea persoană. Teoria ortodoxă afirma, în schimb, că apa vieţii poate curge şi printre măselele unui cîine mort (precum se formula îndeobşte) şi să tămăduiască totuşi sufletul. Donatiştii alcătuiră o comunitate separată, despărţindu-se de ortodocşi, ca să nu se contamineze. Vandalii încheiară o alianţă cu ei, întrucît asta le convenea deocamdată şi afirmară că, în felul lor arian, sînt şi ei donatişti.

Regele vandalilor, Geiseric cel şchiop, care, nu se ştie cum, se născuse creştin ortodox, devenise arian ; şi începu curînd să-i persecute pe toţi nonarienii din Africa, fie ei donatişti, fie ortodocşi sau eretici de orice soi, cu toată violenţa caracteristică unui neofit. Pînă la urmă, întreaga dioceză a Africii ajunse sub puterea lui şi, ca o precauţie împotriva unor răscoale posibile, demolă toate fortificaţiile oraşelor, cu excepţia celor de la Hippo Regius şi Cartagina ; în amîndouă aceste oraşe aşeză garnizoane puternice. Apoi îşi întări flota şi începu să cucerească insule, printre care Sardinia şi Balearele şi să întreprindă raiduri pe coastele Spaniei, Italiei şi chiar şi ale Greciei. Isprava sa principală a fost prădarea Romei, de unde după o şedere de două săptămîni, a cărat acasă o pradă imensă — bunuri publice şi particulare deopotrivă — inclusiv tezaurul de aur din Templul lui Solomon, pe care Titus îl adusese la Roma cu veacuri în urmă, şi jumătate din acoperişul templului lui Jupiter Capitolinul, care era din bronz fin,

aurit. Precum am mai menţionat, din pricina prădăciunilor lui Geiseric, bunicul după mamă al lui Belizarie abandonase Roma, optînd pentru Constantinopol.

Împăratul Apusului — căci împăraţii din Răsărit, de la Constantinopol, mai aveau în zilele acelea colegi la Roma — nu era capabil să reziste numeroaselor acte de piraterie ; dar de la Constantinopol se trimise la Cartagina o expediţie de pedeapsă. Ea consta din o sută de mii de oameni, transportaţi de cea mai formidabilă flotă adunată vreodată pe Marea Mediterană ; şi expediţia nu ar fi întîmpinat nici o dificultate în a-i zdrobi pe vandali. Geiseric vădi cea mai mare deferenţă faţă de comandantul ei şi obţinu un răgaz de cinci zile, în care, precum promise, „urma să pregătească oraşul pentru predare". Între timp îşi adună în taină forţele şi în noaptea a patra trimise corăbii aprinse drept în rîndurile flotei imperiale, urmărindu-le apoi cu galere înarmate. Prinşi între văpăi şi vandalii sălbatici, romanii fură complet nimiciţi. Numai cîteva corăbii deteriorate şi cîteva sute de soldaţi reuşiră să se întoarcă la Constantinopol. Acest dezastru avusese loc cu două generaţii înainte de domnia lui Justinian.

De atunci s-au succedat mai mulţi urmaşi ai lui Geiseric, care decretase ca puterea regală să treacă întotdeauna, în întregime, asupra celui mai vîrstnic bărbat în viaţă dintre rudele sale apropiate. Asta urma să împiedice împărţirea regatului şi slăbirea în consecinţă a autorităţii centrale şi, de asemenea, frecventele încurcături ce se produc cînd se proclamă o regenţă, în numele unui domnitor-copil. Astfel, la moartea tatălui, fiul mai vîrstnic al regelui nu moştenea tronul cîtă vreme mai avea un unchi de gradul întîi sau de gradul doi în viaţă, ci trebuia să cedeze acestuia succe-

siunea. Geiseric nu luase poate în considerare, în suficientă măsură, faptul că această lege a succesiunii tindea să-i favorizeze pe prinții care se remarcau mai mult prin longevitatea lor, decît prin puterea minții.

În momentul urcării pe tron a lui Justinian, rege al vandalilor era Hilderic. Acesta semnase o alianță defensivă cu regele goților, care domnea peste Italia. (În vremurile acelea, întreaga parte apuseană a imperiului — deși nominal se afla sub suveranitatea Împăratului de Răsărit, de la Constantinopol, la Roma nemaiexistînd împărat — era dominată de diverși aliați germani, care îndeplineau rolul de forțe armate. Își aleseseră, pentru a se așeza, regiunile cele mai rodnice și erau, cu toții, eretici arieni.) Hilderic întreținea raporturi bune și cu Împăratul de Răsărit și continua să trimită la Constantinopol suma de bani ce reprezenta tributul anual asupra căruia convenise Geiseric în tratatul de pace care îi ratificase cuceririle. Era un om bătrîn, nepotrivit pentru conducerea treburilor publice și cu o fire aproape la fel de bănuitoare ca a lui Justinian. Văduva predecesorului său, o soră a lui Teodoric, vestitul rege al goților, trăia încă. Ea adusese ca zestre o gardă alcătuită din șase mii de călăreți goți și suveranitatea asupra Lilybaeumului, un promontoriu din Sicilia, la numai o sută de mile depărtare de Cartagina ; cineva îl convinse pe Hilderic că această fostă regină intenționează să-l ucidă și să pună mîna pe Cartagina, pentru a o preda goților. O aruncă în închisoare și apoi puse să fie strangulată, iar pe cei șase mii de goți îi masacră. Asta îl jigni profund pe Teodoric, care rupse alianța cu vandalii, dar nu putea risca o expediție militară.

Justinian era prieten personal cu Hilderic și schimbau frecvent scrisori și daruri. Hilderic se împrietenise cu Justinian la Roma, pe vremea cînd fusese un ostatec oarecare, neînsemnat, la curtea lui Teodoric ; iar Justinian îl prețuia pe Hilderic și pentru toleranța pe care o vădise față de creștinii ortodocși — regii vandali dinaintea lui îi persecutaseră cu sălbăticie. Cînd ajunse la Constantinopol vestea că Hilderic fusese detronat și închis de nepotul său, Geilimer, Justinian se simți jignit. Era convins că trebuie să i se dea o lecție lui Geilimer ; căci el însuși se aflase cîndva într-o situație similară cu cea a lui Geilimer, anume cînd unchiul său Justin ajunsese decrepit și în ultimii doi ani de viață fusese numai nominal împărat. Justinian considera că alesese calea virtuoasă, mulțumindu-se cu titlul de Regent în loc de a anticipa suveranitatea și opțiunea de atunci îl investea acum cu un drept deosebit pentru a-și exprima protestul față de Geilimer. Scrise o scrisoare blîndă, conform uzanțelor diplomatice : dacă bătrînul ar fi eliberat și reașezat în drepturile sale regale, Dumnezeu l-ar privi cu ochi buni pe Geilimer, iar Justinian i-ar deveni prieten.

Pretextul de care se folosise Geilimer pentru a-l închide pe Hilderic fusese o acuzație calomnioasă cum că s-ar fi convertit în taină la ortodoxie și că ar dori să-și lase tronul lui Justinian ; așa că nici nu învrednici cu un răspuns scrisoarea pe care i-o înmînară ambasadorii, mărginindu-se să emită un zgomot necuviincios, din gură. Hilderic fu dus într-o celulă și mai întunecoasă, și mai neplăcută decît cea în care stătuse pînă atunci.

Justinian scrise din nou, de astă dată mai ferm, precizînd că Geilimer pusese mîna cu forța pe puterea regală și, în consecință, trebuie să se aștepte la răsplata divină pe care o provoacă, fără greș, orice uzurpare. Ceru ca Hilderic să fie cel

puţin trimis la Constantinopol, pentru a-şi trăi restul zilelor într-un exil confortabil, şi ameninţă să declare război vandalilor, dacă această cerere nu va fi satisfăcută.

Geilimer răspunse că Justinian nu are nici un drept să se amestece în treburile interne ale regatului african ; că Hilderic fusese demis ca trădător — o acţiune încuviinţată de Consiliul Regal Vandal, de la Cartagina ; şi că, înainte de a declara război, Justinian să-şi aducă aminte ce s-a întîmplat cu ultima flotă care a vizitat Cartagina, venind dinspre Răsărit.

Justinian nu i-ar fi acordat regelui Khosrou condiţii atît de favorabile în tratatul pe care-l încheiaseră, dacă nu s-ar fi gîndit încă de atunci la posibilitatea de a retrage o parte a forţelor sale de pe graniţa persană, în vederea unei expediţii contra vandalilor. Dar cînd pomeni miniştrilor săi principali de acest proiect, toţi fură împotrivă, considerîndu-l foarte primejdios. Părerile lor erau destul de îndreptăţite ; purtătorul lor de cuvînt era acum Ioan de Capadocia, în calitate de Comandant al Gărzilor şi, de asemenea, de Intendent general al Armatelor Imperiale. Faţă de Constantinopol, Cartagina este aşezată la distanţă de cel puţin o sută patruzeci de zile de călătorie pe uscat. Pentru a transporta pe mare o forţă adecvată, ar fi trebuit să se rechiziţioneze un număr mare de corăbii ; şi asta ar fi împiedicat în măsură considerabilă desfăşurarea negoţului obişnuit al imperiului. Recrutarea trupelor necesare pentru apărarea graniţelor din nord şi din est era şi altminteri destul de grea, chiar dacă forţele nu erau irosite în războaie inutile, în capătul celălalt al lumii. Chiar dacă vandalii puteau fi învinşi cu uşurinţă, din punct de vedere strategic nu era prea înţelept să se ocupe Africa de Nord, fără a se controla, de asemenea, Sicilia şi Italia — lucru la care Justinian nu putea spera. Afară de asta, cheltuielile unei asemenea expediţii s-ar cifra la milioane. Ioan de Capadocia se mai temea — deşi nu spunea — că Justinian, forţîndu-se să adune banii necesari, va cerceta cu atenţie registrele şi socotelile din birourile Intendentului general, la Ministerul de Război, unde ar fi dat negreşit peste dovezile unor fraude de proporţii majore.

Argumentele potrivnice îl convinseră într-adevăr pe Justinian. Toată lumea se simţi uşurată, îndeosebi funcţionarii înalţi de la vistierie, cărora le-ar fi revenit sarcina de a strînge sume considerabile, rezultate din noi impozite. La rîndul lor, se simţiră uşuraţi şi generalii : fiecare se temuse că meritele sale îl vor desemna comandant al expediţiei împotriva vandalilor.

Atunci sosi un episcop din Egipt, cerînd de urgenţă audienţă la palat ; căci visase un vis de oarecare importanţă. Justinian îl primi cu amabilitatea obişnuită şi episcopul îi desluşi că însuşi bunul Dumnezeu îi apăruse în vis şi-i poruncise să se ducă şi să-l dojenească pe împărat pentru nehotărîrea de care dă dovadă : „Căci dacă va întreprinde acest război, în apărarea Fiului meu, căruia aceşti eretici arieni îi neagă identitatea cu Mine, voi mărşălui în faţa armatelor sale în bătălie şi-l voi face stăpînul Africii". Este mai puţin probabil ca acest mesaj să fi emanat de la Dumnezeu, cît mai mult de la un grup de clerici ortodocşi africani, prieteni cu Hilderic, care fugiseră de la Cartagina cînd Geilimer se urcase pe tron. Dar Justinian îi dădu crezare totală şi-l asigură pe episcop că va da neîntîrziat ascultare poruncilor divine. Acestea erau deci împrejurările

în care îl chemă pe Belizarie, ale cărui însușiri de loialitate și curaj fuseseră dovedite, dincolo de orice îndoială, în „Răzmerița Victoriei". Îi spuse, în prezența Teodorei :

— Fericite patrician, tu ești cel căruia îi încredințăm cucerirea Catarginei !

Belizarie, care fusese prevenit de stăpîna mea ce are de gînd Justinian să facă, răspunse :

— Vă gîndiți numai la mine, Maiestate, sau la o duzină de comandanți, toți egali în rang cu mine ? Dacă vă gîndiți la prima variantă, vă pot oferi gratitudinea mea loială ; dar dacă vă gîndiți la cea de a doua, numai ascultarea mea loială.

Justinian era pe punctul de a-i da un răspuns evaziv, cînd Teodora interveni :

— Nu-l mai supăra pe împărat cu întrebări inutile. Firește că se gîndește la tine în calitate de comandant unic, nu-i așa, dragul meu Justinian ? Tu, Narses, vezi să fie întocmit imediat ordinul scris și să fie adus împăratului spre semnare : Ilustrul Belizarie să fie desemnat ca viceregent al împăratului. Distanța mare dintre Cartagina și Constantinopol va face, din păcate, cu neputință ca împăratul să-și dea părerea cu promptitudinea necesară în chestiunile imediate și urgente, sau să ratifice numirile politice de rang înalt și tratatele. De aceea scrie, bunule Narses : „Ordinele Ilustrului Belizarie, Comandant al Armatelor Noastre din Răsărit, să fie considerate, în timpul acestei expediții, ca fiind ale Noastre".

Justinian clipi din ochi și înghiți în sec, văzînd că treaba se orînduiește astfel, în numele său. Dar nu îndrăzni să revină la planul inițial pe care-l făurise, și anume al unui comandament multiplu. Planul acesta avea o oarecare justificare

politică, în sensul că, aplicîndu-l, nici un singur general nu ar fi putut nădăjdui să dobîndească întreaga glorie, devenind astfel un rival al său ; dar ar fi fost un dezastru din punct de vedere militar — precum se dovedise odată în Persia în timpul lui Anastasie. Semnă ordinul.

Acestea se petrecură în toamna anului 532 al Domnului, cîteva luni după răzmeriță, și în cursul iernii se făcură pregătirile necesare. Stăpîna mea era fericită că expediția nu se îmbarca pînă în primăvară, căci în jurul Anului Nou aștepta un copil de la Belizarie și era hotărîtă să nu mai rămînă acasă, cînd el pleca la război. Intenționa să găsească o doică pentru copil și să-l dea în grija Teodorei. Așa și făcu ; copilul fu o fată, pe care o numiră Ioanina. Împăratul și împărăteasa îi fură nași, la cristelniță. Era singurul copil pe care stăpîna mea îl născu lui Belizarie și, pînă la urmă, fata îi dezamăgi.

La Constantinopol se nutreau presentimente sumbre cînd se anunțaseră amănuntele expediției. Se povestește că guvernatorul orașului i-ar fi spus lui Ioan de Capadocia, într-o seară, la palat :

— Mă tem că acest dezastru se va dovedi tot atît de amplu ca și cel suferit de bunicii noștri, de mîna lui Geiseric.

Și Ioan de Capadocia ar fi răspuns, voios :

— Cu neputință. Căci în campania aceea am pierdut nu mai puțin de o sută de mii de oameni, dar acum l-am convins pe împărat să trimită numai cincisprezece mii, și aceștia sînt, în cea mai mare parte, infanterie.

Guvernatorul orașului, iarăși :

— La ce forță combatantă apreciezi armata vandală ?

Răspunsul lui Ioan de Capadocia.
— Mai bine de o sută de mii, socotindu-i şi pe aliaţii lor mauri.
Guvernatorul oraşului, mirat:
— Omule, ce nădejde de succes mai poate avea în cazul acesta Belizarie?
Iar Ioan de Capadocia, dînd din umeri:
— Un episcop are dreptul să viseze.
Fraza aceasta deveni proverbială.
Infanteria era de calitate bună, în cea mai mare parte alcătuită din munteni isaurieni. Belizarie îi antrenase în marşuri şi la lucrări de săpături, la fel ca în minuirea armelor. Cavaleria număra numai cinci mii de oameni, din cauza greutăţii de a transporta cai la distanţa de aproximativ o mie cinci sute de mile. Dar în rîndurile ei se aflau resturile hunilor massageţi, care luptaseră atît de bine la Daras şi pe Eufrat, anume şase sute (căci mulţi dintre cei grav răniţi se însănătoşiseră); şi cei patru sute de herulieni ai lui Pharas; şi regimentul de cuirasieri de casă ai lui Belizarie, numărînd o mie cinci sute de oameni. Restul erau traci, care slujiseră sub Boutzes; dar Boutzes însuşi rămăsese pe graniţa persană. Belizarie încredinţă comanda acestor traci lui Rufinus şi unui hun massaget, numit Aigan, fiul lui Sunicas; pe cîmpul de luptă, Sunicas îl încredinţase lui Belizarie, pe cînd trăgea să moară. Şeful de stat major al lui Belizarie era un eunuc armean, numit Solomon; nu era eunuc prin castrare deliberată, ci datorită unui accident pe care-l suferise ca prunc în scutece, şi-şi petrecuse toată viaţa printre soldaţi.

A fost nevoie de o flotă de cinci sute de corăbii de marfă, ca să transporte această armată la Cartagina. Nu s-a văzut vreodată adunătură de vase mai

pestriţă, capacitatea lor variind între treizeci şi cinci sute de tone. Echipajele lor numărau treizeci de mii de marinari, în cea mai mare parte egipteni şi greci din Asia Mică, comandaţi de un amiral din Alexandria. Pe lîngă aceste nave de transport, exista o flotilă de nouăzeci şi două de galere rapide, cu un singur rînd de vîsle, toate acoperite, pentru a feri vîslaşii în cazul unei bătălii navale. În fiecare galeră erau douăzeci de vîslaşi, oameni din Constantinopol, numiţi îndeobşte „infanteria marină“, care sînt plătiţi mai bine decît se obişnuieşte, pentru că la nevoie pot fi folosiţi ca infanterie. Ioan de Capadocia fu însărcinat cu aprovizionarea acestei flote şi doi ofiţeri fură trimişi pe păşunile regale din Tracia, pentru a alege trei mii de cai şi a-i ţine pregătiţi la Heracleea, pe coasta de nord a Mării Marmara, cînd flota va atinge punctul acesta.

Pornirăm, în sfîrşit, la vremea echinoxului de primăvară. Belizarie şi stăpîna mea avură parte de impresionante urări de drum bun din partea lui Justinian şi a Teodorei şi de binecuvîntarea patriarhului de Constantinopol. Ne îmbarcarăm în portul imperial, în apropierea palatului, în punctul în care Marea Marmara se îngustează în Bosfor. Aici se pot vedea trepte largi, albe, de marmură, bărci oficiale, aurite, copaci ornamentali, aduşi din Răsărit; şi o capelă frumoasă, în care sînt expuse scutecele autentice ale lui Isus şi un portret al său, din viaţa de mai tîrziu, atribuit Evanghelistului Luca. Portul e dominat de un grup sculptural, reprezentînd un taur, luptîndu-se pe viaţă şi pe moarte cu un leu. Îl privirăm cu interes superstiţios, deoarece taurul este simbolul Armatelor Romane, precum leul este cel al Africii de Nord.

Stăpîna mea, Antonina, zise, zîmbind, către guvernatorul orașului, care stătea alături de ea :

— Sînt gata să pun rămășag cinci mii contra două, că taurul cîștigă. Leul este costeliv, iar taurul, deși mic, este dintr-o prăsilă de luptători.

Pentru a ne purta noroc, Justinian adusese pe bordul corăbiei noastre, care era nava de comandă a întregii flote, un tînăr trac, ce fusese tocmai botezat în credința ortodoxă. Făcea parte dintr-una din sectele pe cale de dispariție, eunomienii, al căror specific constă din a nega că Fiul poate fi Dumnezeu și etern, pe temeiul că El a fost cîndva conceput, iar concepția eternă, afirmă ei, este o idee absurdă. Ceea ce este conceput nu poate fi de aceeași substanță cu ceea ce este neconceput ; și invers. Ceea ce este neconceput rămîne pe vecie neconceput, iar ceea ce este conceput nu poate nega actul concepției. De aceea... Dar, în acest caz, acest tînăr eretic fusese convertit la dreapta credință și deveni finul lui Belizarie și al stăpînei mele Antonina, și-și luă numele nou de Teodosie.

Era cel mai frumos bărbat pe care l-am văzut vreodată, și am văzut mulți la viața mea. Nu atît de înalt și atît de superb mușchiulos ca Belizarie, dar era plămădit puternic și grațios și avea o față extrem de mobilă. (Singurul defect pe care i l-am putut găsi a fost că ceafa era puțin prea îngustă, cu o adîncitură profundă.) Dar, afară de aceasta, era singurul bărbat pe care stăpîna mea l-a întîlnit vreodată, în stare să flecărească cu ea despre propriile ei nimicuri, lucru ce o umplea de bucurie. Belizarie era spiritual și elocvent și cald și avea toate calitățile de

admirat la un bărbat, și n-a existat vreodată femeie atît de norocoasă în alegerea bărbatului ca stăpîna mea. Era ca soarele, care străbate în goană bolta cerurilor — încălzind făpturile și clădirile ; dar asemenea soarelui, cercul său nu era complet — nu putea străluci dinspre nord. Era o neputință legată de loialitatea lui fundamentală : credința și ignoranța ocupau acest segment al orbitei sale. Dar Teodosie strălucea dinspre nord, cu o lumină ce rîdea, a cărei calitate îmi este extrem de greu s-o exprim. Nu pot spune decît că tot ce-i lipsea lui Belizarie părea să-i fie oferit stăpînei mele de Teodosie. Era foarte puțin în comparație cu ceea ce avea Belizarie, dar, totuși, foarte prețios pentru dînsa, poate chiar din pricină că era puțin.

Este aproape cu neputință, cred eu, ca un bărbat să iubească două femei concomitent, fără ca în cugetul său să existe o rezervă tainică : „pe aceasta o prețuiesc mai mult". Dar o femeie se poate afla prea bine într-o asemenea situație, precum descoperi foarte curînd stăpîna mea — cea mai fericită, și în același timp cea mai nenorocită, dintre toate situațiile posibile. Femeia îi poate împăca pe cei doi în inima ei dar, în raporturile lor cu dînsa, fiecare ignoră dragostea ei pentru celălalt. Bărbatul mai bun (și stăpîna mea niciodată nu ar fi șovăit o clipă să-l recunoască pe Belizarie ca atare) este ispitit să se poarte cu dînsa mai degrabă neatent — din cauza incapacității de a înțelege fenomenul radiației dinspre nord și din dorința de a parcurge în jurul ei o orbită de dragoste completă. Celălalt este atît de liber de sentimente de gelozie sau, îndeobște, de simțăminte intense, încît ia dragostea ei pentru altcineva tot atît de puțin în serios ca și

dragostea ce-i poartă lui. Temperamentul său echilibrat face ca orice emoţie puternică să pară absurdă.

Serenitatea lui Teodosie, aeriană, în contrast cu gravitatea profundă şi morală a lui Belizarie, o determinară întîi pe stăpîna mea Antonina să-i alăture în cugetul ei. Se ivi cazul hunilor massageţi, care se îmbătaseră la Abydos ; şi apoi se ivi cazul sticlelor cu apă, cînd ne apropiarăm de Sicilia. Amîndouă trebuie relatate în amănunt.

După ce am luat la bord, la Perinthus, caii din Tracia, am continuat să coborîm pe Marea Marmara, pînă ce ajunserăm la Hellespont şi ancorarăm într-o seară în dreptul Abydosului, intenţionînd să ridicăm pînzele în dimineaţa următoare, devreme. Curenţii sînt foarte puternici aici şi este nevoie de o briză zdravănă, din nord-est, pentru a naviga printre ei ; dar în dimineaţa următoare nu exista nici un fel de briză, aşa că furăm nevoiţi să aşteptăm patru zile, pînă ce se stîrni una. Oamenii, lăsaţi să debarce, se treziră că nu au ce face : nu este mult de făcut sau de văzut prin aceste părţi, dacă nu cumva are cineva gustul antichităţilor — atunci poţi călări de-a lungul coastei, pînă în locul în care fusese Troia şi, descălecînd, să ocoleşti în fugă mormîntul lui Achile, ca să-ţi poarte noroc.

Hunii massageţi aduceau cu ei ceea ce se cheamă „albină", un soi de ferment pe care-l pun în laptele de iapă, după ce l-au bătut într-o băşică, cu un băţ scobit, ca să-l separe de partea grasă. La Perinthus cumpăraseră o cantitate de lapte de iapă şi o trataseră în felul acesta, aşa că acum obţinuseră o băutură foarte puternică — o numesc *kavasse* sau *kumys*. Din politeţe faţă de Aigan, am gustat o dată şi am găsit-o mult prea înţepătoare pentru gustul meu, deşi izul pe care-l lasă în urmă nu se deosebeşte prea mult de cel al laptelui de migdală ; şi faptul că este muls de la o iapă îmi pare ceva dezgustător. Dar, aşa cum spunem cînd obiceiurile altora nu sînt identice cu ale noastre, „fiecare peşte la nada lui" şi „ciulinii sînt lăptucă pentru buzele măgarului".

Belizarie habar nu avea de existenţa albinei ; luase ceea ce socotise a fi fost precauţiuni suficiente împotriva autoaprovizionării soldaţilor cu băuturi alcoolice, afară de raţia zilnică de vin acru, pe care o amesteca cu apa, pentru a o purifica. Hunii organizaseră pe ţărm o beţie, în cursul căreia unul dintre ei îşi bătu joc de alţi doi pentru că se zăpăciseră şi încurcaseră versurile unei balade — şi fu imediat ucis de aceştia. Belizarie ordonă instituirea unei curţi marţiale care să-i judece pe ucigaşi ; aceştia păreau că nu consideră a fi comis o crimă gravă, invocînd beţia : ziceau că sînt gata să plătească rudelor omului ucis obişnuitul preţ al sîngelui. Dar Belizarie considera că a omorî un camarad, în drum spre bătălie, este un act dintre cele mai ruşinoase. Îl întrebă pe Aigan care este cea mai ruşinoasă moarte prin care poate fi pedepsit un hun, iar Aigan îi răspunse „moartea prin tragere în ţeapă".

Cei doi huni fură traşi în ţeapă, în toată regula, pe dealul de lîngă Abydos, spre marea indignare a camarazilor lor, care declarară că sînt aliaţi ai romanilor şi nu romani, şi că propriile lor legi nu prevăd moartea ca pedeapsă pentru omucidere comisă sub influenţa unei băuturi. Belizarie îi trecu în revistă, ca să li se adreseze personal şi, în loc de a se scuza, le spuse că-i timpul să-şi revadă codul lor barbar : după dînsul, beţia este o circumstanţă care agravează crima, nu o ate-

nuează și, atîta vreme cît slujesc sub dînsul, trebuie să dea ascultare legilor sale. Îi preveni că nu va închide ochii față de nici un fel de act de violență particulară, comis împotriva camarazilor, sau civililor, afară de cazul în care se dovedește că a avut loc o provocare gravă. „Această armată trebuie să meargă la bătălie cu mîinile curate." Apoi luă în stăpînire albina, pînă ce hunii se vor afla în garnizoană sigură, în Cartagina cucerită.

La cina din seara aceea, tovarășii săi de masă șezură tăcuți. Belizarie, știind ce le apasă cugetul, făcu un gest cu capul în direcția dealului și întrebă :

— Și care-i părerea ta sinceră ? Dar a ta ?

Ioan Armeanul răspunse :

— Au meritat-o.

Rufinus spuse la fel și Uliaris mormăi :

— Un om care e beat să nu mînuiască arme.

În sfîrșit, Teodosie, chemat la rîndul său să-și dea părerea, observă, cu nepăsare :

— Ar fi trebuit să existe și un al treilea, nu-i așa ?

Stăpîna mea era singura persoană de față care înțelese aluzia batjocoritoare. Belizarie răspunse cu seriozitate :

— Nu, după toate mărturiile, ceilalți din jurul focului de tabără nu au fost amestecați.

Dar stăpîna mea se uită la Teodosie și zise :

— Chiar dacă ar fi fost un al treilea, nașul tău nu l-ar fi răsplătit cu o gură de vin oțetit.

La care Teodosie îi zîmbi cu gratitudine și nu se mai rosti alt cuvînt ; dar cînd doi străini sînt în stare să glumească între ei, fără ca cineva, nici chiar cei mai intimi, să bănuiască mai multe înțelesuri în cuvintele lor decît se pare, înseamnă că între ei există o legătură profundă. Căci Teodosie înțelesese cam așa ceva : dealul amintea de Golgota, locul crucificării, dar din această execuție impresionantă lipsise o a treia victimă, nevinovată într-o măsură și mai evidentă decît ceilalți doi. Observația stăpînei mele cu privire la vinul oțetit era o aluzie la milosul soldat roman, care îi dăduse lui Isus să bea din buretele de isop, înfipt în vîrful suliței.

Teodosie nu era religios în cuget. Botezul său în credința ortodoxă fusese o chestiune de conveniență, cum fusese și cel al stăpînei mele, și el nu se dezbără nici pînă la urmă de felul practic, ușor zeflemist, de a privi lucrurile, pe care l-am găsit întotdeauna caracteristic tracilor. Știa să descopere inconsecvențele și aroganța pînă și în cele mai frumoase caractere, deși nu se propunea pe sine ca model de moralitate. Emoțiile și gîndurile sale erau cel puțin ale lui, proprii, nu împrumutate ; în aparență se conforma convențiilor obișnuite, dar în particular nu recunoștea nici o autoritate cu privire la o rînduială corectă, afară de propria sa judecată.

Și acum despre incidentul sticlelor cu apă : acesta se petrecu cîteva săptămîni mai tîrziu, cînd ne aflam în drum spre Sicilia. Călătoria se lungise mult peste așteptările tuturor : căci, deși de la Abydos avurăm vînt puternic din spate, care ne scoase în Marea Egee, departe, pînă la Lesbos, acesta conteni aici aproape cu desăvîrșire și avurăm nevoie de trei săptămîni ca să ocolim coasta meridională a Greciei. Mai mult, viteza întregii flote era cea a corabiei celei mai lente, deoarece Belizarie avea grijă ca nici o unitate să nu se detașeze și să nu ajungă la Cartagina înaintea restului flotei, anihilînd astfel efectul surprizei. Vopsi pînzele principale ale celor trei corăbii conducă-

toare, a noastră şi încă două, cu dungi late, roşii, ca să slujească de ghid în timpul zilei; iar noaptea folosi lanterne la pupă. Nici o navă nu avea voie să se îndepărteze de nava vecină mai mult de o lungime de cablu. Din cînd în cînd avură loc ciocniri, după care urmară înjurături năprasnice, şi se folosiră cîrligele de acostare, dar nici o corabie nu pierdu contactul şi nici nu fu găurită.

Apoi vîntul conteni complet şi Belizarie ordonă debarcarea generală la Methone, un oraş pe promontoriul de sud-vest al Greciei. Operaţia se efectuă ca un exerciţiu, cu armură completă, şi locuitorii se speriară de-a binelea. Oamenii începuseră să devină destul de apatici şi caii la fel, aşa că, pînă la stîrnirea vîntului, se dădu ordin să se întreprindă marşuri şi bătălii mimate. La Methone era extrem de cald. Pîinea-pesmet a soldaţilor, care fusese adusă în saci de la Constantinopol, începuse să mucegăiască şi să pută. Belizarie se folosi imediat de ordinul imperial pe care-l avea asupra sa, pentru a rechiziţiona pîine proaspătă din vecinătate, dar nu o obţinu înainte ca cinci sute de oameni să moară de colici.

Anchetă chestiunea pesmeţilor şi-i raportă lui Justinian. Ajunse la concluzia că pesmeţii fuseseră furnizaţi de Ioan de Capadocia, în calitate de Intendent general al Armatei; şi că, sub pretextul că pîinea proaspătă pierde din greutate cînd e uscată ca să devină pesmet, Intendentul fusese plătit, după contract, cu obişnuita pătrime în plus faţă de aceeaşi greutate de pîine proaspătă, afară de o alocaţie de combustibil, pentru cuptoare; că prăjise numai foarte puţin pîinea, încît aceasta nu-şi pierduse din greutate sfertul necesar, acceptînd totuşi plata ca pentru pesmeţi

în toată regula; că a băgat, de asemenea, în buzunar, alocaţia de combustibil, prăjitul parţial fiind efectuat gratuit, la cuptoarele care încălzesc băile publice. Mai tîrziu, Justinian îl lăudă pe Belizarie pentru raportul acesta, dezvinovăţindu-l în acelaşi timp pe Ioan de Capadocia (care găsise un ţap ispăşitor printre subalternii săi) de bănuiala fraudei deliberate.

Dar nimeni, nici măcar Ioan de Capadocia, nu putea fi acuzat de alterarea apei, pricinuită de arşită; apa proaspătă fusese îmbarcată în butoaie, în primul port în care ne opriserăm, pe insula Zanthe. Călătoria noastră de la Zanthe, de-a curmezişul Mării Adriatice, spre Sicilia, se prelungise cu şaisprezece zile, datorită unor acalmii neaşteptate a vînturilor; era o perioadă mizerabilă, deoarece ajunsesem la mijlocul lui iunie şi vremea era groaznic de călduroasă. La Methone, stăpîna mea fusese precaută şi mă trimisese să cumpăr în piaţa publică un număr de borcane de sticlă, de felul celor ce se folosesc pentru a mura măsline; acestea fură umplute cu apă proaspătă şi afundate pînă la gît în nisipul din fundul corăbiei; primisem misiunea de a uda necontenit nisipul cu apă de mare. Rezultatul fu că cei ce navigau pe corabia noastră erau singurii care aveau apă nealterată pentru băut; ceea ce îl puse într-o teribilă încurcătură pe Belizarie, care se mîndrea că mănîncă aceeaşi hrană ca oamenii de sub comanda lui şi bea aceeaşi apă. Situaţia se înrăutăţi şi mai mult cînd, din cauza prelungirii neaşteptate a călătoriei, se isprăviră şi proviziile de vin acru.

Belizarie explică ofiţerilor din Regimentul de casă situaţia şi le ceru sfatul. Arătă că nu există destulă apă nealterată ca să poată fi împărţită cu

cei de pe celelalte nave ale flotei ; şi nici nu putea să împartă numai cu două sau trei nave, de teama de a nu stîrnii invidii. Poate că purtarea cea mai nobilă ar fi constat din urmarea exemplului marelui Cato care, odată, fiind angajat într-un marş pe arşiţă înăbuşitoare, prin Africa, dojeni un soldat pentru că îi adusese un coif cu apă, în vreme ce restul armatei suferea de sete, şi o vărsă pe pămînt ; şi al regelui David al evreilor care procedase odinioară cam în acelaşi fel cu apa ce i se adusese din puţul de la Betleem. Ei bine, toţi aceşti locotenenţi ai lui Belizarie erau plămădiţi din acelaşi aluat : erau, pînă la ultimul, eroi şi ţineau la onoare într-o măsură care mie cîteodată mi se părea extravagantă. Erau cu toţii convinşi că nu trebuie să profite de pe urma prevederii stăpînei mele, ci să deşerte sticlele cu apă peste bord ! Bineînţeles că stăpîna mea se mînie teribil. La început, nimeni nu-i sprijini părerea după care ar fi fost nu numai o nebunie, dar de-a dreptul o insultă, să i se ceară să bea apă stricată, după ce se ostenise să menţină apa proaspătă — ceea ce orice om cu scaun la cap ar fi putut să facă. Apoi Teodosie ieşi în faţă, zîmbind, şi-i zise :

— Naşă Antonina, dacă nu se găseşte nimeni care să-şi piardă o onoare greşit înţeleasă, bîndu-ţi apa excelentă, eu mă ofer în chip de victimă bucuroasă. Iată cupa mea. Îmi pot turna ? N-am să îndrăznesc să-l acuz pe naşul meu de neloialitate faţă de împărat, dacă va lua asupră-şi riscul unei dizenterii, atunci cînd bunul mers al acestei expediţii depinde într-o măsură atît de mare de starea sănătăţii sale. Dar îmi voi îngădui cel puţin să reamintesc societăţii că cele cinci fecioare înţelepte, din parabola Evangheliei, nu ar fi fost lăudate dacă, aflînd că cele cinci fecioare smintite au uitat să-şi umple lămpile, ar fi vărsat propriul lor ulei şi n-ar fi fost în stare să-l primească pe mire la miezul nopţii.

Într-o tăcere de moarte îşi umplu cupa şi bău, dîndu-şi capul pe spate, apoi o umplu din nou şi o oferi lui Belizarie. Belizarie o ţinu o clipă în mînă, cugetînd, apoi zise :

— Teodosie, ai dreptate ; datoria are precădere asupra onoarei.

Sorbi puţin şi apoi întinse cupa lui Ioan Armeanul şi lui Aigan, care sorbiră, la rîndul lor. În felul acesta se produse o nouă legătură între Teodosie şi stăpîna mea, căreia îi apărase onoarea cu riscul de a şi-o pierde pe a lui.

Ancorarăm într-un loc pustiu, aproape de vulcanul Etna. Aici exista apă şi iarbă pentru cai şi mai aveam destui saci cu pesmeţi de la Methone, ca să ne ţină cîteva săptămîni. Dar Belizarie avea nevoie de provizii proaspete, îndeosebi de vin, ulei şi zarzavaturi. Îl trimise cu o galeră rapidă pe secretarul său, Procopius din Caesarea, să facă rost de toate acestea la Siracuza, oraşul capitală, şi să ni le aducă în portul Catania, unde se putea ancora mai în siguranţă. Belizarie ştia că se încheiase de curînd o înţelegere între Justinian şi regentul got al Italiei, regina Amalasonta (fiica lui Teodoric, al cărei fiu tînăr, Atalaric era acum rege), potrivit căreia ea urma să-i asigure piaţa deschisă în Sicilia, pentru cumpărăturile de care ar avea nevoie armatele sale, dacă ajung întîmplător pe această rută. Amalasonta fusese încîntată să semneze această înţelegere, deoarece poziţia ei politică era fragilă şi prietenia lui Justinian trăgea greu în cumpănă.

În consecinţă, guvernatorul Siciliei trimise spre noi, de-a lungul coastei, un număr de nave cu pro-

viziile cerute și, de asemenea, cîteva nave încărcate cu cai, pentru a-i înlocui pe cei care muriseră în timpul călătoriei. Că nu am pierdut mai mulți, se datora felului ingenios în care Belizarie îi punea la exerciții, pe bord : puse să fie săltați în boxele lor, cu o funie petrecută pe sub picioarele din față, pînă ce stăteau în cumpănă pe picioarele dindărăt. În poziția aceasta tropăiră și se clătinară, mînioși, încercînd mereu să-și recîștige poziția firească și, nădușind, umorile rele ieșiră prin piele. Procopius aduse din Siracuza vești foarte bune. Un prieten al său din copilărie, negustor din Caesarea în Palestina, primise tocmai o încărcătură de marfă din Cartagina și agentul său îi raportase că vandalii nu numai că nu bănuiesc apropierea unei expediții, dar își trimiseseră de curînd forțele cele mai bune, sub comanda lui Zazo, fratele regelui Geilimer, să înăbușe o răscoală în Sardinia, care era posesiune vandală. Și mai departe, că băștinașii din Tripoli, regiunea de coastă care este așezată între Cartagina și Egipt, au izbutit să se răscoale împotriva vandalilor, care au trimis și în direcția aceea o forță navală.

Belizarie ajunse la concluzia că nu mai trebuie pierdută vreme. Ridicarăm pînzele și pornirăm din Catania, atingînd micile insule Gozzo și Malta — la Malta eșuase, cîndva, Apostolul Pavel. Apoi se stîrni un vînt puternic, de răsărit ; în dimineața următoare zărirăm punctul cel mai apropiat al coastei africane, un promontoriu al deșertului, numit Capoudia, așezat la o sută cincizeci de mile la răsărit de Cartagina. Îndată ce ajunserăm în apele mai puțin adînci, strînserăm pînzele și ancorarăm. Belizarie convocă pe nava-comandă o conferință generală a ofițerilor, punînd în discuție problema dacă să debarcăm aici și să mărșăluim

de-a lungul coastei, protejați de flotă, sau să continuăm călătoria pe mare și să efectuăm debarcarea într-un alt punct, mai apropiat de Cartagina.

Primul luă cuvîntul amiralul egiptean, fiindcă avea o veche experiență, cîștigată pe această coastă. Arătă că pînă la Cartagina mai este de parcurs o distanță echivalentă cu nouă zile de marș, de-a lungul unei coaste fără nici un port. Dacă flota urma să țină pasul cu armata, zăbovind în apropierea coastei, ce s-ar întîmpla în cazul în care, brusc, s-ar isca o furtună ? Ar fi de înfruntat două alternative, ambele la fel de primejdioase : fie ca flota să fie împinsă spre coastă și să eșueze, fie să se trezească mînată în larg și să piardă contactul cu armata. Coasta este, practic, lipsită de apă, soarele e dogorîtor și trupele — purtînd echipamentul complet și cărînd și rațiile — s-ar epuiza în cursul marșului. Propuse, în consecință, să navigăm în susul coastei, pînă într-un punct foarte apropiat de Cartagina, unde se află un lac mare, lacul Tunis, care e un loc fără de cusur pentru ancorare.

Sprijinind pe amiral, Rufinus îi reaminti lui Belizarie că vandalii ar putea aduna, cu ușurință, o armată de cinci ori mai mare decît a noastră ; și că în timpul popasurilor noastre de noapte nu vom beneficia de apărarea nici unui oraș împrejmuit, deoarece vandalii demolaseră de mult toate întăriturile orașelor din dioceză, afară de Cartagina și Hippo Regius.

Părerea generală era că planul amiralului este judicios și că un marș lent de-a lungul coastei ne-ar face să pierdem poate avantajul pe care ni-l oferă surpriza. Belizarie se reținuse, deocamdată, să-și dea părerea. Întrebă pe rînd ofițerii dacă, într-adevăr, precum i se spusese, trupele

refuză să se lupte într-o bătălie marină, în cazul în care vandalii le-ar ieși în întîmpinare, pe mare.

Ofițerii recunoscură că s-au auzit asemenea vorbe, deoarece marinarii din Siracuza, de pe corăbiile care aduseseră proviziile, au povestit niște lucruri înspăimîntătoare, de-a dreptul de necrezut, despre flota vandalilor — alcătuită, în cea mai mare parte, din corăbii rapide, de o mie cinci sute de tone, cu cinci rînduri de vîsle, care și-ar putea tăia cale prin flota noastră, ca un cuțit prin brînză proaspătă. Dar jurară că ei nu se tem și se angajară să-și convingă oamenii să lupte pe mare la fel de vitejește ca și pe uscat.

Atunci luă cuvîntul Belizarie :

— Camarazi, vreau să cred că nu veți considera cele ce am de spus ca poruncile unui stăpîn și că nu vă veți închipui că am așteptat să vorbesc la urmă, pentru ca în felul acesta să închid discuția și să vă constrîng să acceptați spusele mele. Ne aflăm acum în cunoștința tuturor factorilor principali ai problemei și, dacă-mi îngăduiți, am să trag concluzii, asemenea unui judecător, și am să dau verdictul. Dacă mi se va arăta vreo fisură în raționamentul meu, sînt oricînd dispus să iau în considerare o schimbare.

În primul rînd : se pare că trupele ne-au prevenit în mod cinstit că refuză să se lupte împotriva flotei vandale, dacă aceasta iese împotriva noastră în larg, dar se declară gata să dea orice bătălie pe uscat, indiferent de sorți. Știți tot atît de bine ca și mine că nimeni nu poate sili oamenii să lupte împotriva voinței lor ; și dacă cel puțin pe uscat se vor lupta vitejește, este maximum ce se poate pretinde, cinstit, unor oameni trăiți pe uscat. În al doilea rînd : nu sînt de acord să renunțăm la elementul surpriză, debarcînd armata aici. Dacă trimitem înainte cîteva galere rapide, deghizate ca vase de pirați egipteni, care să pună mîna pe orice corabie ar întîlni, putem feri grosul flotei noastre, astfel încît să nu fie observată. La fel pe uscat, cercetașii călări pot pleca înainte, prevenind în felul acesta ca vestea înaintării noastre să ajungă la Cartagina de-a lungul drumului. Argumentul că o furtună ne-ar putea risipi corăbiile sau le-ar putea împinge la mal trebuie luat în considerare ; dar e oare neîndoielnic că dacă ar fi să se stîrnească o furtună, trupele și caii s-ar afla în mai mare siguranță pe uscat ? Din punct de vedere militar, o acalmie ar fi mai rea decît o furtună, căci ar da vandalilor răgaz să se pregătească. Mai mult, harta îmi arată că pentru a ajunge la lacul Tunis, ar trebui să ocolim Capul Bonn, în vîrful unui lung promontoriu, cu un țărm foarte stîncos, și să ne schimbăm direcția brusc, de la nord-est spre sud-vest. Dacă am avea cu noi faimosul sac cu vînturi al lui Odiseu, încît să putem dezlănțui întîi un vînt, apoi celălalt, situația ar fi alta ; dar cred că nu putem risca să întîrziem din cauza unei acalmii sau a unui vînt potrivnic la punctul de mînecare.

Părerea mea este, deci, să debarcăm ; flota să ne însoțească, încet, pînă la promontoriu, de unde nu mai sînt decît cincizeci de mile pe uscat pînă la Cartagina, dar o sută cincizeci pe mare ; de acolo să pornim drept spre Cartagina, tăind peste dealuri și ocolind lacul, și să o capturăm ; iar flota să ocolească promontoriul cît poate de repede și să ni se alăture, îndată ce-i semnalăm că avem nevoie de ajutorul ei. În ce privește orașele fortificate : infanteria a fost antrenată de mine în arta de a săpa tabere întărite cu șanțuri, care, într-un fel,

sînt mai bune decît orașele intărite, deoarece în incinta lor nu există probleme civile, care nu fac decît să încurce treburile. Și, în sfîrșit, înainte de orice bătălie, oamenii și caii noștri trebuie să se reobișnuiască să mărșăluiască pe uscat : un marș de nouă zile este exact ce le trebuie. Fiecare plan cuprinde dezavantaje și primejdii, dar tocmai marea superioritate numerică a vandalilor mă face să cred că un plan atît de nebănuit, ca acel pe care l-am propus, ar fi avantajos. Și-apoi, să nu uitați că romanii africani sînt ortodocși, și-i consideră pe vandalii lui Geilimer drept opresori arieni. Dacă ne purtăm curajos și înțelept, vom avea toată populația civilă de partea noastră și nu vom duce lipsă nici de apă, nici de provizii.

Nu se putea răspunde la argumentele acestea. Debarcarăm cu toții, afară de o gardă de cîte cinci arcași de corabie și, bineînțeles, echipajele. Stăpîna mea Antonina nu a putut fi convinsă să rămînă pe nava-comandă, fiind o femeie de un curaj rar.

CAPITOLUL XI

ÎNFRÎNGEREA VANDALILOR

În cele mai multe istorii publicate în zilele noastre, toate bătăliile sînt descrise într-un mod foarte asemănător. De aceea, pentru mine va constitui o adevărată încercare a iscusinței de cronicar dacă vă voi putea expune bătăliile lui Belizarie astfel încît deosebirea de structură dintre ele să reiasă limpede, fără a vă plictisi cu prea multe amănunte de tehnică militară ; trebuie să procedez precum un amfitrion care-i oferă musafirului său vinuri vechi, pentru degustare, dar care nu încearcă să-l îmbete. Trebuie să arăt, de exemplu, că bătălia de la borna Milei Zece s-a deosebit de cele două bătălii persane, cea de la Daras și cea de pe malul Eufratului, prin caracterul ei haotic și prin complexitatea factorului geografic.

Scurt timp după debarcarea de la Capoudia, de ziua Sfîntului Ioan Botezătorul, care este și ziua de Sînziene, după trei luni de călătorie, avurăm parte de niște semne excelente : în seara aceea, săpînd șanțurile pentru tabără, niște soldați dă-

dură pe neașteptate peste un izvor bogat, cu apă proaspătă. Canalizîndu-l prin jgheaburi, am fost în stare să adăpăm toți caii, fără a fi nevoiți să debarcăm butoaiele cu apă. Belizarie trimise înainte o unitate a Regimentului său de casă, spre Sullecthum, orașul cel mai apropiat. În amurg, oamenii aceștia ajunseră la o rîpă, în apropierea porților, unde stătură ascunși toată noaptea. De-vreme, cînd se lumină de ziuă, un șir lung de căruțe cu zarzavaturi și de țărani călare veni șerpuind de-a lungul drumului, dinspre interior ; căci la Sullecthum era zi de tîrg. Cîte doi, cîte trei, cuirasierii se alipiră, în liniște, șuvoiului de drumeți și ocupară orașul — care nu era împrejmuit — fără să întîlnească vreo rezistență. Cînd orășenii, romani africani, se dezmeticiră, fură îndemnați să se veselească, deoarece Belizarie vine ca să-i elibereze de sub opresorii vandali. Preotul și primarul și ceilalți notabili se vădiră, într-adevăr, foarte dispuși să predea cheile orașului și să ne pună la dispoziție cai de poștă și alte înlesniri. Ziua următoare furăm încartiruiți la Sullecthum, care este alcătuit din case pătrate, de piatră, văruite, cu acoperiș plat, fiecare așezată în mijlocul unei grădini bine îngrijite ; și cum Belizarie întipărise bine în mintea ostașilor să se poarte cu băștinașii prietenește și cinstit — biciuind pe cițiva oameni care furaseră fructe dintr-o livadă — furăm întîmpinați cu mare ospitalitate.

Un curier regal al vandalilor fu prins, iar Belizarie, care întotdeauna le oferea dușmanilor săi, înainte de a-i ataca, soluția supunerii, îl trimise la Cartagina, cu un mesaj către magistrații vandali de acolo. Îi asigură că nu venea ca să poarte război împotriva lor, ci numai ca să-l detroneze pe uzurpatorul Geilimer și să-l reinstaureze pe regele

lor drept, Hilderic ; și în numele lui Justinian le solicită sprijinul. Expedierea acestei scrisori poate fi considerată ca un pas imprudent și contravenind intenției sale mărturisite de a cuceri orașul folosindu-se de elementul surpriză : căci dacă acel curier călărea repede, putea sosi la Cartagina cu șase zile înaintea noastră și să dea alarma. Dar scrupulele morale ale lui Belizarie în privința angajării unor bătălii care nu i se păreau absolut necesare nu se puteau domoli cu ușurință. Apoi, o asemenea declarație fățișă în privința intențiilor sale lăsa să se înțeleagă că dispune de forțe extrem de puternice pentru a le traduce în fapt, vandalii putînd prea bine fi intimidați pînă-ntr-atît, încît să-i dea ascultare.

Regele Geilimer nu se afla însă la Cartagina, ci la Bulla, cîteva zile de drum mai spre interior, avînd cu el cea mai mare parte a luptătorilor săi. Fratele său, Ammatas, căruia curierul îi înmînă scrisoarea, i-o transmise neîntîrziat. Sistemul poștal din regatul vandal fiind foarte bine organizat, Geilimer fu în stare să răspundă chiar în ziua următoare. În mesajul său dădu ordin ca Hilderic să fie imediat omorît, iar Ammatas să se pregătească să reziste pe drumul pe care ne apropiam noi, și anume la borna de la Mila Zece, venind dinspre Cartagina unde printre dealuri se întinde un defileu îngust. Forțele lui Ammatas trebuiau să se afle pe poziții în cea de-a treia zi a lunii iulie. El însuși va urca în grabă, cu întăriri de cavalerie spre nord, și ne va ataca din spate în aceeași zi, dacă între timp nu intervine vreo schimbare a situației. Despre acest schimb de scrisori, Belizarie nu știa deocamdată nimic.

Ne continuarăm marșul, prin Leptiminus și marele port de grîne Hadrumetum, parcurgînd douăs-

prezece mile pe zi. Între timp, furăm aprovizionați din belșug cu fructe și pîine proaspătă de oamenii de la țară, care ne salutau, bieții de ei, cu cel mai mare entuziasm. În fiecare noapte săparăm șanțuri de tabără. Pentru a construi estacada respectivă, fiecare soldat purta un par lung, ascuțit la vîrf, care se înfigea în palisadă. Flota ținu pasul cu noi, la dreapta, și vîntul rămase favorabil. Ioan Armeanul, cu trei sute de cavaleriști din Regimentul de casă, alcătuia avangarda și hunii massageți ne protejară flancul stîng. Belizarie comanda ariergarda. Ajunserăm, în sfîrșit, la gîtul promontoriului și ne despărțirăm de flotă ; dar părerea noastră de rău fu alinată de frumusețea locului peste care dădurăm acum : Paradisul de la Grasse. Acesta este un palat regal, clădit de Geiseric, care l-a împrejmuit cu un parc de o nobilă frumusețe. În parc sînt pîlcuri mari de copaci din toate soiurile favorizate de climă, iazuri cu pești, fîntîni, pajiști, ziduri umbroase, arbuști, straturi cu flori ; și o livadă imensă, alcătuită din pomi aranjați în quincunx, adică în grupe de cîte cinci, fiecare quincunx fiind alcătuit din cinci pomi de soi diferit. Clima africană este mai fierbinte decît a noastră, așa că la începutul verii fructele erau coapte, ceea ce constituia o surpriză, noi așteptîndu-ne să găsim fructe proaspete abia la începutul lui august — smochine și piersici și struguri și altele asemenea. Trupele fură cantonate sub acești pomi și li se îngădui să mănînce cît pot, dar să nu ia nici un fel de fructe pentru drum. Ne îndoparăm cu toții cu prune și goldane și smochine și dude ; totuși, cînd pornirăm iarăși la drum, pomii păreau la fel de încărcați ca mai înainte.

Acestea se petrecură în ziua în care aflarăm vestea executării lui Hilderic și în care cercetașii

regelui Geilimer stabiliră primul contact cu ariergarda noastră. Totuși Belizarie continuă să înainteze, fără să întîrzie și fără să se grăbească. În cea de-a șasea zi, a patra zi a lunii iulie, străbăturăm peninsula și, ocolind lacul Tunis, ne apropiarăm de borna de la Mila Zece. Aici se afla un mic sat și o stație de poștă ; ne oprirăm la distanță de cinci mile de aceasta. Belizarie alese un loc ușor de apărat, pe care așeză obișnuita tabără întărită, iar noi săparăm șanțurile de apărare, fiecare om fixîndu-și parul în palisadă.

Între timp, forțele vandale veneau asupra noastră. Ammatas scoase garnizoana din Cartagina ; nepotul lui Geilimer, fiul lui Zazo, înainta împotriva flancului nostru, în vreme ce Geilimer însuși amenința spatele nostru. Vandalii, asemenea goților, erau călăreți buni și mînuiau cu iscusință lancea și sabia, dar numai infanteria lor era înzestrată cu arcuri. Nu aveau experiența unor bătălii recente, cu arcași călare, ca unitățile noastre, căci singurii lor dușmani din această țară, călăreții sălbatici — maurii din deșert — foloseau sulița. Ceea ce se dovedi a fi un mare avantaj pentru noi. În ce privește calitățile lor de luptători : acești nordici cu piele albă și păr de culoare deschisă se aclimatizaseră pînă acum — erau de a treia generație în Africa. Se căsătoriseră cu băștinașe, își schimbaseră felul de hrană, se supuseseră soarelui african (care mai degrabă te indispune, decît te face să suferi) — și cedaseră ispitei unor obiecte și obiceiuri luxoase, precum veșminte de mătase, băi frecvente, mîncăruri condimentate, muzică de orchestră și masaj în loc de exerciții. Această viață avusese darul de a le slei puterile și scosese în schimb în evidență o trăsătură, comună multor

triburi germanice, și anume o slabă putere de stăpînire a emoțiilor. Totuși, din timpurile lui Geiseric și pînă acum, forțele lor combatante sporiseră numeric de la cincizeci la optzeci de mii de oameni, la care se adăugară numeroșii lor aliați mauri.

Ioan Armeanul, cu avangarda, continuă să avanseze și, în cea de a treia zi de iulie, cam spre amiază, cotind pe drum, aproape de borna de la Mila Zece, dădu peste o unitate de o sută de călăreți vandali, pe cai foarte buni, care cantona, neglijent, în jurul stației de poștă. Oamenii lui Ioan, călărind în coloană, nu avură cum să se desfășoare din cauză că defileul prin care trece aici drumul este foarte îngust. Nu avură deci prilejul de a-și folosi arcurile, așa că șarjară imediat, cu lancea, din poziția în care se aflau. Vandalii se adunară repede în formație și se apărară pe poziție. În hărțuiala care avu loc, doisprezece dintre oamenii noștri căzură ; dar Ioan Armeanul trase din scut o suliță scurtă, bine cumpănită, o azvîrli și, fiind aproape, îl nimeri drept în frunte pe comandant, un tînăr frumos în armură aurită. Tînărul se prăvăli, mort, de pe cal, iar vandalii o rupseră la fugă, cu strigăte de deznădejde, urmăriți de oamenii noștri. Alți vandali, venind agale pe drum, în grupuri de cîte douăzeci-treizeci, fură atrași în această fugă ; și, precum un bulgăre de zăpadă, rostogolit de pe un deal adună mereu zăpadă nouă și crește pînă la proporții monstruoase, așa se petrecu și cu fuga vandalilor. Cuirasierii îi urmăriră și-i uciseră metodic, cu lancea, cu sulițele scurte de aruncat și cu arcurile, nepermițîndu-i dușmanului să se regrupeze și mînîndu-l, într-o goană, prin defileu.

Pe șesul de după defileu desfășurarea deveni posibilă, și măcelul fu mai mare. Ioan Armeanul îi împinse pe vandali îndărăt, chiar pînă la zidurile Cartaginei și, judecînd după priveliștea oferită de cadavrele presărate la tot pasul pe cîmpie, pe întinsul celor zece mile, s-ar fi putut crede că trecuse pe aici o armată de douăzeci de mii de oameni, și nu pur și simplu o jumătate de escadron.

Între timp, forțele lui Geilimer și cele ale nepotului său convergeau spre borna de la Mila Zece. Pe o cîmpie care fusese cîndva o mlaștină sărată, nepotul avu ghinionul de a da brusc peste hunii massageți. Forțele sale depășeau pe massageți în proporție de trei mii la șase sute, dar înfățișarea străină a acestor oameni cu ochii oblici, cu părul lung (care, aduceți-vă amnite, trăiau la distanță de un an de călărie de Cartagina și nu fuseseră văzuți niciodată înainte pe pămînt african) îi sperie pe vandalii superstițioși, și norii de săgeți ascuțite, neașteptate, erau teribili. O rupseră la fugă cu toții, fără excepție, și fără să fi dat piept cu inamicul, și fură masacrați aproape pînă la ultimul. În ce-l privește pe Geilimer, acesta habar nu avea de soarta de care avusese parte nepotul său și pierduse contactul cu ariergarda lui Belizarie, din cauza terenului deluros. Belizarie aflase că Ioan Armeanul curățise defileul de inamic ; dar nu primise alte rapoarte de la el și se temea ca avangarda să nu fi căzut într-o ambuscadă și să nu aibă cumva nevoie de ajutor. Lăsînd infanteria în urmă, după palisadă, dădu ordin herulienilor, comandați de fratele său de sînge, Pharas, precum și

unui escadron de goţi din Tracia să galopeze înainte şi să cerceteze situaţia ; iar el îi urma în pas mai domol, împreună cu principalul corp de cavalerie.

Regele Geilimer se afla acum aproape de borna de la Mila Zece, cu treizeci de mii de călăreţi. La palisadă, stăpîna mea preluase comanda şi organiză apărarea în chip foarte iscusit ; căci studiase chestiunile acestea cu Belizarie şi curajul şi felul ei hazliu de a vorbi cu oamenii le inspirau acestora mare încredere. Aptitudinile ei militare nu fură puse însă la nici o încercare grea : Geilimer trecu de palisada noastră fără să o zărească, deoarece între ei se afla un deal. Nu-l întîlni nici pe Belizarie, care înainta pe un alt drum.

Cînd Pharas şi goţii din Tracia ajunseră la staţia de poştă, unde avusese loc prima ciocnire, găsiră oamenii de aici într-o stare de extremă agitaţie ; căci vandalul în armură aurită, căzut în ciocnire, nu era altul decît însuşi Ammatas, fratele lui Geilimer.

Pharas şi herulienii săi înaintară mai departe, în căutarea lui Ioan Armeanul. Abia plecaseră însă, cînd zări, apropiindu-se dinspre sud, un nor de praf, şi o sentinelă semnală apropierea unor forţe imense de cavalerie vandală — erau trupele regelui Geilimer. Goţii din Tracia galopară repede, ca să pună stăpînire pe dealul ce comanda intrarea în defileu, dar curînd vandalii îi azvîrliră de acolo numai prin presiunea numărului lor, iar goţii se retraseră, tot în galop, spre corpul principal. În felul acesta, regele Geilimer, cu o armată de cinci ori mai mare decît a noastră, fusese lăsat stăpîn pe defileul care era extrem de uşor de apărat. Ioan Armeanul şi Pharas erau de o parte,

iar Belizarie de cealaltă, în vreme ce flota noastră se afla undeva departe ; bătălia părea ca şi pierdută.

Ei bine, există la Constantinopol o piaţă, numită „Piaţa Dragostei Frăţeşti“, cu un frumos grup statuar, pe un piedestal înalt, comemorînd devotamentul fratern al fiilor împăratului Constantin — care mai tîrziu s-au nimicit reciproc, fără cruţare. Printre greci şi printre ceilalţi locuitori de pe ţărmurile Mediteranei, adevărata dragoste frăţească este atît de rară din cauza dreptului de moştenire, încît o autentică apariţie a ei, chiar la persoane mai puţin suspuse decît tinerii născuţi în purpură, ar fi fost într-adevăr demnă de comemorat printr-o sculptură. De altfel, cel mai vechi poem în limba greacă, *Munci şi zile* al lui Hesiod, s-a născut din înfăţişarea unei ciorovăieli între fraţi. Dar la triburile germanice, devotamentul între fraţi este mai degrabă regulă decît raritate, iar viaţa luxoasă pe care au dus-o vandalii în Africa nu a estompat nicidecum această trăsătură. De aceea, cînd regele Geilimer ajunse la staţia de poştă de la Mila Zece, cam spre mijlocul după-amiezii, şi aici i se aduse vestea că fratele său Ammatas fusese ucis, fu pentru el o lovitură năprasnică. Se lăsă pradă unei dureri cumplite, barbare, şi nu fu în stare să cuprindă în minte situaţia tactică ; nu mai era capabil să cugete decît în termeni de morminte şi de elegii funebre.

Belizarie adună tracii fugari şi înaintă, împreună cu ei, spre bornă, unde forţele vandale se aflau acum aglomerate într-o dezordine totală. Cavaleria coborîse de pe dealul care domina poziţia ca

să se uite la ce se petrece în vale și rămase locului pentru a se ralia lamentațiilor generale prilejuite de moartea lui Ammatas. Geilimer, căruia i se adusese acum la cunoștință înfrîngerea și uciderea nepotului său, de mîna hunilor massageți, se bîlbîia nemîngîiat ; nimeni nu mai putea aștepta de la el vreo idee sau acțiune militară.

Belizarie, surprins dar mulțumit de ceea ce zări, își împărți imediat escadroanele în două mase compacte și le trimise sus, pe dealuri, de ambele părți ale defileului ; și, după ce luară poziție, ordonă prin semnale un atac simultan asupra mulțimii ce se afla jos, între ele. Nori de săgeți ucigătoare precedau această șarjă impetuoasă, iar panta dealului îi dădu un impuls irezistibil. Sute de dușmani căzură la primul atac. Escadroanele se degajară și, după ce se retraseră puțin în sus pe pantă și dezlănțuiră un alt nor de săgeți, șarjară încă o dată. Repetară această manevră iarăși și iarăși. În mai puțin de jumătate de oră, toți vandalii supraviețuitori — afară de cele două trei escadroane rămase în defileu și deci izolate de corpul principal — o rupseră la fugă spre mocirla sărată, unde un mare număr dintre ei fură încercuiți și omorîți de hunii massageți. În ce-l privește pe Ioan Armeanul, oamenii săi se-mprăștiară într-atît, prădînd cadavrele de pe cîmpia din fața Cartaginei, încît nu-i mai putea aduna cu ușurință. Sosirea lui Pharas nu ajută prea mult, căci exista pradă suficientă și pentru herulienii săi ; trecu cîtva timp pînă ce forța reunită de șapte sute de călăreți se întoarse ca să-i dea ajutor lui Belizarie, sosind tocmai înainte de sfîrșit și desăvîrșind victoria printr-o șarjă în susul defileului.

A fost o bătălie despre care Belizarie spunea mai tîrziu :

— Sînt mulțumit, dar mi-e rușine : mă simt ca un jucător de șah strîmtorat rău de tot, al cărui adversar nestăpînit dă cu piciorul succesului, sacrificîndu-și piesele cele mai bune. Poate că, la urma urmelor, ar fi trebuit să accept sfatul amiralului și să mă îndrept direct asupra Cartaginei ; căci, apărat cu hotărîre, defileul de la bornă ar fi fost o barieră de netrecut.

În dimineața următoare sosi stăpîna mea, cu infanteria, și înaintarăm cu toții spre Cartagina. Sosirăm după amiază tîrziu și găsirăm porțile așteptîndu-ne larg deschise. Dar Belizarie interzise intrarea în oraș, nu atît pentru că s-ar fi temut de o ambuscadă, cît mai degrabă pentru că nu avea încredere că trupele se vor abține de la jaf. Cartagina era un oraș roman eliberat, nu un oraș vandal cucerit și orice act de violență ar fi fost nepotrivit. Jubilînd, cetățenii aprinseră aproape în fiecare fereastră lumînări sau lămpi, așa că orașul era iluminat ca pentru un festival ; și, de acolo de unde ne aflam, oferea o priveliște foarte frumoasă, fiind clădit pe un teren ce se ridica în trepte. Cetățenii înfierbîntați veniră în fugă ca să ne viziteze tabăra, aducînd cununi și daruri pentru soldați. Ce păcat, strigară ei, că nu ne este permis să participăm la scenele minunate, de bucurie nereținută, care se desfășoară în oraș. Vandalii ticăloși, care nu izbutiseră să fugă, au căutat cu toții azil în biserici ; pe străzi aveau acum loc imense procesiuni, conduse de episcopi, alcătuite din creștini ortodocși, care cîntau și ovaționau.

În seara aceea sosi flota — căci vîntul se schimbase tocmai cînd vasele ocoleau Capul Bonn, şi ancoră în lacul Tunis — toate corăbiile, afară de o mică escadră de nave de război, care plecă într-o expediţie neautorizată, spre portul exterior al Cartaginei, unde echipajele prădară antrepozitele. Cînd Belizarie află că flota a sosit, zise:

— Totuşi, văd acum că dacă aş fi acceptat sfatul amiralului, riscînd vînturi nefavorabile, şi o bătălie navală, aş fi făcut o alegere greşită. Căci un atac asupra Cartaginei, dinspre mare, ar fi fost o nebunie. Fortificaţiile portului nu ar fi putut fi străpunse, zidurile dinspre mare fiind imense şi bine apărate. Şi, dacă nu ar fi avut loc panica stîrnită de vestea înfrîngerii regelui Geilimer, care a determinat garnizoana să îndepărteze marile zăgazuri de la intrarea în lacul Tunis şi în portul exterior, pentru a putea fugi pe toate navele ce se aflau la îndemînă, flota noastră nu ar fi putut pătrunde. Ar fi fost o problemă fără soluţie. Nu ar fi trebuit să întreprindem niciodată expediţia cu forţe atît de mici. Dar oare cu forţe mai mari am fi avut asemenea succes?

Dimineaţa următoare, cînd se lumină de-a binelea, debarcă infanteria marină. După ce dădu ordine severe, subliniind importanţa pe care o avea menţinerea unor raporturi bune cu băştinaşii, Belizarie intră, cu toată armata, în Cartagina. Apoi, încartiruirea fiind pusă la punct încă din seara anterioară, fiecare detaşament se deplasă spre strada care îi fusese repartizată, într-o ordine tot atît de perfectă, de parcă totul s-ar fi petrecut la Adrianopol sau la Antiohia sau chiar Constantinopol. Stăpîna mea Antonina se duse cu Belizarie

la palatul regal, pe care-l luară în stăpînire, ca reşedinţă; la ceasul prînzului ne aşezarăm cu toţii la masă, în sala de banchete, ca să consumăm mîncărurile pe care le comandase Ammatas în vederea banchetului pe care intenţiona să-l ofere regelui Geilimer; furăm serviţi de slugile regale. După aceea, Belizarie se aşeză pe tronul lui Geilimer şi împărţi dreptate, în numele împăratului. Ocuparea oraşului se desfăşurase atît de liniştit, încît treburile curente nici nu fuseseră întrerupte. Afară de cazul prădării antrepozitelor, pentru care ordonă o anchetă severă, nu se comise nici o crimă care să trebuiască pedepsită şi s-au depus numai puţine plîngeri.

Ziua aceea fu sărbătoarea Sfîntului Ciprian, patronul Cartaginei, deşi mai lipseau două luni pînă la data exactă; motivul era că furtuna Sfîntului Ciprian — un vînt violent, dinspre nord-est, care este aşteptat îndeobşte la mijlocul lui septembrie — o luase, la rîndul său, înaintea calendarului şi mînase flota noastră, nevătămată, în port. Catedrala Sfîntului Ciprian, pe care, cu ani în urmă, şi-o însuşiseră arienii ca lăcaş de reculegere, se afla din nou în mîinile ortodocşilor, aşa că sărbătoarea fu petrecută în triumf bisericesc şi cu osanale.

Oraşul este mare, plin de prăvălii şi statui şi colonade din marmură locală, galbenă, şi băi şi oboare şi un mare Hipodrom pe deal — în fapt cu de toate cele ce trebuie să aibă un oraş, deşi pieţele nu sînt atît de mari ca cele din Constantinopol, şi străzile sînt mult mai înguste. Strălucirea libertăţii stărui vreme de săptămîni pe chipul locuitorilor şi fiecare zi părea o sărbătoare. Uşurinţa extraordinară cu care fuseseră învinşi vandalii constituia aproape unicul subiect de con-

versație și, pentru a o explica, fiecare începu să-și evoce visele profetice și prevestirile din casă.
O indicație profetică fu descoperită pînă și într-un cîntecel al copiilor de școală, care circula de multă vreme pe străzi :

Gamma pe Beta îl va izgoni ;
Dar lucrurile se vor inversa
Beta pe Gamma îl va surghiuni,
Orbindu-l cu praștia sa.

Cîntecul acesta era luat dintr-un abecedar utilizat în școlile mînăstirești în vederea însușirii alfabetului grecesc : prima literă, *alfa*, trebuia memorată ca litera inițială a cuvîntului *anthos*, și *gamma* ca a cuvîntului *Gallos*, un sulițaș gal. Figurile acestea erau desenate de călugări în abecedare, pentru a fixa literele în memoria copiilor. Dar copiii își închipuiau că noțiunile de balearic și de gal, care figurau pe pagini opuse ale broșurii de pergament, sînt adverse. Așa că, jucîndu-se de-a „Galul și balearicul", unul dintre copii făcea pe galul care-l urmărea pe celălalt, pe balearic, cu un băț ; de îndată ce-l prindea, galul o rupea la fugă, și balearicul, urmărindu-l, arunca după el cu pietricele. Cîntecelul se referea la acest joc. Dar interpretarea populară — care-i atribuia calități profetice — o traducea în felul următor : regele Geiseric îl izgonise pe Comitele Bonifaciu, generalul roman care-l invitase din Andaluzia, iar acum Belizarie i-a pus pe fugă pe regele Geilimer și i-a ucis pe fratele și pe nepotul său. Căci inițialele corespundeau perfect.
Belizarie însuși nu avu vreme să se felicite pentru victorie sau să analizeze profețiile. Puse neîntîrziat la lucru un număr de prizonieri vandali, precum și pe toți zidarii disponibili, muncitorii necalificați din oraș și numeroși marinari, ca și toate unitățile de infanterie pe care le putea dispensa de serviciu în garnizoană ; și anume îi puse la reconstruirea zidului dinspre uscat al orașului, care se deteriorase într-atît, încît părea aproape o ruină, și la săpatul unui șanț larg, adînc, prevăzut cu o palisadă, în fața și în jurul zidurilor. Era o lucrare mare. Căci deși orașul, așezat pe promontoriul bombat, este apărat din trei părți de apă, fortificațiile lui au o lungime enormă : o linie triplă, de șapte mile, tăind de-a curmezișul gîtul promontoriului, cu ziduri înalte de patruzeci de picioare și turnuri puternice, la intervale ; și un zid interior, de cincisprezece mile lungime, la fel de puternic, înălțat de jur împrejur, la nivelul la care terenul începe să se ridice ; și întărituri de coastă. Există două porturi întărite — cel exterior, pentru nave comerciale, și cel interior, pentru nave de război ; dintre acestea din urmă, pot fi ancorate chiar și două sute în același timp. La sosirea noastră, portul interior era gol : partea cea mai mare a flotei vandale era plecată cu Zazo în Sardinia, alte corăbii fuseseră trimise la Tripoli, iar cu restul fugise garnizoana.
O zi sau două mai tîrziu se semnală apropierea unei nave de război vandale, căreia i se permise să intre, nestingherită, în port : era limpede că echipajul habar nu are că orașul căzuse în mîinile noastre. Căpitanul fu arestat îndată după debarcare ; rămase trăsnit aflînd de schimbarea intervenită în suveranitatea orașului. Aducea o scrisoare către regele Geilimer din partea fratelui

său Zazo, anunțînd victorie deplină în Sardinia și exprimînd încrederea că flota imperială, despre care se raportase că se îndreaptă spre Cartagina, a fost distrusă precum se cuvine. În vremea aceasta, regele Geilimer își reorganiză forțele la Bulla — un oraș în interior, la distanță de patru zile de marș spre răsărit, fosta capitală a regilor numizi. Trimisese, cu una din galerele sale staționate mai jos, pe coastă, o scrisoare lui Zazo, implorîndu-l să se întoarcă.

Două săptămîni mai tîrziu Zazo se întoarse cu toată armata în Africa — Sardinia este așezată la numai o sută cincizeci de mile spre nord — și-și îmbrățișă fratele întîlnit pe șesul de la Bulla. Cum stăteau acolo, plîngînd în tăcere, fiecare înlănțuit în brațele celuilalt, alcătuiau parcă o statuie a dragostei frățești, ce ar fi adus onoare și avere oricărui sculptor care ar fi reprodus-o. Și fără cuvinte, urmînd exemplul regal, fiecare dintre oamenii lui Zazo alese pe unul dintre oamenii lui Geilimer pentru o îmbrățișare similară, după care toți începură să plîngă și să-și frîngă mîinile. Trebuie să fi fost o priveliște dintre cele mai fantastice!

Apoi armatele vandale reunite porniră împotriva Cartaginei. Geilimer rămase uimit găsind întăriturile exterioare apărate de un șanț cu palisadă, proaspăt săpat, și cele mai multe puncte slabe ale primului dintre cele trei ziduri, reparate. Nu îndrăzniră să atace zidul, care era apărat de infanterie ce trăgea cu precizie ; se mulțumiră să întrerupă apeductul, lung de cincizeci de mile, care aprovizionează orașul cu apă. Dar Belizarie, precaut, deviase provizoriu apa băilor și lacurilor subterane. Vandalii întrerupseră, de asemenea, aprovizionarea orașului cu fructe și zarzavaturi

din interiorul țării, ceea ce nu afectă însă prea mult locuitorii, care se puteau aproviziona dinspre mare și din propriile lor grădini. A fi vandal în Africa însemnase a trăi scutit de orice impozit și a beneficia de privilegii feudale, astfel încît suburbia vandală a Cartaginei, așezată la dreapta orașului vechi, privit dinspre mare, era alcătuită din reședințe superbe, împrejmuite fiecare de cîte un parc cu livezi și grădini de zarzavat întinse. Belizarie alesese aceste reședințe pentru încartiruirea trupelor ; și cum era o toamnă rodnică, eram foarte bine aprovizionați cu de toate. De asemenea, silozurile de cereale ale orașului erau bine aprovizionate.

Apoi regele Geilimer încercă, în taină, să convingă unele dintre trupele noastre să se răscoale : pe goții din Tracia, care erau arieni, coreligionari cu vandalii, și pe hunii massageți, care erau nemulțumiți — deoarece, cînd se semnase pacea cu Persia nu fuseseră trimiși acasă, în stepele lor de baștină, de partea cealaltă a imperiului persan, precum li se făgăduise inițial, ci fuseseră îmbarcați pentru Africa. La auzul acestei oferte necinstite, goții rîseră pur și simplu și o raportară imediat ; dar trecu o vreme pînă ce Belizarie, tratîndu-i pe huni cu onoruri speciale și invitîndu-i la cîteva banchete, le recîștigă încrederea și îi determină să mărturisească faptul că discutaseră serios propunerea vandalilor — precum aflase dinainte, de la locotenentul său, Aigan. Hunii îi explicară că nu doresc să fie reținuți în Africa, în chip de unități de garnizoană, nici să trăiască și să moară atît de departe de patria lor. Ispite ca veșminte de mătase, vase de cristal pentru a bea kavasse, pîntecele plin și femeile grase și iubărețe

nu puteau trage mai greu în cumpănă decît nostalgia după stepele lor bătute de vînturi și căruțele în care hălăduia poporul lor. Belizarie jură pe onoarea lui că li se va îngădui să se întoarcă acasă îndată ce vandalii vor fi bătuți în mod hotărîtor ; ei, în schimb, își reînnoiră jurămîntul de loialitate.

Cînd, devreme în luna decembrie, zidul era gata reparat și devenise din nou, chiar și fără șanț lesne de apărat de-a lungul celor șapte mile, Belizarie luă hotărîrea de a-și scoate armata împotriva vandalilor. Dacă acum ar fi fost înfrînt, avea cel puțin un loc sigur în care se putea retrage. Comandă personal infanteria, care alcătuia corpul principal al armatei. Unitatea de avangardă — alcătuită din toată cavaleria, cu excepția a cinci sute de cuirasieri din Regimentul de casă pe care îl ținu în spate, cu el, găsi dușmanul la Tricamaron, la douăzeci de mile distanță, și-l atacă neîntîrziat, precum i se ordonase. Caracterul acestei bătălii fu cu totul neobișnuit. Vandalii, deși se aflau iarăși într-o covîrșitoare superioritate numerică, stătură prostește în defensivă, de parcă ar fi fost recruți de infanterie, de calitate inferioară. Ioan Armeanul, în fruntea restului de o mie de cuirasieri de casă, încercă să-i momească, să-i determine să iasă împotriva lui, prin atacuri de hărțuială. Pînă la urmă, văzînd că nu se urnesc și, dîndu-și seama că își pierduseră tot curajul, șarjă de-a binelea, desfășurînd stindardul imperial. Datorită unei superstiții oarecare, Geilimer ordonase oamenilor săi să depună lancea și sulița și să se lupte numai cu săbiile, ceea ce îi dezavantajă considerabil.

Curînd, Uliaris avu norocul să-l omoare pe Zazo, cu o aruncare de lance ; cînd vestea morții lui se

răspîndi, centrul vandal se frînse și năvăli îndărăt, în tabără. Îndată ce atacul se generaliză, aripile urmară exemplul centrului, fără o singură lovitură de armă. Această bătălie, care urma să hotărască destinul unui mare regat, se desfășură fără multă vărsare de sînge și fără lupte din plin ; de la început pînă la sfîrșit abia dacă dură un ceas. Pierdurăm cincizeci de oameni, iar ei opt sute. Infanteria noastră nu ajunse nici de data aceasta să participe la acțiune, aflîndu-se la distanță de o jumătate de zi de marș, în urmă. Sosi tîrziu după amiază și se pregăti să atace tabăra vandală, care consta dintr-un inel vast, alcătuit din căruțe de țară, cu coviltir, apărat de o palisadă șubredă.

Cînd regele Geilimer zări corpul principal al forțelor noastre apropiindu-se, îl luă în brațe pe nepotul său favorit, fiul mai mic, de șase ani, al lui Ammatas, îl așeză pe crupa calului, îi spuse să-l țină strîns și plecă în galop cu el, urmat de o suită de cumnați și veri și alte neamuri, fără să lase generalilor săi măcar un cuvînt de explicație sau de scuze. După un asemenea exemplu de lașitate din partea suveranului, generalii nici nu se gîndiră să organizeze apărarea taberei. Escadron după escadron, armata se împrăștie în toate direcțiile : un preludiu rușinos la o scenă rușinoasă.

Cucerirăm tabăra fără o lovitură de sabie și, o dată cu ea, tot ce conținea ; oamenii rupseră rîndurile și neîntîrziat începu jocul de-a apucă-tot. Niciodată nu se oferise unei trupe meritorii asemenea pradă. Nu numai că exista pradă de aur și juvaiere, atît bisericești cît și personale, și fildeș sculptat și mătăsuri în lăzile de pe căruțe, dar și pradă omenească — femeile și copiii vandali, pe care bărbații îi lăsaseră în voia soartei, ca niște

ticăloși. Belizarie declarase răspicat că, deși vechiul obicei ostășesc dă drept învingătorului după bătălie să jefuiască tabăra dușmanului, va spînzura sau va trage în țeapă orice bărbat pe care-l va găsi vinovat de viol, căci aceasta constituie o încălcare a legilor lui Dumnezeu. Belizarie, precum știți, avea obiceiul de a impune ordine de felul acesta și emitea o lege numai o singură dată — nu ca stăpînul său Justinian, care adeseori publica iarăși și iarăși unul și același edict, deoarece, lipsit de hotărîrea de a-l impune, încerca pe această cale să mențină proaspătă în memoria supușilor săi cel puțin amenințarea pedepselor.

Așa că nu avu loc nici un viol, în sensul că femeile ar fi fost siluite, împotriva voinței lor. Dar se făcu multă dragoste în toată legea, mai ales din inițiativa femeilor, dintre care multe erau extrem de arătoase și aproape toate de statură înaltă. Pentru că nu aveau nici un motiv să rămînă credincioase bărbaților care le părăsiseră cu atîta lașitate. Mai mult decît atîta — femeile adoptară un punct de vedere practic : avînd de înfruntat perspectiva sclaviei, nu le mai rămînea nici o șansă de a-și relua viața comodă din Cartagina, întreruptă de această campanie neplăcută, decît în postura de soții ale oamenilor noștri — bărbații care s-au dovedit a fi mai vrednici. Multe dintre ele trebuiau să țină seama și de copii. Presupuseră — asemenea multora dintre oamenii noștri — că o dată ce luptele se vor isprăvi, armata de invazie va deveni aristocrația militară a Africii, deposedîndu-i pe vandali de toate proprietățile lor personale, roman pe vandal, unul cîte unul. Oamenii noștri fuseseră încurajați în această presupunere de o predică, rostită în catedrală de episcopul de Cartagina, pe un text al Evanghelistului Luca : „Cînd un bărbat puternic, înarmat, își păzește palatul, bunurile sale sînt în bună pace. Dar cînd unul mai puternic va veni peste el, acesta îi va lua toată armura în care avusese încredere și-i va împărți avuția." Perspectiva aceasta, de a deveni nobili într-o țară atît de prosperă și de plăcută, îi încîntă pe toți ; singura excepție o constituiră massageții.

Nu știu să spun dacă era comic sau mai degrabă tragic să vezi femeile acestea alegînd, zornevoie, un soț potrivit și oferindu-li-se, făgăduindu-le ca zestre pămînturi și vite și case frumos mobilate la Cartagina. Oamenii, cu excepția goților din Tracia, nu înțelegeau o iotă din limba vandală. Dacă o femeie nu era deosebit de atrăgătoare sau nu se oferea unui bărbat o dată cu cantitatea de aur și bijuterii în sîn, bărbatul se scutura de dînsa și pornea în căutarea unei afaceri mai bune. În ce privește numărul, exista cel puțin o femeie vandală pentru fiecare om din armata noastră. Cîteva femei dintre cele mai modeste se înghesuiră în jurul meu, pentru că eram eunuc, sperînd că o căsătorie cu mine le va feri deopotrivă castitatea și libertatea. Stăpîna mea, la fel, primi nenumărate oferte din partea unor femei dornice de a intra în serviciul ei. Ea fusese printre primii care intraseră în tabără, și adunase din căruțe, cu ajutorul slugilor ei, un morman întreg de comori.

Libertatea jafului și a plăcerilor trupești fiind totală, armata se dezorganiză complet. Dacă, după două ceasuri, o singură unitate de vandali ar fi încercat să recucerească tabăra, ar fi dobîndit un

triumf ușor. Soldații noștri își umpluseră căștile din butoaiele cu vin dulce de pe căruțe și acum umblau de colo pînă colo, certîndu-se, jefuind, cîntînd strident și fals, vînzîndu-și unul altuia obiecte — cu care nu știau să umble, sau care pentru ei nu aveau nici o utilitate — pe sume mici de bani peșin, acceptînd mîngîierile femeilor și, în sfîrșit, colindînd în afara taberei, în căutarea altei prăzi, ascunsă poate de fugari în peșteri învecinate sau pe sub pietre. Această forfotă și dezordine generală, sălbatică, continuă toată noaptea. Belizarie, însoțit de șase oameni, se deplasă dintr-un punct într-altul, cu intenția de a înăbuși cu mîna grea actele de violență, oriunde va da peste ele. Ostașii erau atît de amețiți de întorsătura bruscă și favorabilă a destinului, majoritatea dintre ei devenind dintr-o singură lovitură destul de bogați, încît acum erau cu toții convinși că acest cîștig le îngăduia să se retragă, fără a mai avea alte obligații militare.

Cînd mijiră zorile, Belizarie se urcă pe o movilă din mijlocul taberei, cu stăpîna mea alături de el, și cu glas tare făcu apel la disciplină, exagerînd voit primejdia iminentă a unui contraatac. Întîi nu primi nici un fel de răspuns. Atunci luă o goarnă și sună, cu gura lui, „Adunarea Albilor"; cuirasierii lui de casă își aduseră încet aminte că pedeapsa pentru lipsă la trecerea în revistă era biciuirea severă. Așa că se adunară unul cîte unul, chiar și fără tragere de inimă, tîrîndu-și prada după ei, cu ajutorul familiilor de curînd dobîndite. La propunerea stăpînei mele, Belizarie trimise îndărăt, spre Cartagina, un convoi în care se încărcă prada, bunurile fiind legate în baloturi și îngrămădite în căruțele capturate: o căruță pentru fiecare jumătate de secțiune și prizonierii respectivei jumătăți de secțiune mergeau alături, sub paza cîte unui soldat mai bătrîn, responsabil.

Apoi îl trimise pe Ioan Armeanul, cu două sute de oameni, în urmărirea regelui Geilimer, cu ordinul de a-l aduce îndărăt, viu sau mort, oriunde l-ar găsi; și Uliaris, care pe drept cuvînt se mîndrea cu succesul pe care-l avusese ucigîndu-l pe Zazo, se prezentă, voluntar, să-l însoțească. Belizarie ordonă acum o trecere în revistă generală, amenințînd că șarjează cu lancea gloata de soldați beți, dacă nu se întorc la datorie; ceea ce și făcură însă curînd. Trimise cavaleria să curețe de vandali împrejurimile; mai multe mii de vandali fură găsiți în sanctuarele bisericilor din sate. Li se cruțară viețile și fură mînați, firește, dezarmați, sub pază de infanterie, în direcția Cartaginei.

Ioan Armeanul și Uliaris îl urmăriră pe Geilimer timp de cinci zile și cinci nopți, în direcția Hippo Regius, un port prosper, la circa două sute de mile la vest de Cartagina și l-ar fi ajuns din urmă chiar în ziua următoare, dacă nu intervenea un accident dintre cele mai nefericite. În zori, Uliaris, simțind că-i este frig, bău o mare cantitate de vin, ca să se încălzească. Stomacul lui fiind gol, se îmbătă și începu a vorbi și a glumi cam nebunatic, înfrățindu-se cu toți. Un sergent bătrîn îl dojeni și-i spuse:

— Nobile Uliaris, dacă te-ar vedea stăpînul tău Belizarie, ai fi în primejdie să fii tras în țeapă.

— Aș, răspunse Uliaris. Omul care e în stare să tragă drept la țintă nu este beat.

Zicînd acestea, ochi prima țintă ce i se ivi în față — o pupăză cu pene pestrițe și moț galben,

cocoţată pe o tufă ţepoasă, pe o movilă apropiată. Săgeata plecă, sfîrîind, şi Uliaris strigă :

— Oare aşa trage un om beat? Precum i-am spus eu însumi stăpînului nostru, la Abydos : nici un om beat nu ar trebui să mînuiască arme !

Toţi rîseră, pentru că trăsese mult peste ţintă. Dar rîsul li se curmă repede, deoarece de dincolo de movilă li se strigă că a fost rănit un om, care se dovedi a fi însuşi Ioan Armeanul ; săgeata i se înfipsese în gît, sub apărătoare.

Urmărirea regelui Geilimer conteni pentru o vreme.

Ioan Armeanul muri cîteva clipe mai tîrziu, în braţele lui Uliaris, şi acesta covîrşit de ruşine şi groază, se refugie în sanctuarul bisericii unui sat apropiat ; aşa că soldaţii fură lăsaţi fără căpetenie. Moartea lui Ioan fu primul doliu pe care îl încercă Belizarie, dar îl suportă fără vaiete zgomotoase, cum făceau vandalii. Cînd soldaţii îi relatară remuşcările lui Uliaris şi ultimele cuvinte ale lui Ioan Armeanul : „În numele dragostei tale pentru mine, iubite stăpîne, te implor să nu te răzbuni pe vechiul nostru camarad" — îl iertă pe Uliaris. Ioan Armeanul fu înmormîntat în locul acesta şi Belizarie înzestră mormîntul cu un venit perpetuu. În afară de împărtăşanie, Uliaris nu se mai atinse de vin tot restul vieţii. După mulţi ani, cînd pentru el se încheiase vremea campaniilor, se călugări şi-l sluji pe Dumnezeu la mînăstirea Sfîntului Bartimeu, la Blachernae, lîngă Cornul de Aur.

Belizarie reluă personal urmărirea regelui Geilimer, care fu gata să scape din Africa, într-o navă încărcată cu comori. Încercă să ajungă la aliatul său, regele vizigoţilor, în Spania. Dar un vînt potrivnic îl mînă îndărăt, la Hippo Regius ; se refugie la un trib prieten, de mauri, pe un munte prăpăstios, numit Pappua, care se ridica nu departe de Hippo, cu vedere peste mare. Corabia cu tezaurul său căzu în mîna lui Belizarie, care nu-şi putea îngădui, totuşi, să zăbovească prin vecinătăţi pînă ce prada va fi întregită cu coroana şi persoana lui Geilimer. Era nevoie de el în altă parte. Aşa că, după ce acceptă supunerea autorităţilor locale de la Hippo, începu să caute în jurul său un soldat de încredere, căruia să-i încredinţeze asedierea muntelui Pappua ; şi dădu peste fratele său de sînge, Pharas, care îşi asumă misiunea. În vreme ce Pharas şi herulienii săi făcură tabără la piciorul muntelui, împiedicîndu-l pe Geilimer să scape, Belizarie îşi continuă misiunea de a-i prinde şi a-i dezarma pe vandalii fugari, pe tot cuprinsul diocezei. Îşi adună prizonierii la Cartagina şi-i folosi ca lucrători la fortificaţii.

De asemenea, trimise expediţii spre părţile detaşate ale imperiului vandal, ca să le recîştige la supunere, sporindu-şi totodată armata cu recruţi din rîndurile romanilor africani. Trimise în Corsica şi Sardinia o expediţie ce purta cu ea capul lui Zazo, ca dovadă că nu minţea revendicînd cucerirea Cartaginei ; o alta în Maroc, cu capul lui Ammatas, care înainte vreme guvernase această ţară ; o alta la Tripoli ; şi iarăşi alta în insulele Baleare, atît de rodnice, bogate în ulei de măsline, în migdale şi smochine. Toate regiunile şi insulele acestea se supuseră imediat autorităţii sale.

Singurul eşec îl încercă în Sicilia, unde, în numele lui Justinian, pretinse promontoriul de la Lilybaeum, ca făcînd parte din imperiul vandal, pe temeiul că trecuse sub suveranitatea coroanei gote o dată cu zestrea pe care regele Teodoric o dăduse re-

gelui Hilderic, împreună cu sora lui. Goţii din Sicilia refuzară să predea acel colţ, deşi stîncos şi pustiu de-a binelea, şi ajutară mica garnizoană vandală, staţionată aici, să-i izgonească pe oamenii lui Belizarie. Atunci Belizarie scrise o epistolă severă guvernatorului Siciliei, reafirmînd dreptul inalienabil al lui Justinian şi ameninţînd, în caz de refuz, cu războiul; căci îşi dăduse seama că a prinde picior în Sicilia, constituie o garanţie sigură împotriva unei eventuale invazii a goţilor în Africa. Pomenesc de această afacere a promontoriului Lilybaeum, deoarece mai tîrziu ea dobîndi mare însemnătate politică.

Să-mi fie îngăduit să închei acest capitol cu sfîrşitul poveştii regelui Geilimer. Iată-l deci pe muntele Pappua, cu nepoţii, verii şi cumnaţii săi, trăind laolaltă cu membrii sălbatici ai tribului de mauri, fără nădejde de scăpare ; care om se putea simţi mai nenorocit, în toată Africa ? Căci dacă vandalii puteau fi descrişi ca naţiunea cea mai înrobită de lux din toată lumea, vecinii lor, maurii, erau cei mai loviţi de sărăcie, trăind în tot cursul anului sub pămînt, în bordeie care erau fie reci, fie sufocante, după anotimp. Dormeau pe jos, fiecare cu o piele de oaie sub el şi purtau aceeaşi cămaşă aspră şi acelaş burnuz cu glugă, vara şi iarna deopotrivă ; nu aveau nici un fel de armură demnă de menţionat şi posedau numai foarte puţine obiecte. Pîinea, vinul şi uleiul lipseau cu desăvîrşire din hrana lor, care consta din apă, ierburi şi turtă de orz nedospită, făcută nu din făină măcinată, ci din boabe strivite într-o piuliţă grosolană, şi coaptă apoi în spuză.

Ar fi greu să subestimez suferinţele lui Geilimer şi ale familiei sale. Erau nevoiţi să arate recunoştinţă prietenilor lor mauri, pentru ospitalitatea mizeră pe care le-o ofereau ; şi cum Pharas stătea de veghe neclintit, nu le parveneau provizii proaspete. Curînd, orzul începu să se isprăvească. Nu aveau nici un fel de distracţie, nici băi, nici cai, nici femei încîntătoare, nici muzică ; şi departe de tot, la mare distanţă, sub ei, puteau vedea zidurile albe şi turnurile de la Hippo Regius, şi ovalul Hipodromului, şi corăbiile intrînd şi ieşind din port, cu pînzele ridicate ; şi printre masele sumbre şi compacte de verdeaţă — livezile — străluceau mici pete argintii — iazurile reci, cu peşte.

Pharas, plictisindu-se de asediu, încercă un asalt asupra muntelui stîncos ; dar herulienii săi fură respinşi cu pierderi grele de către garnizoana de mauri, care rostogoli peste ei bolovani. Hotărî să-l înfometeze pe Geilimer. Într-o zi îi scrise o scrisoare, care suna precum urmează :

„Stimate Domn şi Rege, te salut.

Sînt un simplu barbar şi cu desăvîrşire needucat. Dar spun acestea unui scrib, care va însemna, presupun, cu fidelitate, ce am să-ţi comunic. (Căci de nu, am să-l biciuiesc zdravăn.) Ce te-a apucat, dragul meu Geilimer, să stai, tu şi cu neamurile tale, cocoţaţi acolo, pe acel colţ de stîncă pustie, cu o bandă de mauri despuiaţi, păduchioşi ? Oare pentru că vrei să eviţi să devii sclav ? Ce este sclavia ? Un cuvînt smintit. Care om viu nu este sclav ? Toţi sînt. Oamenii mei sînt sclavii mei, doar că nu se cheamă aşa ; şi eu sînt sclav la *anda* al meu, Belizarie ; şi el la împăratul Justinian ; şi Justinian, se zice, la nevastă-sa, frumoasa Teodora ; şi ea la altcineva, nu

știu la cine, poate că la Dumnezeul ei sau la un episcop oarecare sau altul. Vino jos, monarh al muntelui Pappua, și devino un camarad-sclav la marele Belizarie, stăpînul și *anda* al meu, la împăratul Justinian, sclavul unui sclav. Știu că Belizarie e dispus să-ți cruțe viața și să te trimită la Kesarorda (Constantinopol) unde vei fi făcut patrician și ți se vor da moșii bogate și-ți vei petrece restul vieții în desfătări, printre cai și pomi și femei cu sînii plini, și cu nasuri fermecător de mici. El își va da cuvîntul, am toată încrederea, și din moment ce ai această asigurare, ai totul.

Semnat :
x, semnul lui Pharas herulianul,
binevoitorul tău."

Cînd citi această scrisoare, Geilimer izbucni în plîns. Folosindu-se de cerneala și pergamentul pe care Pharas, prevăzător, le trimisese cu solul, răspunse pe scurt că onoarea îi interzice să se supună ; căci războiul fusese un război nedrept. Se roagă ca Dumnezeu să-l pedepsească într-o zi pe Belizarie pentru toată suferința pe care a adus-o peste nevinovații de vandali. Și isprăvi : „În ce mă privește, nu pot scrie mai mult ; căci nenorocirea mi-a întunecat mințile. Rămîi deci cu bine, Pharas cel milos la inimă, și trimite-mi, din pomana ta, o harpă și un burete și o singură pîine albă."

Pharas reciti de mai multe ori ultima frază, dar nu îi găsi înțelesul. Solul i-o interpretă însă : „Geilimer dorește să încerce iarăși mirosul și gustul pîinii bune, pe care nu a mîncat-o de atîta vreme ; și buretele îi va sluji pentru tratarea unui ochi inflamat — căci maurii suferă de oftalmie, care

este infecțioasă ; iar harpa trebuie să asigure acompaniamentul muzical pentru o elegie pe care a compus-o despre propriile sale nenorociri". Atunci Pharas, fiind un bărbat cu sentimente generoase, trimise darurile, dar nu-și slăbi veghea.

Într-o zi, după ce asediul durase trei luni, regele Geilimer ședea într-o colibă, observînd o femeie maură, gazda lui, care pregătea o minusculă turtă de orz. După ce sfărîmase orzul și plămădise cu apă un aluat și-l frămîntase puțin, îl pusese la copt, în spuza focului întreținut cu ciulini uscați. Doi copii, nepoțelul său și băiatul gazdei, se ghemuiseră alături de vatră, amîndoi foarte flămînzi. Așteptau cu nerăbdare să se coacă turta. Tînărul vandal suferea serios de viermi intestinali, luați de la copiii mauri, viermi care fură stomacului hrana și astfel sporesc pofta de mîncare firească. Turta era numai pe jumătate coaptă, dar el nu mai putea aștepta și o smulse din cenușă și, fără a o curăța sau a aștepta pînă se răcește, o înfundă în gură și începu să o mestece. Tînărul maur îl apucă de păr, îl izbi cu pumnul în tîmplă și-l pocni între umeri, astfel încît turta îi zbură din gură ; după aceea o mîncă el.

Acest spectacol fu prea mult pentru sufletul sensibil al lui Geilimer. Luă imediat un băț ascuțit și o bucată zdrențuită de piele de oaie, făcu cerneală din mangal pisat și lapte de capră, și-i scrise din nou lui Pharas, spunînd că se predă în condițiile care îi fuseseră propuse : dar să i se dea întîi, în scris, cuvîntul lui Belizarie.

În felul acesta se isprăvi asediul, Belizarie dîndu-și cuvîntul ; trimise o escortă, pentru a-l aduce pe Geilimer. Geilimer coborî de pe munte, cu tot neamul lui ; și cîteva zile mai tîrziu, îl întîlni la

Cartagina pentru întîia oară pe Belizarie, cînd acesta veni pînă în suburbii, ca să-l întîmpine.

Am fost de față la această întîlnire, în suita stăpînei mele, și am fost martor la purtarea jalnică, cu totul ieșită din comun, a regelui Geilimer. Căci pe cînd venea spre Belizarie zîmbi, dar zîmbetul i se prefăcu într-un rîs isteric și apoi rîsul în plîns. Și în ochii lui Belizarie se zăriră lacrimi cînd îl luă pe fostul monarh de mînă și-l conduse într-o casă învecinată, ca să bea o gură de apă. Îl culcă pe un pat și-l alină, precum alină o femeie un copil bolnav.

CAPITOLUL XII

CONSULATUL LUI BELIZARIE

Deși vandalii erau, fără nici un fel de îndoială, zdrobiți, maurii sălbatici din interior continuau să constituie o amenințare pentru oamenii noștri și pentru cele opt milioane de romani africani din dioceză. Maurii, al căror număr se ridica poate la două milioane, fuseseră în permanent război cu vandalii și, pe măsură ce ultimii degeneraseră, puseseră treptat mîna pe teritoriile lor. Inițial, cînd Belizarie debarcase, toți, cu foarte puține excepții — printre care se numărau cei de pe muntele Pappua — se aliaseră cu el, promițîndu-i ajutor împotriva dușmanului comun și trimițîndu-și copiii la el, ca ostatecî. Cei mai mulți dintre mauri trăiesc în Maroc, o țară care se află față-n față cu Spania, dar așezările lor se întind de asemenea în interior, de-a lungul întregii coaste, de la Tripoli pînă la Oceanul Atlantic. Maurii pretind că sînt urmașii acelor canaaniți, pe care Iosua, fiul lui Nun, îi izgonise din Palestina. Din vremea în care împăratul Claudiu cucerise și anexase

Marocul — scurt timp după Răstignire — căpeteniile supreme nu erau recunoscute de vasalii lor și nu li se dădea ascultare decît atunci cînd însuși împăratul le acorda însemnele funcției. Însemnele constau dintr-un toiag de argint, canelat cu aur; o tichie în formă de coroană, din țesătură de argint, cu o bandă de argint; o pelerină albă, thessaliană, cu o broșă de aur pe umărul drept, în care era prins un medalion cu chipul împăratului; o tunică brodată cu aur; o pereche de cizme aurite. În ultima sută de ani, căpeteniile au acceptat aceste obiecte, ce-i drept bombănind, de la regii vandali, în mîna cărora trecuse suveranitatea Africii; dar pentru vasalii lor, faptul că însemnele, și îndeosebi broșa, nu erau cele autentice, constituise adeseori un pretext pentru neascultare. De aceea, Belizarie cîștigă favoarea acestor șefi oferindu-le toiege, tichii, pelerine, broșe, tunici și cizme, aduse toate direct de la Constantinopol; și cu toate că maurii nu se luptaseră alături de el în cele două bătălii în care puterea vandală fusese nimicită, ei n-au luptat nici împotriva lui.

Dacă Belizarie ar fi fost lăsat să guverneze în mod pașnic Africa, în numele lui Justinian, neîndoielnic că ar fi înfăptuit minuni și ar fi făcut dintr-însa un bastion permanent și un antrepozit al întregului imperiu. Ar fi păstrat prietenia maurilor și ar fi îmbunătățit felul lor de trai. Intenționa să recruteze din rîndurile lor o forță permanentă de cavalerie, pentru a o instrui în metode de luptă moderne, și ar fi legat-o de persoana lui, în mod loial, prin daruri în pămînt și bani. Romanii africani i-ar fi furnizat infanteria de

garnizoană, și chiar începuse să instruiască recruți dintre ei. Dar proiectele acestea se spulberară, căci Belizarie, datorită geloziei subordonaților săi și suspiciunii lui Justinian, fu împiedicat să-și desăvîrșească misiunea de consolidare. Doi dintre ofițerii săi, agenți secreți ai lui Ioan de Capadocia, îi trimiseră lui Justinian un raport secret, în care se spunea că Belizarie se instalează fățiș pe tronul lui Geilimer și pare a avea intenția de a-l păstra pentru el și pentru urmașii săi; că după ocuparea taberei vandale, i-a înjurat în public pe ofițerii și pe oamenii săi, într-o manieră dintre cele mai brutale și tiranice; că încheiase un tratat secret cu maurii sălbatici, pe care i-a convins să-i susțină puterea absolută; și că se poartă cu o îngăduință suspectă față de prizonierii vandali. Ofițerii aceștia se așteptau ca Justinian, credul cum este, să trimită un ordin pentru arestarea și executarea lui Belizarie. Sperau să fie răsplătiți în modul cuvenit pentru zelul lor — poate cu funcțiile de guvernator al orașelor Cartagina și Hippo. Numele lor era Ioan, nepotul lui Vitalian, cunoscut îndeobște ca „Ioan Sîngerosul", și Constantin. Pentru cazul în care raportul s-ar fi rătăcit, îi trimiseră lui Justinian două exemplare ale aceleiași scrisori, în două pachete diferite, dintre care unul a ajuns la destinație. Dar stăpîna mea, care nutrea de mai multă vreme o bănuială împotriva acestor ofițeri, a izbutit să intercepteze pe celălalt, scurt timp înainte ca pachetul să plece pe mare.

Scrisoarea îl tulbură profund pe Belizarie. Nu putea nega că încheiase un tratat cu maurii, ca să-i furnizeze cavalerie, sau că a dat drumul la

mulţi vandali mai bătrîni, sau că a împărţit dreptate de pe tronul regelui Geilimer, sau că i-a ocărît pe ofiţerii şi pe oamenii săi, în interesul disciplinii, în acea dimineaţă în care se urcase pe movila din tabăra de la Tricamaron. Numai concluzia — care-i contesta loialitatea — era falsă. Se hotărî să nu întreprindă nici o acţiune împotriva lui Ioan Sîngerosul sau a lui Constantin, nici măcar să nu le dea a înţelege că văzuse scrisoarea. Cîteva luni mai tîrziu, sosi un mesaj măgulitor din partea lui Justinian, în care nu se pomenea nimic despre calomnii şi i se spunea să procedeze cum crede de cuviinţă — fie să se întoarcă la Constantinopol, cu prada şi cu prizonierii vandali, fie să le trimită sub comanda unui subaltern, el rămînînd în Africa. Stăpîna mea Antonina stărui să se întoarcă neîntîrziat, ca să spulbere orice fel de bănuială. Ţinea deosebit de mult ca nu cumva prietena ei Teodora să o creadă neloială sau ingrată. O dată cu acest mesaj al lui Justinian, sosiră întăriri de cavalerie, în număr de patru mii, sub comanda unor ofiţeri buni, inclusiv un anumit Hildiger, care era logodit cu Marta, fiica stăpînei mele ; aşa că acum Belizarie avu posibilitatea să retragă cea mai mare parte a cuirasierilor săi de casă, şi pe hunii massageţi, în vederea escortării prizonierilor vandali.

Alese în locul său, drept guvernator, pe eunucul Solomon, în care avea cea mai mare încredere şi, în primăvară, după ce-i înmînă lui Solomon instrucţiuni amănunţite, primite de la Justinian, cu privire la felul în care trebuie cîrmuită Africa, se îmbarcă, stăpîna mea Antonina însoţindu-l.

Noi, care ne întorceam la Constantinopol, nu-l invidiam pe Solomon pentru misiunea cu care rămăsese la Cartagina, deoarece instrucţiunile lui Justinian spuneau răspicat că, pe viitor, guvernatorul regatului recent cucerit nu trebuie să se reazime pe Constantinopol pentru a mai obţine alte forţe, ci trebuie să recruteze trupe locale şi, în acelaşi timp, să economisească trupele din garnizoană, reparînd întăriturile şi clădind forturi de-a lungul frontierei. Optzeci de mii de cavalerişti vandali nu reuşiseră să împiedice incursiunile maurilor — cu toate acestea, sarcina lor urma să fie preluată cu succes de oamenii noştri, care nu erau decît a zecea parte a armatei vandale — şi, pe deasupra, regiunile cîştigate de mauri trebuiau recucerite. De asemenea, instrucţiunile precizau că impozitele trebuiau reaşezate în Africa şi erezia ariană şi schisma donatistă trebuiau înfrînte. Motivul pentru care nu toţi cuirasierii lui Belizarie veniseră cu noi era că, în ultima clipă, sosise la Cartagina un raport despre o mică rebeliune a maurilor din interior. La cererea lui Solomon, Belizarie lăsă în urmă cinci sute de oameni aleşi, sub comanda lui Rufinus şi a lui Aigan, pentru a acţiona ca forţă de represiune. Unitatea aceasta părea suficientă.

Ne întoarserăm acasă, navigînd spre Tripoli şi Creta — o călătorie lipsită de evenimente — şi în mijlocul verii din anul Domnului 534 intrarăm din nou în Bosfor. În docuri ni se făcu o primire tumultuoasă, iar la palat, o primire regească. Stăpîna mea Antonina şi împărăteasa Teodora se îmbrăţişară lăcrimînd ; şi Justinian era atît de încîntat de valoarea extraordinară a tezaurului des-

cărcat din corăbiile noastre și atît de impresionat de priveliștea celor cincisprezece mii de prizonieri pe care îi aduceam, încît, uitînd de bănuielile nutrite față de Belizarie, îl numi „credinciosul Nostru binefăcător“ și-l luă de mînă. Dar, în calitate de Comandant Suprem al Armatelor, își asumă toate meritele oficiale pentru înfrîngerea vandalilor; în preambulul noii sale culegeri de legi (publicată în ziua bătăliei de la Tricamaron), își și atribuise titlul de „Cuceritor al vandalilor și africanilor“ — Pios, Victorios, Fericit și Glorios — și, fără a pomeni că mai era cineva care avea drept să împartă cu el laurii victoriei, se referea la „ostenelile războiului, vigiliile de noapte și posturile sale“, care au asigurat-o. Triumful, care urma să fie celebrat, era al său, nu al lui Belizarie: căci, de la întemeierea imperiului, nici unui cetățean particular nu i se mai acordase un triumf, ca să nu se înfumureze de victorie și să nu devină rival la tron. Precum vă spun: chiar dacă isprăvile sale războinice se mărginesc la a binecuvînta, în docuri, o expediție la plecare și a o felicita la întoarcerea victorioasă după un an sau mai bine, împăratul este întotdeauna triumfătorul Comandant Suprem.

Totuși, Teodora stărui ca în cortegiul de triumf, Justinian să joace același rol sedentar pe care-l jucase și în obținerea victoriei, și să-l lase pe Belizarie să conducă procesiunea. Împăratul acceptă. În ziua aniversării capturării Cartaginei, Belizarie ieși din reședința sa particulară, din apropierea Porții de Aur din zidul lui Teodosie, și defilă în procesiune, coborînd două mile, cît se întinde Strada Superioară. Mergea pe jos — precedat de

preoți și episcopi, care cîntau un *Te Deum* solemn și cădelnițau — și nu pe un car de luptă, precedat de gorniști, cum era obiceiul străvechi. Strada era decorată cu flori, podoabe de mătase colorată, cununi și inscripții de felicitare și era ticsită de mulțimi care ovaționau frenetic. În fiecare dintre marile piețe prin care treceam — Piața lui Arcadius, Oborul de Vite, Piața Amastriană, Piața Dragostei Frățești, Piața Taurului (unde erau adunați profesorii universitari și studenții) și, în sfîrșit, Piața lui Constantin, unde miliția orășenească era înșiruită pentru trecerea în revistă — custozii orașului ne ieșeau în cale cu daruri și cuvinte de bun venit, și suna o fanfară de goarne. În urma lui Belizarie, care era însoțit de Ioan de Capadocia și de alți generali distinși, călăreau cuirasierii săi, infanteria marină și hunii massageți (care urmau să se întoarcă acasă a doua zi, pe calea Mării Negre), iar în urma acestora veneau prizonierii vandali, în lanțuri, în frunte cu Geilimer, îmbrăcat într-o pelerină purpurie, cu verii și cumnații și nepoții săi. Apoi urma toată prada africană, îngrămădită în căruțe.

Era o pradă extraordinară, cea mai bogată din cîte fuseseră vreodată purtate într-un triumf, de cînd e lumea; căci, deși soldații jefuiseră tabăra la Tricamaron, comoara de acolo fusese numai o frîntură mică din ceea ce fusese adunat la Cartagina, Hippo, Bulla, Grasse și în alte părți, din tezaurele orașelor, din palatele regale și reședințele nobilimii. De fapt, comoara constituia suma cîștigurilor negustorești, acumulate de vandali, de peste mări și din veniturile lor africane — surplusul a o sută de ani — precum și prada rezultată

din pirateria intensă pe care o practicase Geiseric. Vandalii fuseseră o aristocrație, puțină la număr și prădalnică, într-o țară rodnică și bogată, și acumulaseră tot ce fuseseră prea leneși să cheltuiască în lucrări publice. Astfel, îngrămădite pe căruțe, se aflau milioane de livre de argint în bare, saci cu monezi de aur și de argint, aur în bare, cupe de aur, farfurii și solnițe încrustate cu nestemate, tronuri de aur, trăsuri de paradă și statui de aur, copii ale Evangheliilor legate în aur și împodobite cu perle, mormane de colane și cordoane de aur, armuri cu intarsii de aur — pe scurt, tot ce se poate închipui ca lux sau frumusețe a lucrurilor, precum și antichități neprețuite, provenind de la regele Geiseric, care jefuise palatul imperial din Roma și Templul lui Jupiter de pe dealul Capitoliului. Erau, de asemenea, numeroase relicve sacre : oase ale martirilor, icoane miraculoase, veșminte autentice ale apostolilor, cuiele crucii pe care fusese răstignit, cu capul în jos, Sfîntul Petru.

Dar cele mai minunate și mai venerabile obiecte din toată prada erau chiar instrumentele sacre ale cultului religios evreiesc, care fuseseră făurite de Moise, în sălbăticie, din porunca lui Dumnezeu, și mai tîrziu instalate în Templul de la Ierusalim. Ele sînt descrise în cel de al douăzeci și cincilea capitol al cărții Exodului : masa sfîntă, pentru cele douăsprezece pîini, din lemn de sittah, acoperită cu aur curat, și lingurile, ceștile și farfuriile de aur care țin de ea ; candelabrul cu șapte ramuri, din aur bătut, cu clești și căpăcelele de stins mucurile de lumînări ; Scaunul Îndurării, din aur, cu cei doi heruvimi cu aripi întinse, care îl păzesc. Obiectele acestea le furase Geiseric de la Roma, unde fuseseră aduse de împăratul Titus, după ocuparea Ierusalimului. Arcul Înțelegerii dispăruse. Unii zic că se află undeva în Franța, cu anumite alte obiecte prădate din Templu, în mîinile regelui francilor, în vreme ce alții susțin că ar fi la Axum, în Etiopia, și iarăși alții că ar fi fost cufundat în albia rîului Tibru, la Roma ; și iarăși alții că de multă vreme fusese înălțat la ceruri, ferit de atingerea unor mîini gata să săvîrșească sacrilegii.

Senatul întîmpină procesiunea și i se alătură în Piața Amastriană, și la fel procedară cete întregi de călugări și de alți clerici. Călugării se purtară în felul cel mai grosolan cu putință, mîncînd din ochi prada, îndeosebi relicvele sacre, pe care Justinian le promisese pentru bisericile lor.

În vremurile Republicii Romane, se obișnuia ca generalul victorios să străbată cu prizonierii săi străzile orașului și în ziua aceea deținea puterea supremă. La încheierea ceremoniilor, regele sau căpetenia dușmană, dacă fusese luat prizonier, era sacrificat. Cît de mult s-au schimbat moravurile din acele vremuri eroice ! Observați-l pe Geilimer, umblă fără lanțuri : cînd procesiunea ajunge, în sfîrșit, pe Hipodrom, unde în loja imperială așteaptă Justinian, el intră împreună cu ceilalți. Își îndepărtează pelerina purpurie și, urcîndu-se la tron, se pleacă în fața lui Justinian ; și apoi este ridicat, cu mărinimie, și — iertat. I se dă un înscris regal, prin care i se acordă ample posesiuni în Galatia, lui și familiei sale ; și, pe deasupra, titlul de Patrician Ilustru, în caz că este de acord să renunțe la erezia ariană. Observați-l,

de asemenea, pe Belizarie, învingătorul, care se apropie de tron, își îndepărtează pelerina purpurie și face reverență la picioarele împăratului ; și nu i se dă nici o moșie, nici cuvinte de gratitudine, ci i se comunică, pur și simplu, că a dus bine la îndeplinire ordinele pe care le primise.

Vă întrebați, desigur, cum s-a comportat Geilimer în această împrejurare, care constituia, totuși, o încercare pentru el. Nici nu rîdea, nici nu plîngea, ci-și scutura capul cu tristețe și uimire, și continua să repete, iarăși și iarăși, ca sub un fel de vrajă, cuvintele Ecleziastului : „Deșertăciune a deșertăciunilor, toate sînt deșertăciuni.“ Curînd după aceea, se retrase cu familia lui în Galatia, și trăi acolo, fără grijă, pînă la o vîrstă înaintată, rămînînd fidel credinței sale ariene. În ce-i privește pe ceilalți prizonieri vandali : cei mai războinici dintre ei fură organizați în escadroane de cavalerie și trimiși să apere granița persană, dar întîi i se oferi lui Belizarie să aleagă dintre ei, pentru Regimentul său de casă. Ceilalți fură întrebuințați ca lucrători la construcțiile de biserici sau ca vîslași pe galerele imperiale.

După aceea, Teodora îi spuse lui Justinian că dacă dorește să dobîndească numele de „cel Mare“, trebuie să fie mărinimos și să-i arate lui Belizarie un semn de favoare deosebită. Drept care, Justinian îl numi consul pentru anul următor, și chiar bătu o medalie : propriul său chip pe față, și Belizarie, călărind în armură completă, pe revers, cu inscripția „Gloria romanilor“ — o onoare unică în orașul nostru. Instaurarea lui Belizarie în funcția de Consul avu loc în ziua de Anul Nou. Așezat pe scaunul său oficial, de fildeș, care era purtat de prizonieri vandali, și cu o vergea de fildeș

în mînă, trecu încă o dată, pe un traseu scurt, prin oraș, îndreptîndu-se din apartamentul său, din palat, spre Casa Senatului. Pe măsură ce înainta, împărțea mulțimii pomeni din prada sa particulară de război — monezi de aur și argint, cupe, canturi, broșe — în valoare de o sută de mii de monezi de aur. Dar stăpîna mea Antonina, a cărei prevedere a fost dovedită de întîmplarea cu sticlele cu apă, avu grijă ca el să nu rămînă cerșetor. Cînd oamenii din gloată începură să țipe, cerînd mai mult, ea li se adresă personal, spunîndu-le că sînt niște făpturi nerușinate și, că, dacă ar fi după ei, nu numai că l-ar despuia pe Belizarie de tot ce dobîndise în Africa, dar și de ce moștenise de la părinții săi sau economisise din darurile pe care le primise de la împărat. Pentru a vă arăta cît de prevăzătoare era stăpîna mea în materie de bani, trebuie să vă relatez că, aflîndu-se încă la Cartagina, ridicase fără știrea lui Belizarie o cantitate considerabilă de monezi din tezaurul lui Geilimer, alegînd toți banii imperiali bătuți mai recent, astfel ca proveniența lor să nu poată părea suspectă și-i ascunsese pentru zile mai înnorate. Căci cheltuielile casei lui Belizarie erau enorme și niciodată nu s-a văzut om mai generos cu cei nevoiași și nefericiți.

Relicvele sacre fură împărțite între biserici, potrivit închinării fiecăreia și fiecare biserică mai importantă primi cîte ceva. Dar o comunitate mică, anonimă, de călugări foarte săraci, care trăiau din cerșetorie și ocupau o casă aproape de ruine, în suburbia Blachernae, nu primi nimic din darurile acestea. Starețul lor veni la Belizarie și-i ceru, în numele lui Hristos, să le dăruiască vreun obiect al său personal, un fleac pe care li l-ar

putea da ; căci cîtă vreme se aflase în Africa, se rugaseră zi şi noapte pentru izbînda sa.

El răspunse :

— Venerabile părinte, fraternitatea voastră este alcătuită din fraţi săraci, cerşetori, care preţuiesc prea puţin aurul sau argintul, de aceea nu voi da casei voastre nici un obiect care v-ar distrage cugetul de la gînduri cucernice. Dar am să vă împrumut o relicvă vestită, strachina de cerşit a sfîntului Bartimeu, pe care împăratul însuşi mi-a dăruit-o după bătălia de la Daras, şi voi o veţi pune la vedere în casa voastră şi o veţi păstra, ca pomenire a voturilor voastre de sărăcie, de răbdare şi de virtute. Ţine minte : este numai un împrumut, deoarece nu pot apărea ingrat faţă de Maiestatea-sa Sacră. Într-o bună zi, aş putea avea iarăşi nevoie de ea.

Începînd din ziua aceea, casa călugărilor nu ducea niciodată lipsă de hrană şi băutură, căci devenise un centru de pelerinaj, cunoscut mai tîrziu ca mînăstirea Sfîntului Bartimeu.

În ce priveşte Scaunul de Aur al Îndurării şi candelabrul de aur cu şapte braţe şi masa pîinilor şi celelalte comori evreieşti, Justinian se lăsă convins de episcopul Ierusalimului să le dea îndărăt acelui oraş. Episcopul argumentă că ele nu au adus noroc romanilor, ale căror posesiuni au trecut în mîini barbare, nici vandalilor, pe care i-a înfrînt Justinian însuşi. Era evident că purtau un blestem. Justinian le trimise înapoi la Ierusalim, chiar în clădirea în care fuseseră cîndva ţinute vreme de o mie de ani — Templul lui Solomon, care acum era o biserică creştină. Ce imens izvor de profituri pentru clerul de acolo ! Evreii se lamentară că şi de acum încolo vor fi lipsiţi de instrumentele sacre ale cultului lor şi preziseră că nu peste multă vreme creştinii vor fi alungaţi din Ierusalim ; dar asta nu se mai petrecu în vremea mea.

Cînd veştile despre cuceririle africane ale lui Belizarie ajunseră la curtea persană, regele Khosrou rămase uimit şi nu-i plăcură de fel. Trimise o ambasadă cu felicitări la Justinian şi solicită, mai în glumă, mai în serios, partea lui din prada de la Cartagina. Căci de nu ar fi existat pacea persană, zicea el, Justinian nu ar fi fost niciodată în stare să dispună de trupe pentru cucerirea Cartaginei. Justinian se prefăcu a considera totul ca o glumă bună, şi-i trimise lui Khosrou un serviciu complet de aur, foarte preţios. Aşa că Pacea veşnică continuă să rămînă în vigoare.

Nu este nevoie să relatez în amănunt viaţa stăpînei mele la Constantinopol, în zilele ce urmară întoarcerii noastre din Cartagina. Era din nou în suita Teodorei şi-şi consuma timpul liber cu petreceri şi excursii de agrement şi vizite la teatru. Teodosie se afla în permanenţă cu dînsa şi la Curte circulau multe vorbe deşucheate pe seama lor ; dar cum Teodosie era finul său, Belizarie considera că este sub demnitatea lui să ia în consideraţie acestea, tratîndu-l pe tînăr cu toate semnele făţişe ale încrederii.

În răstimpul acesta, Belizarie primi veşti care îl întristară mult ; şi anume că Rufinus, Aigan şi cei cinci sute de cuirasieri, lăsaţi în urmă lui Solomon, fuseseră nimiciţi da mauri. Solomon îi trimisese în interior, spre un oraş numit Izvoarele Regale, în inima regiunii care constituia grînarul ţării, la o sută de mile de la Hadrumentum ; trebuiau să salveze un mare număr de ţă-

rani, romani africani, răpiţi cu prilejul unui raid al maurilor. Cuirasierii izbutiră să-şi îndeplinească misiunea şi-i escortau încet pe ţărani îndărăt, cînd fură prinşi în capcană, într-un defileu îngust de munte, de o forţă de mai multe mii de mauri, care îi sfîrtecară într-o bătălie deznădăjduită. Maurii întreprindeau acum incursiuni şi în partea de vest a diocezei, iar forţele lui Solomon se dovediră pe de-a întregul insuficiente pentru a proteja pe romanii africani. Solomon scrise căpeteniilor maure, protestînd împotriva acestor acte de violenţă ; le aduse aminte că erau acum aliaţii lui Justinian, că-şi trimiseseră copiii la Cartagina ca ostateci pentru buna lor purtare şi că era bine să-şi amintească ce se întîmplase cu vandalii. La citirea acestor scrisori, maurii pur şi simplu rîseră. În răspunsul lor, arătară că alianţa cu Justinian nu le îmbunătăţise cîtuşi de puţin condiţiile de viaţă. Fiind poligami, nu puneau prea mare preţ pe copii, care erau uşor de înlocuit, şi nici nu cultivau acele sentimente gingaşe de familie, care-l costaseră pe Geilimer două bătălii şi regatul său. Ziceau că înfrîngerea vandalilor era pentru romanii africani de mai trist augur decît pentru ei. Incursiunile lor continuară.

Solomon porni împotriva lor cu toate forţele de care dispunea. Maurii făcură acum greşeala de a se concentra într-o mare armată, în loc de a se fărîmiţa în grupuri mici, răzleţe, de incursiune, cu care să devasteze dioceza bucată cu bucată. Trupe atît de nedisciplinate ca aceşti mauri — care nu poartă nici un fel de armură de corp, au scuturi şubrede, numai cîte două suliţi de fiecare şi rareori cîte o sabie — pierd din valoarea lor

combativă în proporţie directă cu concentrarea în număr mare. Adoptară o formaţie defensivă stranie, care odată îi derutase pe vandali, la Tripoli. Clădiră o palisadă circulară, la picioarele unui deal, aşezînd în spatele acesteia femeile şi ceilalţi necombatanţi, şi o împrejmuiră cu douăsprezece rînduri de cămile legate cap de coadă, cu flancul spre inamic. Cînd forţele lui Solomon apărură, unii dintre mauri se suiră pe spinarea cămilelor, pregătindu-se să-şi azvîrle de acolo suliţele, în vreme ce alţii se ghemuiră sub pîntecele dobitoacelor, gata să dea buzna şi să împungă. Cavaleria lor se aşeză şi ea în formaţie, pe deal, cu hotărîrea de a şarja în jos îndată ce tabăra va fi atacată ; era înarmată cu suliţi şi cu săbii.

Solomon îşi lansă atacul. Dar caii de cavalerie ai romanilor, fiind neobişnuiţi cu mirosul de cămilă, se cabrau şi nu puteau fi convinşi să şarjeze ; iar maurii făcură mult rău cu suliţele. Atunci Solomon descălecă escadronul de goţi din Tracia — oameni mari, voinici, în cămăşi de zale, şi-i conduse el însuşi, cu scuturile ridicate şi săbiile trase, împotriva inelului de cămile. Măcelăriră în cîteva clipe două sute de cămile şi rupseră inelul. Infanteria maură fugi în debandadă ; cavaleria lor nu ajunse să intre în acţiune. Solomon prinse toate femeile şi toate cămilele ; şi zece mii de mauri fură ucişi în cursul urmăririi.

La cîteva săptămîni după această înfrîngere, maurii îşi reveniră şi invadară din nou regiunea principală în care se cultivă grîul, cu cea mai mare armată pe care o adunaseră vreodată — atît de mare, încît nu era numai inutilă, dar şi autodestructivă. Solomon o surprinse într-o zi, la mi-

jirea zorilor, într-o tabără așezată pe un munte și o prăvăli într-o prăpastie. În confuzia și debandada care se produseră, sălbaticii aceia se călcară unii pe alții în picioare și nici unul nu se gîndi să se apere. Oricît ar părea de necrezut, cincizeci de mii de mauri pieriră înainte ca soarele să se ridice de trei sulițe, și nici un singur soldat roman nu fu zgîriat. Numărul femeilor și copiilor prinși era atît de mare, încît un băiat zdravăn, care pe piața din Constantinopol ar fi costat nu mai puțin de zece monezi de aur, putea fi cumpărat aici pentru două monezi de argint, prețul unei oi grase. Astfel fură răzbunați Rufinus și Aigan.

Maurii care supraviețuiseră se refugiară la neamurile lor, pe Muntele Aures, un pisc înalt, cale de treisprezece zile de la Cartagina către interior, spre granița cu Marocul. Acest munte, care are o circumferință de șaizeci de mile, este foarte ușor de apărat și foarte rodnic pe platourile sale superioare, străbătute de nenumărate izvoare de apă. Treizeci de mii de luptători își stabiliră acum cartierul general aici, în vederea unor viitoare raiduri.

În ce privește restul Africii romane : locuitorii tînjeau acum din toată inima după întoarcerea vandalilor — nu atît din pricina incursiunilor maure, cît mai ales din pricina perceptorilor lui Justinian, care năpădiră țara asemenea unor lipitori flămînde. Și vandalii fuseseră lipitori, dar niște lipitori ghiftuite ; impuneau pe țărani numai cu zeciuială din produse și nu urmăreau cu străşnicie plata impozitelor. Justinian, pe de altă parte, pretindea o treime, și impuse plata fără

păsuiri. Apoi, în altă ordine de idei, existau nemulțumiri în rîndurile armatei, din pricina nevestelor vandale pe care și le luaseră soldații. Ar fi fost pur și simplu un act de dreptate să li se atribuie soldaților victorioși ogoarele fertile și casele frumoase ale celor pe care i-au deposedat. Dar, printr-un ordin al lui Justinian, proprietățile acestea fură sechestrate și vîndute în beneficiul Vistieriei imperiale. Trupelor nu li se dădu nimic din tot ce sperară să primească, ci fură trimise să clădească și să păzească forturi depărtate, cerîndu-li-se totodată să cultive loturi de pămînt sărac, fără de apă. Cel mai zgomotos vociferau împotriva acestor măsuri nedrepte femeile vandale, îmboldindu-și soții să insiste asupra unor compensații potrivite. Dar Solomon nu avea autoritatea să le satisfacă revendicările.

Mai exista încă un motiv de plîngeri în rîndurile armatei, și după părerea mea unul îndreptățit, provocat de zelul smintit al lui Justinian în a sluji credința ortodoxă. Precum știți, forțele lui Solomon cuprindeau un escadron de cinci sute de goți din Tracia, pe cei trei sute de herulieni ai lui Pharas și, aproximativ, două sute de alți barbari, de dincolo de Dunăre : toți aceștia erau eretici arieni. Dar Justinian trimisese un ordin de stîrpire a ereziei ariene și instrucțiuni pentru persecutarea preoților arieni ; interzise administrarea vreunei taine, precum și botezul copiilor oricărui arian, cu excepția celor ce abjură. Regula aceasta nu se aplica numai vandalilor supraviețuitori — bătrîni și femei, soțiile și copiii vitregi ai soldaților — și acelor romani africani care se convertiseră la erezie, ci și acestor bravi soldați,

care niciodată înainte nu fuseseră astfel insultați.

Rapoartele lui Solomon despre situația din Africa erau atît de neliniștitoare, încît Belizarie pledă pe lîngă Justinian ca soldaților arieni să li se îngăduie să primească tainele din mîna propriilor lor preoți, precum era obiceiul. Dar Justinian protestă, spunînd că a proceda astfel ar fi un act de impietate, care ar primejdui propria lui mîntuire. Belizarie nu avea cum să stăruie asupra problemei. Apoi îi ceru lui Justinian să găsească întăriri pentru Solomon (care fusese de asemenea obligat să trimită o expediție în Sardinia, împotriva unor bandiți), pentru a fi folosite ca unități de garnizoană în forturi, în vreme ce trupele venite din primul ceas cu el să fie ținute la Cartagina, și aici să li se dea, dacă nu palate și parcuri, cel puțin case și ogoare potrivite, care să-i mulțumească. Justinian păru să accepte și adună din Tracia și de pe granița persană o forță de douăzeci de mii de oameni, înlocuindu-i cu noile escadroane vandale. Apoi îi comunică lui Belizarie, cu prilejul unei audiențe publice, că în curînd va trebui să se întoarcă la Cartagina în fruntea acestor unități și să preia de la Solomon funcția de guvernator. Dar toate acestea erau numai prefăcătorie. În cugetul lui Justinian stăruia ideea unui alt război. Trupele acestea nu erau pregătite pentru Africa, ci pentru cucerirea Siciliei.

Am mai pomenit revendicarea, formulată de Belizarie în numele lui Justinian, asupra promontoriului de la Lylibaeum. Cererea a fost transmisă, de către guvernatorul got al Siciliei, reginei Amalasonta care, în numele tînărului ei fiu, Atalaric, era regentă a Italiei, Siciliei, Dalmației și Franței

de sud-est. Cu această regină, Justinian încheiase tratatul care îi crease lui Belizarie posibilitatea de a se reaproviziona în drumul său către Cartagina. Regina Amalasonta adoptă oficial punctul de vedere că, o dată cu stingerea monarhiei vandale, Lilybaeum revine propriului ei patrimoniu. Dar, în particular, nu dorea nicidecum să se certe cu Justinian, deoarece a fi regină peste goți — care dintotdeauna au socotit sub demnitatea lor să fie cîrmuiți de o femeie — era o poziție dintre cele mai precare.

Tatăl ei, marele rege Teodoric, fusese o apariție miraculoasă printre barbari. Făcea parte din acel neam ostrogot care cîștigase victoria de la Adrianopol, despre care am mai vorbit într-un capitol anterior și, mai tîrziu, deveni aliatul Împăratului de Răsărit, apărînd în numele acestuia frontierele. Peste cîțiva ani, la propunerea Împăratului de Răsărit, sub conducerea lui Teodoric, aproape întreg neamul migră în căruțe din Tracia în Italia, pentru a se război cu un general barbar care detronase pe Împăratul de Apus. Numai cîteva mii rămăseseră pe loc. Regele Teodoric birui, îl ucise pe uzurpator și puse stăpînire pe Italia, pentru el și pentru poporul său. Domnind îndelung, drept și înțelept, a redat Italiei prosperitatea ei de odinioară ; nominal era vasal al împăratului de la Constantinopol, dar în fapt avea deplină libertate de acțiune. Deși el însuși nu era cărturar, Teodoric era un prieten al învățăturii. Goții — care, asemenea tuturor germanilor, preferă virtuțile barbare celor civilizate — nu-l puteau acuza de moliciune ; căci era cel mai bun călăreț și cel mai bun arcaș de pe domeniile sale, și se ferea de lux ca de ciumă. Cea mai nobilă

dintre calitățile sale era toleranța religioasă : deși eretic arian, acordă creștinilor ortodocși deplină libertate religioasă ; la fel și tuturor ereticilor care meritau respect, de pe tot cuprinsul domeniilor sale.

Amalasonta moștenise curajul și abilitatea tatălui ei și pe deasupra mai era și foarte frumoasă. Dar în rîndurile nobilimii gote avea puțini prieteni ; cînd, la moartea lui Teodoric, coroana revenise fiului ei de zece ani, Atalaric, ea însăși acționînd ca regentă, nobilii se amestecară în toate măsurile pe care le luă, chiar și în privința educării lui Atalaric. Teodoric dorise ca nepotul său să devină un om cultivat, în stare să susțină o discuție de la egal la egal cu împăratul sau cu papa sau cu un senator roman, și-i dăduse dascăli foarte serioși ; dar acești nobili barbari insistară ca tînărului să i se dea voie să-și facă de cap, laolaltă cu tovarășii săi de vîrstă, și să învețe să bea și să preacurvească și să călărească și să se grozăvească cu sabia — pe care o scotea la tot pasul din teacă — exact cum făcuseră ei înșiși, în tinerețile lor.

În consecință, Atalaric deveni o brută tînără. Ajunse să o disprețuiască pe maică-sa și, instigat de prietenii săi, o amenință fățiș că îi va lua din mînă conducerea țării. Ea îl trată cu ironie blîndă, dar în taină se pregăti să părăsească Italia, cu o corabie încărcată cu comori — un sfert de milion de monezi de aur — și să se refugieze la Justinian, la Constantinopol. Îi trimise chiar o scrisoare, informîndu-l despre intențiile ei și împăratul răspunse printr-un călduros bun venit. Dar pînă la urmă ea izbuti să-i ucidă pe cei trei tineri nobili, care fuseseră autorii principali ai zîzaniei, și apoi găsi că nu mai este necesar să plece la drum. Dar de la Ravena, unde se afla Curtea Amalasontei, și pînă la Constantinopol este cale lungă. Neprimind alte vești, Justinian deveni nerăbdător. Trimise la Amalasonta un ambasador, în aparență ca să ia în discuție chestiunea Lilybaeumului, dar de fapt ca să afle de ce nu a venit ; și mai trimise, de asemenea, doi episcopi, în aparență ca să discute cu papa un punct spinos de doctrină, dar în fapt pentru a duce tratative secrete cu un anumit Teudahad, nepot al lui Teodoric, care moștenise mari proprietăți în Toscana — regiunea de coastă, la nord de Roma. Se întîmplase că Amalasonta convocase de curînd pe Teudahad la Ravena și-i reproșase că pusese mîna în mod nedrept pe pămînturile unor cetățeni romani, vecinii săi, și pe niște pămînturi aparținînd coroanei ; și-l obligă să le restituie și să-și ceară scuze.

Ambasadorul și episcopii se întoarseră cu vestea binevenită că Teudahad, din ură față de Amalasonta și în schimbul unei rente convenite și a unei proprietăți la Constantinopol, este gata să trădeze Toscana în favoarea soldaților lui Justinian, oricînd împăratul ar dori să trimită o armată de ocupație ; și că Amalasonta ar fi dispusă, în taină, să transfere regența Italiei lui Justinian, în aceleași condiții — deoarece nu mai era în stare să-l țină în frîu pe fiul ei. Dar răspunsul ei oficial, în chestiunea Lilybaeumului, era negativ, în sensul că Justinian nu avea nici un drept asupra locului.

În această situație, o întîmplare neașteptată schimbă întreaga așezare a lucrurilor. Tînărul

Atalaric, cu sănătatea zdruncinată de băutură și de dezmăț, deveni ofticos și muri. Conform legilor goților, Amalasonta, care domnise numai în virtutea faptului că îi era mamă, decăzu astfel, brusc, devenind simplă cetățeană. Se hotărî să aleagă neîntîrziat un nobil got și să se căsătorească cu el, asigurîndu-și astfel posibilitatea de a rămîne mai departe regină. Găsi că nu există persoană mai potrivită pentru a-i deveni soț, decît același Teudahad, vărul ei (despre ale cărui intrigi cu Justinian nu avea cunoștință, cum la rîndul său nici el nu le cunoștea pe ale ei) : un om mai în vîrstă, nerăzboinic, care, fără să semene cu ceilalți goți, se apucase de studiul filozofiei și de compunerea unor versuri în hexametri latini. Socotea că, neîndoielnic, Teudahad se va simți onorat de o unire cu dînsa și-i va îngădui să domnească în numele său, fără să se amestece în treburile regatului. De aceea, îi propuse căsătoria, subliniind avantajul de a se proteja în felul acesta atît față de nobilimea gotă, care îl disprețuia din cauza cărturăriei, cît și față de italienii care îl urau din cauza rapacității sale. Nimeni nu putea emite o pretenție mai întemeiată asupra tronului decît el, zicea ea, dar fără dînsa nu putea nădăjdui nici să pună mîna pe tron, nici să se mențină rege. El acceptă, părînd încîntat de-a binelea, și fu încoronat în toată regula ca rege, și aclamat ca atare de către goți ; căci nu se ivi nici un pretendent de sînge regesc. Dar Amalasonta se întinsese prea sus. Ce altceva era de așteptat să facă Teudahad, îndată ce coroana fu așezată pe capul său, decît să-și încalce jurămîntul sacru față de dînsa, anume că nu se va amesteca în afacerile publice ? O excluse în fapt din sala lui de

consiliu și o trimise pe o insuliță a unui lac din Toscana, ținînd-o prizonieră acolo.

Cînd Justinian află despre acțiunea lui Teudahad, fu mai încîntat decît se arăta a fi. Trimise în Italia un alt ambasador, ca să-i comunice Amalasontei că i se va da tot sprijinul de care va avea nevoie ; iar ambasadorului i se dădură instrucțiuni să nu tăinuiască acest mesaj în fața lui Teudahad sau a vreunuia dintre nobilii săi. Spera să azvîrle în felul acesta întreg regatul într-o totală zăpăceală. Dar pînă să ajungă ambasadorul în Italia, Amalasonta era moartă : rudele celor trei tineri pe care îi ucisese îl convinseseră pe Teudahad să-i răzbune. Într-o după amiază de vară, fu surprinsă pe cînd se scălda cu femeile ei în lac, și ținută cu forța sub apă, pînă ce se înecă.

Ei bine, deși Justinian continua să-și afirme marea sa dragoste față de Teodora, aceasta din urmă simți oarecare ușurare la vestea morții reginei, pe care o considerase o rivală. Este adevărat că Amalasonta, pe care Justinian o cunoscuse pe cînd fusese copilă, era de obîrșie mai înaltă decît Teodora, ceva mai tînără și incontestabil mai frumoasă. Ioan de Capadocia făcu să circule zvonul că Teodora însăși ar fi pus la cale asasinatul.

Astfel se ivi pretextul lui Justinian pentru a porni războiul — asasinarea unei femei nevinovate, aliata lui. Crezu a descifra un augur favorabil viitoarelor sale succese în lipsa de popularitate și în ineficiența regelui Teudahad ; se zicea că versurile acestuia nici măcar nu se puteau scanda, iar capacitatea lui filozofică era nulă. Dar Teudahad auzi și dădu crezare unui zvon, izvorît din gelozia Teodorei față de Amalasonta, con-

form căruia perfidul de Justinian intenţionase într-adevăr să invadeze cu armata lui Italia şi să se căsătorească cu Amalasonta, divorţînd întîi de Teodora ; şi, mai departe, că intenţionase să-i persecute pe goţi, ca eretici. Oferi această poveste Curţii, pentru a justifica asasinarea soţiei sale. Goţii îi încuviinţară acţiunea ; căci devenise cel puţin limpede că Amalasonta purtase o corespondenţă cu Justinian vizînd trădarea. Oficial, însă, Teudahad îl asigură pe trimisul lui Justinian că asasinatul fusese comis fără ştirea lui şi împotriva dorinţelor sale.

Am clarificat acum de ce i se ordonase lui Belizarie să conducă armata care să invadeze Sicilia, aşezată la extremitatea domeniilor regelui Teudahad şi a cărei populaţie, pe deasupra, era şi extrem de nemulţumită. Sicilia, grînarul Romei, suferea de cîtva timp de pe urma unor recolte slabe, pricinuite de vremea nefavorabilă şi de sleirea solului ; ţăranii găsiseră că nu este uşor să plătească dijma impusă de goţi. În toamna anului consulatului său, Belizarie ridică pînzele, pornind în direcţia acestei insule. Antonina îl însoţea (şi eu pe dînsa), ca şi fiul ei Fotius, precum şi Teodosie. Dar forţele de sub comanda lui însumau douăsprezece mii de romani, nu douăzeci de mii. În ultima clipă, Justinian detaşase opt mii şi-i trimisese lui Mundus (Comandantul Armatelor din Iliria, care-l asistase pe Belizarie la înăbuşirea „Răzmeriţei Victoriei"), cu ordinul de a-i conduce împotriva goţilor, în Dalmaţia, în chip de diversiune. Dalmaţia, ca şi înteaga coastă de nord-est a Mării Adriatice, se afla pe vremea aceea sub stăpînirea goţilor. Justinian mai plănuia să-i lovească pe goţi şi din altă parte. Scrise francilor, care de la botezul regelui Clovius erau creştini ortodocşi, că acum ar avea un prilej favorabil pentru a invada teritoriile dintre Alpi şi Ron ale goţilor ; şi că ar fi un război sfînt, împotriva unor eretici arieni, binecuvîntat de părintele lor spiritual, papa.

Timpul era frumos şi călătoria plăcută. Debarcarăm la Catania, devreme, în luna decembrie. Oamenii de aici, aducîndu-şi aminte cît de cinstit ne-am purtat cu ei cu prilejul vizitei noastre precedente, ne făcură o primire frumoasă. Se plînseră amarnic de goţi şi ne întrebară dacă de astă dată nu am putea rămîne la ei ceva mai multă vreme ; căci deocamdată, afară de Belizarie, nimeni nu ştia că nu ne vom continua călătoria spre Cartagina, precum se anunţase. Pînă la urmă, Belizarie îşi declară făţiş intenţiile, proclamîndu-se protectorul lor şi trimiţînd mesageri principalelor oraşe, cu invitaţia de a se supune. În răstimp de cîteva zile întreaga Sicilie i se supuse fără o singură lovitură, cu excepţia oraşului Palermo. Aici se concentraseră forţele goţilor din toată insula, refugiindu-se în spatele fortificaţiilor puternice. Dar pînă la urmă şi Palermo se supuse, cu neaşteptată promptitudine. Belizarie pătrunse cu flota în portul care nu era apărat de porţi de lemn la intrare, şi constată că aproape toate catargele corăbiilor sale erau considerabil mai înalte decît fortificaţiile apropiate. Ce era mai uşor decît a ridica bărci, cu scripeţi, între catargul principal şi trinchet, şi a le umple cu arcaşi încercaţi ? (Deşi un plan atît de simplu nu i-ar fi dat prin minte unui general obişnuit.) Aceşti arcaşi erau în poziţie potrivită pentru a trage de-a lungul străzilor şi a împiedica pe oricine să-şi scoată capul

pe poarta casei, decît doar în străzile lăturalnice. Belizarie amenință că dacă Palermo nu se predă repede, va trage cu săgeți aprinse, incendiind casele. Așa că orășenii îi constrînseră pe goți să se predea.

Vă puteți îndoi, desigur, cum un aliniat atît de scurt ca acesta din urmă, poate cuprinde în întregime povestea recuceririi din mîinile barbarilor, de către trupele imperiale, a unei insule rodnice, plină de orașe superbe, avînd o întindere de nu mai puțin de șaptezeci de mii de mile pătrate. Totuși, nu-mi pot aduce aminte de nici o împrejurare deosebită pe care să o fi omis, și care ar cere să scriu două paragrafe, în loc de unul. Sicilia fu capturată mai degrabă de numele lui Belizarie, decît de armata lui — ajutat de zelul miop al creștinilor ortodocși, care se așteptau să aibă parte de un tratament mai bun sub Justinian, coreligionarul lor, decît cel pe care-l avuseseră sub regele arian. Așa că în ultima zi a anului în care expira funcția de consul a lui Belizarie, el intră, fără rezistență, în orașul-capitală Siracuza, și acolo își depuse, precum se spune, bastonul și securea. Intrînd, împărți cetățenilor pomeni de aur și de argint, din tezaurul personal, capturat de la goții care rezistaseră la Palermo ; și fu ovaționat ca eliberator.

Trimisul lui Justinian rămase în Italia și observă efectele tulburătoare pe care le avu asupra regelui Teudahad știrea debarcării lui Belizarie la Catania, precum și știrea care sosi simultan din Dalmația, cum că Mundus luase cu asalt Spalato. Teudahad se văzu amenințat cu soarta regelui Geilimer al vandalilor, ruda lui — căci Geilimer și cu el aveau o mătușă comună. Fără a se

consulta cu Consiliul său, făcu trimisului imperial o ofertă secretă : să cedeze lui Justinian Sicilia și, afară de asta, să-i trimită un tribut anual constînd dintr-o coroană de aur în greutate de trei sute de livre ; și un detașament de trei mii de călăreți goți, împreună cu caii respectivi, ca să slujească fie în Africa de Nord fie pe granița persană, precum dorea Justinian ; contingentul urma să fie menținut la același efectiv, prin recrutări anuale, oameni și cai de schimb, deopotrivă. Renunță, de asemenea, la dreptul său de a condamna la moarte preoți sau patricieni italieni, sau de a acorda cuiva rang de patrician, fără consimțămîntul lui Justinian sau al succesorului său. Căzu de acord ca ori de cîte ori își va ocupa locul de președinte pe Hipodromul de la Roma, omagiile facțiunilor să lege numele lui Justinian cu al său într-un salut loial, și ca fiecare statuie ridicată în cinstea lui să fie flancată de o statuie a lui Justinian, în partea dreaptă, adică cea de onoare. Toate acestea ca o expresie a faptului că recunoaște suveranitatea Răsăritului asupra Apusului. Teudahad așternu în scris toate obligațiunile pe care le accepta. Era cuprins de mare spaimă și dorea să pună la adăpost, la Constantinopol, un tezaur de recunoștință, pentru cazul în care vreodată ar fi nevoit să fugă din Italia și să caute ocrotire acolo.

Dar cînd veniră alte știri, despre căderea orașului Palermo și ocuparea Siciliei fără vărsare de sînge, Teudahad simți cum îi piere tot curajul. Se întrebă dacă nu cumva condițiile pe care le oferise lui Justinian, pentru a-l opri să invadeze Italia, au fost insuficiente ; a-i promite lui Justinian Sicilia, după ce o și luase, putea să pară o

obrăznicie — și ce valoare putea să aibă oferta de a trimite trei mii de soldați și un tribut anual, care nu se ridica la mai mult de douăzeci de mii în aur, ori renunțarea la dreptul de a numi sau a pedepsi patricieni ? Rechemă ambasadorul care pornise la drum și-l primi fără martori, acordîndu-i încredere și legîndu-l întîi cu cele mai năprasnice jurăminte că va păstra secretul pe care intenționa să i-l încredințeze. Secretul consta din aceea că, în cazul în care Justinian va respinge condițiile acestea, Teudahad era gata să ofere altele, mai avantajoase. Va abdica de la titlul regal și-i va preda lui Justinian întreaga guvernare a Italiei. Tot ce solicita în schimb era o viață retrasă, în îndestulare, de preferință în apropierea unui centru de cărturărie din Asia Mică, pe un domeniu, cu toate privilegiile și cu asigurarea unei rente anuale de cel puțin optzeci de mii de monezi de aur. Un mesager al său îl însoți pe ambasador, avînd asupra lui această ofertă scrisă, care urma însă să fie prezentată numai în cazul în care Justinian nu va accepta prima.

Ambasadorii sînt aleși pentru loialitatea și pentru spiritul de sacrificiu în slujba cauzei stăpînului lor regesc ; astfel, ambasadorul lui Justinian nu șovăi să riște o pedeapsă cumplită pentru sufletul său, datorită încălcării jurămîntului față de Teudahad. Îl sfătui pe Justinian să respingă prima ofertă, deoarece mesagerul lui Teudahad avea gata pregătită alta, mai avantajoasă pentru împărat. Cea de a doua ofertă fu apoi prezentată și Justinian se grăbi să o accepte. Totuși, era cît pe ce să se tocmească în privința rentei anuale a moșiei, dar Teodora începu să ia în derîdere felul cum concepea el afacerile — era gata

să riște pierderea Italiei de dragul cîtorva saci cu monezi.

Pînă acuma toate decurseseră atît de avantajos pentru Justinian, încît cu greu i s-ar fi putut reproșa convingerea pe care începuse să o nutrească — și anume că Dumnezeu îl privește cu o deosebită bunăvoință, credință pe care servilismul curtenilor săi nu se grăbi să o clatine. Dar înainte ca trimisul lui să fi avut vreme să se întoarcă în Italia și să ratifice tratatul cu Teudahad, întreaga situație politică se schimbă din nou. Două știri îl convinseră pe Teudahad că, la urma urmelor, procedase prostește și supraestimase puterea lui Justinian de a-l lovi.

Prima știre se referea la Mundus. După capturarea orașului Spalato, dădu peste o mare armată a goților pe care, după o luptă crîncenă în care ambele părți suferiră pierderi grele, o înfrînse — dar el însuși căzu în cursul urmăririi inamicului înfrînt. I se raportă lui Teudahad că, după această victorie nefericită, forțele imperiale scăzuseră în asemenea măsură, atît la număr cît și în privința moralului, încît se întorseseră în Iliria fără să lase măcar o garnizoană la Spalato. Cealaltă știre se referea la o răscoală serioasă, izbucnită în Africa de Nord. Belizarie ar fi fost, chipurile, pe punctul de a-și retrage forțele din Sicilia, pentru a restabili cu ajutorul lor ordinea în Africa. Voi povesti mai jos cît adevăr cuprindeau aceste știri din Africa. Oricum, efectul lor asupra lui Teudahad fu atît de puternic, încît atunci cînd sosi trimisul lui Justinian, îi vorbi într-un stil insultător și chiar amenință că-l va ucide, învinuindu-l neîntemeiat de adulter cu o doamnă de la Curte ; regretă amarnic de a-i fi

scris lui Justinian așa cum îi scrisese și acum declara sus și tare că ambasadorul minte și că cele două oferte, semnate de el, sînt falsuri.

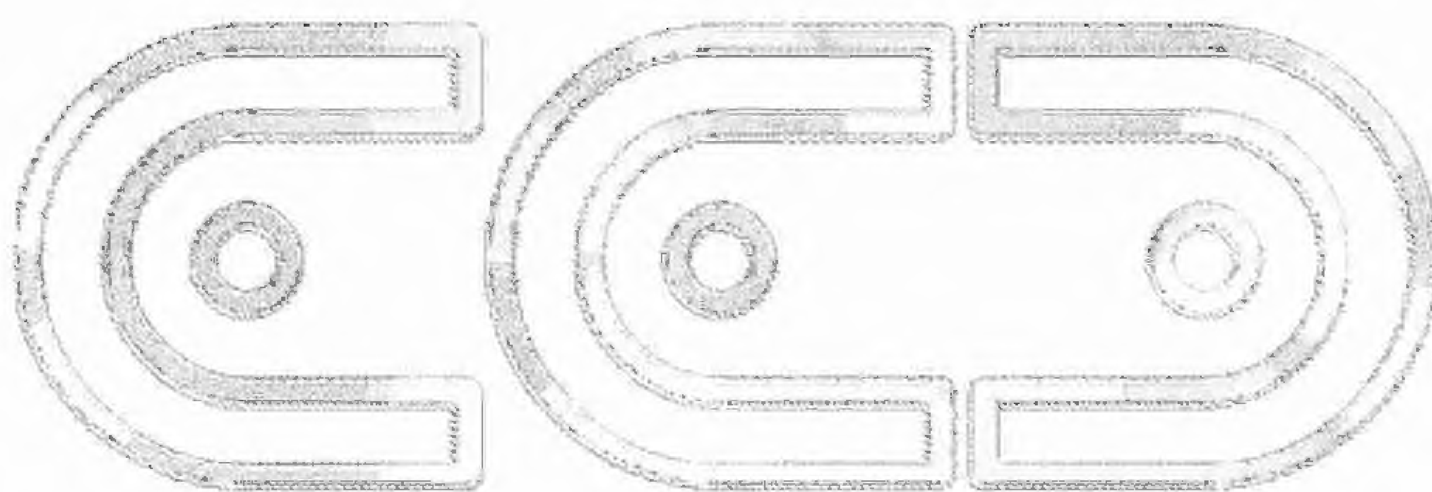
Nobilii goți din Consiliu îi dădură crezare. Nu-și puteau imagina că aleseseră un rege atît de laș și de trădător, precum reieșea din mesajul lui Justinian, care se arăta de acord să-și extindă suveranitatea asupra Italiei și să-i acorde lui Teudahad proprietatea pe care o solicitase. Ajunseră la concluzia că ambasada nu este decît o manevră iscusită din partea lui Justinian, care țintește să bage zîzanie între ei și regele lor. Așa că ambasadorul și suita lui fură păziți cu strășnicie, ca niște prizonieri, și Teudahad trimise lui Justinian un mesaj sfidător, printr-un negustor de rînd, acuzîndu-l de fățărnicie și trădare — Teudahad știa că goții îl vor ucide dacă nu-și reabilitează neîntîrziat onoarea printr-o acțiune viguroasă oarecare. De asemenea, trimise o armată care să reocupe orașul Spalato, deoarece romanii se retrăseseră ; începu să se poarte față de preoții ortodocși din Italia ca un adevărat opresor, și îl amenință pe papa cu moartea sau cu destituirea, dacă va mai fi prins vreodată purtînd tratative secrete cu Constantinopolul.

Goții aveau, totuși, foarte puțină încredere în Teudahad, datorită faptului că scria versuri în latinește, purta discuții cu retori greci și se fălea cu vastele sale cunoștințe, dobîndite prin învățătură. Pentru ei, o baladă germană despre o bătălie oarecare, un Tatăl Nostru și Crezul arian, rostite tot în limba germană, constituiau suficientă cultură. Nu degeneraseră, precum vandalii, sub vraja luxului și a civilizației ; dar nici nu profitaseră de cei șaizeci de ani de ședere în Italia ca

să-și sporească puterile minții prin educație literară. Lipsa lor de respect față de Teudahad nu se datora atît de mult facturii sterile a cărturăriei sale, cît mai mult faptului în sine de a fi cărturar. Printre altele, neglijaseră și sporirea calităților lor de luptători barbari, cu cunoștințele militare ce se pot dobîndi din cărți. Mai ales, nu studiaseră arta fortificațiilor sau meșteșugul asediilor.

GUPRINS

Scanare și prelucrare digitală

de

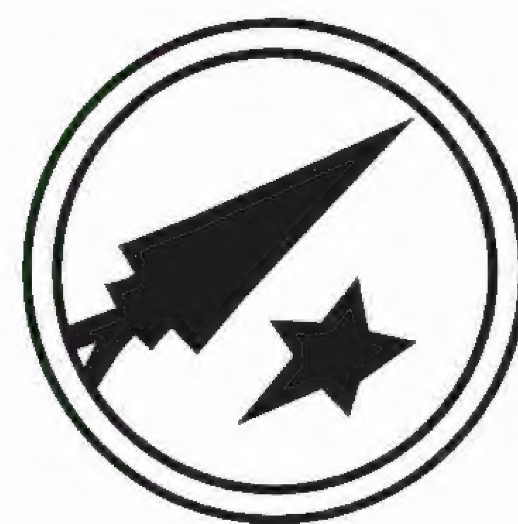

Anonim

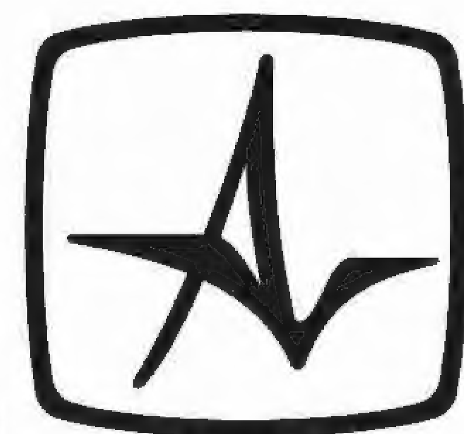

și

CAT Graur

Antwerpen

2024

